

אוניברסיטת תל-אביב
הפקולטה למדעי הרוח על-שם לסטר וסאלי אנטין
בית הספר למדעי התרבות על-שם שירלי ולסלי פורטר
היחידה למחקר התרבות

מדע בדיוני בישראל

חיבור זה הוגש כעבודת גמר לקראת התואר
"מוסמך אוניברסיטה" – M.A. באוניברסיטת תל-אביב

על-ידי
ענבל שגיב-נקדימון

העבודה הוכנה בהנחיית
פרופ' גדעון טורי

יוני 1999

ניתן למצוא את העבודה גם ב: <http://members.iol.co.il/Saggiv>

Tel Aviv University
The Lester and Sally Entin Faculty of Humanities
The Shirley and Laslie Porter School of Cultural Studies
Unit of Culture Research

Science Fiction in Israel

Thesis Submitted for the M.A. degree at Tel Aviv University

by

Inbal Saggiv-Nakdimon

Prepared under the supervision of

Prof. Gideon Toury

June 1999

תוכן העניינים

2	תוכן העניינים
6	תודות
7	תקציר
12	מבוא - המדע הבדיוני בישראל כמקרה של מגע בין תרבויות
15	הגדרת עבודה של המדע הבדיוני
21	מונחים המשמשים בעבודה זו
21	מד"ב ז'אנר (GENRE SF)
21	מד"ב זרם מרכזי (MAINSTREAM LITERATURE WITH SF ELEMENTS)
22	מד"ב "קשה" (HARD SF)
22	מד"ב "רך" (SOFT SF)
22	פנטסיה (FANTASY)
22	פרוטו-מד"ב (PROTO SF)
23	היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני
23	בראשית
24	ז'אנר נולד בכתבי עת
26	תור הזהב
29	שנות החמישים – מכתבי עת לספרי כיס
31	שנות השישים – הגל החדש
32	שנות השבעים והשמונים – להיטים קולנועיים וסייברפאנק
37	ספרי מדע בדיוני ופנטסיה מתורגמים לעברית
37	בסיס הנתונים
41	עד שנות הששים – פרוטו מדע בדיוני וספרי ילדים
44	שנות השבעים – הסדרות הראשונות
45	1983-1979 – שנות השיא
49	שנות השמונים – דעיכה
49	שנות התשעים – גידול פנטסטי
51	סדרות

52	מספרי עמודים
53	מיקום הספרים בשדה המד"ב העולמי
54	מחברים
58	הוצאות לאור
60	סיפורים קצרים
61	ספרים על-פי סרטי קולנוע ותוכניות טלוויזיה
62	מתרגמים
65	שפות מוצא
66	תרגומים פיקטיביים
67	תרגומים חוזרים
69	פירוט ספרי המד"ב שתורגמו יותר מפעם אחת
70	פירוט של הוצאות בצורות שונות של אותם טקסטים

מד"ב עברי מקורי

74	במות לפרסום
76	כמה דוגמאות ליצירות מד"ב עבריות
77	ספרי ילדים ונוער
77	רקע זר
78	למה לא קוראים (וכותבים) מד"ב בארץ

מדע בדיוני בשפות זרות בארץ

פעילות חובבים בארץ

84	יבוא של תת-תרבות
86	פעילים
90	חוגי חובבים
94	פעילויות בשנות השמונים
94	כנסים
95	פעילויות נוספות, הרצאות וימי עיון
96	פעילויות בשנות התשעים
97	כנסים
ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.	כללי

כתבי עת בישראל

99	שנות החמישים והשישים
101	שנות השבעים

102 פנזינים (כתבי עת של חובבים)

105 פנטסיה 2000

- 106 עורכים ואנשי מערכת, מתרגמים
- 107 מנויים, מחירים, תפוצה, קשיי הוצאה
- 109 מודעות פרסומת
- 110 מטרות מוצהרות
- 111 קהל הקוראים
- 112 תוכן
- 112 מדורים
- 113 סיפורים מתורגמים
- 114 סיפורי מקור
- 116 אסימוב
- 117 עב"מים ותפיסה על-חושית
- 117 מכתבים למערכת
- 118 הקשר עם קהל החובבים

120 קולנוע וטלוויזיה

- 120 תוכניות טלוויזיה
- 121 "מסע בין כוכבים"
- 125 קולנוע
- 127 יצירה מקורית

129 היחס למדע הבדיוני בתרבות הישראלית

- 129 עד שנות השישים
- 131 התייחסות לז'אנר וביקורות על ספרים – החל משנות השבעים
- 133 פנטסיה 2000
- 134 מבקרים
- 136 ביקורות - כללי
- 137 הערות על רמת התרגום
- 139 יחס לחובבים
- 140 תגובות החובבים
- 140 התגוננות
- 142 הצגת מעלות הז'אנר
- 143 פופולריות והצלחה מסחרית
- 143 למה כדאי לקרוא מד"ב

148	מקורות
150	שיחות והתכתבויות אישיות
150	אתרי אינטרנט
151	כתבי עת מיוחדים למדע בדיוני
151	גיליונות מיוחדים של כתבי עת כלליים
151	מתוך עיתונים וכתבי עת

תודות

עם סיום כתיבתו של מחקר זה עומדת בפני חובה נעימה – להודות לכל מי שעזרתם ותמיכתם סייעו לי בשלבים השונים של העבודה.

בראש ובראשונה, נתונה תודתי העמוקה לפרופ' גדעון טורי, שהינחה אותי בכתיבת העבודה. פרופ' טורי היה נוכחות קבועה בכל שנות לימודי באוניברסיטה, על כל שינויי הכיוונים שהיו בהן, כיוון שכמעט בכל סמסטר, היה לפחות קורס אחד שלו שהנושא בו עסק נראה לי מעניין להפליא. אני יכולה רק לקוות, שנושא העבודה בו בחרתי בסופו של דבר, לאחר התלבטויות רבות, הסב גם לו עניין בתמורה. הנחייתו של פרופ' טורי במהלך הכתיבה היתה צמודה, מדוקדקת ומועילה להפליא, ואין ספק שהתוצאה הסופית טובה לאין שיעור משהיתה יכולה להיות בלעדיה.

אני מודה לתוכנית הבין תחומית לתלמידים מצטיינים על-שם עדי לאוטמן, במסגרתה למדתי במשך ארבע שנים. תוכנית זו היא שאיפשרה לי ללמוד כאוות נפשי מגוון משונה לעיתים של קורסים, שהובילו אותי בתחילה למקום לא ברור ובסופו של דבר לתחום מחקר שרק אחרי שעלה על הדעת, נראה טבעי לחלוטין. בנוסף, תודתי נתונה לקרן דב סדן, שסייעה לי במלגה לקראת השלב הסופי של העבודה.

בשלבים השונים של איסוף החומר למחקר, נעזרתי במספר חובבי מד"ב. מביניהם אני מבקשת להודות בעיקר לאלי אשד ולאורן רהט, שחלקו איתי בשמחה בסיסי נתונים ועצות מועילות, ולד"ר אהרון האופטמן, העורך לשעבר של **פנטסיה 2000**, שהפגין לכל אורך הדרך עניין ורצון טוב.

תודה גם לחברתי הטובה יעל סלע, נפש תאומה נדירה וחובבת מד"ב רצינית בהרבה ממני, על העניין ועל ההגהה הסופית.

הורי, שושנה ותדי שגיב, הם האחראים הראשיים לעיצוב אישיותי ומהלך חיי, שהובילו בינתיים לכתיבת עבודה זו. אני מלאת תודה, הערכה ואהבה להם על חיים שלמים של אהבה, תמיכה, ובמקרי הצורך גם דחיפה. יותר מכל, אני שמחה שעכשיו אני יכולה לקרוא להם לא רק הורים, אלא גם חברים.

אורן נקדימון, בעלי, מתוקף היותו שותפי לחיים, היה שותף גם לכל שלבי התפתחותה של העבודה, הקלים והקשים. בתחום זה, כמו בכל האחרים, הוא חבר נפלא ותומך, ואני מודה לו ואוהבת אותו.

תקציר

עבודת מחקר זו מתמקדת בתחום קטן (ובמובנים מסוימים – שולי) בתרבות הפופולרית בארץ, כמקרה ספציפי של יבוא תרבותי, בו משולבים טקסטים ודגמי פעולה. פרקיה של העבודה יוצאים מתוך פרדיגמת מחקר התרבות כרב-מערכת, כדי לבחון שדות שונים של התרבות הישראלית של העשורים האחרונים בחתך ספציפי שלה – תחום המדע הבדיוני (מד"ב). הם מתארים תופעה ספציפית של תכנון תרבות על-ידי גורמים מסויימים בתוכה, תוך מגע עם תרבות זרה ויבוא ממנה. התקופה בה עוסקת העבודה היא ארבעים השנים האחרונות, תוך התמקדות מיוחדת בסוף שנות השבעים ותחילת שנות השמונים, שהיו שנות השיא מבחינת הפופולריות של המדע הבדיוני בארץ (לפחות עד אמצע שנות התשעים, שלגביהן אין עדיין פרספקטיבה היסטורית).

העבודה ממפה את הפעילויות שנעשו בתחומי התרבות השונים בישראל בנושא המד"ב, החל מספרות מתורגמת ומקורית, דרך כתבי עת, קולנוע וטלוויזיה ועד לפעילויות חובבים כמו חוגים וכנסים, ובוחנת גם את יחסה של התרבות הישראלית לפעילויות הללו, כפי שהוא מתבטא בעיתונות הכתובה.

עמ' 15

כדי למפות את הנעשה בתחום "המדע הבדיוני בישראל" יש להגדיר קודם כל על מה מדברים. לצורך זה, הפרק הראשון מציג הגדרת עבודה של המדע הבדיוני. אין זו, כמובן, הגדרה מוחלטת ובעלת גבולות חדים, כיוון שהגדרה כזו אינה אפשרית. במקומה, מובאת קטגוריה פרוטוטופית כזו, שרוב האנשים בתרבות יקבלו את מה שנכלל בה בתור מדע בדיוני ויסכימו שמה שלא נכלל בה איננו מדע בדיוני.

עמ' 23

לאחר הגדרת גבולותיו של התחום בו נעסוק, הפרק השני מציג היסטוריה קצרה של ז'אנר המדע הבדיוני, על הייצוגים שלו בספרות, בקולנוע, בטלוויזיה ובחברה. המדע הבדיוני המודרני, שנולד בכתבי עת אמריקאיים פופולריים בשנות העשרים של מאה זו, היה מבוסס באופן חלקי על סיפורי עולמות אבודים, מסעות פנטסטיים ותחזיות טכנולוגיות וחברתיות שכתבו במאה התשע-עשרה סופרים רבים, ביניהם **ז'ול ורן** ו**ה.ג' וולס**. שנות השלושים והארבעים של המאה העשרים היו "תור הזהב" של מגזיני המד"ב האמריקאיים, אז התחילו לכתוב בהם סופרי מד"ב ששמותיהם מזוהים עד היום עם הז'אנר: **אייזק אסימוב**, **רוברט היינליין** ואחרים. בתקופה זו גם התחילה להתגבש סביב הטקסטים תת-תרבות מפותחת של חובבי מד"ב, שהתכתבו אלה עם אלה ועם כתבי העת, נפגשו בכנסים ומאוחר יותר אף התחילו לחלק פרסים ליצירות המד"ב הטובות ביותר, לטעמם.

לאחר תום מלחמת העולם השנייה גברה הפופולריות של המד"ב, הן תודות ללגיטימציה הפתאומית שקיבל עם השימוש בפצצות האטום (מעשה שנצפה בסיפורי מד"ב רבים), והן תודות לשינוי שחל בשוק הספרות בכללותו – הופעתם של ספרי הכיס. ספרי מד"ב, תחילה בצורת אנתולוגיות של סיפורים שפורסמו כבר בכתבי עת ובהמשך בקובצי סיפורים מקוריים וברומנים באורך מלא, התחילו להתפרסם בסדרות מד"ב קבועות. בשנות השישים התחיל תוכן של יצירות המד"ב להשתנות עם עלות "הגל החדש", שהתרחק מן המדעים והטכנולוגיה, שהיוו את מרכז סיפורי המד"ב המסורתיים, לעבר עיסוק בדמויות ורמת כתיבה שהתקרבה יותר אל המרכז הספרותי.

בשנות השבעים והשמונים התחילו סרטי מדע בדיוני לתפוס מקומות בראש רשימת הסרטים המצליחים ביותר ברחבי העולם, בין השאר תודות להתפתחויות טכנולוגיות שאיפשרו יצירת אפקטים מיוחדים מרהיבים בסרטים כמו **"מלחמת הכוכבים"**, **"מפגשים מהסוג השלישי"**, **"אי.טי."** ו**"בלייד**

ראנר. סרטי הקולנוע, סדרות הטלוויזיה והמוצרים הנלווים אליהם ממשיכים מאז בחדירה נרחבת יותר ויותר לתרבויות בכל רחבי העולם, ואיתם משחקי תפקידים המתרחשים בעולמות פנטסטיים ומאז שנות השמונים גם משחקי מחשב, שרבים מהם מד"ביים.

עמ' 37

חלק מרכזי בעבודה תופס בסיס נתונים המפרט את רוב רובם של ספרי המד"ב והפנטסיה שתורגמו לעברית עד תחילת שנת 1999. בסיס הנתונים, הכולל כ-850 ספרים, מופיע במלואו בנספח 1, והפרק השלישי של העבודה מהווה סקירה שלו וניתוח הנתונים המופיעים בו לפי חתכים שונים. לאחר הסבר כללי על מבנה בסיס הנתונים והאופן בו נאסף, מובא תיאור כרונולוגי של תרגום ספרי מד"ב ופנטסיה לעברית.

מתחילת המאה ועד שנות השישים תורגמו לעברית ספרים מן התחום אותו הגדרתי "פרוטו מדע בדיוני", כלומר בעיקר סיפורי הרפתקאות פנטסטיים פרי עטם של **ז'ול ורן**, **אדגר רייס בורוזאז** ואחרים, שקהל היעד לו יועדו רובם היה ילדים ובני נוער. בתחילת שנות השישים פירסמו כמה הוצאות שוליות של ספרי כיס ספרי מד"ב-ז'אנר, אך ניסיונותיהן לא עלו יפה. בהמשך פורסמו מדי פעם בעברית ספרי מד"ב בודדים נוספים, ובאמצע שנות השבעים יסדו שתי הוצאות לאור מרכזיות, **מסדה ועם עובד**, סדרות מד"ב קבועות.

השנים 1978-1984 היו שנות שיא מבחינת תרגום ספרי מד"ב לעברית. זינוק עצום בפופולריות של הז'אנר הציב ספרי מד"ב בראש רשימות רבי המכר וגרם להוצאות לאור רבות להצטרף לפרסומם של עשרות ספרים בשנה. במקביל (כפי שניתן לראות בפירוט בפרקים הבאים) נערכו בארץ פעילויות שונות בתחום המדע הבדיוני והתפרסמו כתבי עת שיוחדו לז'אנר, ובראשם **פנטסיה 2000**, הזוכה להערכה רבה עד היום. הספרים שפורסמו בתקופה זו נלקחו ברובם מן הקלאסיקה של המדע הבדיוני המודרני, ותרגומם היווה את בניית הרפרטואר של הז'אנר בעברית.

אולם השגשוג לא נמשך זמן רב. בתחילת שנות השמונים התחילה דעיכה במכירות הספרים ובפעילויות, שהושפעה הן מגורמים פנימיים, כמו עייפות הקהל, והן מגורמים חיצוניים כמו מלחמת לבנון והמיתון שבא בעקבותיה. השפל בתחום המד"ב נמשך עד לאמצע שנות התשעים, ומאז ניכרת עלייה מחודשת במספר הספרים המתורגמים (הפעם רבים מהם נוטים לכיוון הפנטסיה, בסגנון "מבוכים ודרקונים") ובפעילויות חובבים.

עמ' 55

בבחינה לפי מספר הספרים מאת כל מחבר שתורגמו לעברית ניתן לראות שהבולטים הם סופרים ידועים של מד"ב קשה, ובראשם **אייזק אסימוב** ו**רוברט היינליין**, שספריהם מתורגמים לעברית מאז שנות השבעים. בעקביהם של אלה נוגסים בשנים האחרונות מחברים של סדרות פנטסיה מרובות כרכים, שהתחילו להתפרסם בארץ בשנות התשעים. אפשר להניח שבשנים הבאות יתהפך הסדר בין שתי קבוצות אלה, וחלקם של ספרי הפנטסיה יהיה גדול יותר משל ספרי המד"ב הקשה, המתפרסמים במספרים קטנים יותר לאחרונה.

השפה העיקרית ממנה תורגמו ספרי מד"ב לעברית היא, כמובן, אנגלית. אין בכך כל הפתעה, משתי סיבות: האחת, רוב הספרות, ובעיקר הספרות הבידורית, בשנים בהן מדובר, תורגמה לעברית מאנגלית (< למשל אצל ויסברוד, 1989); השנייה, רוב ספרות המד"ב בעולם נכתבת באנגלית (בעיקר בארה"ב ובבריטניה), והספרות המתורגמת ממנה מהווה את המרכז של תחום המד"ב גם בשפות אחרות. אשר לתרגומים פיקטיביים, כלומר ספרי מד"ב שנכתבו בארץ, אך הוצגו כמתורגמים, אלה מעטים מאוד, ואינם תופסים חלק מרכזי בספרות הז'אנר הזה בעברית (בניגוד לז'אנרים פופולריים אחרים, למשל ספרי פעולה).

המתרגמים הבולטים של ספרי מד"ב לעברית מהווים קבוצה קטנה יחסית. בדרך-כלל הם גם עורכים ויזמים בתחום – למשל עמנואל לוטם ועמוס גפן, ממייסדי האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה.

בפרק מובאים ניתוחים נוספים של בסיס הנתונים, למשל לפי ההוצאות לאור המרכזיות בתחום, ספרים שהם קבצי סיפורים, ספרים על-פי סרטי קולנוע ותוכניות טלוויזיה, ספרים שזכו בפרסים, תרגומים חוזרים של ספרים, ועוד.

למרות מסורת ארוכה של סיפורת פנטסטית בעברית, יצירות מד"ב ישראליות שנכתבו מתוך המסורת של הז'אנר אליו מתייחסת עבודה זו ונחשבות על-ידי הקהל הישראלי למדע בדיוני הן מעטות למדי. ספרות המד"ב המקורית, במקומות המעטים בהם הצליחה להתגבר על הקשיים בדרך לפרסום, נתקלה בדרך-כלל ביחס שלילי, הן מצד הממסד הספרותי, המזלזל במד"ב ככלל, והן מצד חובבי הז'אנר, המעדיפים מד"ב לועזי. רבים מהספרים העבריים המשתמשים באלמנטים של מד"ב מכוונים לקהל של ילדים ונוער. אחרים מציגים תמונה עתידית, פעמים רבות שלילית, של מדינת ישראל, המשקפת את פחדיו או את תקוותיו של הכותב.

מבין האנשים הכותבים ספרי וסיפורי מד"ב, בולט חלקם של חובבי הז'אנר, שהם בדרך-כלל אנשים הנמצאים מחוץ לממסד הספרותי, ועוסקים במקצועות שאינם קשורים ישירות לכתיבה, עם נטייה למקצועות טכנולוגיים. חובבים אלה ואחרים מנסים לנמק (בכתבות בעיתונות הכללית ובכתבי עת משלהם) את המיעוט היחסי בקריאת ובכתיבת מד"ב בארץ. קשיי ההישרדות של הישראלים מוצגים כסיבה לחוסר היכולת או הרצון שלהם לחבב את ז'אנר המד"ב, הדורש התנתקות מחיי היום-יום ודימיון פורה. אולם בשנים האחרונות, כאשר הז'אנר הופך מוכר יותר ומקובל יותר בישראל, מתחילים להופיע יותר טקסטים מקוריים הנכתבים מתוך הכרה של ז'אנר המדע הבדיוני ותוך ציות לכללים ולמאפיינים שלו.

עבודת מחקר זו מתמקדת בתיאור הנעשה בתחום המדע הבדיוני בישראל, ובעברית. חלקים גדולים ממנה עוסקים בספרי מד"ב שתורגמו לעברית או אף נכתבו בעברית לאורך השנים ובכתבי עת, רובם בעברית. אולם למעשה, בהצגת הנושא בצורה זו יש סילוף מסוים. למען האמת, חלק משמעותי של מה שנעשה, נראה ובעיקר נקרא בארץ בתחום המדע הבדיוני היה, מלכתחילה, באנגלית, והפעילות בשפות זרות התקיימה לא רק במקביל, אלא גם תוך מגע עם הפעילות בעברית. רבים מחובבי המד"ב בישראל הם ילידי חו"ל שהביאו איתם את החיבה לז'אנר מארצות הולדתם. הם, וגם ישראלים רבים, קוראים מד"ב בעיקר, אם לא רק, בשפות זרות, בעיקר אנגלית, בה המבחר רב לאין שיעור ממבחר המד"ב הקיים בעברית.

הפרק השישי של העבודה עוסק בפעילויות החובבים בתחום המד"ב בארץ. תת-התרבות של חובבי המד"ב ברחבי העולם היא תופעה חברתית המאופיינת בפעילות שמעבר לקריאת ספרים וכתבי-עת ולצפייה בסרטי קולנוע ותוכניות טלוויזיה. חובבי המדע הבדיוני נוטים להיות קהל פעיל, המארגן חוגי חובבים, כנסים, ימי עיון ועוד. עד לשנות השבעים לא התנהלה בארץ ככל הנראה פעילות מאורגנת של חובבי מד"ב. בסוף שנות השבעים חלה התעוררות בתחום זה, במקביל לגידול בכמות הספרים וכתבי העת. הפעילות הגיעה לשיא בסביבות השנים 1980-1982, בקיום כנס ארצי ראשון ותכנון כנס מד"ב בינלאומי בארץ, וגוועה לאחר מכן. באמצע שנות התשעים ניכרת התעוררות מחודשת, עם הקמת האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה והמועדון הישראלי למעריצי "מסע בין כוכבים", המארגנים מפגשים רבים. בכל התקופה שנבדקה, חובבי המד"ב הפעילים מהווים קבוצה קטנה

עמ' 72

עמ' 80

עמ' 84

למדי. שמות זהים חוזרים על עצמם, בתחומי פעילות שונים, לעיתים לאורך שנים רבות. אותם אנשים מעורבים בהפקת כתבי עת, מתרגמים ספרים, עורכים סדרות מד"ב, מארגנים חוגי בית וכנסים וכותבים ביקורות על ספרי מד"ב בעיתונות הכללית.

עמ' 99

כאמור, המד"ב המודרני נולד בכתבי עת, והם מהווים עד היום במה חשובה לפרסום מד"ב ברחבי העולם. בישראל, לעומת זאת, רוב המד"ב הכתוב קיים בצורת ספרים, והניסיונות המעטים שנעשו להוציא כתבי עת המוקדשים למד"ב, בסוף שנות החמישים ובסוף שנות השבעים, נכשלו ברובם. כתב העת היחיד בתחום שהחזיק מעמד תקופה ארוכה (44 גיליונות בשנים 1978-1984) היה **פנטסיה 2000**, שבשל חשיבותו מוקדש לו בעבודה זו פרק משלו, בו מופיעים פרטים על האנשים שהיו מעורבים בכתב העת, על תוכנו ועל הקשר שלו עם קהל החובבים. רוב המגזינים המסחריים האחרים לא הצטיינו ברמתם, הן מבחינה חיצונית והן מבחינה תוכנית, והאנשים שהיו מעורבים בהפקתם בדרך-כלל לא הזדהו בשמות מלאים ואמיתיים. בעשר השנים האחרונות התפרסמו, בנוסף, כמה פנזינים – כתבי עת של חובבים, המופצים בקרב קבוצות קטנות בלא כוונת רווח.

עמ' 120

מדע בדיוני איננו רק ז'אנר ספרותי – מאז הולדתו של הקולנוע נוצרו בו יצירות מד"ב, המנצלות את יכולתם של הקולנוע והטלוויזיה להראות מציאות שלמעשה איננה קיימת. סרטי מדע בדיוני הם שוברי הקופות הגדולים ביותר של הקולנוע העולמי מאז סוף שנות השבעים, וסדרות מד"ב טלוויזיוניות, ובראשן "**מסע בין כוכבים**", סוחפות קהל מעריצים גדול מאוד. בישראל שודרו, בערוצי הטלוויזיה השונים הנקלטים כאן, כמה וכמה סדרות מד"ב, אולם רובן לא זכו לפופולריות רבה במיוחד, והן שודרו בדרך-כלל בשעות המיועדות לצפייה של ילדים ובני נוער, ולא מבוגרים. אשר ל"**מסע בין כוכבים**" – בשנת 1998 הוקם בישראל מועדון מעריצי הסדרה, והנוכחות שלה בתרבות הישראלית בשנים האחרונות ניכרת במספר רב למדי של כתבות בעיתונות, המשתמשות כמומן מאליו במונחים ובגיבורים מן הסדרה.

עד שנות השמונים המוקדמות סרטי קולנוע מד"ביים לא הצליחו במיוחד בארץ, והמפיצים מיעטו לייבאם. אולם מאז שסרטים אלה הפכו ללהיטים הגדולים ביותר (תחילה עם "**מלחמת הכוכבים**" ו"**אי.טי.**", לדוגמא, ועד ל"**גברים בשחור**" ו"**היום השלישי**" לאחרונה) הם אהובים גם על הקהל הישראלי. אשר ליצירה המקורית בתחומי המד"ב, זו היתה מעטה מאוד. בנוסף לסיבות שמנעו כתיבת יצירות מד"ב ספרותיות רבות בעברית, ביצירת סרטי קולנוע ותוכניות טלוויזיה קיים המימד הכלכלי שבעלות הגבוהה של האפקטים המיוחדים הדרושים בדרך-כלל למד"ב המצולם.

עמ' 129

הפרק האחרון בעבודה עוסק ביחסה המפורש של התרבות הישראלית למדע הבדיוני, כפי שהוא מתבטא בעיתונות – בביקורות על ספרים ובכתבות, הן מתוך קהילת החובבים והן מחוץ לה. עד תחילת שנות השבעים כמעט לא היתה התייחסות בארץ לספרי מד"ב או לז'אנר ככלל, ובמשך שאר העשור התפרסמו ביקורות מעטות מאוד על ספרים, בעיקר של **אייזק אסימוב**, שהיה אז סופר המד"ב העיקרי שהיה מוכר בארץ. עד אמצע שנות השמונים יותר מחצי מן הביקורות על ספרי מד"ב התפרסמו בכתב העת **פנטסיה 2000**. השאר, גם בשנים שמאז ועד היום, נכתבו במדורים הספרותיים של העיתונים היומיים על-ידי קבוצה מצומצמת וחוזרת על עצמה של מבקרים, שרובם מעידים על עצמם שהם חובבי הז'אנר.

הופעת ביקורות וסקירות על ספרי מדע בדיוני בכתבי עת ובמוספים ספרותיים אמנם מעידה על קבלה של המד"ב כחלק ממערכת הספרות, אך ברוב המקרים תוכן של הביקורות מביע הסתייגות מסויימת, הקובעת שהמד"ב איננו נחשב לחלק מן "הספרות המקובלת". נוסף על כך, גם בביקורות

המוקדשות לכאורה לספר אחד מסויים, חלק ניכר מן הביקורת עוסק למעשה בספרות המד"ב באופן כללי, והספר הספציפי רק משמש תירוץ לדון בה. אשר לחובבי המד"ב ולתחביבם, היחס אליהם בעיתונות הכללית בארץ לאורך השנים בדרך-כלל מזלזל ותמה. הכתבות העוסקות בתופעות התרבותיות הסובבות את הז'אנר מציגות אותן פעמים רבות כקוריוזים בהם עוסקים אנשים תימהונים מעט. החובבים עצמם, בעיקר בכתבי העת שלהם, מתגוננים נגד היחס הזה. באפולוגטיקה המסבירה למה המדע הבדיוני בעצם לא רע כמו שאומרים עליו, החובבים מנסים לסתור את הדעות הקדומות, מפרטים את מעלותיו של הז'אנר, ומספרים איך בחו"ל הוא זוכה להערכה ועוסקים בו גם אנשים הנחשבים בארץ לרציניים ומכובדים.

מבוא - המדע הבדיוני בישראל כמקרה של מגע בין תרבויות

רבות נאמר כבר על משמעות היבוא ביצירתה של התרבות הישראלית. עבודת מחקר זו מתמקדת בתחום קטן (ובמובנים מסוימים – שולי) בתרבות הפופולרית בארץ, כמקרה ספציפי של יבוא תרבותי, בו משולבים טקסטים ודגמי פעולה.

אם נחליף בציטוט הבא את המילה "ספרות" במילה הכללית יותר "תרבות", המצב הקיים ביחסים שבין התרבות הישראלית לבין התרבות האנגלו-סקסית עונה להגדרה של מגע בין ספרויות כפי שהיא מופיעה במאמרו של איתמר אבן-זהר, "Laws of Literary Interference":

Interference can be defined as a relation(ship) between literatures, whereby a certain literature A (a source literature) may become a source of direct or indirect loans for another literature B (a target literature). (Even-Zohar, 1990: 54)

במקרה שלנו, תרבות המקור, האנגלו-סקסית, מהווה מקור לפריטים רבים ברפרטואר של התרבות הישראלית, בעיקר בתחום הפופולרי שלה. הדוגמה אותה מביאה עבודת מחקר זו היא תחום המדע הבדיוני, והיא עונה על חלק גדול מן הכללים אותם מביא אבן-זהר בהמשך (Even-Zohar, 1990: 59). המגע בין שתי התרבויות בהן אנו עוסקים מתרחש לא כל-כך באמצעות קירבה פיזית (שהרי ישראל וארה"ב, או אפילו בריטניה שבאירופה, אינן חולקות גבולות גיאוגרפיים משותפים), אלא תוך כדי מעבר של אנשים ושל פריטי רפרטואר דרך הצינורות השונים של התרבות, בעיקר הפופולרית. הרפרטואר התרבותי, מגוון הפריטים והאופציות הנגישים לחברי קבוצה חברתית כלשהי, אינו יכול להיוולד יש-מאין. הוא אינו מולד או קבוע מראש, אלא מומצא (או מיובא) על ידי חברים מסויימים בקבוצה, אם בצורה מכוונת או מבלי משים, ובה בעת הם ואחרים לומדים אותו ומאמצים אותו (או דוחים אותו). ניתן לראות בניסיונות לייבא את רפרטואר המד"ב ייצוג לתכנון תרבות, מכון במידה זו או אחרת, כפי שהוא מתואר על-ידי איתמר אבן-זהר (Even-Zohar, 1997 a) וגדעון טורי:

Membership in a collective entity and participation in its culture thus involve not only the acquisition of the repertoire as such, but also knowledge of the appropriateness/inappropriateness of whatever options are included in it under different circumstances, the possibility of maneuvering between alternatives included.

If this is what culture and cultural behavior are taken to be, then planning would consist in any act of (more or less deliberate) **intervention in a current state of affairs** within a social group; whether the impetus for intervening originates in the group itself or outside of it. (Tourey, 1999)

המדע הבדיוני (מד"ב) הינו ישות קיימת ברב-המערכת של התרבות האנגלו-סקסית, בעיקר בגילומה האמריקאי. הוא מופיע בה לא רק כז'אנר כתוב או מצולם, אלא כרפרטואר שלם של טקסטים (על המודלים העומדים בבסיסם), של התנהגויות ושל עצמים מוחשיים (החל בספרים וכתבי עת ועד לבובות וחולצות). מטרתה של עבודת מחקר זו היתה לבדוק, האם קיים בתרבות הישראלית רפרטואר דומה של מדע בדיוני, ואם כן, מהם המאפיינים שלו, עד כמה ובאילו דרכים הוא מיובא,

מיהם הסוכנים הפועלים למען היבוא ומדוע, במה הוא דומה לתופעה התרבותית המקורית ובמה הוא שונה ממנה, ומה השינויים החלים בו לאורך ציר הזמן בתקופה שנבדקה.

על-פי תיאוריית הרב-מערכת של התרבות (Even-Zohar, 1990), כדי לחקור את תחום המדע הבדיוני בתרבות העברית, אין להסתפק בבחינה של פריטים מסוג אחד בלבד (למשל, טקסטים מתורגמים), בנקודת זמן מסוימת, אלא לבחון רפרטואר רחב ככל האפשר מתוך התרבות, על היחסים שלו עם חלקים אחרים במערכת, ואת השתנותו לאורך תקופת זמן. השלב הראשון בעבודת המחקר היה איסוף מידע רב ככל האפשר על גילויים של מד"ב בכל תחומי התרבות בארץ, מתוך כוונה לארגן את הנתונים בתבניות בעלות משמעות ובסופו של דבר לנסות להסיק מהן מסקנות. האיסוף נעשה מתוך תפיסה רחבה ולא-אסנציאליסטית של מושג המד"ב.

לצורך זה, במקביל ללימוד באמצעות קריאה של מבנה תחום המד"ב בעולם, התחלתי קודם כל לבנות מאגר נתונים על ספרי המד"ב והפנטסיה, המתורגמים והמקוריים, שיצאו לאור בישראל בעברית בעשורים האחרונים. הספרים היו נקודת מוצא ברורה, כיוון שז'אנר המד"ב בא לידי ביטוי קודם כל בטקסטים כתובים (שרק מאוחר יותר התפתחה סביבם תת-תרבות של חובבים ופעילויותיהם). המעבר מספרים לכתבי-עת היה הגיוני, והקריאה בכתבי העת המיוחדים למדע בדיוני שפורסמו בארץ (בעיקר **פנטסיה 2000**) הציגה בפני את שמותיהם של הפעילים המרכזיים בתחום והביאה נתונים רבים על פעילויות חובבים. בהמשך, דיברתי עם רוב אותם חובבי מד"ב פעילים ושמעתי מהם על מה שנעשה בישראל לאורך השנים, ונכחתי בפעילויות שנערכו בשנה האחרונה. המעגל האחרון של מידע היה כתבות, ביקורות וידיעות שפורסמו בעיתונות הכללית בנושאים הקשורים למד"ב, מהם ניתן ללמוד לא רק על פעילויות, אלא גם – ובעיקר – על יחסה של החברה הישראלית שמחוץ לחוג המצומצם הזה למדע הבדיוני ולחובביו.

כפי שניתן לראות בפרקיה השונים של העבודה, רפרטואר המדע הבדיוני הקיים בתרבות הישראלית אכן יובא ברובו מתת-התרבות האנגלו-סקסית, המהווה עבורה מקור עיקרי בתחום הפופולרי. יבוא זה התבטא ברובו בתרגום של טקסטים כתובים ובמידה מועטה יותר ביבוא של הדגמים שביסודם, לצורך יצירה מקורית על-פיהם. כמו כן ניכרים נסיונות לייבא דפוסי פעולה המאפיינים את תת-תרבות המד"ב – ארגון חוגי חובבים, מפגשים וכנסים, הוצאה לאור של כתבי עת ועוד. החדרה זו של פריטי הרפרטואר המיובאים נעשית, כאמור, בתחום שולי של התרבות, אולם תוך כדי התקרבות יחסית שלו אל המרכז. היבוא נעשה תוך ניסיונות דחיפה של מספר מצומצם למדי וחוזר על עצמו של סוכני-תרבות. אנשים אלה הם חובבי מד"ב פעילים, חלקם ילידי חו"ל, שהביאו איתם מארצות דוברות אנגלית (ובמידה פחותה – רוסית) את החיבה לז'אנר הספרותי ולפעילות הסובבת אותו, וחלקם ילידי הארץ שפיתחו חיבה זו (בעיקר בגיל צעיר) לאחר שנתקלו בטקסטים, אם בלועזית ואם בתרגומים הראשונים לעברית. הם מנהלים פעילות מיסיונרית לטובת המד"ב, למען הפצתו והעלאת קרנו בעיניה של התרבות הכללית וגיוס אוהדים נוספים.

Transfers may succeed, however, not because of any emerging or extant disposition, but simply via the very occurrence of contacts with some other culture. Such contacts may raise a sense of insufficiency, especially if the other repertoire is richer, more prestigious among many groups, or may even promise "a better life." In such cases, the simple principle of "why don't we have what our neighbor has already got" is set in motion. Of

course, such a principle may be just a justification and rationalization rather than the cause of transfer, but there are, on the other hand, many cases of genuine marketing of items whose necessity may not have emerged otherwise. (Even-Zohar, 1997 a)

המגע בין התרבויות במקרה זה הוא חד-סטרי בלבד¹. התרבות הישראלית מאמצת ביוזמתה, במידה זו או אחרת של עיבוד, מאפיינים מסויימים של התרבות האנגלו-סקסית הגדולה ממנה בהרבה ונחשבת בעיניה ליוקרתית. אנשים מסויימים בתרבות הישראלית מביטים בתרבות הזרה הדומיננטית, מבחינתם, ומרגישים, בהשוואה אליה, שקיים אצלם חסר, אותו הם רוצים למלא (מתוך דימיון רב ככל האפשר למקור, עד כמה שהדבר ניתן). מן העבר השני, התרבות האנגלו-סקסית איננה מושפעת כלל מניסיונות הקליטה של תחום המדע הבדיוני על-ידי התרבות הישראלית, ובמידה רבה סביר להניח שכמעט איננה חשה בהם.

אם כן, פרקיה הבאים של העבודה יוצאים מתוך פרדיגמת מחקר התרבות כרב-מערכת, כדי לבחון שדות שונים של התרבות הישראלית של העשורים האחרונים בחתך ספציפי שלה – תחום המדע הבדיוני. הם מתארים תופעה אחת של תכנון תרבות על-ידי גורמים מסויימים בתוכה, תוך מגע עם תרבות זרה וייבוא ממנה. מתוך הנתונים ותיאורם עולה תמונה ברורה למדי של חלק קטן בתצפית התרבות שבה אנו חיים.

¹"There is no symmetry in literary interference. A target literature is, more often than not, interfered with by a source literature which completely ignores it." (Even-Zohar, 1990: 62)

הגדרת עבודה של המדע הבדיוני

בעבודה זו אני משתמשת במונח "מדע בדיוני" (מד"ב). מונח זה בעייתי מבחינה מסוימת כתחליף עברי של המונח האנגלי הנפוץ והמקובל Science Fiction. זאת כיוון שבאנגלית מדובר על ז'אנר בדיוני בעל אלמנטים מדעיים, ואילו בעברית משתמע מן המונח כי מדובר במדע שהוא בעל אלמנטים בדיוניים. מסיבה זו יש המעדיפים להשתמש בעברית במונח "בדיון מדעי" או "סיפור מדע". בשנות החמישים והשישים, עד להתבססותו של הז'אנר בארץ, אף היתה שכיחה התווית "מדע דמיוני". בסוף שנות השבעים, כאשר התחיל להיות מוכר בישראל, שימשו מונחים שונים בביקורות על ספרים או בכתבות בעיתונות, והמבקרים מתחו פעמים רבות ביקורת על הבחירה בתווית "מדע בדיוני" דווקא². חביבה יונאי בחרה להשתמש בעבודת הדוקטורט שלה על ספרות המדע הבדיוני במונח "סיינס-פיקשן", השם האנגלי, הנפוץ גם בשימוש בשפה העברית (המדוברת, לפחות), כדי להימנע משימוש במינוח שאינה מסכימה עמו או במינוח בלתי שגור (יונאי, 1990: 28-29).

אני בחרתי להשתמש בכל זאת במונח "מדע בדיוני", תוך מודעות לעובדה שהוא בעייתי, ושאינו להבינו באופן ליטראלי, ואולי בדיוק בשל כך. כאשר אנשים בתרבות הישראלית בשפה העברית, בה העבודה עוסקת, אומרים על ספר, סיפור, או סרט שהם "מדע בדיוני", הם בדרך כלל אינם מתעכבים לחשוב האם הספקולציות המדעיות בטקסט מדויקות או אפילו אפשריות. רוב האנשים בתרבות רואים בעיני רוחם מעין "תמונה גדולה" – תמונה הכוללת חלליות, חייזרים, רובוטים, אוטופיות ודיסטופיות בעתיד או בקו זמן מקביל וסיפורים על כוכבים רחוקים – וזו היא הנישה המכונה "מדע בדיוני", שאת נציגיה בישראל אני מנסה לתעד. יתרה מזאת, כיום, התווית העברית "מדע בדיוני" מקובלת ומוכרת לכל, הרבה יותר משהיתה בעת שנכתבה עבודת הדוקטורט של יונאי לפני כעשר שנים, ומשום כך חלק מהבעיות עליהן הצביעה אז כבר היטשטשו.

ה"מדע הבדיוני" בעבודה זו, אם כן, הוא **אותו דבר שמזהה האדם בתרבות הישראלית עם "מדע בדיוני"**. קבוצת ההתייחסות הזו שונה מעט, כמובן, לגבי כל נציג ספציפי של התרבות, ולכן ניסיתי להקיף חלק גדול ככל האפשר ממנה, תוך הכללה של אלמנטים מעטים ככל האפשר מאלה שלא יהיו שייכים לתפיסות של רוב אותם אנשים.

מחקר העוסק במדע הבדיוני בישראל, מן הראוי שיציג, כבר בתחילתו, אפיון של הקורפוס עליו הוא מבוסס והצגה של גבולותיו. כדי לדעת מה נעשה בארץ בתחום המדע הבדיוני, צריך שיהיה ברור לנו,

² הנה שלוש דוגמאות: "ראשית, השם מדע **בדיוני** לדעתי מטעה. למלה בדיון קונוטציה של בדיה, של דבר מה שאף לא יתכן, לא היה ולא נברא. המלה **דמיון** נייטרלית יותר. המלה fiction מתורגמת **כדמיון** ולא כבדיה (מה שניתן לכנות אולי באנגלית כ-falsehood, fabrication וכו'), מה גם שהמדע הדמיוני עוסק לא רק באפשרי, אלא, בכמה מקרים אף "אפשרי" זה אכן קרה. "מדע דמיוני" נראה לי, אם כן, הרבה יותר מתאים מ"מדע בדיוני" (ד"ר נחמן בן יהודה, במכתב למערכת **פנטסיה 2000** גיליון 6, יוני 1979, עמ' 82).

"(...) שורשיה של הספרות הידועה בארצנו, משום-מה, כ"מדע בדיוני" (שם זה משונה מאוד. לז'אנר הקרוי באנגלית סייאנס פיקשן, או ספקולטיב פיקשן, צריך היה לקרוא "סיפור מדע", או אולי "בדיון מדעי"). (לוטן, 1979).

"(...) למה שמישהו הטביע בעברית כ"מדע בדיוני". בכך תרגם באורח לא מוצלח ביותר את המונח science fiction בעוד התרגום העברי עשוי להטעות את הקורא ולגרום לו לחשוב שהמדובר הוא במדע שהוא "בדיוני" (ביברניג, 1975).

לפחות באופן כללי, מה ייתפס כמדע בדיוני. לצורך זה, אציג מספר הגדרות קיימות של המדע הבדיוני, ממקורות אחרים, ואנסה להגיע דרך להגדרה שתהיה שימושית לעבודה זו. וראשית, הסתייגות:

There is really no good reason to expect that a workable definition of sf will ever be established. None has been, so far. In practice, there is much consensus about what sf looks like in its centre; it is only at the fringes that most of the fights take place. (Clute & Nicholls, 1995: 314)

אין, ומן הסתם לא תהיה לעולם, הגדרה אחת, מוחלטת, מקובלת על הכל, של המדע הבדיוני. יש הגדרות של חובבים, של סופרים, של מבקרים ושל חוקרים, ולכל אחד מן המגדירים הללו אינטרסים שונים, לפחות במקצת, משל האחרים.³ יש הקובעים גבולות צרים ונוקשים מסביב לז'אנר במטרה לשמר את ייחודו, ואילו אחרים מנסים לַנֶכֶס לתוכו טקסטים רבים ככל האפשר, ביניהם עתיקי-יומין ובעלי-שם, כדי להאדיר את יוקרתו או להוכיח שהיה קיים מאז ומתמיד (<היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, 15). למעשה, מספרן הרב של הגדרות המד"ב וההבדלים הרבים ביניהן רק מוסיפים לחוסר הבהירות אצל מי שמנסה להבין מהו אותו דבר שאליו מתכוונות כולן, אם מדובר כלל באותו דבר.

בשלב זה כדאי, אולי, לבחון מה תכונותיה הרצויות של ההגדרה עצמה. סנדרה הלברסון, במאמרה העוסק בבחירת קורפוסים מייצגים במחקר התרגום (Halverson, 1998), מציגה את יתרונותיה של תפיסה פרוטוטיפית של קטגוריות. בהגדרה של קטגוריה אריסטוטלית (קלאסית), היא אומרת, ההנחה היא שכל החברים בקטגוריה חולקים ביניהם תנאים הכרחיים ומספיקים, ותנאים אלה יוצרים קו גבול קבוע: מקרים שאינם ממלאים את התנאים אינם נכללים בקטגוריה, ומקרים שממלאים את התנאים נחשבים לחברים מלאים ושווים בה. בהתאם לרעיון הקלאסי, התכונות (features) היסודיות של כל מושג נמצאות בעולם כפי שהוא, ואין נקבעות ביד אנוש. במילים אחרות, ההבחנות בין הקטגוריות שנוצרות על-ידי מושגים שונים הן **משהו שיש לגלות**, ולא ליצור, ולכן יש לכל אחת מהן רק הגדרה אחת נכונה.

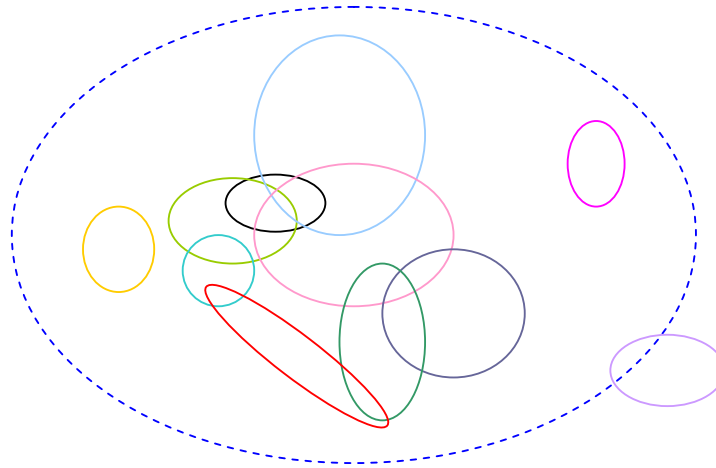
לעומת זאת, תפיסה פרוטוטיפית של קטגוריות מוותרת (לאו דווקא מתוך חוסר יכולת, אלא מתוך עיקרון תיאורטי) על היכולת לספק הגדרה מוחלטת של הקטגוריה, בתמורה להתייחסות המתאימה יותר מבחינה אמפירית למציאות. על פי תפיסה זו, אין קבוצה של מאפיינים המשותפים **לכל** חברי הקטגוריה, אלא הם קשורים זה לזה בשורה של **קווי דמיון משפחתיים**. לחברים מסויימים בקטגוריה יכולים להיות משותפים מאפיינים מסויימים, ואילו לאחרים משותפים מאפיינים אחרים. יכול אפילו להיות שלא יהיה מאפיין אחד שיהיה משותף לכל החברים כולם, ובכל זאת יהיו סיבות טובות לראות אותם כחברים ב"אותה קטגוריה".

גבולותיה של קטגוריה כזו אינם בלתי-חדירים ואינם קבועים, אלא ניתן למתוח אותם עד לאינסוף לאורך המימדים הרלוונטיים – כל אובייקט הכלול בקטגוריה, כיוון שהוא דומה לחבר קודם בה בתכונה מסויימת, מצרף לקטגוריה תכונות חדשות, שעל-פיהן מצטרפים חברים נוספים, וכן הלאה. בשל היחס השונה לתכונותיהם של החברים בקטגוריה פרוטיפית, לא מתקיים ביניהם שוויון מעמד – יש חברים המהווים דוגמאות טובות יותר לאותה קטגוריה מאחרים, ולכן הם יועמדו במרכז, ויש

³ מעל חמישים הגדרות ניתן למצוא ב: http://www.panix.com/~gokce/sf_defn.html

במקום בו קיימת החפיפה הרבה ביותר בין שלל ההגדרות המשמשות את הקטגוריה הפרוטוטיפית בעת ובעונה אחת. (מכאן שמה של התפיסה הזאת – התפיסה הפרוטוטיפית).

איור 1 – תפיסה פרוטוטיפית של המדע הבדיוני

אם ננסה להחיל את התפיסה הפרוטוטיפית של הקטגוריה על המדע הבדיוני, התוצאה שתתקבל יכולה להיות מיוצגת כך. באיור זה, כל אחד מהעיגולים הוא אחת מן ההגדרות הקיימות למדע הבדיוני. כפי שניתן לראות בו, חלק מן ההגדרות חופפות בחלקים מסוימים, ונפרדות בחלקים אחרים. רוב ההגדרות, למרות ההבדלים ביניהן, נמצאות קרוב למרכז, ויש טקסטים שיענו על כמה מהן בעת ובעונה אחת. בהתאם לתפיסה זו, איננו מייחסים א-פריורי מעמד מועדף (או דחוי) להגדרות ממקורות שונים (למשל חוקרים, יצרני טקסטים, קוראי טקסטים ואחרים).

אחד העיגולים יכול לייצג, למשל, את הגדרתו של החוקר דארקו סובין, המקובלת מאוד בניתוחים ספרותיים של מדע בדיוני:

SF is, then, a literary genre whose necessary and sufficient conditions are the presence and interaction of estrangement and cognition, and whose main formal device is an imaginative framework alternative to the author's empirical environment. (Suvin, 1979: 8)

בעיגול אחר תיכלל ההצהרה הבאה, מאת סופר המדע הבדיוני **רוברט היינליין**, ניסוח נורמטיבי המגדיר מה לפי דעתו **צריך** להיות המדע הבדיוני, אך איננו מתאר את מצב השדה בפועל:

A handy short definition of almost all science fiction might read: realistic speculation about possible future events, based solidly on adequate knowledge of the real world, past and present, and on a thorough understanding of the nature and significance of the scientific method. To make this definition cover all science fiction (instead of "almost all") it is necessary only to strike out the word "future." (Heinlein, 1959: 22)

שני הציטוטים הללו הם הגדרות אריסטוטליות. סובין מציג בפירוש תנאים מספיקים והכרחיים, שלמעשה מוציאים מכלל המדע הבדיוני, להגדרתו, חלק גדול ממה שנחשב בתרבות למדע בדיוני (Clute & Nicholls, 1995: 484). **היינליין** מדבר על מה שהיה רוצה לראות בתחום המדע הבדיוני,

אבל ההגדרות אינן תואמות את המצב בעולם - מסכי הקולנוע ומדפי הספרים הנושאים את התוויות "מדע בדיוני" מלאים דברים אחרים:

But questions of categorization arise again in the nineteen-eighties, when many novels announced on publisher's lists as SF are undisguised fantasy, and SF which does not affront our sense of veracity is harder to find than at any time since the twenties. (Aldiss, 1986:155)

אנציקלופדיית המדע הבדיוני מביאה הסבר מסוים למצב:

Sword and sorcery is not SF; it is an accident of publishing history that its links with SF are so strong, but hardly a surprising accident: both have roots in 1930s pulp fiction, and they were for a long time often written by the same people. Both genres, indeed, revel in the creation of imaginary worlds. The fact that SF attempts to rationalize its mysteries while sword and sorcery simply attributes them to supernatural powers does not, perhaps, make as big a difference as SF purists would like to believe. (Clute & Nicholls, 1995: 1195)

למען האמת, לאנשים בתרבות אין כל קושי בקבלת המצב הזה. הם לא מרגישים בדרך-כלל שהקטגוריה התרבותית (הפרוטוטיפית) שבה הם נתקלים בחיי היום-יום עומדת בסתירה כלשהי להגדרה אסנציאליסטית כזאת או אחרת, שבדרך-כלל היא כפויה מבחוץ ומלמעלה.

עבודת מחקר זו נערכת בתחום מחקר התרבות, לא בתחום תורת הספרות. לכן ההגדרה, מבחינתי, לא תהיה כזו המתמקדת בתכונותיו המהותיות של טקסט מדע בדיוני, במבנה ובדרכי המבע המשמשים אותו או בקונבנציות הספרותיות שלו (דיון זה ניתן למצוא אצל יונאי, 1990), גם בהנחה שאפשר להעמיד הגדרה כזאת. היא תעסוק במקומו של הז'אנר בתרבות ובאופן שבו הוא נתפס בתוכה ועל-ידי החברים בה.

ההגדרה שהיא אולי היעילה ביותר לצרכי מופיעה בצורות רבות, למשל אלה:

Science fiction is anything published as science fiction. (Spinard, 1974:1)

Instead of thinking of science fiction as a thing, a kind of object to be described, it is perhaps more useful to think of it as a tradition, a developing complex of themes, attitudes, and formal strategies that, taken together, constitute a general set of expectations. (Rose, 1981: 4)

הויכוח, מה ראוי שיקרא בשם סיינס-פיקשן, החל מיד עם היווסדו של הז'אנר...עצם קיומו תומך, לדעתי, בטענה, שאי אפשר להגדיר ז'אנר, ביחוד כזה שהוא חי ומתהווה, אלא על-ידי סיכום התנהגות של המשתמשים בו, כלומר, הגדרה פראגמטית: מה שנוצר כסיינס-פיקשן, משווק כסיינס-פיקשן, נקרא כסיינס-פיקשן, מבוקר כסיינס-פיקשן, ונדחה בגלל היותו סיינס-פיקשן – הוא סיינס-פיקשן... גם אנג'נוט (Angenot 1979) מביע את הדעה, כי קורא כשיר בן זמננו אינו נתקל בקושי לזהות טקסט של סיינס-פיקשן, ומכאן, שגם בעיניו כל מה שקורא כזה מזהה בשם זה, הוא, אמנם, סיינס-פיקשן. (יונאי, 1990: 35)

חביבה יונאי עוסקת בטקסטים שנוצרו בזמן ובמקום מסויימים מאוד: "תור הזהב" של המד"ב בארה"ב (<היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, 26). נורמן ספינרד מדבר באופן כללי יותר ומפריד בין Science Fiction ו-Speculative Fiction :

Speculative fiction is exactly what the words imply – any fiction containing a speculative element, anything at all written about the could-be-but-isn't. Science Fiction, on the other hand, is a special case of speculative fiction. It's a school of literature, a commercial genre with its own strange history and an attendant subculture. It's all those tacky old pulp magazines and murky-looking paperbacks, but it's also a rather large body of literature that can hold its own in respectable company. (Spinard, 1974: 1)

הגדרות דומות מרחיבות יותר את הקטגוריה, ומאפשרות לכלול בה, מעבר למה שעל כריכתו כתוב במפורש "מדע בדיוני", גם טקסטים אחרים, שמאפיינים מסויימים בהם (בדרך כלל בתוכנם) גורמים לקוראים להחשיב אותם למדע בדיוני:

Science fiction is what we point to when we say it. (Damon Knight, in Clute & Nicholls, 1995: 314)

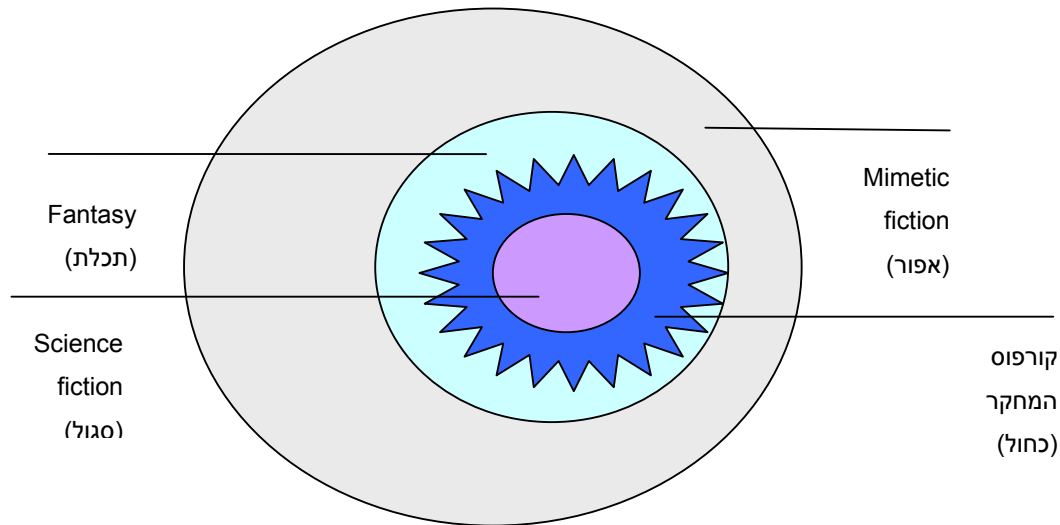
כל מה שחובב מדע בדיוני מחשיב כמדע בדיוני, הוא מדע בדיוני. (עמנואל לוטם, בשיחה איתי, 1998)

אימוץ הגדרה כזו מונע את הצורך בניסיון למתוח קו מפריד בין מדע בדיוני לפנטסיה, ניסיון שהוא כמעט בלתי אפשרי, על פי האנציקלופדיה (Clute & Nicholls, 1995: 408), כיוון שמוטיבים ומאפיינים פנטסטיים מופיעים ביצירות מד"ב רבות, מן המרכז הפרוטוטיפי של הז'אנר ועד לשוליו, הנמוגים אל תוך שדה הפנטסיה. גם המד"ב וגם הפנטסיה הינם ז'אנרים בלתי-טהורים, וההפרדה ביניהם היא דרישה של חלק מחוקרי הספרות, אולי, הניגשים לשדה "מבחוץ", אבל לא של הקוראים והחובבים, כלומר של "האנשים בתרבות":

למרות הנטען לעיל, בדבר ההבדל המהותי בין הסיינס-פיקשן לפנטסיה, מלמדים הרגלי הפרסום וההפצה של הסיינס-פיקשן, שקהיליית הנוגעים בדבר רואה את הסיינס-פיקשן כסמוך מאוד לפנטסטי; זאת על פי שמות עיתונים, הרגלי מיון בספריות, התמחות של הוצאות ספרים וכו'. (יונאי, 1990: 75)

אפשר לנסות להמחיש את הקושי להפריד בין המד"ב לפנטסיה באיור הבא (אין צורך להשוותו לאיור 1):

איור 2 – הסיפורת (מבוסס על אנציקלופדית המד"ב)

על-פי האנציקלופדיה (Clute & Nicholls, 1995: 408), ניתן לראות את ספרות הבדיון (fiction) כמעגל גדול, שבתוכו מעגל קטן יותר – הפנטסיה. באיור הזה הטבעת החיצונית האפורה היא הסיפורת המימטית - אותו חלק של ספרות הבדיון הנצמד למציאות כפי שהיא ידועה. בתוך המעגל הפנימי של הפנטסיה (עיגול התכלת) – ספרות הבדיון על מה שכרגע איננו מציאותי – יש מעגל קטן עוד יותר, תת-קבוצה של תת-קבוצה, וזהו המדע הבדיוני (העיגול הסגול). למדע הבדיוני ולפנטסיה משותף רעיון ה-novum: אלמנט חדש כלשהו, משהו שמפריד את הטקסט הבדיוני מן המציאות כפי שהיא כרגע. נובום, אומרת האנציקלופדיה, יכול להיות ערפד או כוכב לכת מיושב. תת-תת-הקבוצה המוכרת כמדע הבדיוני מתקשת להסביר את הנובום במונחים של חוקי הטבע הקונבנציונליים. לשאר חברי תת-הקבוצה שהיא הפנטסיה אין דרישות כאלה – הם מוכנים לקבל הסברים על-טבעיים.

(...) mimetic fiction is real, fantasy is unreal; sf is unreal but natural, as opposed to the remainder of fantasy, which is unreal and supernatural. (Or, simpler still, sf could happen, fantasy couldn't). (Clute & Nicholls, 1995: 408)

אני הוספתי לרישום בן שלושת המעגלים, כפי שהוא מתואר באנציקלופדיה, את הכוכב הכחול. קורפוס המחקר שלי הוא מה שבתוך הכוכב הזה – מדע בדיוני על פי הגדרות אלה ואחרות (העיגול הסגול) ואותם טקסטים פנטסטיים שאולי אינם עונים להגדרות הללו, אך עדיין נחשבים למדע בדיוני על-ידי חובבי מד"ב או הציבור הרחב, מסיבות אלה ואחרות (חלק מן העיגול התכלת). החלק שנותר בצבע תכלת הוא יצירות פנטסיה שאינן נחשבות בשום מקום בתרבות למדע בדיוני, למשל "עליסה בארץ הפלאות" או סדרת "נרניה" של ק.ס. לואיס.

יש לציין כי ברוב האנציקלופדיה, כמו גם ברוב העבודה הזו, המונח "פנטסיה" איננו משמש בצורה זהה לזו ששימש בפסקאות האחרונות: כלומר, כז'אנר-על הכולל בתוכו את המדע הבדיוני. השימוש הרגיל של "פנטסיה" בשאר העבודה יהיה לציון טקסטים שרובם נמצאים בתוך הכוכב הכחול, אך מחוץ לעיגול הסגול: סיפורי Dungeons and Dragons, Sword and Sorcery או דמויי "שר הטבעות" למיניהם, הנמצאים על מדפי ספרי המד"ב ונחשבים על-ידי "האדם בתרבות" לחלק ממנו.

מונחים המשמשים בעבודה זו

(ההסברים מתייחסים במפורש לטקסטים ספרותיים, אך ניתן לייחסם, בהתאמות הנחוצות, גם לטקסטים קולנועיים, טלוויזיוניים או אחרים) המונחים נועדו לסייע לאפיין טקסטים עליהם מדובר בעבודה, אך אינם מציינים קטגוריות מוחלטות, המוציאות זו את זו: למשל, יש מקרים רבים של ספרי מד"ב-ז'אנר שהם מד"ב קשה או פנטסיה (אך בדרך-כלל לא שניהם בעת ובעונה אחת); יכול להיות ספר פרוטו-מד"ב שהוא מד"ב-זרם מרכזי.

מד"ב ז'אנר (Genre SF)

(על-פי אנציקלופדיית המדע הבדיוני) מד"ב ז'אנר הוא מד"ב עליו מוטבעת התווית "מדע בדיוני", או שהוא מזוהה מיידית ככזה על-ידי קוראיו כשייך לקטגוריה הזו – ובדרך כלל שני הדברים גם יחד. משתמע מכך כי כל סופר של מד"ב-ז'אנר מודע לכך שהוא עובד בתוך ז'אנר בעל הרגלי מחשבה מסויימים, "קונבנציות" מסויימות – יהיו אפילו כאלה שיאמרו "כללים" – לטווייט סיפור שייתפס כשייך לז'אנר המדע הבדיוני. במובן הצר ביותר של המונח, סיפור מד"ב-ז'אנר יהיה סיפור שנכתב אחרי 1926, פורסם (או יכול היה להתפרסם, באופן תיאורטי) במגזין מד"ב אמריקאי או בהוצאה לאור המתמחה במד"ב, ובולטים בו סימנים שהוא ממלא את ההסכם בין הכותבים והקוראים לכבד את הפרוטוקולים הטבעיים בטקסטים המהווים את הקאנון של הז'אנר. האנציקלופדיה מתמקדת בעיקר במד"ב-ז'אנר, ורואה בו מרכיב מרכזי בטבעו של המד"ב בכללותו, אך מקבלת גם מד"ב לא-ז'אנרי כחלק בלתי-נפרד משדה המדע הבדיוני (Clute & Nicholls, 1995: 483-484).

מד"ב זרם מרכזי (Mainstream literature with SF elements)

(כלומר, מן הזרם המרכזי של הספרות) טקסטים העוסקים בנושאים אופייניים למד"ב או מכילים מאפיינים שלהם (למשל תיאור העתיד לאחר שואה כלשהי, אוטופיות ודיסטופיות, סיפורי מלחמות או חברות עתידיות), אך נכתבים ומשווקים כחלק מן הספרות הכללית, ומחוץ לגבולות הז'אנר, "מבלי לאמץ לא את ההגנה ולא את הסטיגמה של תווית ז'אנרית" (Clute & Nicholls, 1995: 768). הדוגמה המוכרת ביותר למד"ב-זרם מרכזי היא ככל הנראה "1984" מאת ג'ורג' אורוול, שנכתב בשנת 1949. סופרים שאינם מודעים למוטיבים שהתפתחו במד"ב-ז'אנר לפעמים ממצאים אותם מחדש בעצמם, לא תמיד בהצלחה, אומרת האנציקלופדיה – כלומר, לא בצורה המקובלת בז'אנר. יש ביניהם גם כאלה המתרעמים מאוד על טענות כאילו כתבו למעשה מד"ב, בשל הסטיגמה השלילית של הז'אנר.

מד"ב "קשה" (Hard SF)

יצירות מד"ב הנכתבות תוך התבססות מרובה על השיטה המדעית, ובעיקר על מה שמכונה hard science – פיזיקה, אסטרונומיה, מתמטיקה, וכן על פיתוחים טכנולוגיים. גם אם המדע ביצירה דמיוני, לפחות בעת כתיבתה (למשל כיום, מסע בזמן או במהירות העולה על מהירות האור), ההתייחסות אליו נעשית על-פי השיטה המדעית, ותוך ניסיון להציג לאירועים ולתופעות שבטקסט הסברים המצייתים לחוקי הטבע. עיסוק זה אופייני לתקופת תור הזהב של המד"ב (<) היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, 26), ויש מבקרים וחובבי מד"ב הרואים בו, ורק בו, את המדע הבדיוני האמיתי.

מד"ב "רך" (Soft SF)

קטגוריה שנוצרה למעשה כאנלוגיה למד"ב "קשה". כלולות בה יצירות מד"ב המתבססות על המדעים הרכים (מדעי החברה – סוציולוגיה, אנתרופולוגיה, כלכלה, בלשנות, פסיכולוגיה וכו'), או שאינן עוסקות כלל במדע, ומתמקדות ברגשות ולא בטכנולוגיה (Clute & Nicholls, 1995: 1131). הגל החדש של המד"ב בשנות השישים קושר בדרך-כלל למד"ב רך (<) היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, 31).

פנטסיה (Fantasy)

כאמור, הגבול בין מד"ב לפנטסיה מעורפל מאוד, ומציאתו קשה. בעבודה זו כלולות אותן יצירות פנטסיה הנמצאות, למשל בחנויות הספרים, בכפיפה אחת עם ספרי המד"ב, ונחשבות לחלק מהם. אלה כל אותם סיפורי הרפתקאות בעולמות שונים ומשונים, סיפורי דרקונים, כשפים, גיבורי-על, גמדים ושאר יצורים. הדוגלים בהגדרות צרות של המד"ב אינם מוכנים לקבל לתוכו את הטקסטים הללו, כיוון שאינם מצייתים לעקרונות מדעיים כלשהם, אלא ממציאים לעצמם חוקים או נותנים הסברים על-טבעיים למוצג בהם. אולם הקוראים והקהל הרחב בדרך-כלל אינם טורחים בהבחנות שכאלה, ומשום כך שמור גם לטקסטים הללו מקום בעבודה המתמקדת במצב בתרבות נתונה.

פרוטו-מד"ב (Proto SF)

אותם טקסטים שנוצרו לפני כינונו המוסדי של ז'אנר המדע הבדיוני בשנות העשרים (ומיעוטם גם לאחר מכן, אולם מבלי שכותביהם היו מודעים לז'אנר, שהתקיים בשנותיו הראשונות בבידוד יחסי. < היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, 23) אך אומצו על-ידי קהיליית המדע הבדיוני, כיוון שיש בהם דמיון למדע הבדיוני מבחינת הנושא והעיסוק. מדובר למשל ביצירותיהם של **ז'ול ורן**, **ה.ג'. וולס**, ו**אדגר רייס בורואז**, שחלקן כונו בזמן "Scientific Romances".

היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני

Any genre is the sum of its works. Science Fiction encompasses cinema, television, and graphic media, all of which are important parts of its history. First and foremost, however, it is a literary genre. (Clute, 1995: 211)

המדע הבדיוני, כפי שהוא קיים כיום בתרבות הישראלית, מבוסס ברובו על המד"ב העולמי, שהוא ז'אנר בעל היסטוריה ומבנה משלו. פרק זה מציג בקווים כלליים את ההיסטוריה של אותו חלק בתרבות שהוגדר בפרק הקודם כנושא העבודה. הכרת ההיסטוריה של המדע הבדיוני תסייע להבין את מקורם ואת מיקומם היחסי של הפריטים השונים מן הרפרטואר המד"בי שהופיעו בישראל לאורך השנים.

בראשית

תיאור ההיסטוריה של המדע הבדיוני כרוך בבחירת הגדרה. על-פי ההגדרות הכוללות ביותר, כבר **האודיסאה** היא יצירת מדע בדיוני, על-פי ההגדרות הצרות ביותר של הז'אנר, הוא נוסד בשנת 1926, בניו יורק. מתן תווית בא בדרך-כלל רק אחרי זיהוי תופעה כלשהי, ויש בו עדות למיסוד מסויים שלה. רוב הגדרות המדע הבדיוני נוסחו בתקופה שבה הוא כבר ז'אנר קיים ומעוצב, שחובביו ומבקריו מנסים להתוות את גבולותיו.

חלק מהחובבים המבקשים להעניק למדע הבדיוני "מכובדות" מחפשים לו שורשים בטקסטים קלאסיים, למשל "היסטוריה אמיתית" מאת **לוקיאנוס מסמוסטה** (מאה שניה לפנה"ס), "Somnium" מאת **יוהנס קפלר** (1634); סיפורי מסעות לירח ולשמש מאת **סיראנו דה ברז'ראק** (1657; 1662) או "מסעות גוליבר" מאת **ג'ונתן סוויפט** (1726). לעומתם, יש הרואים את המדע הבדיוני כז'אנר מודרני לחלוטין, שלידתו במגזינים אמריקנים בשנות העשרים של מאה זו, ואין לו קשר לטקסטים קדומים או קודמים, למרות דמיון בין נושאי העיסוק.

If the labelling of any earlier story as SF depends only on the presence of SF elements there would be many such (...) but such retrospective labelling is not very useful, since there is no sense at all in which we can regard SF as a genre conscious of *being* a genre before the 19th century. SF proper requires a consciousness of the scientific outlook, and it probably also requires a sense of the possibilities of change, whether social or technological. (Clute & Nicholls, 1995: 567)

אולם רוב ההגדרות מסכימות על ספר אחד שניתן לומר שהוא ספר המדע הבדיוני, או לפחות פרוטו-מדע-בדיוני, הראשון (למשל 25: Aldiss, 1986). זהו ספרה של **מרי שלי**⁴, "פרנקנשטיין, או פרומיתאוס המודרני" משנת 1818. אירועי המאה ה-19, תיאוריית האבולוציה, המהפיכה התעשייתית והמהפיכה בתעבורה, הביאו להולדת מה שנחשב כיום להתחלת המדע הבדיוני בשליש האחרון של המאה הקודמת. **ז'ול ורן** ו**ה.ג' וולס**, הנחשבים לאבות המייסדים של הז'אנר, פירסמו עשרות ספרים שעסקו בספקולציות לגבי העתיד והבלתי-ידוע, תוך התבססות על ההווה ועל המוכר. אבל הם לא היו יחידים ולא פעלו בחלל ריק, האנציקלופדיה של המדע הבדיוני מונה עוד סופרים רבים

⁴ **מרי וולסטונקרפט שלי**, רעייתו של המשורר **פרסי ביש שלי**, כתבה ספר נוסף היכול להיחשב למדע בדיוני: "האדם האחרון" (1826), סיפור המתרחש לאחר שואה עולמית בסביבות שנת 2090.

בני המאה ה-19 שכתבו סיפורים על עולמות אבודים, מסעות פנטסטיים, המצאות מדהימות, תחזיות טכנולוגיות וחברתיות ועוד. אלה היו את המצע שעליו נבט מאוחר יותר הז'אנר המודרני (Clute & Nicholls, 1995: 568).

H. G. Wells, from 1895 to about 1904, had laid down a whole range of essential ground rules for writing about the future and the unknown: a style that depicts the new as scientifically connected to the given; venues, be they Mars, the Moon, the future, or whatever, that have some of the same texture of reality as London or New York; true-to-life characters whose eccentricities, and weaknesses, and strenghts resemble yours and mine; an understanding that time changes more than the name of the monarch on the throne, that time changes all; and a tenaciously held conviction that the nature of the new world can be determined by us. (Clute, 1995:117)

בין השאר, בסוף המאה התשע-עשרה ותחילת המאה העשרים נכתבו עשרות סיפורי מלחמה עתידית, שבדיעבד הסתבר שלא חזו נכונה את שהתרחש במלחמת העולם הראשונה.⁵ המלחמה עצמה הולידה גל של דיסטופיות⁶ משוללות תקווה למין האנושי, כמו למשל "עולם חדש מופלא" מאת אלדוס הקסלי. סופרים כמו קארל צ'אפק⁷ ואולף סטפלדון⁸ כתבו ספרים שניתן להגדירם מדע בדיוני מתוחכם ביותר, אך הז'אנר לא היה מוכר עדיין, וודאי שלא ניתן לו שם מפורש. למעשה, יצירותיהם משתייכות היום לרפרטואר המדע הבדיוני כיוון שנוכחו לתוכו מאוחר יותר. הם לא ידעו, ולא יכלו לדעת, שהם כותבים "מדע בדיוני".

The origins and inspirations for science fiction lie outside the United States, though within the period of the industrial revolution. As we might expect. Only in an epoch when a power source more reliable than ocean currents or the wind, faster than the horse, has been developed, can we expect to find a literature that will concern itself with problems of power, either literal or metaphorical. (Aldiss, 1986: 14)

ז'אנר נולד בכתבי עת

במקביל, בארה"ב, החל מן העשור האחרון של המאה ה-19, שלטו בשוק הספרות הפופולרית, המכוונת למכנה המשותף הנמוך ביותר, מגזיני הפאלפ – כתבי עת זולים מודפסים על נייר גס שהכילו סיפורים מרתקים, רבי פעילות, באיכות ירודה. רוב כתבי העת לפני שנות השמונים של המאה ה-19 היו יקרים יחסית, ומכוונים לקהל קוראים מצומצם ומשכיל, אולם בשנים אלה התחוללו שינויים: האוכלוסיה גדלה בקצב מהיר, וידיעת הקריאה התפשטה בה. הטכנולוגיה המודרנית יצרה שעות

⁵ הראשון ביניהם היה "The Battle of Dorking" מאת George T. Chesney (1871).

⁶ דיסטופיה – היפוכה של אוטופיה. אם אוטופיה מציינת מקום או מצב נפלאים, דיסטופיה מציינת מקום או מצב נוראים, או לפחות גרועים יותר משלנו. העולם שמתאר ג'ורג' אורוול ב"1984" הוא דיסטופיה אחת מיני רבות ברפרטואר של המדע הבדיוני.

⁷ צ'אפק הצ'כי טבע לראשונה, במחזהו "R.U.R." (1920), את המילה רובוט.

⁸ "Olaf Stapledon was writing in an ancient tradition of European speculative fiction. He called his stories 'fantastic fiction of a semi-philosophical kind'. He was – at least initially – unaware of genre SF and was somewhat taken aback when in the 1940s he was shown the contemporary magazines which provided their staple fodder." (Clute & Nicholls 1995: 1152-3)

פנאי רבות יותר מבעבר, ועדיין לא היה קולנוע שימלא אותן. במקביל, טכניקות הפצה-המונית, הוזלה במיסים על נייר וגידול רב בפרסום מודעות הוזילו בהרבה את מחיר כתבי העת, והפופולריים ביותר ביניהם הגיעו לתפוצה של חצי מיליון עותקים ויותר בסוף המאה. בין השנים 1890 ו-1920 פורסמו במגזינים הללו בין השאר סיפורים רבים מהסוג שכונה לעיתים "Scientific Romances" – בין השאר סיפורים על עולמות אבודים, או על עולמות חדשים בחלל. אולם על-פי האנציקלופדיה של המדע הבדיוני, עד שהופיע מגזין שהתמקד במדע בדיוני בלבד, לא הורגש כל צורך בתווית (Clute & Nicholls, 1995: 1066).

החל משנת 1915 התחילו לתפוס את מקומם של מגזיני הפאלפ בעלי התוכן המגוון מגזינים שהיו מוקדשים כל אחד לסוג מסוים של סיפורים – מערבונים, סיפורי אהבה וכולי. באפריל 1926, בעיר ניו יורק, מהגר מלוקסמבורג בשם **הוגו גרנסבק** (Hugo Gernsback) ייסד מגזין בשם **Amazing Stories**, שהוקדש למה שהוא כינה "scientifiction"⁹. זוהי נקודת ההתחלה של המדע הבדיוני כז'אנר ממוסד ובעל שם משלו, על פי רבים מן החוקרים שלו, כולל נורמן ספינרד (Spinard, 1974: 11) ועמנואל לוטם (לוטם, 1990: 35).

גרנסבק, ממציא מתוסכל, היה אידיאליסט. מטרתו היתה ללמד את בני אמריקה מדע, להשתמש בסיפורים מרתקים כציפוי מסוכר לידע המדעי והטכנולוגי שיחדור באמצעותם למוחותיהם הרכים של בני הנוער, הקוראים בשקיקה מגזיני פאלפ לרוב. הוא גם האמין בכוח הניבוי של הסיפורים הללו לגבי העתיד. **גרנסבק** פירסם במגזין שלו כמעט את כל יצירותיהם של **וולס ו-וורן**, סיפורים של **אדגר אלן פו** שהיה בהם רמז כלשהו למדע, וכן תרגומים מגרמנית וצרפתית. על סיפורים חדשים הוא שילם חצי סנט למילה, בתקופה שבה מגזיני פאלפ אחרים שילמו עד 6 סנט למילה, עובדה שלא משכה, כמובן, את הטובים שבין הכותבים אל המגזינים שלו (Clute & Nicholls, 1995: 1067).

Gernsback thought of science fiction as an essentially directive medium. Its purpose was to teach science and to inspire enthusiasm for technology – its entertainment value was only a means to this end... Right from the very start, however, it was plain that what the readers found to enjoy in *Amazing Stories* was not quite what Gernsback intended for them to find. (Stableford, 1987: 49-50)

על-פי האנציקלופדיה של המדע הבדיוני, **Amazing Stories** הצליח בתחילתו, וגם אם **גרנסבק** איבד את השליטה במגזין זה בעקבות פשיטת רגל ונאלץ לייסד מגזינים אחרים, התוצאה היתה שהחזון שלו לגבי המדע הבדיוני והפורמט שקבע לכתבי העת שלו השפיעו רבות על התפתחות הז'אנר¹⁰ (Clute & Nicholls, 1995: 1067).

⁹ **גרנסבק** ערך ניסויים בתחום הסיפורת המדעית במגזין קודם שפירסם, **Modern Electrics**. בין השאר הוא פירסם שם בהמשכים רומן פרי עטו בשם "Ralph 124C41+: A Romance of the Year 2660", שהיה בעיקר רצף תיאורים של פלאים טכנולוגיים

¹⁰ דרך אגב, הסופר והחוקר **בריאן אולדיס** אינו שמח על מקומם המרכזי של **גרנסבק** ושל המדע הבדיוני האמריקני שנוצר בדמותו בתולדות הז'אנר:

"It is easy to argue that Hugo Gernsback (1894-1967) was one of the worst disasters ever to hit the science fiction field (...) Gernsback laid great emphasis on the need for scientific accuracy in stories, and later competitors felt bound to copy him. Although this dictat was more honoured in the breach than in the observance, it did have the effect of introducing a deadening literalism into the fiction. As long as

תור הזהב

בשלב זה, אם כן, עם התחלת התמסדותו של המדע הבדיוני כז'אנר מסחרי, עבר המרכז של המדע הבדיוני מאירופה לארה"ב, ושם הוא נמצא עד היום. כמובן שקמו מגזינים מתחרים לזה של גרנסבק בנישה שגילה, כתבי עת בעלי שמות סנסציוניים כמו *Startling Stories*, *Air Wonder Stories*, *Astounding Science Fiction* בעריכתו של ג'ון ו. קמבל (John W. Campbell, Jr). קמבל, שהיה מהנדס בהכשרתו וסופר מד"ב בעצמו עוד בתחילת שנות השלושים, נחשב בדרך-כלל לאבי מה שנקרא "תור הזהב של המדע הבדיוני" בשנות השלושים והארבעים. על-פי ספינארד (Spinard, 1974: 13) והאנציקלופדיה (Clute & Nicholls, 1995: 188), קמבל הביא לצמיחתו של המדע הבדיוני המודרני ועזר לעצב את דמותו יותר מכל אדם אחר.

כעורך *Astounding*, החל משנת 1937, קמבל כיוון את כתיבתם של הסופרים והזין אותם ברעיונות, ורבות מיצירות המד"ב הקלאסיות של תקופתו היו מבוססות על הצעות שהוא העלה. קמבל גילה את הסופרים אייזק אסימוב (שטען פעמים רבות כי קמבל אחראי לפחות כמוהו לניסוח שלושת חוקי הרובוטיקה המפורסמים) (Clute & Nicholls, 1995: 187), תאודור סטרג'ן, רוברט היינליין, לסטר דל ריי, א.א. ואן וגוט. סופרים אחרים הצטרפו ל"אורווה" שלו לאחר שכתבו כבר במקומות אחרים: קליפורד ד. סימאק, ג'ק וויליאמסון, ל. ספרג דה קמפ, ל. רון האברד (לימים, מייסד כת הסיינטולוגיה, שתורת הדיאנטיקה שלו הוצגה לראשונה, ובהרחבה, מעל דפי *Astounding Science Fiction*), בני הזוג הנרי קוטנר וק.ל. מור, ועוד.¹¹

קמבל דרש מן הכותבים שלו שיצדיקו את האמינות המדעית של כל מתקן דמיוני שהכניסו לסיפוריהם. הוא גם דרש שהעלילה והנושא ינבעו מן הספקולציה המדעית שבסיפורים, שניתן יהיה לראות איך הפעולות האנושיות והחיים האנושיים משתנים כתוצאה מההתקדמות המדעית והטכנולוגית. הוא קיבל בברכה תשומת לב לגורם האנושי שבסיפורים, לנושאים פוליטיים, חברתיים ואתיים, והיה מודע לסגנון הכתיבה הרבה יותר ממתחריו. מאמרי העורך של *Astounding* עסקו בחידושים טכנולוגיים – קמבל היה בקיא במדעים הרבה יותר מגרנסבק ונהג להתעדכן בפרסומים בני זמנו בכתבי עת מדעיים. הוא התעניין במיוחד בהתפתחויות בתיאוריה האטומית, ובמהלך השנים 1939-1940 התעקש במאמרי המערכת שקרובה יכולת השימוש בכוח אטומי.¹² בשנת 1960 שמו של *Astounding Science Fiction* שונה ל: *Analog*; כותרת המשנה היתה: "science fiction is analogous to science fact".

the stories were built like diagrams, and made clear like diagrams, and stripped of atmosphere and sensibility, then it did not seem to matter how silly the "science" or the psychology was."

(Aldiss, 1986:202-204)

¹¹ Van Vogt, Alfred Elton; Del Rey, Lester; Heinlein, Robert A; Sturgeon, Theodore; Asimov, Isaac; Kuttner, Henry; Hubbard, L. Ron; De Camp, L. Sprague; Williamson, Jack; Simak, Clifford D; Moore, C.L.

¹² בשנת 1944 פורסם ב-*Astounding* סיפור בשם "Deadline" מאת קליר קרטמיל, שתיאר בפרוטרוט את פצצת האטום, כשנה לפני שהוטלה לראשונה. כוחות הבטחון של ארה"ב פשטו על משרדיו של קמבל, בחשד לעבירות מודיעיניות חמורות, אך הוא הצליח לשכנע אותם (בצדק) כי הכותב הסתמך אך ורק על פרסומים שהיו גלויים לציבור. (Clute & Nicholls 1995: 203)

גרנסבק ראה בסיפורת עטיפה צבעונית ומושכת למדע, אך **קמבל** חשב שהבדיון יוכל לשמש כמדיום ל"ניסויי מחשבה" במדע. תחום העניין העיקרי שלו היה האופן שבו הטכנולוגיה תשנה את החברה, אומר סטבלפורד (Stableford, 1987: 56), והוא הבין שציפיותיו האוטופיות של **גרנסבק** לעולם מושלם בחסות הטכנולוגיה הן נאיביות.

בשוק הכללי של מגזיני הפאלפ היו כותבים מקצועיים ששלחו יד בכתיבת סיפורים בכל הקטגוריות. הטובים שבהם לא הפנו את תשומת הלב שלהם או את סיפוריהם המוצלחים למגזיני המדע הבדיוני, שהתשלום בהם היה נמוך יחסית למגזינים הכלליים. למצב זה היו שתי תוצאות, אומרת האנציקלופדיה: מצד אחד, מגזיני המד"ב פירסמו חומר רב ברמה נמוכה מאוד; מצד שני, לתחום ניתנה אפשרות להתפתח מבפנים. חובבים שקראו את המגזינים חשבו, ובצדק, שהם מסוגלים לכתוב טוב לא פחות מן הכותבים שיצירותיהם פורסמו (Clute & Nicholls, 1995: 1067). הם שלחו סיפורים משלהם לכתבי העת, וחלקם הפכו עם הזמן לסופרי מד"ב מוכרים, שכבר היו בקיאים בקונבנציות של הז'אנר בו הם פועלים.

מגזיני הפאלפ נהגו לפרסם מכתבי קוראים על פני חמישה עד עשרה עמודים בכל גיליון, כדי לתת לקוראים תחושה של מעורבות במגזין, ואולי גם כדי לחסוך בהוצאות. הקוראים ראו בפרסום מכתב שלהם הישג, וחלקם הפכו את כתיבת המכתבים לתחביב. חלק מהמכתבים נשאו חתימות של אנשים שהתפרסמו מאוחר יותר כסופרים בעצמם. על פי האנציקלופדיה, תת-התרבות של חובבי המד"ב (SF fandom) נוצרה דרך מדורי המכתבים למערכת של **Amazing Stories** ושל המגזינים האחרים. **גרנסבק** גם ייסד באפריל 1934 את ארגון חובבי המד"ב הראשון שאורגן בצורה מקצועית, Science Fiction League, שהיו לו סניפים מקומיים בארה"ב, אוסטרליה ואנגליה.

כבר בסוף שנות העשרים התחילה להתפתח סביב המדע הבדיוני תת-תרבות של חובבים פעילים שהיו הרבה יותר מרק קוראים נאמנים, גם אם היו למעשה רק חלק קטן ממספר הקוראים הכללי. היו כבר אנשים שהחשיבו את עצמם "חובבי מדע בדיוני", ופירסמו מגזיני חובבים שנקראו fanzines (fan magazines). תופעת חובבי המדע הבדיוני, שאירגנו קבוצות מקומיות והתכתבו אלה עם אלה, היתה התפתחות ייחודית לחלוטין בתקופה זו, אומר ספינרד – אף זרם ספרותי קודם לא יצר תת-תרבות או הפך את קוראיו המסורים למעין שבט (Spinard, 1974: 10). החל משנת 1936 מארגנים חובבי מד"ב כנסים, הכוללים מפגשים עם סופרים, דיונים ושאר אירועים.

בחוגי המדע הבדיוני רווח השימוש במונח "תור הזהב" לתיאור התקופה שבין השנים 1938-1946, ולעיתים נדירות יותר גם מעט לאחר מכן. המונח מתייחס כמעט תמיד למד"ב-ז'אנר שפורסם במגזינים בארה"ב, בעיקר תחת עריכתו של **ג'ון קמבל**. ראוי לזכור, כי למרות הפריחה הכמותית היחסית בשוק המד"ב בתקופה זו, הוא עדיין היווה חלק זעום משוק מגזיני הפאלפ הכללי, הן מבחינה מספר המגזינים והן מבחינת מכירות כוללות (Clute & Nicholls, 1995: 979).

Certainly, 1938-46 was a period of astonishing activity (among comparatively few writers), the time when most of the themes and motifs of SF were taking their modern shape, which in some cases proved almost

definitive and in others continued to be reworked and modified, as is the way of genres. (Clute & Nicholls, 1995: 506)¹³

כאמור, הכינוי "תור הזהב" רווח בעיקר בחוגי הדור הזה של חובבי המד"ב, אלה ששנות ההתבגרות שלהם היו מלוות ב-"Sense of wonder", מונח שכיח נוסף המתאר את התחושה שעוררו הרעיונות החדשניים של סיפורי המד"ב¹⁴. לפי האנציקלופדיה, היתה זו תקופה של זינוק אדיר באיכות, אולי הזינוק הגדול ביותר בהיסטוריה של הז'אנר – המדע שבסיפורים הפך מדויק ואמין יותר והרכיב הספרותי הפך מיומן יותר. מבקרים רבים מסתייגים מן הכינוי המפאר "תור הזהב" בטענה כי גם התקופה הזו לא הצטיינה באיכות ספרותית, אותה ניתן לייחס רק ליצירות מד"ב מן הזרם המרכזי בתקופה זו או ליצירות מד"ב-ז'אנר משנות השישים ואילך¹⁵.

דבר אחד ברור – מעמדו של המד"ב, לכל הפחות מד"ב-ז'אנר, שהיה קיים בתקופה זו רק בתרבות האמריקנית, היה שולי, בעל יוקרה נמוכה ביותר. עדות אחת לכך היא ריבוי הפסבדונימים ששימשו את כותבי המד"ב במגזינים (Clute & Nicholls, 1995: 968). העולם הספרותי ככלל בז למדע הבדיוני, וחובבי המד"ב הסתגרו בבועה משלהם ובזו לו בחזרה (Spinard 1974: 111).

אמנם בדרך-כלל כלל קשה לקשור שינויים היסטוריים באירועים חד-פעמיים, אך סטבלפורד אומר שהטלת פצצות האטום האמריקניות על יפן היתה אירוע בעל חשיבות עצומה לאנשי קהילת המדע הבדיוני, כיוון שהם ראו במעשה הצדקה לז'אנר (Stableford, 1987: 60). הוא מביא מדבריו של קמבל, שאמר שלפתע הפכו חובבי המדע הבדיוני בעיני שכנים וחברים מחולמים מטורפים למומחים המקומיים. הכותבים והקוראים של המדע הבדיוני חשו שיש להם צידוק מלא לצעוק לעולם "אמרנו לכם"¹⁶. אולדיס מציג זאת כך:

The impossible had happened. People began to expect the unexpected.
(Aldiss, 1986: 234)

נדמה היה, אומר סטבלפורד, שלפתע יש למדע הבדיוני זכות לדרוש יחס רציני יותר מצד החברה.

¹³ עבודת הדוקטורט של חביבה יונאי עוסקת במד"ב מתקופת תור הזהב: "... בחיי כל ז'אנר קיים שלב, בו נקשרות בשמו קונבנציות ונורמות מסויימות, ואלה נשארות רלבנטיות לגביו, בין אם הן מצויות ובין אם הן נעדרות ביצירות הנוספות עליו עם הזמן, או משנות את מעמדן ותפקידן. כפי שנראה, התרחש תהליך הצטברות התכונות לגבי הסיינס-פיקשן בשנות העשרים והשלושים, ואילו בשנים הנזכרות לעיל, שנות הארבעים ושנות החמישים חלה התגבשות, והן שתכונה כאן בתואר 'תור הזהב'." (יונאי, 1990: 43)

¹⁴ ועל כך אומרת האנציקלופדיה: "It has been said, cynically, that the Golden Age of SF is 14". (Clute & Nicholls, 1995: 506)

¹⁵ "The 'Golden Age' of the 1930s and 1940s may not have been the pinnacle of science fiction that the aging science fiction fans of the 1950s and 1960s viewed it as through the golden haze of nostalgia's hindsight, but it did mark the emergence of writers of some substance within the science fiction genre, and it did produce some works which will live on." (Spinard, 1974: 41)

¹⁶ "For several years before the first space rockets lumbered up to lodge a human being in orbit, the SF magazines issued propaganda on the subject; when success came, one might almost have been forgiven for believing that 'thinking made it so' (...) Space travel was a dream, the precious dream of SF fans." (Aldiss, 1986: 233-234)

שנות החמישים – מכתבי עת לספרי כיס

ערב מלחמת העולם השנייה רוב המדע הבדיוני פורסם במגזיני פאלפ בעלי תפוצה של פחות מ-50,000 עותקים לגיליון, ששילמו תשלום זעום עבור סיפורים. רק בתי הוצאה לאור ספורים הדפיסו ספרי מדע בדיוני מעטים בכריכה קשה. כותבי מד"ב שרצו להתפרנס מעיסוקם זה לא יכלו להרשות לעצמם מבחינה כלכלית לכתוב יצירה מלוטשת. התשלום הזעום עבור כל מילה במגזינים אילץ אותם לכתוב כמויות עצומות של טקסט כדי להתקיים, ולא היה כל אפיק פרסום אחר שיציב לפני החומר דרישות איכות אחרות, חמורות יותר משל המגזינים.

בתחילת שנות החמישים המצב השתנה. עם תום מלחמת העולם בא הקץ גם למחסור בנייר, וזו היתה אחת הסיבות לשטף בפרסומי מגזינים. בעשור שאחרי המלחמה הופיעו יותר מארבעים מגזינים של מד"ב, שרובם לא האריכו ימים (Stableford, 1987: 60). החשובים ביניהם היו שני מגזיני מד"ב חדשים ושונים מקודמיהם, שלקחו את בכורת החדשנות מידי של **קמבל**, וכיוונו את עצמם מלכתחילה לקהל מבוגר, ולא לבני נוער (Clute & Nicholls, 1995: 1068).

הראשון היה ¹⁷*The Magazine of Fantasy and Science Fiction* (נוסד 1949), הידוע בראשי התיבות **F&SF**, בעריכתו של **אנתוני בוצ'ר** (Anthony Boucher). **בוצ'ר** ביקש לקדם מדע בדיוני באיכות ספרותית משובחת יותר, ולהביא ליצירתם של סיפורים מתוחכמים ברמה של המגזינים הנחשבים יותר, אלה שעיצבו את דמותו של הסיפור הקצר באמריקה שבין המלחמות (Clute & Nicholls, 1995: 764). הוא דרש כתיבה טובה בסגנון מלוטש כערך בפני עצמו, הקפיד על שערים מעוצבים בטעם במקום ציורים של מפלצות חלל סנסציוניות, נתן תשלום גבוה יחסית עבור סיפורים והפך את המגזין שלו לראשון שיעד את עצמו להציג את פניו הטובות ביותר של המדע הבדיוני לעולם כולו, ליצירת מדע בדיוני שייחשב ראוי להתייחסות של הקורא הכללי והעולם הספרותי (Spinard, 1974).

הוראס גולד (Horace Leonard Gold), העורך של *Galaxy* (נוסד 1950), עדיין כיוון את המגזין שלו לקהל הקוראים המסורתי של המדע הבדיוני, אך שילם יותר מכל אחד אחר בתחום. **גולד** עודד התייחסות הומוריסטית וסאטירית לחומרי-הגלם של המדע הבדיוני וכן עיסוק בפסיכולוגיה ובסוציולוגיה של חייזרים, לאו דווקא במדעים הקשים, בביוולוגיה ובטכנולוגיה, כפי שהיה מקובל ברוב מגזיני המד"ב.

רוב הסופרים החדשים הטובים ביותר כתבו עבור שני המגזינים הללו, שהדגישו שימת לב לסגנון כתיבה ועומק פסיכולוגי. לפי האנציקלופדיה, שלושת כתבי העת החשובים בתחום המדע הבדיוני משנות החמישים ועד לאמצע שנות השבעים היו *F&SF*, *Galaxy* ו-*Astounding Science Fiction* (עדיין בעריכתו של **קמבל**) (Clute & Nicholls, 1995: 463).

לפני סוף שנות הארבעים, סיפורים ונובלות של מד"ב הופיעו בעיקר במגזינים. בשנות החמישים סיפורי מד"ב התחילו לצאת לאור גם באנתולוגיות, תחילה כקבצים של סיפורים שהתפרסמו קודם לכן במגזינים, ומאוחר יותר כקבצים של סיפורים מקוריים. את המבול בישרו שתי אנתולוגיות עבות כרס (האחת בת 785 עמודים והשנייה בת 997 עמודים) שיצאו לאור בשנת 1946 בשתי הוצאות-לאור מכובדות (**קראון** ו**רנדום האוס**) (Clute & Nicholls, 1995: 38). לאנתולוגיות בספרים יש יתרונות

¹⁷ **לפנטסיה 2000**, מגזין המד"ב הישראלי החשוב ביותר (1978-1984), היה הסכם עם **F&SF**, שהיה המקור לחלק גדול מן הסיפורים והמאמרים שתורגמו לעברית (< הפרק העוסק ב**פנטסיה 2000**, 105).

מספר על פני מגזינים, אומרת האנציקלופדיה: הספרים עמידים יותר, מוצבים למכירה במשך זמן רב יותר, ניתן להשיגם בספריות, והם מקובלים על הוריהם של בני נוער יותר מאשר כתבי-עת סנסציוניים.

בעקבות האנתולוגיות התחילו להופיע רומנים באורך מלא של מד"ב-ז'אנר, כיוון שהמושג "ספר מדע בדיוני" כבר היה קיים בתרבות. גם בשנות השלושים והארבעים הופיעה כמות רבה של ספרות ספקולטיבית, אך לא תחת הכותרת "מדע בדיוני". חלק מן הספרים הללו היו מוכרים לקהילת המדע הבדיוני, אך בתקופה בה נכתבו הם לא נתפסו כשייכים למדע הבדיוני, אלא שוייכו אליו בדרך-כלל בדיעבד (Stableford, 1987: 61).

השינוי החשוב ביותר בשוק המד"ב היה הופעתם של ספרי הכיס. ג'ניס ראדוויי (Radway, 1991) מסבירה את פריחתו של ז'אנר פופולרי אחר – רומנים רומנטיים – בין השאר בשינויים שחלו בשנות הארבעים בטכניקות הייצור, השיווק והפרסום של ספרים. לדבריה, מכונות דפוס חדישות ודבק סינתטי בעל יבוש מהיר איפשרו ייצור של כמויות אדירות של ספרים במחיר נמוך ליחידה. במצב כזה ניתנה עדיפות לספרי-נוסחה שלא דרשו עריכה מתוחכמת או זמן הפקה ממושך וניתן היה לחזות את כמות ההקהל שימשכו, פעם אחר פעם. הדברים נכונים בה במידה לגבי רומנים רומנטיים ולגבי ספרי מד"ב.

The consequent emphasis on speed caused the paperback publishers to look with favor on category books that could be written to a fairly rigid formula. By directing their potential writers to create in this way, mass-market houses saved the time and expense of editing unique books that had as yet not demonstrated their ability to attract large numbers of readers. (Radway, 1991: 28)

בתחילת שנות החמישים כמה מו"לים אמריקנים מבוססים הבחינו בפוטנציאל המסחרי של שוק המד"ב. הוצאת דאבלד"י, למשל, ייסדה בשנת 1952 את 'מועדון ספרי המדע הבדיוני'. שני בתי הוצאה חדשים – אייס (נוסד 1952) ובלנטין (נוסד 1953) – התחילו לפרסם סדרות מד"ב חודשיות קבועות, שהיוו חלק מרכזי ברפרטואר שלהן. בנישה הקיימת, המוציאים לאור יכלו להיות בטוחים שהספרים יימכרו בתפוצה של לפחות ארבעים עד חמישים אלף עותקים, כמו מגזיני המדע הבדיוני, ולכן הובטח להם רווח. שתי הסדרות פרסמו חומר שהופיע בעבר במגזינים, אייס הוסיפה בדרך כלל ליצירות המוכרות ספר חדש, והדפיסה את שניהם גב-אל-גב.

לפני אמצע שנות החמישים, רבים מן השמות הגדולים בתחום המד"ב כתבו במשרה חלקית בלבד, כתחביב. ספרי הכיס איפשרו להיות סופר מד"ב במשרה מלאה, וריווחית יחסית (Stableford, 1987: 62). האורך המלא איפשר היקף כתיבה נרחב יותר מהסיפורים הקצרים במגזינים ושימת לב רבה יותר לסגנון ואיפיון דמויות. במקביל לפרסום רומנים של מדע בדיוני ניכר שיפור בעומק ובתחכום בסיפורים הקצרים, שהתחילו להיות בעצמם "נובליסטיים" יותר, מעוניינים יותר בהתפתחות ובפרטים (Spinard, 1974).

בתקופה שבה התחיל המדע הבדיוני לצאת מגבולות המגזינים אל מדפי הספרים, הוא הוכר גם כז'אנר קולנועי. כמובן, גם קודם לכן היו סרטים בעלי תוכן של מדע בדיוני, אך הם נחשבו לסרטי אימה (למשל "פרנקנשטיין" (1931), "ד"ר ג'קיל ומר הייד" (1932), "קינג קונג" (1933) ועוד). עכשיו אומצה התווית החדשה משדה הספרות הפופולרית, ונוצרו סרטי מפלצות רבים, וסרטים שעסקו בחקר החלל או בפלישות ממנו. רבים מסרטי שנות החמישים זכורים היום בנוסטלגיה, אפילו

אצל מי שלא נולדו עדיין בזמן שהוקרנו לראשונה: "The day the Earth stood still" (1951), "When worlds collide" (1951), "War of the worlds" (1953), "Forbidden planet" (1956), "Godzilla" (1954, Japan) ועוד. על-פי האנציקלופדיה, נוצרו בשנות החמישים 150-200 סרטי מד"ב, רבים מהם B-Movies – סרטים דלי תקציב ואיכות שנועדו מלכתחילה להיות מוקרנים במבצעי שניים-בכרטיס-אחד עם סרטים משובחים מהם.

שנות השישים – הגל החדש

By the 1960s SF was being read so much more widely than before that its ideas, and its iconography generally, had begun dramatically to feed back into mainstream fiction – previously the intellectual traffic had been mostly the other way around (...) since 1960 there has been a complex cross-fertilization of genres. While, at the intellectual end of the spectrum, fabulations have been making more and more use of SF images and themes, at the popular end fantasy, horror and disaster novels have borrowed heavily from SF, as has the bestseller (itself now a definable genre). (Clute & Nicholls, 1995: 571)

בשנות השישים המדע הבדיוני החל לצאת מן הגבולות הצרים של קהל החובבים אל הקהל הרחב יותר. מספר ספרים בודדים שהתפרסמו בשנים אלה היו בעלי השפעה רחבה, ביניהם "Stranger in a Strange Land" (1961) של היינליין שאומץ על-ידי תנועת ילדי הפרחים ו"Lord of the Rings" (revised 1966; 1954) של ג'ר.ר. טולקין. החל משנות הששים עבר המוקד של פרסום מד"ב מן המגזינים לספרים, וסדרות מד"ב המשיכו לצבור כוח במסגרת הוצאות לאור כלליות, לאו דווקא כאלו העוסקות רק במד"ב (Clute & Nicholls, 1995: 977).

בעשור שאחרי מלחמת העולם השנייה המדע הבדיוני הז'אנרי התפשט מארה"ב לאירופה. "הגל החדש" בבריטניה נולד כאשר מייקל מורקוק (Moorcock) התמנה בשנת 1964 לעורך מגזין המדע הבדיוני *New Worlds*, וערך בו שינוי מהיר ומכוון, לכיוון חדשנות רעיונית וסגנונית. בין הסופרים שכתבתם נחשבת שייכת לגל החדש של המדע הבדיוני ניתן למנות את בריאן אולדיס, ג'יי ג'י באלארד, תומס דיש וסמואל דלייני. לדברי ספינרד (שגם סיפורים פרי עטו פורסמו תחת עריכתו של מורקוק):

[Moorcock] set out not merely to give science fiction respectability, but to bring about a fusion between science fiction and mainstream fiction which would shatter the pulp shackles on the former, and breath the reviving winds of change into the latter, creating a speculative fiction that would be the characteristic literature of our times. (Spinard, 1974)

סופרי מד"ב רבים, גם בארה"ב וגם בבריטניה, אומרת האנציקלופדיה, התחילו להרגיש באמצע שנות השישים שהכתיבה במסגרת מד"ב-ז'אנר שמרנית מדי, צפויה מדי, כפופה למגבלות רבות מדי, וכל זאת דווקא בז'אנר שלקח על עצמו להדגיש שינוי וחדשנות. כיוון ששוק המד"ב הלך והתרחב, לא היתה כל סיבה להאמין שמוציאים לאור יסרבו להגמשת המד"ב, הן מבחינת סגנון והן מבחינת תוכן. רבות מיצירות הגל החדש הכילו מאפיינים של תרבות-הנגד של סוף שנות השישים, כמו עניין בסמים המשנים את התודעה, בדתות מזרחיות ובסקס, ופסימיות לגבי העתיד, שהיתה שונה למדי מן

האופטימיות המסורתית של המד"ב-ז'אנר. כמו כן ניכרה בהן התרחקות מן המדעים ה"קשים", כמו פיזיקה, אל המדעים ה"רכים", העוסקים באנשים (Clute & Nicholls, 1995: 866). הגל החדש של כתיבת המד"ב אימץ מאפיינים שהיו קיימים זה מכבר בספרות הזרם המרכזי, ותרם רבות לשבירת החומות ביניהם. שוק המד"ב הפגין נכונות לקלוט את הכתיבה המתוחכמת יותר, לצאת מן הגטו ולטשטש את גבולות הז'אנר שנקבעו קודם לכן.

With hindsight, it might seem that SF as a separate, definable genre was a phenomenon of, say, 1926-65. By the 1990s hard SF, arguably the heart of the genre in an earlier era, had shrunk to a comparatively small section of the overall SF market. (Clute & Nicholls, 1995: 571)

ספינרד אומר כי תנועת "הגל החדש" שנולדה בבריטניה הפכה טראנס-אטלנטית בשנת 1966, כאשר ג'ודית מריל, מבקרת המד"ב המשפיעה ביותר בארה"ב בתקופה זו, התחילה לכתוב על אסכולת "עולמות חדשים". לדבריו, בערך באותו זמן, סופר המד"ב האמריקני **הארלן אליסון** התחיל להרגיש את מגבלות הז'אנר שבו כתב. הוא הגה רעיון לאנתולוגיה של סיפורים מקוריים והזמין סופרי מד"ב לכתוב את הסיפורים שמעולם לא העזו לכתוב בגלל הטאבו הנוקשה על נושאים שפעל במסגרת פרסומי המד"ב הקונבנציונליים. האוסף "**Dangerous Visions**" פורסם בשנת 1967 והוליד את האגף האמריקני של הגל החדש, שהשפיע הן על סופרים חדשים והן על סופרי מד"ב מבוססים.

שנות השבעים והשמונים – להיטים קולנועיים וסייברפאנק

על-פי סטבלפורד (Stableford, 1987: 63) ספרי הכיס בסדרות המד"ב של אייס ובלנטיין בשנות החמישים נמכרו בכמאה אלף עותקים במהדורה הראשונה, והופיעו אז מעט יותר מחמישים כותרי מד"ב בשנה. בתקופה בה כתב סטבלפורד את דבריו (ככל הנראה סוף שנות השבעים או תחילת שנות השמונים), מהדורה ראשונה של רוב ספרי הכיס היא בין 20,000 ל-50,000 עותקים, הוא אומר, אך למעלה מאלף כותרים יוצאים לאור בשנה. המדע הבדיוני מהווה בערך 10% מכותרי הספרות החדשים באנגלית המופיעים בספרים בכריכה קשה ורכה בכל שנה. כמה ספרים שנשארו בשוק באופן רציף לאורך השנים מכרו מיליוני עותקים כל-אחד, וחצי תריסר כותרים חדשים מדי שנה מגיעים לרשימות רבי-המכר. על פי האנציקלופדיה, בשנת 1978 כמעט כל מו"ל חשוב של ספרי כיס באנגלית, הן בארה"ב והן באנגליה, כלל את המדע הבדיוני כחלק אינטגרלי ברשימת הספרים שלו, ורבים מן העורכים היו בעצמם חובבי מד"ב (Clute & Nicholls, 1995: 977).

It has become impossible to remain ignorant of science fiction as a major factor in our world – even if only as a trite, misrepresented affair. SF books (by which is meant mainly those expendables of our culture, paperbacks) have also proliferated, to present in their full array a macaw-like down-market chic. (Aldiss, 1986: 276)

מאז שנות השישים מופנית תשומת לב אקדמית אל המדע הבדיוני, מה שברוב התרבויות פירושו מתן לגיטימציה, מסויימת לפחות, לז'אנר כולו. בשנות החמישים ניתנו קורסים ספורים בנושא (סדרת הרצאות של הסופר **קינגסלי אמיס** בפרינסטון בשנת 1959 הניבה את הספר "**New Maps of Hell**" (1960)), ובשנת 1961 כבר ניתן קורס על מדע בדיוני באוניברסיטת סטנפורד. בשנת 1975 היו ככל הנראה לפחות 250 קורסים שכאלה ברחבי ארה"ב (Clute & Nicholls, 1995: 1065). בשנת 1970

נוסד Science Fiction Research Association, שמטרתו לעודד מחקר אקדמי של המדע הבדיוני, בעיקר בארה"ב ובקנדה. האיגוד מפרסם כתב עת ועורך כנס שנתי. המחקר וההוראה של מד"ב מניבים אנתולוגיות של יצירות מד"ב המיועדות לכיתות לימוד וכן ספרי מחקר רבים ומאמרים בכתבי עת.

השנה החשובה ביותר בתולדות קולנוע המד"ב, אומרת האנציקלופדיה, היא 1968. לפני כן המדע הבדיוני לא זכה להתייחסות רצינית, לא מבחינה אמנותית ולא מבחינה מסחרית. אחרי שנה זו הוא נותר, רוב הזמן, אחד מן הז'אנרים הקולנועיים הפופולריים ביותר, והופקו בו סרטים טובים רבים. סרטי המד"ב המשמעותיים שנוצרו ב-1968 היו "ברברלה", פרודיית מד"ב מסוג שיכול להיווצר רק כאשר חומרי הז'אנר נספגו כבר לחלוטין במרקם התרבותי; "צ'ארלי", שזכה בפרס האוסקר לשחקן הטוב ביותר, הראשון שניתן להופעה בסרט מד"ב – אמת-מידה טובה למכובדות, גם אם הסרט עצמו לא זכה בפרס; "כוכב הקופים" ו"2001: אודיסיאה בחלל", שני להיטים שלא זילזלו בקהל, אלא דרשו ממנו מחשבה (Clute & Nicholls, 1995: 222).

בסוף שנות השבעים ותחילת שנות השמונים נוצר רצף להיטי מד"ב קולנועיים, בין השאר תודות לשיפורים טכנולוגיים במחלקת האפקטים המיוחדים: טרילוגיית "מלחמת הכוכבים" של ג'ורג' לוקאס (1977) "Star Wars", (1980) "The Empire Strikes Back", (1983) "The Return of the Jedi"; "מפגשים מהסוג השלישי" (1977), "סופרמן" (1978), "מסע בין כוכבים" (1979), "הנוסע השמיני" (1979), "אי.טי." (1982), "בלייד ראנר" (1982). חלק מהם נמצאים עד היום ברשימת הסרטים הקופתיים ביותר של כל הזמנים, ומהווים טקסטים תרבותיים מרכזיים. מספר ההפקות של סרטי קולנוע, סרטי טלוויזיה וסדרות טלוויזיה מד"ב ביימים הולך וגדל מאז, תוך שימוש בטכנולוגיות הולכות ומשתכללות, והם מצליחים ביותר מבחינה כלכלית.

במנוע החיפוש של IMDB - The Internet Movie Database רשומים תחת הסיווג Sci-Fi 166 כותרי קולנוע וטלוויזיה לשנות השבעים (1970-1979), 302 לשנות השמונים ו-601 לשנות התשעים (שעדיין לא הסתיימו)¹⁸. שבעה מתוך עשרה סרטי הקולנוע שרווחיהם ממכירות כרטיסים הם הגבוהים ביותר בכל הזמנים הם סרטי מדע בדיוני¹⁹. לעומת זאת, אף אחד מן הזוכים (עד שנת 1998) בפרס האוסקר לסרט הטוב ביותר לא היה סרט מד"ב.

הסרט "מלחמת הכוכבים" (1977) היה הראשון שניצל את הפוטנציאל העצום של merchandising – מכירת מוצרים שונים הקשורים לסרטי קולנוע ותוכניות טלוויזיה פופולריות, החל מבובות של הדמויות, פוסטרים, חולצות, ספלים ואינספור חפצים אחרים בתוספת הגרפיקה הרלוונטית ועד לספרים המתרחשים בעולם המתואר. כיום קיימות סדרות רבות של ספרים המבוססים על משחקי תפקידים ומשחקי מחשב, או ספרים שהם עצמם משחק – על הקורא לבחור בכל שלב בעלילה לאן היא תתקדם.

¹⁸ נכון ליום 23.7.1998.

¹⁹ זוהי רשימת עשרת הסרטים המצליחים ביותר בכל רחבי העולם, כפי שהופיעה באתר IMDB בנובמבר 1998 ("טיטאניק", ו"מלך האריות" אינם סרטי מד"ב, "פורסט גאמפ" מציג גרסה שונה מעט למציאות המוכרת לנו): "Titanic" (1997), "Jurassic Park" (1993), "Independence Day" (1996), "Star Wars" (1977), "The Lion King" (1994), "E.T." (1982), "Forrest Gump" (1994), "Jurassic Park: The Lost World" (1997), "Men in Black" (1997), "The Empire Strikes Back" (1980).

הפופולריות העצומה של משחקים וצעצועים מעולם המד"ב החלה בשנות השבעים. בעקבות שגשגן "שר הטבעות" של טולקין שהתעורר בשנות השישים הופיע בשנת 1974 משחק התפקידים "מבוכים ודרקונים" (D&D – Dungeons and Dragons), ואחריו משחקי תפקידים רבים אחרים, שחלקם היו מבוססים על יצירות מד"ב מוכרות (ספרים, סרטים וחברות קומיקס). משחקי מחשב שונים התפשטו עם המחשבים האישיים, החל מתחילת שנות השמונים. הראשונים היו מבוססים על טקסט, אך ההתפתחויות הטכנולוגיות איפשרו הוספה הדרגתית של תנועה, גרפיקה, אפקטים ומוזיקה. כבר מתחילת דרכם של משחקי המחשב כיכבו בהם פולשים מן החלל, רובוטים ושאר מכרים מעולם המד"ב.

על-פי בריאן מקהייל (McHale, 1992: 228), במגע שנוצר בשנות השישים ותחילת שנות השבעים בין ספרות המד"ב וספרות הזרם המרכזי, שאב כל אחד מן הזרמים מודלים מבוססים, בני הדור הקודם, של הזרם האחר. רק בסוף שנות השבעים נוצרה סינכרוניזציה בין המד"ב לספרות הזרם המרכזי הפוסטמודרניסטית, מבחינה כרונולוגית ואסתטית כאחד, והפרייה הדדית על-פי השלבים העדכניים, ולא המיושנים, של שתיהן. בשנות השמונים נוצרה כבר לולאת-משוב, בה טקסטים פוסטמודרניסטיים קולטים חומרים מטקסטים של מד"ב שכבר הושפעו במידה מסויימת מן הספרות הפוסטמודרנית, שכבר ספגה מן הפואטיקה של המדע הבדיוני, וחוזר חלילה. שלב זה, אומר מקהייל, קיבל את התווית **סייברפאנק** (Cyberpunk).

בין הסופרים שכתבו את יצירות הסייברפאנק הראשונות היו **ברוס סטרלינג** ו-**וויליאם גיבסון**, שספרו הראשון, "**Neuromancer**" (1984), הביא את המונח החדש לתודעת הקהל הרחב. בסייברפאנק מוצג עולם עתידי שבו גושים תעשייתיים ופוליטיים כלל-עולמיים נשלטים על-ידי רשתות מידע; נפוצים בו תוספות ושינויים מלאכותיים לגוף ולמוח האנושי, באמצעות טכנולוגיה, סמים והנדסה גנטית, המאפשרים, בין השאר, התחברות לסייברספייס; הגיבורים הם לעיתים קרובות צעירים אגרסיביים, המנותקים מן הממסד ופוגעים בו (Clute & Nicholls, 1995: 288). אסכולת הסייברפאנק משכה תשומת לב תקשורתית רבה, בעיקר משנת 1988. לדברי האנציקלופדיה, היא הפיחה חיים חדשים בשדה המד"ב, גם אם השימוש בתווית פחת בשנות התשעים.

ההצלחה הכלכלית של המדע הבדיוני, בעיקר תודות ללהיטים קולנועיים, הביאה למודעות גדולה בשנות השמונים למד"ב כ"מוצר" מסחרי המכוון בעיקר לשוק הנוער (Clute & Nicholls, 1995: 571). החל משנות השמונים מתפרסם מספר עצום של ספרים המבוססים על סרטי קולנוע, סדרות טלוויזיה²⁰, משחקי מחשב ומשחקי תפקידים, או סדרות המתרחשות בעולם מומצא מסוים הנכתבות

²⁰ סדרת הטלוויזיה "**מסע בין כוכבים**", למשל, הולידה עשרות רבות של ספרים. הראשונים היו עיבודים של תסריטי פרקים בסדרה, שנעשו על-ידי הסופר **ג'יימס בליש**. בליש כתב את הספר המקורי הראשון הקשור לסדרה, "**Spock Must Die!**", בשנת 1970. מאז ממשיכים לצאת ספרים העוסקים בגיבורי הסדרה המקורית, ובסדרות ההמשך: **הדור הבא**, **חלל עמוק 9**, **Voyager**. נוסף על כך, יש ספרים העוסקים בעלילותיהם של גיבורי הסדרות בצעירותם, לפני ההתרחשויות בסדרות. לאחרונה נוסדה סדרת ספרים חדשה, שאינה מבוססת כלל על גיבורים המוכרים בצורה מצולמת, אלא קיימת רק בטקסטים הכתובים. בנוסף לספרים עלילתיים אלה יש גם אנציקלופדיות, מדריכים טכניים המבוססים על הסדרה, אוטוביוגרפיות של השותפים ליצירתה ועוד ועוד. מידע נוסף אפשר למצוא למשל אצל:

Tulloch, John; Jenkins, Henry (1995). **Science Fiction Audiences – Watching Doctor Who and Star Trek**. London and New York: Routledge (Popular Fiction Series).

על-ידי אנשים שונים, על פי כללים מוגדרים. המסחריות העומדת בבסיסם של "מוצרים" אלה איננה מעודדת יצירתיות או איכות וסופרי מד"ב רבים, אומרת האנציקלופדיה, טוענים כי היצירות הייחודיות של סופרי המד"ב הטובים יותר טובעות במבול הספרים הללו.

על פי אולדיס, החל מתחילת שנות הששים גברה הפופולריות של כנסי מדע בדיוני. לפי האנציקלופדיה מתקיימים ברחבי העולם כמאה וחמישים כנסי מד"ב בכל שנה, חלקם קבועים וחלקם חד-פעמיים, והם מהווים את אחד המאפיינים העיקריים של תת-התרבות של חובבי המד"ב (fandom) (Clute & Nicholls, 1995: 261). המרכז העיקרי של פעילויות החובבים הוא ארה"ב, אך כנסי מד"ב נערכים בין השאר גם בבריטניה, אוסטרליה, יפן, פינלנד, צרפת, גרמניה, איטליה, נורבגיה, הולנד (ולאחרונה גם בישראל). חלק מן הכנסים הללו משותפים גם לחובבים של קומיקס, פנטסיה, אימה, וכמובן סדרות טלוויזיוניות של מד"ב כמו **Star Trek** ו-**Dr Who**.

הכנס השנתי המרכזי, Worldcon, נערך בדרך-כלל בארה"ב, ומשתתפים בו אלפי אנשים. בכנס זה מחולק מאז שנת 1953 Science Fiction Achievement Award, הידוע בכינוי "**הוגו**" (על שם הוגו גרנסבק, בדומה ל"אוסקר" של עולם הקולנוע), ליצירות המד"ב הטובות ביותר (סיפור קצר, נובלה, רומן, עורך, כתב עת, dramatic presentation ועוד). המצביעים הקובעים את הזוכים בפרסים הם מי שנרשמו מראש, ובתשלום, להשתתפות בכנס, רובם אנשי הגרעין הקשה של חובבי המד"ב. פרס נוסף, **Nebula**, ניתן מאז שנת 1966 מטעם איגוד סופרי המד"ב האמריקנים ועל פי הצבעה של החברים בו (ליצירות כתובות ולסופרים נבחרים). במקרים רבים יש חפיפה בין הזוכים בשני הפרסים הללו, והם ניתנים לעיתים נדירות ביותר לסופרים שאינם כותבים באנגלית, וזאת בשל העדפותיהם של המצביעים. מו"לים של ספרי מדע בדיוני מציינים בהבלטה על כריכות הספרים את העובדה שיצירה או סופר זכו בפרסים אלה, ועל-פי האנציקלופדיה, הזכיות אכן הביאו לגידול במכירות הספרים (Clute & Nicholls 1995: 596). פרסי הוגו ופרסי נבולה מתוארכים בצורה שונה, ולכן יש הפרש מבלבל מעט ביניהם, בעיקר כאשר יש זוכים משותפים בשניהם. לדוגמה, ספר שפורסם במהלך שנת 1986, "**Speaker for the Dead**" מאת **אורסון סקוט קארד**, הוא זוכה פרס הוגו לשנת 1987 ופרס נבולה לשנת 1986. בתחום המד"ב קיימים פרסים נוספים, בין השאר על שם הסופרים **פיליפ ק. דיק**, **ג'ון וו. קמבל** ו**ארתור קלארק**. בשנים האחרונות מקבלות פרסים רבים יותר ויותר סופרות, שנכנסו מאז שנות השבעים לתחום המד"ב, אשר היה קודם לכן גברי בעיקרו.

בפרק האחרון של ספרו משנת 1986, אולדיס אומר כי ז'אנר המדע הבדיוני כבר אינו מתקיים בתוך ואקום. מדע בדיוני מופיע במגוון מדיומים: סרטים, סדרות טלוויזיה, משחקי מחשב, צעצועים, פרסומות בכל אמצעי התקשורת, מוזיקה. הדבר נכון עוד יותר היום: אלמנטים ומאפיינים ותיקים וחדשים של מדע בדיוני מופיעים בכל מקום: בחדשות, בפרסומות, בקטעי המעבר בין תוכניות טלוויזיה, בווידיאו-קליפים של שירים, בעיצוב מוצרי צריכה. המדע הבדיוני נפוץ מאוד ברשת האינטרנט (שהיא כשלעצמה דבר מה שהיה קיים עד לשנים האחרונות רק במדע הבדיוני): מנוע החיפוש Altavista מצא בנובמבר 1998 240,706 דפי רשת לפי מילות המפתח science fiction. יש ביניהם אתרים המוקדשים למחקר אקדמי של מד"ב, אתרים של סופרים וסדרות מד"ב, אתרים של חובבים, של הוצאות לאור, ועוד ועוד. קיימות קבוצות דיון רבות המוקדשות לנושאי מדע בדיוני, וניתן לשחק ברשת משחקי תפקידים המתקיימים בעולמות בדויים.

ספרי מדע בדיוני ופנטסיה מתורגמים לעברית

Like all truly socio-cultural activities, translation is norm-governed by its very nature: it is subject to directives which draw from cultural agreements and conventions (see now Toury 1998). From the very decision to translate, which is never self-explanatory, through the choice of text-types and individual texts, to the adoption (or invention) of models and linguistic options on the receptor side. (Toury, 1999)

עיקר הפעילות בתחום המדע הבדיוני בארץ היה, ועדיין הינו, בתחום הספרות. את ספרי המד"ב קוראים גם מי שאינם רואים עצמם כחובבי מד"ב מובהקים. הספרים, הרבה יותר מכתבי העת, קיימים לאורך שנים, בספריות פרטיות וציבוריות ובחנויות ספרים חדשים ומשומשים. עיקר הספרים העונים להגדרת המד"ב המשמשת עבודה זו תורגמו לעברית משפות זרות, ולהם מוקדש הפרק הזה. הנתונים הנוגעים לספרים מתורגמים מלמדים על הנורמות על-פיהן פועלת התרבות בתחום המד"ב.

בסיס הנתונים

נספח 1 של עבודה זו הוא בסיס נתונים מפורט של ספרי המד"ב שתורגמו לעברית לאורך השנים. הגרף שבעמוד הקודם מבוסס על בסיס הנתונים הזה. את הנתונים ליקטתי מכל מקור אפשרי: מספרים שהיו ברשותי או שראיתי אצל חובבי מד"ב אחרים; מתוך קטלוגים של הוצאות לאור; מתוך עבודות קודמות (אופק, 1985; ויסברוד, 1989; יונאי, 1990); מכתבות ופרסומות בגליונות **פנטסיה 2000 והמידע העשירי**, ועוד.

בשלב הראשון של העבודה אספתי את רוב הנתונים מתוך כרכי **קרית ספר** – הרבעון הביבליוגרפי של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, הכולל נתונים על כל הספרים היוצאים לאור במדינת ישראל (החל מכרך מ"א – שנת תשכ"ו ועד לכרך ס"ו – שנת תשנ"ו), האחרון שיצא לאור עד לתקופה בה בניתי את מאגר המידע שלי).

הוצאות הספרים מחויבות (על-פי החוק לתיקון פקודת העיתונות תשי"ג-1953) להעביר עותקים מכל ספר שהן מפרסמות בארץ לבית הספרים הלאומי, הרושם אותם ברבעון, כך שהרישום **בקריית ספר** אמור להיות מקיף. למעשה, היחס לספרים המתפרסמים בשולי המערכת הספרותית אינו זהה ליחס למה שנחשב "ספרות יפה", כלומר לחלק מן התרבות הגבוהה. ז'אנרים פופולריים, כגון רומנים רומנטיים, ספרי בלשים וספרי מדע בדיוני, חומקים לעיתים מן הרישום בשל חוסר הקפדה של הוצאות לאור הפועלות בשולי המערכת על משלוח עותקים מהם לצורך אותו רישום.

עורכי **קרית ספר** עצמם נוקטים איפה ואיפה ביחסם לספרים, או לפחות נהגו כך עד שנות השבעים והשמונים. בעוד שספרים "אמיתיים" לפי תפיסתם זוכים כל אחד לערך ממוספר משל עצמו, ספרים השייכים לז'אנרים פופולריים נרשמים לעיתים בקבוצות גדולות תחת ערך מספרי אחד (למשל ארבעה ספרים מאת א. בנש בהוצאת **רמדור**, כרך מ"ו מספר 648; או ששה ספרים של סופרים שונים בהוצאת **רמדור** בכרך נ"ז, מספר 976, שלא לדבר על רשימות של עשרות רומנים רומנטיים באותו ערך). בנוסף לכך, הערכים של ספרים אלה כוללים לעיתים קרובות פרטים מעטים יותר משל ערכים של ספרים "חשובים", אם בשל העובדה שהמו"לים עצמם לא הקפידו על רישום הנתונים הללו בדף זכויות היוצרים, או כיוון שעורכי **קרית ספר** לא ייחסו חשיבות לרישום הפרטים, אולי מתוך רצון לחסוך מקום. זאת ועוד, ספרי מדע בדיוני כמעט לעולם אינם זוכים לפירוט הנוסף – תיאור עלילת הספר

בשורה או שתיים או הערה קצרה על תוכנו – שאותו מקדישים **בקריית ספר** רק לספרים "חשובים באמת", או כאלה שנכתבו בחו"ל אך עלילתם עוסקת ביהודים או בישראל.

כרכי **קריית ספר** מכילים רישום של הפרסומים השונים בארץ על פי קטגוריות. לאורך השנים בהן עסקתי נערכו כמה שינויים בחלוקה לקטגוריות, אך בכל המקרים עברתי על כל הקטגוריות בהן כלולים ספרי קריאה (fiction) – הן כאלה שנכתבו במקור בעברית והן מתורגמים, כולל ספרי ילדים ונוער. בתוך הקטגוריות הללו, אין סיווג מיוחד לספרי מדע בדיוני ופנטסיה, ועלי היה להחליט, לפי הנתונים הרשומים, אילו מן הספרים מתאימים להיכלל בקורפוס שלי.

לעיתים ההחלטה היתה קלה, למשל כאשר היה רשום שספר יצא לאור במסגרת "סדרת מדע בדיוני". במקרים אחרים זיהיתי את שם הסופר או שם הספר, לפי ידע מוקדם וספרות העזר שקראתי. מילות מפתח "מד"ביות" בשם הספר כגון "חלל", "ירח", "כוכב לכת", "רובוט" ועוד, וכן הגדרות כגון "רומן בדיוני" או "סיפור עתידי", הביאו להכללתו ברשימה, לפחות על תנאי.

אין ספק שבבסיס הנתונים שלי אינו כולל את כל ספרי המדע הבדיוני והפנטסיה הנכללים בהגדרה המשמשת את העבודה הזו. סביר להניח שכמה ספרים חמקו מעיני בעת שעברתי על כרכי **קריית ספר**, ונראה שגם הרישום בכרכים אלה אינו מלא, כיוון שבבסיס הנתונים שלי כלולים ספרים שלא מצאתי רישום שלהם **בקריית ספר**. כמו כן, לעיתים קיים רישום כפול של ספרים **בקריית ספר** (לדוגמה הספר "עיניו של הייזנברג" מאת פרנק הרברט, שיצא לאור בשנת 1986 בהוצאת זמורה ביתן ונרשם בשני כרכי **קריית ספר**: ס"ג וס"ה, ובמספרים שונים). הדבר מורה על כך שאין לסמוך בעיוורון על רישומי הרבעון.

בעייה מיוחדת קיימת לגבי שנות התשעים – כרכי **קריית ספר** מתעדכנים באיטיות, רשומים בהם ספרים שיצאו עד חמש שנים לפני פרסום כל רבעון. הכרך האחרון פורסם בשנת 1997, כך שהרישום לגבי השנים 1993 והלאה אינו מלא. אמנם בנוסף ל**קריית ספר** עברתי גם על קטלוגים של הוצאות לאור (27 קטלוגים, שנאספו בשבוע הספר, יוני 1998), אך חלק מהקטלוגים מפרטים רק את הספרים שיצאו לאור בשנה או השנתיים האחרונות. כמו כן, מדובר רק ברוב, אך לא בכל, הוצאות הספרים, וודאי שלא באלה שהפסיקו את פעילותן בשנים עברו. בעייה נוספת הנובעת מהשימוש בקטלוגים של ההוצאות היא העובדה שלא מצויינת בהם השנה בה יצא הספר לאור (פרט למקרים בהם צוין שספר הוא חדש, כלומר יצא לאור בשנת 1998).

בשלב שבו היו כבר רשומים בבסיס הנתונים שלי כשבע-מאות ספרים (הן מתורגמים והן ספרי מקור, רק מאוחר יותר הפרדתי ביניהם) פגשתי חובב מדע בדיוני בשם אורן רהט, שבנה בעצמו בסיס נתונים ממוחשב של למעלה משש-מאות ספרי מדע בדיוני ופנטסיה, שאת רובם קרא ויותר ממחציתם נמצאים ברשותו. החלפנו בינינו מידע, ואני הוספתי לרשימה שלי כמה עשרות ספרים חדשים, וכן נתונים על ספרים שכבר היו רשומים אצלי (בעיקר שנת פרסום במקור). לגבי שנות התשעים נעזרתי רבות בבסיס הנתונים של רהט, שהיה מלא יותר משלי. ההשוואה בין בסיסי הנתונים עזרה גם לאשר את הרשום בהם על פי מקור נוסף. לצורך השלמת נתונים בשלב הסופי נעזרתי בספריות הפרטיות של אלי הרשטיין, חובב מד"ב בעל אוסף מקיף ביותר של ספרי מד"ב, סרטים, תוכניות טלוויזיה וכתבי עת.

בנוסף, רשמתי נתונים של ספרים בהם נתקלתי בחנויות ספרים – הן חנויות ממשיות, של ספרים חדשים ומשומשים, והן חנות הספרים הישראלית הוירטואלית "דיבוק". בין השאר, הייתי בחנות הספרים המשומשים הגדולה "רובינזון", עברתי על מדף ספרי המד"ב במחסנם וקיבלתי מהם רשימה

של כל ספרי המד"ב שעברו תחת ידיהם בשנים האחרונות. לגבי ספריו של **ז'ול ורן** נעזרתי באתר האינטרנט של צבי הראל, מרצה בכיר בטכניון המציג באתר שלו, בין השאר, רשימה מפורטת של כל תרגומי **ורן** לעברית.²²

בשלב איסוף הנתונים, כמה עשרות ספרים בטבלה היו רשומים תחת סימן שאלה, כלומר לא הייתי בטוחה אם הם אכן עונים על הגדרת העבודה המנחה את המחקר. לצורך בירור מעמדם של ספרים אלה נעזרתי בשיחות עם חובבי מד"ב שאולי מכירים את הספרים הללו וכן באנציקלופדיה של המדע הבדיוני (Clute & Nicholls, 1995), במקרים רבים קיבלתי את השיפוט של האנציקלופדיה לגבי הכללתו של ספר לגביו היה לי ספק. כמו כן, חיפשתי נתונים על הספרים באינטרנט, בעיקר באתר של ספריית הקונגרס האמריקאי ושל חנות הספרים "Amazon.com", וכן באתרים המוקדשים לסופרים מסויימים.

אם כן, הרשימה אינה שלמה לחלוטין, אך ודאי שהיא יותר ממיצגת, וניתן להסיק ממנה מסקנות תקפות. לאחר בדיקה בכל מקורות הנתונים שצויינו להלן, שברוב המקרים היתה ביניהם חפיפה רבה, אני מעריכה שבסיס הנתונים המצורף לעבודה זו כולל את רובם המוחלט של הספרים השייכים למרכז של הקטגוריה הפרוטוטיפית (< הגדרת עבודה של המדע הבדיוני, 15) שהנחתה את בנייתו. עם זאת, סביר ביותר שקיימים עוד ספרים בודדים שלא העליתי בחכתי, ואין ספק שלמרות כל המאמצים נפלו שגיאות מספר בנתונים שאני מציגה.

בסיס הנתונים בנספח 1 כולל כשמונה-מאות וחמישים ספרי מדע בדיוני ופנטסיה מתורגמים שיצאו לאור בארץ בין השנים 1913 ו-1999.

לגבי כל ספר רשמתי את מירב הנתונים האפשריים לפי הקטגוריות הבאות:

שם הספר ושם הסופר בעברית – שמות הסופרים המופיעים בטבלה עברו האחדה, כדי שיהיה ברור שמדובר באותו אדם. בספרים עצמם השמות מופיעים לעיתים קרובות בצורות שונות, בעיקר בשל המעבר מאותיות לועזיות לעבריות. המקרה הקיצוני ביותר הוא של **Cherryh, C.J.** המופיעה בעברית תחת השמות הבאים: **צ'רי, קרולין ג'ניס; צ'רייה, ס.ג.; צ'רי, סי. ג'יי; צ'רי, ק. ג.** בדרך כלל רשמתי בסעיף ההערות את שם הכותב כפי שהוא מופיע בספר.

שם הספר ושם הסופר בשפת המקור – את אלה רשמתי על-פי **קרית ספר**, אם היו קיימים שם, או על-פי דף זכויות היוצרים מתוך הספר המתורגם, בספרים שאחזתי בידי בשלב כלשהו. לגבי ספרים אחרים, נעזרתי רבות באנציקלופדיה של המדע הבדיוני, וכן באתרי האינטרנט של ספריית הקונגרס ושל חנות הספרים "Amazon.com", כדי להשלים את הפרטים הללו, ואת השנה בה התפרסם הספר במקור (< בהמשך).²³

²² <http://www.math.technion.ac.il/~rl/JulesVerne/> תודה לאלי אשד על ההפנייה לאתר.

²³ מעניין לציין כי רובם המוחלט של שמות ספרי המד"ב והפנטסיה שהתפרסמו בארץ מהווה תרגום מילולי קרוב מאוד של שם הספר באנגלית. כאשר משווים רשימה באנגלית של ספרים מאת סופר כלשהו לרשימה בעברית של ספריו שיצאו לאור בארץ, אין כל קושי לערוך התאמה ולדעת מהו המקור לכל ספר מתורגם. מתוך מאות ספרים ברשימה שלי, רק אחדים קיבלו שם עברי שלא איפשר חזרה ישירה, בלא כל היסוס, אל השם המקורי.

הוצאה לאור – בשלב הניתוח איחדתי את הנתונים המופיעים תחת שמות שונים של אותה הוצאה. מדובר בהוצאות ששינו את שמן לאורך השנים, למשל *רמדור*, שהפכה ל*שלגי*, או *הוצאת מעריב* הפועלת היום תחת השם *הד ארצי*.

שם המתרגם וכן ההגדרה הרישמית של תפקידו – ("מאנגלית", "תירגם", "עברית" וכו'). הרישום נעשה בעיקר כדי לבדוק האם קיימים תרגומים מתווכים – למשל תרגום מאנגלית של ספר שנכתב במקור בשפה אחרת. במקרים ספורים מצוין שמדובר בעיבוד, אולם פרט למקרים אלה לא נבדק האם התוויות השונות רומזות על פרקטיקות תרגום שונות.

השנה בה התפרסם הספר בישראל, עברית ו/או לועזית – בחלק מן הספרים ניתנת השנה העברית בלבד, ובמקרים אלה רשמתי את השנה הלועזית החופפת ברובה לאותה שנה עברית, כדי לאפשר ניתוח כרונולוגי על פי קנה מידה אחיד. במקרים אלה הדבר מצוין בכוכבית ליד השנה הלועזית (מדובר בכארבעים וחמישה ספרים).

השנה בה התפרסם הספר לראשונה במקור (מופיעה בסוגריים).

הגדרה/סדרה – בין השאר לפי הרישום *בקריית ספר*, בקטלוג ההוצאה או על פי הרשום על הכריכה. האם הספר שייך לסדרת מדע בדיוני או פנטסיה, האם הוא שייך לסדרת ספרים מסויימת (למשל ספרי "אמבר" של זיל'ני, "רומח הדרקון", "מסע בין כוכבים").

מספר העמודים בספר.

תמונות או איורים.

קריית ספר – לגבי הספרים שאת הנתונים עליהם הוצאתי מתוך כתב העת: הכרך בו רשום הספר, תחת איזו קטגוריה הוא רשום שם (ספרות עברית, ספרות מתורגמת, ספרי ילדים ונוער – הסיווג לקטגוריות משתנה לאורך השנים), ומה מספרו בכרך (עורכי *קריית ספר* נותנים מספר סידורי לכל פרסום הרשום אצלם, המיספור מתחיל מאפס בכל שנה עברית, כך שזיהוי ספיציפי של כל רישום דורש ציון של כרך+מספר סידורי, למשל ק"ס מ"א 500). נתונים אלה אינם מודפסים בנספח, כיוון שאין בהם עניין רב.

הערות – נתונים נוספים שאינם נכללים בקטגוריות האחרות, בין השאר הפניות לספרים קשורים, תיאור קצר של התוכן במקרים מעטים, תיאור של הכריכה, ועוד. בהערות מצוין אם הספר זכה בפרס הוגו או נבולה לספר הטוב ביותר (<היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, שנות השבעים והשמונים, 32), וניתנות הפניות לביקורות שהתפרסמו עליו בעיתונות בישראל.

בקטגוריה נוספת סיווגתי בעצמי את הספרים: ספרי מקור, פנטסיה, הומור, ילדים ועוד.

בהמשך הפרק מופיע ניתוח של החומר בבסיס הנתונים על פי חתכים שונים: שנות הפרסום בארץ, מחברי הספרים, הוצאות לאור, מתרגמים, שפות מוצא ועוד.

עד שנות הששים – פרוטו מדע בדיוני וספרי ילדים

עד תחילת שנות הששים, רובם המוחלט של הספרים שניתן לכלול בתוך ההגדרה של עבודת מחקר זו שייכים לתחום אותו הגדרתי "פרוטו מדע בדיוני". מדובר למשל בספריהם של **ז'ול ורן**, **הנרי רידר הגרד**, **אדגר רייס בורואוז** ו**הרברט ג'ורג' וולס**: סיפורי הרפתקאות פנטסטיים ברובם. מתוך כתביהם של סופרים אלה שתורגמו לעברית, הכנסתי לרשימה רק את אלה שתוכנם קושר אותם במפורש לתחום המדע הבדיוני – כאלה שיש בהם מסעות לירח או לעומק האדמה, המצאות טכנולוגיות, מסעות בזמן, מפגש עם חייזרים וכדומה. "**לקסיקון אופק לספרות ילדים**" (אופק, 1985) מונה עוד ספרים רבים שלהם שתורגמו לעברית, בעיקר של **ז'ול ורן**, שהערך המוקדש לו הוא ככל הנראה הארוך ביותר בלקסיקון.

הספר המוקדם ביותר ברשימה הוא "**מזון האלים**" של **ה.ג'. וולס**, שיצא לאור בשנת 1913, אך עוד רבים אחרים התפרסמו בשנות השלושים, הארבעים, החמישים והששים. קהל היעד אליו הופנו רובם היו ילדים ובני נוער – ניתן לראות זאת מכך שחלקם מנוקדים או מכילים ציורים. בעותק של "**מזון האלים**" שיצא לאור בשנת 1952 כתוב שהוא מקוצר ומעובד לנוער, והוא כולל את הערת המתרגם לקורא הצעיר. הקונוונציות המו"ליות לגבי ניקוד ואיורים אמנם השתנו במשך השנים, אך החלטתי שניתן להסתמך על הפרמטרים הללו, אפילו אם תיגרם בכך טעות קטנה במקום זה או אחר.

פרט לסופרים שצינתי ניתן למנות ברשימת הספרים המוקדמים הללו את "**אי האושר**" מאת **מור יוקאי**, "**ד"ר ג'קיל ומר הייד**" של **רוברט לוואיס סטיבנסון** ו"**ינקי מקונטיקט בחצר המלך ארתור**" של **מרק טווין**, כולם מסווגים גם **בקריט ספר** כספרי ילדים. כמו כן התפרסמו "**מחר חדש**" מאת **אלדוס הקסלי** בתרגומו של יצחק אברהמי בהוצאת **טרם**; "**כתבי אנדרה מורוא**" בהוצאת **קרני**, הכולל בחלקו אלמנטים של מד"ב; "**גונב הגולפשטרום**" ו"**עיר במצולות**" מאת **ז'ורז' גוסטב טודוז** ו"**אנשי חשמל**" מאת **אדמונד יז'רסקי**. עד תחילת שנות הששים מצטרפים לרשימה גם ספרים כמו "**דוליטל הרופא על הירח**" מאת **יו לופטינג**, "**הטירה הקסומה**" מאת **אדית נסביט** ו"**ג'ינגס טס לירח**" מאת **אנתוני בקרידג'**, ספרי ילדים מובהקים.

כבר בשנת 1951 פורסם בהוצאת **פלט** תרגום של יהודית אביטל לספרו של **ג'ורג' אורוול**, "**1984**", שיצא לאור במקור רק שנתיים קודם לכן. ספרו של **אורוול** נכתב בתוך הזרם המרכזי של הספרות, ונחשב, על פי אנציקלופדיית המדע הבדיוני, לאחת הדיסטופיות המפורסמות ביותר שנכתבו בשפה האנגלית במאה הנוכחית (Clute & Nicholls, 1995: 896). "**1984**" מכונה בכתבה במוסף **הארץ** (גודמן, 1999)²⁴: "מהיצירות הספרותיות-הפוליטיות הגדולות והמשפיעות של המאה", ומצוין שהספר נמצא ברשימת הבחירה של ספרים למבחן הבגרות בספרות בישראל. בכתבה אין כל התייחסות למדע בדיוני, וזוהי הוכחה נוספת לכך שלא רק בשנת 1951, אלא גם היום, הספר איננו נחשב בארץ לחלק מז'אנר המדע הבדיוני, אלא ליצירת ספרות מרכזית, וז'אנר המדע הבדיוני עצמו עדיין לא התקרב למרכז הספרות.

הספר הראשון שתורגם לעברית מתוך ז'אנר המדע הבדיוני עצמו הוא "**היה היה בעתיד**", קובץ סיפורים בעריכת **קנדל פוסטר קרוסן**. **קרוסן**, סופר ועורך שהיה פעיל בשוק מגזיני הפאלפ, איננו

²⁴ על פי הכתבה, באמצע הספר יש דף הממליץ לקוראים לערוך הפסקה קצרה, מכיוון שהכתוב "עלול לגרום לך לסיטוי-לילה ודורש לכן הרגעה ונופש". מצידו האחר של הדף יש מודעת פרסומת של חברת ביטוח, המציעה לחסוך אצלה "... כך שבבוא שנת 1984 יהיו ברשותך 1,000 ל"י לשימוש והנאה".

מפורסם במיוחד כיום, אך על-פי האנציקלופדיה, לאנתולוגיות שערך היתה השפעה רבה למדי בארה"ב בתקופתן (Clute & Nicholls 1995: 282). הספר יצא לאור בארץ בשנת 1952 (מיד לאחר פרסומו בארה"ב) בהוצאת קרני, בתרגומו של אוריאל שלח, הוא המשורר יונתן רטוש. כך מסופר עליו בהתפעלות כשלושים שנה לאחר מכן **פנטסיה 2000**:

רק לאחרונה הופתענו להיוודע שכבר בשנת 1952 ראתה אור בארץ אנתולוגיה של סיפורי מד"ב, בשם 'היה היה בעתיד', וזאת ממש מייד אחרי פרסומה של האנתולוגיה בארה"ב (...) זהותו של מתרגם הספר מעניינת לא פחות מהספר עצמו: היה זה אוריאל שלח, והוא לא אחר מאשר המשורר המנוח יונתן רטוש, אשר ככל הנראה היה מעורב גם בהוצאת כתב-העת 'קוסמוס' שנים אחדות לאחר מכן (...) על קיומה של האנתולוגיה מסרה לנו גב' יהודית אבישי, חובבת מד"ב וותיקה מאוד שאף תרגמה עבורנו סיפורים אחדים. הספר עצמו לא היה בידיה, ועל כן נעזרנו בשירותיו הטובים של דר' נחמן בן-יהודה (שבדרך כלל אינו מוכן להשלים לאורך זמן עם כך שספר מד"ב כלשהו שהופיע בארץ לא עבר תחת ידיו...), אשר במאמצים ניכרים הצליח לאתר עותק נדיר המצוי בספריה הלאומית שבאוניברסיטה העברית. תודתנו נתונה לגב' אבישי ולדר' בן-יהודה על 'הגילוי'.

(פנטסיה 2000 גיליון 29, מאי 1982)

אם כן, ספר המד"ב הראשון שתורגם לעברית היה קיים בה באופן פיזי, אך לא הותר חותם על תרבותה, אם לא היה מוכר אפילו בקרב מי שהגדירו עצמם חובבי מד"ב.

בסוף שנות החמישים, בעקבות תחילת "עידן החלל" אחרי שיגורו של הספוטניק הסובייטי לחלל (אוקטובר 1957), ואולי גם הקרנתם של מספר סרטי מד"ב בארץ, התעוררה התעניינות כלשהי בתחום, והוצאות ספרים מן המערכת הלא-רשמית הוציאו ספרי מדע בדיוני (שנקרא אז מדע דמיוני). במערכת זו ובתקופה זו היה מקובל מאוד לערוך בתרגומים השמטות, לעיתים נרחבות (ויסברוד, 1989: 119-148, כולל פירוט נרחב על "הפלישה לכדור הארץ" בעמ' 133-136, 251).

הוצאת מצפן – ספרי כיס הוציאה לאור בשנת 1961 את "הכוח" מאת **פרנק מ. רובינסון** ואת "הפלישה לכדור הארץ" מאת **רוברט היינליין**, שניהם בתרגומו של עמוס גפן, "המחר הנועז", מאת **אלדוס הקסלי** בתרגומו של מנחם בן אשר (שכתוב עליו "לראשונה בעברית" למרות התרגום הקודם משנת 1948) ועוד שניים או שלושה ספרי מד"ב. ספרי ההוצאה היו ספרי כיס קטנים, בעלי כריכה דקה ועליה ציורים צבעוניים. על-פי ויסברוד: "הוצאת 'מצפן' עצמה לא היתה מן היוקרתיות, ופעילותה התמקדה בדגמים שהשתייכו באותן שנים במובהק לספרות הלא-רשמית (כמו ריגול)"²⁵. יצא בה גם לפחות ספר אחד נוסף שאיננו ספר ריגול או מדע בדיוני – "גטסבי הגדול" מאת **פ. סקוט פיצג'רלד**. במאמרו של בן-יהודה נאמר שהוצאת מצפן התמחתה במדע בדיוני, ושהפסדים כספיים הביאו אותה במהירה לפשיטת רגל (Ben-Yehuda, 1986: 66).

בשנת 1962 פירסמה הוצאת **ינשוף** מספר ספרי מדע בדיוני, ביניהם לפחות שניים שתורגמו מן המד"ב הרוסי של אותה תקופה: "כוכב הברזל" של **איבן יפרמוב** ו"מסע בין כוכבים" מאת **ג. אלטוב**.

²⁵ אצל ויסברוד מצוין בהוצאת מצפן גם הספר "המלאך הנוקם" מאת **לסלי צ'רטריס** בתרגומו של עמוס גפן.

ספרו של ג'ון ווינדהם, "ילדי החלל", יצא לאור הן כספר כיס והן כספר בכריכה קשה, שכלל גם את "מסע בין כוכבים"²⁶. בשני הספרים הללו הופיע בעמודים האחרונים דברה של ההוצאה:

בעולם הרחב נפוצים מאוד הרומנים הדמיוניים (science fiction) והם דוחקים את הבלשים למינהם לקרן פינה. מבוגרים וצעירים 'חוטפים' את הספרים עם הופעתם. עד עתה היו הספרים מסוג זה מועטים בארץ. הוצאתנו באה למלא את החסר ותתרגם לשפה העברית את הרומנים הדמיוניים הטובים ביותר בעולם. מערכת מיוחדת, שנמנים עמה מומחים בשפות האירופיות והאסיאתיות ומומחים בשפה האנגלית, שוקדת על המלאכה ומחפשת ספרים אשר יענינו את הקורא העברי במיוחד.

כמו כן התקשרה הוצאתנו עם טובי הסופרים בשטח זה וקיבלה את הסכמתם לתרגום יצירותיהם. הסופרים הם: ווינדהם, אסימוב, קלארק, טקר, בראון, ג. אלטוב ועוד רבים אחרים.

תרגום מעולה, עברית קלה ונעימה ונושאים מרתקים יצינו את פעולת הוצאתנו.

בשבועות הבאים יצאו לאור שני הספרים שזכו להצלחה כבירה בעולם: 1. כוכב הברזל. 2. קיצו של כוכב.

לא מצאתי סימן לקיומו של הספר "קיצו של כוכב" ולא לספרים נוספים בהוצאת *ינשוף* מאת הסופרים המפורסמים כאן. נראה שגם הוצאה זו סבלה מגורל דומה לזה של *מצפן*. באותה תקופה התפרסם גם "אדם המחר" של *וילסון טאקר* בהוצאת *דשא*, הוצאה נוספת של ספרי כיס, שהתמחתה בעיקר בספרי ריגול (ויסברוד, 1989: 40), ונעשו ניסיונות להוצאת כתבי-עת של מדע בדיוני בארץ (< פירוט בפרק "כתבי עת", 99).

מדע בדיוני מופיע בשנות ה-60 גם בשולי ספרות-הנוער (...) אבל נראה שבאותן שנים אין לו, גם לא למה שנחשב לקאנון שלו בספרות המערב, כל סיכוי להתמקם במערכת של הספרות הרשמית המיועדת למבוגרים. (ויסברוד, 1989:

91)

בתחילת שנות הששים מתחילים להצטרף לספרי הילדים הפנטסטיים ספרים בודדים שמקורם ככל הנראה במד"ב-ז'אנר: "אוצרות בחלל" של *דירק פיציג'רלד* ו"האטום הכחול" של *מ. ויליאמס* בהוצאת *רמדור*, שהתמחתה מתחילת דרכה בספרות בידורית. בשנים 1968-1970 הופיעה בהוצאה זו סדרת "ראל דארק כובש החלל" מאת *א. בנש*, שהיתה ככל הנראה סדרת תרגומים פיקטיביים מאת מחברים מקומיים שונים (<תרגומים פיקטיביים, 66).

בשנת 1965 התחילה לצאת לאור סדרת "סייר החלל" לנוער מאת *אנגוס מק'ויקר*, בהוצאת *ש.זק*, מד"ב-ז'אנר מובהק. בשנות הששים המאוחרות ממשיכים לראות ספרי ילדים שיש בהם אלמנט מדעי-בדיוני כלשהו, כמו "ציטי ציטי בנג – מכונת הפלא" מאת *איאן פלמינג*, או "0-3 לטובת בעלי הזקן" מאת *הינר גרוס*, וכן ספר ראשון מאת *ג'ון רונלד רעואל טולקין* (מחבר "שר הטבעות") – "גילס האיכר מפרזון". ספרו של *גרוס* הופיע בסדרת "מצפן לנוער" של הוצאת *מסדה*, שבה עבד בשנים אלה עמוס גפן (< מתרגמים, 62), הן כמתרגם והן כעורך סדרת המדע הדמיוני – הוא כנראה

²⁶ היה זה כנראה נוהג של ההוצאה, כיוון שגם "כוכב הברזל" יצא לאור באותה כריכה עם ספר רומנטי.

הביא איתו את שמה של הסדרה ואת הכיוון שלה מהוצאת מצפן שכשלה שנים מספר קודם לכן, שגם בה היה מעורב.

בין הספרים שהתפרסמו בעברית עד תחילת שנות השבעים יש שניים הקשורים לסרטי קולנוע מצליחים: "ד"ר סטריינג'לאב" מאת פיטר ג'ורג' יצא לאור בשנת 1964; "2001: אודיסיאה בחלל" מאת ארתור קלארק יצא לאור בשנת 1969, וכלל צילומים מן הסרט (זהו, דרך אגב, לא ספרו הראשון של קלארק שתורגם לעברית. כבר בשנת 1958 פרסמה הוצאת פרידמן את ספרו "המסע בחלל", אך אין זה ספר מד"ב אלא ספר nonfiction).

שנות השבעים – הסדרות הראשונות

בשנת 1970 יצא לאור לראשונה בעברית ספר של אייזק אסימוב, אחד מן האישים הידועים ביותר והכותבים הפורים ביותר בתחום המדע הבדיוני. האנציקלופדיה של המדע הבדיוני מציגה את אסימוב כמי שקולו היה הקול הייצוגי ביותר של המדע הבדיוני הז'אנרי החל משנות הארבעים, ובמשך חמישה עשורים (Clute & Nicholls 1995: 58). על פי הנתונים שלי, אסימוב הוא הסופר שמספר ספריו שתורגמו לעברית הוא הגבוה ביותר – 38 ספרים, כולל כאלה שכתב בשיתוף עם אחרים וקובצי סיפורים בעריכתו. מדובר הן בספרים המיועדים למבוגרים והן בספרים המיועדים לילדים (סדרת "לאקי סטאר"), אך בכל מקרה בסיפורת בלבד, ולא בספרי מדע פופולרי של אסימוב, שגם הם תורגמו לעברית.²⁷ לדברי עמנואל לוטם²⁸, מתרגם ועורך של סדרות מד"ב מאז סוף שנות השבעים ועד היום ויו"ר האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה, אסימוב הוא גם סופר המד"ב הנמכר ביותר בישראל.

בראשית שנות השבעים נוצרה "ספרית המדע הדמיוני" של הוצאת מסדה, אמנם הוצאה מסחרית, אך קרובה למרכז המערכת הספרותית, ובה התפרסמו במשך העשור בעיקר ספריו של אסימוב, וכן "נחיל כוכבים" של בריאן אולדיס. בשנת 1979 שונה השם ל"ספרית המדע הבדיוני".

במהלך העשור יצאו לאור מספר יצירות הנמצאות על הגבול שבין מד"ב לזרם המרכזי של הספרות: "התפוז המיכני" מאת אנתוני ברג'ס ותרגום חדש של "1984" מאת ג'ורג' אורוול בשנת 1972, "האיש שידע לעופף" מאת קארל צ'אפק בשנת 1977, אז גם התחילו לתרגם לעברית את ספריו של קורט וונגוט²⁹. תורגמו גם "האדם האלקטרוני" ו"זרע אנדרומדה" מאת מייקל קרייטון, שעל פי שניהם נעשו סרטי קולנוע.

בשנים האלה תורגמו ספרי ילדים מתחום המד"ב, אולי בהמשך לסדרת "סייר החלל": אלה הם ספריו של ג'ון כריסטופר "מערות הלוטוס" ו"שולטי המחר", כמו כן תורגמו ספרי ילדים בעלי אלמנטים פנטסטיים הקרובים למד"ב: "חמישה ילדים והזהו" של אדית נסביט (שספר קודם שלה, "הטירה

²⁷ בקטלוג הוצאת לילך לשבוע הספר 1998 מפורטים עשרה ספרים ב"ספרית היקום של אייזק אסימוב": "האסטרואידים", "הירח", "שביל החלב" ועוד.

²⁸ בשיחה איתי, 22.6.1998.

²⁹ וונגוט עצמו כתב בהתרעמות על סיווגו כ"סופר מד"ב": "מאז שנעשיתי דייר ממורמר של המדור המכונה 'מדע בדיוני', הייתי רוצה לצאת משם, במיוחד לאור העובדה שכל-כך הרבה מבקרים רציניים אינם מבחינים בין המדור למשקנה. נראה שהדרך להיכנס למדור זה היא להבחין בטכנולוגיה. ההרגשה הכללית היא שאיש אינו יכול להיות סופר מכובד ולהבין כיצד פועל מקרר חשמלי, בעת ובעונה אחת, כפי שאף ג'נטלמן אינו לובש חליפה חומה בעיר." (מתוך המאמר "מדע בדיוני" שהופיע בתרגומו של ראובן לסמן בגיליון 9 (ספטמבר 1976) של כתב העת הספרותי פרזזה, גיליון שהוקדש למדע בדיוני).

הקסומה, תורגם כבר בשנת 1960), וספריו של **רואלד דאל "ג'יימס והאפרסק הענק"** ו"צ'רלי בממלכת השוקולד".

סדרת המדע הבדיוני של הוצאת *עם עובד*, הוצאה מרכזית ביותר, נוסדה בשנת 1976 עם "קץ הילדות" של **ארתור קלארק**. מאז יוצאים בה לאור ספרים בקביעות, והיא הפכה לסדרת המד"ב הוותיקה והגדולה ביותר בישראל. *עם עובד* היא ההוצאה המובילה בתחום המד"ב, עם למעלה מ-118 ספרים עד היום. בין הספרים הראשונים בסדרה היו "כנפי לילה" מאת **רוברט סילברברג**, "פני מועדות לכוכבים" מאת **אלפרד בסטר**, "על-אדם" מאת **תיאודור סטרג'ן**, "חולית" מאת **פרנק הרברט** ועוד.

אם כן, בשנות השבעים ניתן לראות, במקביל לגידול הכמותי בתחום המד"ב, גם תזוזה חלקית שלו משולי המערכת הספרותית לעבר המרכז שלה, המתבטאת בין השאר בזיהויו של ההוצאות לאור המפרסמות ספרי מדע בדיוני.

1979-1983 – שנות השיא

הפריחה הנוכחית של חיבת הציבור למדע הבדיוני זירזה ארבע הוצאות ספרים להצטרף למרוץ (...) איך הוכשרה הקרקע לנביטת המדע הבדיוני בישראל? קשה לקבוע זאת בבירור. יש אומרים, כי סידרת הספרים של *עם עובד* היא שכבשה את לב הקוראים. אחרים אומרים, כי היו אלה סדרות הטלוויזיה "האיש השווה מיליונים" (סטיב אוסטין) ו"מסע בין כוכבים" שהיטו את לב הצופים לאהוב מדע בדיוני. ויש הקובעים, כי סרטי הקולנוע "מיפגשים מהסוג השלישי" ו"מלחמת הכוכבים" – שהמחישו מציאות אחרת על נופיה ותחושותיה – גירו את דמיון הצופים והביאו אותם לחנויות הספרים (פוקס, 1978).

ציטוט זה נלקח מכתבה שפורסמה בעיתון **מעריב** תחת הכותרת "המדע הבדיוני פולש לארץ". ואכן, כפי שניתן לראות בגרף בתחילת הפרק, עד שנת 1977 מעולם לא עלה מספר ספרי המד"ב שהתפרסמו בארץ על שמונה לשנה, גם כאשר ההגדרה למדע בדיוני היא רחבה למדי, כמו ההגדרה המשמשת בעבודה זו. ואילו בשנת 1978 יצאו לאור 17 ספרים, רובם המוחלט ספרי מד"ב-ז'אנר מאת הסופרים המרכזיים בתחום – **אסימוב**, **קלארק**, **סימאק**, **לה-גוויין**. אולם גם עליה זו במספר הספרים המתפרסמים מתגמדת לעומת השיא שנקבע בשנת 1979 – 57 ספרים ב-12 הוצאות לאור, שלחמש מהן היו סדרות מדע בדיוני.

השפע הפתאומי בפרסום ספרי מדע בדיוני נמשך פחות מחמש שנים. בין 1979 ל-1983 יצאו לאור מעל מאתיים ספרי מד"ב מתורגמים. אולם מספר הספרים פחת משנה לשנה, ובשנת 1985 כבר היה פחות מעשרים לשנה, וזהו פחות או יותר הממוצע עד אמצע שנות התשעים.

גם נחמן בן-יהודה (Ben-Yehuda, 1987) וגם שלדון טייטלבוים בערך העוסק בישראל באנציקלופדיה של המדע הבדיוני (Clute & Nicholls 1995: 630) כותבים, כי בין כמאתיים הספרים שיצאו לאור בשנים אלה היו רבות מיצירות המופת של המדע הבדיוני המודרני ('classics' בשני המאמרים).

על-פי הנתונים שלי, מתוך כ-220 ספרים שיצאו לאור בשנים 1979-1983, 140 לפחות הם ספרי מד"ב-ז'אנר העונים גם להגדרות המצומצמות ביותר של מדע בדיוני, רובם מן הקצה "הקשה" של המדע הבדיוני. בנוסף עליהם הופיעו ספרים המבוססים על סרטי קולנוע או סדרות טלוויזיה שהוקרנו בארץ, וספרי ילדים מאת סופרי מד"ב כמו **אסימוב** או **לה-גוויין**. בין הסופרים הבולטים שיצירותיהם תורגמו לעברית בתקופה זו ניתן למנות את **רוברט היינליין** (18 ספרים), **רוברט סילברברג** (10),

רוג'ר זיל'ני (9), פול אנדרסון (6) אייזק אסימוב³⁰, סטניסלב לם, פרדריק פול, פיליפ חוזה פרמר וארתור סי. קלארק (5 ספרים כל אחד) וכן פיליפ ק. דיק ולארי ניבן (4 ספרים כל אחד).

מתוך השנתון הסטטיסטי – ספרים שיצאו לאור בישראל (ספרות ושירה)

1992	1980/81	1970/71	1965/66
643	851	706	531

השנתון הסטטיסטי לישראל אינו מפרט את מספר הספרים שיצאו לאור בישראל בכל שנה, אלא רק בשנים מסויימות. לפי הנתונים המופיעים בו, ניתן לראות שבסביבות שנות השיא בפרסום ספרי מד"ב בישראל, היתה עליה כללית במספר ספרי הקריאה שיצאו לאור בארץ, יחסית לשנים הקודמות ולשנים הבאות. אולם אין ספק שהגידול היחסי במספר ספרי המד"ב עולה בהרבה על הגידול במספר הכללי של ספרי הקריאה.

הפריחה בתחום המד"ב בארץ לוותה גם בהוצאתו לאור של כתב העת **פנטסיה 2000**, שעקב אחר השינויים המשמעותיים בשוק ספרי המד"ב בעת שהתרחשו. בגיליונות הראשונים שלו, בשנים 1980-1979, מובעת שוב ושוב התפעלות מן המספר הרב יחסית של ספרים בעברית המוצעים לקוראים בארץ, וכן מ"ציוני דרך", כמו למשל זה:

כבר הספקנו להתרגל לפריחת ספרות המד"ב בארץ בתקופה האחרונה, ולתחרות בין המו"לים המניבה שפע של ספרים חדשים הרואים אור בתכיפות גדלה והולכת. אבל אפילו בפריחה שכזאת די מפתיע לגלות סיפור מד"ב אחד המתפרסם בשני ספרים שונים, בהוצאות שונות, ובתרגום שונה! (**פנטסיה 2000** גיליון 13, מרץ 1980. עמ' 50)

הידיעות **פנטסיה 2000** בתקופה זו מתהדרות בפופולריות הרבה של ספרי המד"ב, המככבים ברשימות רבי המכר:

בסקרים החודשיים הנערכים במסגרת תכנית הרדיו של גלי צה"ל "רבי מכר", בעריכת דניאל כהן שגיב, ואשר מתפרסמת גם במוסף הספרותי של "ידיעות אחרונות", תופסת לאחרונה ספרות המד"ב מקום של כבוד. בסקר אשר סיכם את היקף המכירות של חודש ספטמבר האחרון תפס ספרו של אלפרד בסטר ("פני מועדות אל הכוכבים", הוצאת עם עובד) את המקום השביעי ברשימת ספרי הפרוזה. בחודש אוקטובר, לעומת זאת, הגיע ספרו של פרנק הרברט ("חולית", הוצאת עם עובד) למקום הרביעי, וחודש לאחר מכן עלה אל המקום השלישי כשלפניו עומדים כל ספרי בשביס-זינגר ביחד. אמנם על מהימנות הסקרים (שאינם נערכים על ידי חנוך סמית...) חלוקות הדעות, אך גם אם לא נתייחס אליהם כאל נתון סטטיסטי מהימן, די בכך כדי לרמז לאיזה כיוון נושבת הרוח. (**פנטסיה 2000** גיליון 2, פברואר 1980. עמ' 63.)

אולם כבר בתחילת 1981 מתחילים להתגלות סימני דעיכה לעיניהם של האנשים המעורים בתחום, שהבחינו מה מתרחש בו:

³⁰ 5 ספרים פרי עטו למבוגרים, לא כולל 5 ספרי "לאקי סטאר" לילדים. נוסף עליהם התפרסמו בהוצאת לדורי 6 כרכים של סיפורי מד"ב שזכו בפרס ההוגו, בעריכתו של אסימוב.

שפע ספרי המד"ב שיצאו לאור בארץ בחודשים האחרונים עלה על כל המשוער. אם בעבר כל ספר חדש שהופיע זכה מייד לתשומת לב מצד כל חובב מד"ב, היום כבר קשה לעקוב אחר ההיצע העשיר. רק לפני שנה-שנתיים, מי היה מאמין שמו"לים ישראליים יסתכנו בהוצאת ספריהם של סופרים כמו פריץ לייבר, פיליפ ק. דיק, הרלן אליסון, או סטניסלב לם? מי היה מאמין שלא פחות מעשר הוצאות ספרים ייאבקו על כיסו של הקורא הישראלי, כשלפחות מחציתן מוציאות לאור **סדרות** של ספרי מד"ב? לא פלא שכיום כבר מלחשים על 'התפוצצות' הפרסומים בתחום זה, ועל ירידה במכירות. וכי כמה ספרים בחודש יכול כבר להרשות לעצמו הקורא הממוצע, במחירי הספרים של היום? (**פנטסיה 2000** גיליון 20, 1981, עמ' 60)

שגשוג המד"ב בארץ ושפע הספרים שהופיעו יש בהם גם סכנה מסויימת, המטרידה היום את המוציאים לאור: סכנת רוויה ואחריה דעיכת ההתעניינות – וירידה במכירות הספרים. קהל קוראי המד"ב בארץ הוא אמנם נלהב, אך מצומצם למדי. מחירי הספרים יקרים מאוד, התחרות בין הוצאות הספרים קשה, ולאחרונה מגיעות אלינו ידיעות מהוצאות ספרים שספריהן נמכרים בכמויות קטנות בהרבה לעומת המצב לפני שנה-שנתיים, וההכנסות אין בהן אפילו כדי לכסות את הוצאות ההפקה. יש הוצאות השוקלות לצמצם במידה ניכרת את כמות הספרים החדשים שהיה בדעתן להוציא, או אפילו לחדול לחלוטין מפרסום ספרי מד"ב. (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 26, תחילת 1982)

בגיליון 32, שיצא לאור בסוף שנת 1982 או תחילת 1983, נאמר כבר בפירוש:

נראה שתקופת הפריחה לה זכה המד"ב בארץ בשנות השבעים הגיעה לקיצה. הוצאות הספרים צמצמו במידה ניכרת הוצאת ספרי מד"ב בעברית, מדיניות המשקפת את ירידת המכירות, ופעילות החובבים, שמעולם לא היתה נרחבת במיוחד, מראה סימני דעיכה. (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 32)

במאמר שהתפרסם בעיתון **דבר** במרץ 1983 מנסה אורציון ברתנא למצוא הסבר לירידה בצריכת ספרי המד"ב בארץ, שהוא מציג כעובדה בת למעלה משנה. גם במאמר זה, כמו **פנטסיה 2000**, נאמר כי הוצאות הספרים מצמצמות את סדרות המד"ב שלהן. ההסברים שמביא ברתנא הם איכותם של הספרים המתורגמים ורמת התרגומים וההוצאה לאור:

וכך קרה שתורגמו לעברית ללא הבחנה ונשפכו בפני הקורא יצירות מד"ב מכל הבא ליד, כשקריטריון הסלקציה היחידי של מדיניות התרגום נראה קריטריון הזמן: לעברית תורגמו בעיקר ספרים שבמקורם נכתבו במשך 20 השנים שקדמו לתרגומים ולא קודם לכן. בקצרה, על כל יצירה אחת טובה, תורגמו חמש בינוניות וגרועות. קהל הקוראים הרעב לספרות מד"ב – שהיה בעיקר קהל של נוער ושל אנשים בעלי השכלה לא-הומאניסטית אלא טכנולוגית – לא הקפיד בתחילה על הרמה. הכל נקלט. אבל תוך זמן לא רב, כמובן, אירעו שתי תופעות: האחת – בהוצאות הספרים. בתחילה, הן פנו כמובן לתרגום ספרים מפורסמים יותר של יוצרים מפורסמים. תוך זמן קצר אחוז ספרים אלה (שהסיכוי שהם טובים גבוה יותר) ירד בתרגום ועלה אחוז הספרים הפחות ידועים (שהסיכוי

שהם טובים קטן יותר). השנייה – בקהל הקוראים. לאחר שהגיעו לרוויה מסוימת התחילו לבדוק את טיבם של הספרים, רמתם הפילוסופית והאסתטית, והתחילו לפתח התייחסות ביקורתית. ההופעה הראשונה עודדה את התפתחות השנייה והתוצאה: ירידת הביקוש וההתעניינות.

לכך אפשר להוסיף כמה תופעות: ההתרשלות בתרגום ובעריכה הטכנית: המתרגמים וההוצאות התחילו להתייחס לנושא לא כאל ספרות אלא כאל פרנסה. התרגומים נעשו **בלתי נסבלים** וההוצאה הטכנית – גרועה ומרושלת. גם זה הוסיף לזלזול הקוראים בזרם כולו. תופעה אחרת היא התרשלות במדיניות העריכה: במקום לבחור את הטוב, ובמקום לגוון – לאפשר לקוראים לראות את התחום בכל היקפו ולפגוש רעיונות חדשים, היבטים חדשים – התגלו תופעות שאפר להסבירן רק באי-הכרת התחום על-ידי העורכים או בזלזול גמור: בחירה בספרים גרועים, ומה שגרוע לא פחות – חזרה על אותם ז'אנרים בתוך הזרם, שוב ושוב.

(...) כל הצדדים הפסידו: הפסידו הקוראים הרגילים שלא התוודעו לזרם חדשני. הפסידו קוראי המד"ב שקהל גדול וממוסד של עוסקים בספרות יפה לא הצטרף אליהם. הפסידו כמובן הוצאות הספרים ש"חלבו" את הפרה שלהם יותר מדי מהר ובלי חשבון. (ברתנא, 1983. ההדגשה במקור)

טענות דומות מופיעות שוב ושוב בכתבות בעיתונות, החל משנת 1982³¹, כולל, כמובן, **בפנטסיה 2000**: "יהיה זה מצער לראות פגיעה בהוצאות ספרים המקפידות על רמה גבוהה בתרגום, עריכה וגרפיקה, בגלל פעילותן חסרת המעצורים של הוצאות אחרות הנוטלות חומר שהיה טוב במקור והורסות אותו בגלל תרגום קלוקל, והדפסה מרושלת." (גיליון 26, תחילת 1982). גם עמנואל לוטם, בשיחה איתי, טען כי ההסבר לירידה בכמות הספרים הוא "השחתה של השוק על-ידי הוצאה קלוקלת של ספרים טובים" בידי הוצאות שלא הקפידו על רמת התרגום, ההגה וההדפסה. לדבריו, הרמה הירודה גרמה לקוראים להתייאש מהז'אנר.

עמוס גפן מציע הסבר אחר, שאינו קשור ישירות לספרים, אלא למצב הכללי בארץ באותה תקופה:

לישראל, המפגרת כעשור אחרי אמריקה, הגיע המדע הבדיוני באמצע שנות השבעים. הוא פרח כעשר שנים, עד ששקע בשנות ארידור העליזות. בין התנחלויות לאינפלציה, למי היה אז זמן לחשוב. (גפן, 1996)

גם טייטלבוואם, באנציקלופדיה (Clute & Nicholls 1995: 630), מייחס את העליות והמורדות בשוק המד"ב בארץ לגורמים חיצוניים. לטענתו, המהפך הפוליטי בשנת 1977 בישר על תקופה של צרכנות מוגברת. הוצאות לאור, שהתעודדו למראה כושר הקנייה החדש של הישראלים והצלחתם של סרטים כמו "**מלחמת הכוכבים**" (1979) התחילו תקופה של פרסום ספרי מד"ב, שהסתיימה במיתון הארוך אחרי הפלישה ללבנון ב-1982.

אין ספק שלמצב הכללי היתה השפעה על תחום המד"ב, כפי שהשפיע על כל הנעשה בארץ. למשל, המתיחות שהובילה למלחמת לבנון באמצע שנת 1982 גרמה גם לביטול של הכנס הבינלאומי למדע דמיוני, פנטסטיקה ומדע ספקולטיבי, שהיה אמור להיערך בירושלים ביוני 1982 (<פעילויות חובבים, 94).

³¹ למשל: גוטקינד, 1982; טל, 1982; ראובני, 1982; מגד, 1984; חנוך, 1996; יחימוביץ', 1996; א', 1996.

שנות השמונים – דעיכה

כאמור, מאז שנת 1984 ועד 1992 נע מספר ספרי המד"ב היוצאים לאור בארץ סביב עשרים לשנה, לעיתים מעט יותר, ולעיתים פחות. חלק מהוצאות הספרים, שהצטרפו לפרסום ספרי המד"ב בתקופה שבה אלה נמצאו בראש רשימות רבי המכר, נטשו את התחום. בחצי השני של שנות השמונים המשיך מבחר הספרים המתורגמים להיות דומה למדי לזה של שנות השיא: ספרי מד"ב קשה יותר או פחות, ספרי ילדים בעלי אלמנטים מד"ביים, ספרים המבוססים על סרטי קולנוע או תוכניות טלוויזיה. בשנת 1985 יצא לאור התרגום של "מדריך הטרמפיסט לגלקסיה", הראשון מבין ספרי המד"ב ההומוריסטיים של **דאגלס אדאמס**, בהוצאת כתר. על הצלחתו מעיד התרגום המהיר של שלושת החלקים הבאים בסדרה כבר בשנת 1986, ולאחר מכן הספר החמישי ב"טרילוגיה", שתורגם בשנת 1993, מיד לאחר שיצא לאור באנגלית. עדות נוספת היא מספר ההדפסות הרב של הספרים: בידי נמצא עותק של "מדריך הטרמפיסט לגלקסיה" מן ההדפסה התשיעית, בשנת 1991, ועותק של הספר השני בסדרה, "המסעדה שבסוף היקום", מן ההדפסה הששית בשנת 1992. נוסף על כך תורגמו גם שני הספרים מסדרת **דירק ג'נטלי של אדאמס**. אלה כל ספרי המד"ב של **אדאמס**, וכולם כאמור יצאו לאור בארץ. לדברי עמנואל לוטם בשיחה איתי, אילו היה אדאמס כותב עוד, אין ספק שהיו מתרגמים גם את הספרים הנוספים.

שנות התשעים – גידול פנטסטי

בתחילת שנות התשעים ניכרת עליה מחודשת במספר ספרי המד"ב היוצאים לאור בארץ. עלייה זו משולבת בתזוזה מן המד"ב הקשה לעבר הפנטסיה. הדבר מהווה שיקוף של המתרחש בשוק המד"ב העולמי מאז שנות השמונים, כך שהפיגור הוא של שנים ספורות בלבד:

The 1980s rapidly became a bibliographer's nightmare, with the proliferation of various braids and ties, many of them sharecrops: tv and film novelizations and spin-offs, series, shared worlds, game worlds and so on. (Clute & Nicholls, 1995: 571)

שתי הוצאות ספרים חדשות, **אופוס ומיצוב**, הצטרפו בשנת 1990 לשוק עם סדרות פנטסיה מרובות כרכים ועמודים, רובן מתת-הז'אנר המכונה 'Sword and Sorcery'. החל משנת 1997 גם הוצאת **אסטרוולוג** (לשעבר **אלישר**) התחילה להוציא ספרי מד"ב ופנטסיה, רובם בסדרות. הגידול במספר ספרי המד"ב והפנטסיה משמעותי בעיקר לקראת סוף שנות התשעים, ושנת 1997 כבר שוברת את השיא של שנת 1979 ומגיעה כמעט לשישים ספרי מד"ב ופנטסיה בעברית. אולם תוכן הספרים שונה מאוד מזה של השנים 1979-1984. הפעם חלק גדול מהספרים מופיע בסדרות, הקשורות למשחקי תפקידים³² מסוג D&D – מבוכים ודרקונים, ומשחקי מחשב דומים. בחלק מהמקרים הספרים עצמם הם המשחק – הם מורכבים ממקטעים שבסוף כל אחד מהם על הקורא

³² מבוכים ודרקונים (Dungeons and Dragons) היה משחק התפקידים הראשון שיצא לאור, בשנת 1974, וזכה במהירות לפופולריות עצומה, בעיקר בקרב סטודנטים וחובבי מד"ב ופנטסיה. במשחקי תפקידים מנחה אחד השחקנים (Dungeon Master) את האחרים תוך שהוא מתאר או ממציא (לפי כללי המשחק) סביבה שבה נעות הדמויות אותן מגלמים השחקנים, ומציג בפניהם בעיות שונות (מפלצות, מכשולים וחידות). התנהגות הדמויות מונחית לפי כללים קבועים, ותוצאות מעשיהן נקבעות לפי הטלות קוביות משחק שונות (Clute & Nicholls, 1995: 468).

להחליט (בכוחות עצמו או בעזרת הטלת קוביות או שימוש בעזרים אחרים) לאיזו מבין כמה אופציות ימשיך.

ההוצאות *אופוס*, *אסטרולוג ומיצוב* פירסמו מאז שנת 1990 175 ספרים, 148 מתוכם בסדרות, רובן סדרות פנטסיה. מספר זה מהווה כמחצית מכלל ספרי המד"ב והפנטסיה שיצאו לאור בעברית בשנות התשעים. בין הסדרות הללו ניתן למנות את **"ספרי כישוף"** (14 כרכים עד תחילת 1999); **"כישור הזמן"** (14); **"בלגריאד"** (7) ו**"מלוריאן"** (5), המהוות רצף אחד; **"שער המוות"** (7); **"שישיית המפגשים"** (6); **"חמישיית הצבעים"** (5); **"האלים הרוקדים"** (4); ולפחות תריסר טרילוגיות: **"אגדות רומח הדרקון"**, **"האָלף האפל"**, **"ההרפרים"**, **"הרואים למרחק"**, **"חורף העולם"**, **"טארוט"**, **"טבעות האדונים"**, **"מונשיי"**, **"מלחמות האלים"**, **"פנהליגון"**, **"עלילות איי הקסם"**, **"עלילות חרב האופל"**.

היחס לספרים אלה הוא בבירור כאל מוצרי צריכה, המהווים חלק מהיצע כולל, המכוון בעיקר לבני נוער. משום כך, הם נמכרים לא רק בחנויות ספרים, אלא גם בחנויות מחשבים, ליד המשחקים. למשל, בתוך הספר **"אסירת אלדרווד"** מאת **ברוס אלגוזין** בהוצאת *מיצוב* (1992) כתוב כך:

בהוצאת חברת מיצוב בע"מ, המוציאים לאור של מוצרי "מבוכים ודרקונים". ניתן להשיג את "מבוכים ודרקונים" בכל חנויות הספרים, המשחקים והמחשבים המובחרות או להזמין ישירות מחברת מיצוב.

בספר **"מסעות מסוכנים - רציחות אנוביס"** בהוצאת *נוריקס* (1994) מופיע בעמוד האחרון הטקסט הבא:

ב1972- יצר גרי גייגקס את **מבוכים ודרקונים** – וכבש את היקום בסערה. ב1977- הוא המשיך את הצלחתו עם **מבוכים ודרקונים מורחב**. ואז הוא עצר. הוא רכז את כל מאמציו בפתוח יצירת המופת שלו, משחק-התפקידים המורכב והעמוק ביותר שאי-פעם נוצר – משחק-התפקידים הרב-תחומי **מסעות מסוכנים**. כעת, **נוריקס** מביאה לכם את סדרת הספרים והמשחקים המרתקת הזו גם בעברית! הצטרפו לחווית הפנטזיה שכובשת את שנות התשעים... הצטרפו ל**מסעות מסוכנים**! (...) ניתן להשיג את מוצרי מסעות מסוכנים בחנויות הספרים והמשחקים המובחרות. (הדגשה בקו תחתון שלי)

בסדרות הקשורות למבוכים ודרקונים שם ה"סופר" הכתוב על הכריכה הוא לעיתים שמו של יוצר הסדרה, או מי שמזוהה איתה, ולא מי שכתב דווקא את אותו ספר. לעיתים קרובות חסר בדף זכויות היוצרים של הספר שמו של האדם שכתב את הטקסט הספציפי, בין השאר כיוון שהוא רק מעין "פועל שכיר", בורג אחד במערכת, ולא בעל הזכויות עליו. הנה שתי דוגמאות, מן הספר **"שטיח הנשמות האפלות"** מסדרת **"רייבנלופט"**:

"© 1993, 1994 TSR Inc. All Right Reserved. RAVENLOFT and the TSR logo are registered trademarks owned by TSR Inc."

ומן הספר **"השבועה והמידה"**, הרביעי מתוך **"שישיית המפגשים"** של **"רומח הדרקון"**:

"©1992, 1993 TSR Inc. All Right Reserved. DRAGONLANCE® Saga Meetings (...) DRAGONLANCE is a registered trademark owned by TSR Inc. TSR and the TSR logo are registered trademarks owned by TSR Inc."

תופעה חדשה הניכרת בסוף שנות התשעים היא הוצאה לאור של ספר מתורגם (אחד, במקור) במספר כרכים. זאת למרות שבתרגום ספר מאנגלית לעברית מצטמצם נפח הטקסט ב-20% ויותר,

בעצם המעבר בין השפות. כך בסדרת "כישור הזמן" של אופוס, שבה כל ספר באנגלית מתורגם לשני כרכים בעברית, או בהוצאת אסטרוֹלוג, שהוציאה את "ארץ אחרת", במקור ספר אחד עבה, כסדרה בת ארבעה כרכים הנושאים שמות שונים ("עיר הצל הזהב", "חלום המלך האדום", "מדינה אחרת", "העיר"), ואת "זכות אבות: כס הברזל" בשלושה כרכים ("חטיפה", "שושלת", "הגורגון"). שיטה זו מאפשרת להוצאות להגדיל את הרווח הכספי, כיוון שמחירים של שניים (או יותר) כרכים תמיד יהיה גבוה יותר מהמחיר שניתן לדרוש עבור כרך אחד, גם אם הוא רב-עמודים. מניפולציה זו על הטקסט אכן מתאימה יותר ליחס אל מוצרי צריכה מאשר אל "ספר", שיש לשמור על נאמנות רבה ככל האפשר לצורתו המקורית.

סדרות

בסעיף זה יידונו ספרים השייכים לסדרות או רצפים. בסדרה הספרים מתרחשים באותו עולם, או משתתפים בהם אותם גיבורים – למשל ספרים מעולם "מסע בין כוכבים" או "סייר החלל". רצף הוא סיפור אחד המתמשך על פני כמה ספרים, כאשר לעיתים לפחות הראשון ביניהם עומד ברשות עצמו, ולאחר שהצליח חוברו לו המשכים, אך לפעמים מדובר למעשה בסיפור עלילה אחד הנמשך לאורך כרכים מספר – למשל סדרת "אמבר" של זלז'ני או "שר הטבעות" של טולקין. על-פי אנציקלופדיית המדע הבדיוני (Clute & Nicholls 1995: 1085), סדרות היו קיימות בתחום המדע הבדיוני, כמו בז'אנרים פופולריים אחרים שהופיעו בכתבי עת, מאז ימי המוקדמים, כיוון שהן חביבות על הקוראים. אפשר להביא כהסבר לפופולאריות של הסדרות את מה שאומר אומברטו אקו על ספרי "ג'יימס בונד" מאת איאן פלמינג:

הטיפוסי לרומאן הבלש, בין של הבלש החוקר ובין של הבלש ברומאן המתח, איננו כל-כך הואריאציות של העובדות, כמו החזרה על הסכמה הרגילה, שהקורא יכול להכיר בה שוב משהו מה-*dejà vu* שהוא רגיל אליו. אחיזת-עיניים היא שרומאן המתח הוא מכונה מפיקה אינפורמציה; להיפך, זוהי מכונה המייצרת עודפות (...). הנאתו של הקורא נובעת מכך שהוא מוצא את עצמו מעורב במשחק, שהוא מכיר את כליו ואת כלליו (ומכאן גם את סיומו), ומכך שהוא פשוט נהנה לעקוב אחרי הואריאציות הקטנות ביותר בדרכו של המנצח לקראת השגת המטרה שהציב לעצמו. (אקו, 1967: 94)

כלומר, קוראי הסדרות נהנים מהחזרה, תוך וואריאציה, על תבניות מוכרות, היוצרות אצלם תגובות מוכרות וצפויות (אשר, מן הסתם, מסכות להם הנאה, אחרת לא היו חוזרים עליהן). במובן זה חובבי סדרות המד"ב והפנטסיה הרבות אינם שונים מקוראות הרומנים הרומנטיים המתוארות בספרה של ג'ניס ראדוויי (Radway, 1991), המפתחות ציפיות נוקשות למדי לגבי המותר והרצוי בעלילה ובדמויות של הרומנים שהן קוראות ואינן פתוחות לקבלת שינויים או סטייה מהתקן.

עם המעבר בשנות הארבעים והחמישים לפרסום ספרי מד"ב, אוגדו פעמים רבות סיפורים שהיו קשורים אלה לאלה בקבצים, וזאת הצורה שבה הם מוכרים עד היום (כך למשל 8 סיפורי "המוסד" של אסימוב הופיעו בתור שלושה ספרים: "המוסד השמימי", "מוסד וקיסרות", ו"המוסד האחר"). בשנות השמונים והתשעים, אומרת האנציקלופדיה, משתלטות יותר ויותר על שוק ספרי המד"ב סדרות, שרובן מיזמים של מוציא לאור או אולפן קולנוע, המייצרים אותן כמוצרי צריכה:

That is to say, the author's primacy in writing series was beginning to lose out to the purveyors of product concept, to whose instructions the author wrote. (Clute & Nicholls 1995: 1085)

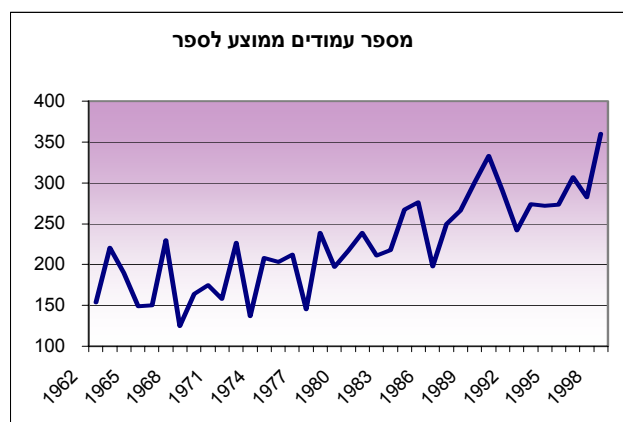
הנטייה לפרסום סדרות חזקה במיוחד בעולם הפנטסיה, אומרת האנציקלופדיה, ואיכותם של רבים מן הספרים ירודה.

לפחות 312 ספרים, כלומר מעל שליש מן הספרים שבבסיס הנתונים, שייכים לסדרות או רצפים של ספרים. ניתן למצוא בעברית קלאסיקות של המדע הבדיוני, כמו סדרות **"המוסד"** ו**"הרובוטים"** של **אסימוב** (שלמעשה אוחדו לסדרה אחת בספרים המאוחרים יותר), ספרי **"אודיסיאה בחלל"** ו**"ראמה"** של **ארטור קלארק**, טרילוגית **"שר הטבעות"** של **טולקין**, סדרת **"חולית"** של **פרנק הרברט**, סדרת **"אנדר"** של **אורסון סקוט קארד**, ועוד. בשנות התשעים יצאו לאור סדרות פנטסיה מרובות כרכים כמו **"בלגריאד"** (6 כרכים) ו**"מלוריאן"** (5 כרכים) של **דיוויד אדינגס** ו**"כישור הזמן"** של **רוברט ג'ורדן** (14 כרכים עד כה, שכל אחד מהם מהווה תרגום של חצי ספר בשפת המקור), ועוד טרילוגיות רבות. תרגום והפקה של סדרה רבת כרכים הוא השקעה גדולה, ולא תמיד משתלמת להוצאה לאור. לעומת הסדרות המצליחות – **"אמבר"** של **זילז'ני** ו**"מדריך הטרמפיסט לגלקסיה"** של **אדאמס** – יש מקרים של סדרות או רצפים, שרק הספר הראשון מתוכם תורגם לעברית, ולא הצדיק מבחינה כלכלית את העבודה על החלקים הבאים (וגם מקרים של תרגום חלקים מסדרה שאינם דווקא הספר הראשון, אלא השני או השלישי, למשל **"חלליה"** ו**"תחיית המתים"** מאת **פרנק הרברט**). כך למשל תורגם רק **"מעוף הדרקון"**, הראשון בסדרת ספרי הדרקונים הפופולרית (בעולם) של **אן מק'קפרי**, שבשנת 1998 מנתה כבר 15 ספרים עלילתיים, ובנוסף ספרי עיון, אך מדובר בספר העומד בזכות עצמו³³. עמנואל לוטם הוציא לאור **במורה ביתן** ב-1997 את הספר **"הגאווה של שאנור"** מאת **סי. ג'יי. צ'רי**, ואמר בשיחה איתי שרק אחרי שיתקבלו נתוני המכירה תוכל להתקבל החלטה אם להוציא את ההמשך, המורכב מרצף של שלושה ספרים, שחייבים להוציאם יחדיו.

בגיליונות 43 ו-44 של **פנטסיה 2000** (יוני-אוגוסט 1984) עסק מדור מכתבי הקוראים בשאלה, מדוע מפרסמות הוצאות הספרים סדרות באופן חלקי בלבד. בעקבות תלונה זועמת של קורא, פנתה המערכת להוצאות. דורית לנדס, עורכת סדרת המד"ב של **עם עובד**, השיבה, כי המספר המצומצם של ספרי מד"ב המתפרסמים בכל הוצאה מדי שנה מחייב אותה לברור בין קלאסיקות של המדע הבדיוני לבין תרגום של יצירות חדשות, והתוצאה היא לעיתים דחייה בפרסום חלקים נוספים מתוך סדרות של חמישה או ששה ספרים שכבר התחילו בתרגומן. כמו כן, אמרה, בסדרות יש לעיתים בעייה – החלק הראשון מצוין בעוד הבאים אחריו נופלים בהרבה באיכותם, וההוצאה מעדיפה לא להמשיך בפרסום הסדרה כדי לא לאכזב את הקוראים.

מספרי עמודים

³³ סדרה זו של **מק'קפרי** היא דוגמה טובה לקושי למתוח קו מפריד בין מדע בדיוני ופנטסיה (<הגדרת עבודה של המדע הבדיוני, 20): בספרים הראשונים בסדרה מוצג לפני הקוראים עולם פנטסטי לכאורה, בסגנון ימי הביניים, בו דרקונים המסוגלים לעבור באורח פלא בן-רגע ממקום למקום ומזמן לזמן מתקשרים באופן טלפתי עם בני אדם. אולם בספרים המאוחרים יותר של הסדרה מובאים הסברים רציונליים, ברוח המדע (הנדסה גנטית, מסע בחלל, ציוד טכנולוגי מתקדם שאבד וכו'), לכל התופעות שנראו מלכתחילה על-טבעיות.

בידי נתונים לגבי מספרי העמודים של כ-90% מן הספרים שברשימה שלי. ניתן לראות נטייה לגידול במספרי העמודים בספרים, ככל שחולף הזמן. יותר משני-שליש מתוך 60 ספרים שידוע לי שהם מונים מעל 400 עמודים התפרסמו אחרי שנת 1989.

כלומר, בעוד שרוב הספרים (כ-70%) נמצאים בתחום שבין 100 ל-300 עמודים, חלקם של הספרים הארוכים במיוחד עולה במשך השנים, והופך משמעותי במיוחד בשנות התשעים, במקביל לפרסום סדרות הפנטסיה מרובות העמודים.

מיקום הספרים בשדה המד"ב העולמי

בשדה המד"ב העולמי קיים נוהג של חלוקת פרסים ליצירות וליוצרים, שהזוכים בהם נחשבים מרכזיים ברפרטואר של הז'אנר. מעניין לראות כמה מן הזוכים יצאו לאור גם בעברית, כיוון שזו אינדיקציה מסוימת לאופן בחירת הספרים לתרגום: עד כמה מרכזיות בתוך הז'אנר, המתבטאת בזכייה בפרסים הללו, מהווה קריטריון לתרגומם.

בדקתי כמה מן הזוכים בפרסי הוגו ונבולה (< היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, 35) תורגמו לעברית, ומתי. שני הפרסים ניתנים בקטגוריות מספר. הקטגוריה Novel בשני הפרסים, אליה אני מתייחסת כאן, כוללת יצירות כתובות שהיקפן יותר מ-40,000 מילה (באנגלית).

עד שנת 1984 זכו 39 ספרים בפרס הוגו ו/או נבולה, ו-24 מתוכם תורגמו לעברית בין השנים 1984-1979 (61%). 10 ספרים זכו בשני הפרסים גם יחד – תשעה מתוכם תורגמו לעברית בתקופה זו. כיוון שבתקופה זו יצאו לאור, על-פי סטבלפורד (1987: 63), כאלף כותרי מד"ב בשנה באנגלית, ואלפי ספרי מד"ב כבר היו קיימים, האחוז הגבוה של זוכים בפרסים שתורגמו לעברית מורה על כך, שהזכייה היתה קריטריון חשוב בבחירתם לתרגום.

לפחות חלק מקהל היעד של הספרים בארץ היה מודע לסטטוס של הספרים בתרבות המקור שלהם (<מדע בדיוני בשפות זרות בארץ, 80). חובבי המד"ב הישראלים הזכירו את הפרסים ואת הזוכים בהם בכתבי העת שלהם (<כתבי עת, 99): במודעה של "מועדון מדע בדיוני" שניסתה להקים הוצאת היפריון, המו"ל של **פנטסיה 2000**, מהוללים הספרים האמורים לצאת לאור: "כולם מהבולטים בתחומם, עטורי פרסים, קלאסיים, מרעיש דמיון" (**פנטסיה 2000**, גיליון 30, יוני 1982. הדגשה שלי); בגיליון 2 של הפנזין **עולמות** התפרסמה, תחת הכותרת "מידע לקורא", רשימת ספרים מתורגמים לעברית שזכו בפרס הוגו. ההוצאות לאור תירגמו את הספרים הללו לעברית מתוך הנחה שהדבר ישלם להן, כיוון שהקוראים מייחסים חשיבות לפרס והדבר יגדיל את נכונותם לקנות את הספר.

רוב הספרים הזוכים הללו תורגמו לעברית בתקופת בניית הרפרטואר המד"ב בשנות השיא של פרסום המד"ב בארץ. בתקופת השפל, אחרי שנת 1984 כמעט ולא תורגמו ספרים זוכים, עד שנת 1994, בה ניכרת חזרה לספרים שהזכייה בפרסים מגדירה אותם מרכזיים בשדה המד"ב, במקביל לגידול הכללי בפעילות מד"ב בארץ.

מתוך 33 זוכים בפרסי **נבולה** לספר הטוב ביותר שהוענקו מאז שנת 1965, 16 תורגמו לעברית. 12 מתוכם תורגמו בין השנים 1978-1984, והשאר החל משנת 1994. מתוך 46 ספרים שזכו בפרסי **הוגו** משנת 1953 ועד שנת 1998, 27 תורגמו לעברית. 21 מתוכם תורגמו בין השנים 1978-1984, והשאר החל משנת 1994.

בסה"כ, מאז שנת 1953 ועד 1998 זכו 64 ספרים בפרס הוגו ו/או נבולה. 31 מתוכם תורגמו לעברית – בערך חצי. מבין 15 ספרים שזכו גם בנבולה וגם בהוגו, 12 תורגמו לעברית (9 מהם בשנים 1984-1978). אם לא נתייחס לאחת-עשרה השנים האחרונות, בהן תורגם לעברית רק אחד מהזוכים החדשים, עולה שעור הספרים הזוכים שתורגמו לעברית לכ-70%.

פרופ' **ג'יימס גאן** (James Gunn) ראש המכון למחקר המדע הבדיוני באוניברסיטת קנזאס, שהיה בעבר נשיא SFRA (איגוד מחקר המד"ב) ו-SFWA (איגוד סופרי המד"ב האמריקנים), הרכיב רשימה בשם Basic Science Fiction Library, המונה מעל מאה סופרים ועורכים בתחום, על יצירותיהם החשובות³⁴. מטרתה הראשונית של הרשימה הייתה לאפשר למורים המבקשים ללמד מד"ב להגיע להיכרות טובה עם הספרים הבסיסיים של המדע הבדיוני. מתוך 122 ספרים ברשימתו של גאן, 74 תורגמו לעברית – ולגבי 43 מהם תורגם הספר אותו מגדיר גאן כחשוב ביותר שלהם. גם כאן ניתן לראות שמרכזיות בז'אנר המד"ב העולמי, כפי שהיא מתבטאת ברשימה זו, מהווה קריטריון חשוב יחסית בבחירת הספרים המתורגמים לעברית.

אולם יש סופרי מד"ב ידועים, שחלקם זכו בפרסים בתחום המד"ב, ומופיעים ברשימתו של גאן, הבולטים דווקא בנוכחות המעטה שלהם ברשימת ספרי המד"ב המתורגמים לעברית, או בכך שאינם מופיעים בה כלל. ביניהם ניתן למנות את **הארלן אליסון**, שרק ספר אחד שלו תורגם לעברית (דידי חנוך, עורך המד"ב והפנטסיה של *אופוס*, מסר לי שהוא מתכנן לתרגם אנתולוגיה שלו), **אוקטביה באטלר**, **ריי ברדברי**, **תומס דיש**, **הארי הריסון**, **א. א. וון-ווגט**, **אולף סטפלדון**, **נורמן ספינרד** ועוד. 14 ספרים זכו מאז שנת 1974 בפרס Grand Master של איגוד סופרי המד"ב של ארה"ב, ביניהם **היינליין ואסימוב**, הסופרים המתורגמים ביותר לעברית. 6 מתוכם מיוצגים בעברית רק בספר אחד או שניים, ואחד כלל לא (**דיימון נייט**), ולא בשל מחסור ביצירות – באנציקלופדיה של המד"ב מופיעות ביבליוגרפיות ארוכות של כולם. יצירות ראשונות מאת **לויס מקמסטר בזולד** (3 זכיות בהוגו – 1991, 1992, 1995, אחת בנבולה – 1988) ו**קים סטנלי רובינסון** (הוגו 1994, 1997, נבולה 1993) תורגמו לעברית בשנת 1998. ספר ראשון מאת **דיוויד ברין** (הוגו 1984, 1988, נבולה 1983) פורסם בארץ בשנת 1999. סופרים אלה התפרסמו בארה"ב רק לאחר תום תקופת השיא הקודמת של תרגום המד"ב לעברית (כפי שניתן לראות לפי מועדי זכיותיהם בפרסים), ובכך ניתן להסביר את היעדרותם. רק בשנים האחרונות, עם חידוש הפעילות בתחום בארץ (הקמת האגודה ומינני העורכים דידי חנוך בהוצאת *אופוס* ועמנואל לוטם *במורה ביתן*) נעשה ניסיון להחדיר לישראל את יצירותיהם.

מחברים

אם ממיינים את בסיס הנתונים לפי מספר הספרים מאת כל מחבר שתורגמו לעברית מאז תחילת המאה ועד היום, הסופרים הבולטים ביותר הם סופרי מד"ב-ז'אנר מן הסוג הקשה, מוכרים וידועים.

³⁴ הרשימה נמצאת במקומות שונים באינטרנט, בין השאר באתר של אוניברסיטת קנזאס: <http://falcon.cc.ukans.edu/~sfcenter/sflib.htm> (מעודכנת לשנת 1995, לפחות). נוסח מוקדם של הרשימה פורסם ב:

Library Journal, 15.11.1988

מיד אחריהם נמצאים אותם סופרים הכותבים סדרות פנטסיה מרובות כרכים ועמודים. כיוון שסדרות אלה התחילו להתפרסם בארץ רק בשנות התשעים, אפשר להניח שבשנים הבאות יתהפך היחס בין שתי קבוצות אלה, וחלקם של ספרי הפנטסיה יהיה גדול יותר משל ספרי המד"ב הקשה, המתפרסמים במספרים קטנים יותר בשנים האחרונות.

סופר המד"ב המתורגם ביותר לעברית הוא **אייזק אסימוב** (1920-1992), שהוא דמות מרכזית ביותר בעולם המד"ב מאז שנות הארבעים. מרכזיותו של **אסימוב** בתחום המד"ב בארץ (לפחות בשנות השבעים והשמונים) גדולה אפילו יותר מאשר בעולם, ויתכן שלמוצאו היהודי יש חלק, ולו גם קטן, בעניין (<ביקורות בעיתונות, 129, **פנטסיה 2000**, 116). בבסיס הנתונים שלי מופיעים 38 ספרים שכתב או ערך, לבדו או עם אחרים. הרוב, 28, הם סיפורת פרי-עטו של **אסימוב**, כולל 7 ספרים מסדרת **המוסד 51**- ספרים מסדרת **הרובוטים**, שאוחדו בשנות השמונים על-ידי **אסימוב** לסדרה אחת. תורגמו גם שלושה ספרים של **אסימוב** כתב בשיתוף עם **רוברט סילברברג**.

5 מתוך 27 ספריו של **אסימוב** בעברית מיועדים לילדים, בסדרת "**לאקי סטאר**". ספר נוסף לילדים, **אסימוב** חתום עליו במשותף עם אשתו, **ג'נט אסימוב**, הוא "**נורבי הרובוט המבולבל**".

מתוך הספרים שערך **אסימוב** תורגמו לעברית 7 קובצי סיפורים שזכו בפרסי "הוגו". 6 הראשונים יצאו לאור בארץ בתקופת השיא של פרסום המד"ב (1980-1983), בהוצאת לדורי. השביעי יצא לאור בשנת 1995 בהוצאת כתר בתרגומו של עמנואל לוטם – כלומר, במיקום מרכזי הרבה יותר מבחינת שוק הספרות בארץ.

הטקסט הראשון של **אסימוב** שתורגם לעברית היה ככל הנראה הסיפור "כוכבי הברית של תבל" שפורסם בכתב העת **סיפורי דמיון** בשנת 1956. הספר הראשון מאת **אסימוב** תורגם לעברית בשנת 1970. היה זה "**אנוכי, הרובוט**", שנכתב בשנת 1950. ספריו הבאים של **אסימוב** תורגמו לעברית בהפרשי זמן הולכים וקטנים ממועד פרסומם המקורי. עד שנת 1980 תורגמו ספרים שכתב **אסימוב** בעיקר בשנות החמישים והששים, כלומר בהפרש של לפחות עשר שנים (ועד 27 שנים) מפרסומם המקורי.³⁵ בשנת 1981 תורגם בהוצאת **היפריין** הספר "**אופוס 200**", **אסימוב** פירסם רק שנתיים קודם לכן באנגלית, ומאז רוב הספרים שתורגמו היו בני שנים ספורות, רובם בני שנתיים או שלוש (פרט ל"**נורבי**"). אפשר לראות בסדר תרגום ספריו של **אסימוב** דוגמה בקנה מידה קטן לדרך התרגום הכללית של ספרי המד"ב לעברית: תחילה נבנה רפרטואר בסיסי מתוך ספריו המוקדמים, שכבר הפכו לנכסי צאן ברזל, ומרגע שזה היה קיים, תורגמו בעיקר ספרים חדשים יחסית, זמן קצר אחרי שהם מעוררים עניין.

כיוון שהפקת ספר אורכת זמן, הרי שפרסומו של תרגום בעברית כשנתיים לאחר פרסומו במקור מורה על כך שהעבודה על הנוסח העברי התחילה בסמוך מאוד להופעת המקור. זו הסיבה לכך שפרק הזמן הקצר ביותר עד תרגומו של ספר לעברית הוא בדרך-כלל שנתיים. רק בשנים האחרונות קיימת יכולת טכנית להתקדמות מהירה יותר, תודות למיחשוב השלבים השונים של ההוצאה לאור (תרגום ועריכה

³⁵ "מבזקים קוסמיים: במסגרת סקירת הספרים המובחרים שיצאו לאור בארץ והותירו את רישומם העז על הקורא הישראלי במהלך שנות השבעים, מייחד דן עומר (במדורו הספרותי בשבועון 'העולם הזה') מקום בולט לטרילוגיה 'המוסד' מאת איזאק אסימוב, בין יצירות נודעות של הספרות הכללית (...). אנחנו מסכימים, כמובן, עם הערכתו זו של דן עומר, אך מה חבל שיצירה שהותירה את רישומה על הקורא האמריקני והאירופאי בשנות ה-40, תורגמה לעברית רק למעלה משלושים שנה מאוחר יותר..." (**פנטסיה 2000** גיליון 12, ינואר 1980, עמ' 52)

במעבד תמלילים ולא בכתב-יד, והמשך שלבי הדפוס באופן ממוחשב), והחל משנת 1992 ניתן לראות ספרים שיוצאים לאור בעברית אפילו באותה שנה בה התפרסמו במקור. על-פי כתבה שפורסמה ב**מעריב** בשנת 1978, הוצאת מסדה רכשה בתחילת שנות השבעים את הזכויות על כל ספריו של **אסימוב**, והתחייבה להוציא לפחות אחד מהם מדי שנה במשך שמונה שנים. ההוצאה מכרה כ-25 אלף ספרים של **אסימוב**, בכריכה קשה, עד סוף שנת 1978 (פוקס, 1978). עד שנת 1984 יצאו לאור כל ספריו של **אסימוב** בהוצאת מסדה, פרט לסדרת זוכי ההוגו בהוצאת לדורי וספר אחד בהוצאת היפריון. אחרי שנה זו תורגמו כל ספריו הבאים בהוצאת כתר (החל משנת 1987, אחרי הפסקה של 3 שנים, ושוב בלי "נורבי" שפורסם בהוצאת כנרת).

במקום השני, אחרי **אסימוב**, נמצא בן-תקופתו, סופר מד"ב קשה גם הוא, **רוברט אנסון היינליין** (1907-1988). 26 ספרים מאת **היינליין** תורגמו לעברית החל משנת 1961. אלה כוללים חלק גדול (13 מתוך 17) מהספרים באורך מלא שכתב למבוגרים, וכן ספרים שיועדו לקהל צעיר וקבצי סיפורים. הרוב המוחלט של ספרי **היינליין** שתורגמו לעברית יצאו לאור בשנות השיא (19 ספרים בשנים 1979-1984). גם כאן, רוב הספרים שתורגמו עד שנת 1983 פורסמו במקור בשנות החמישים והששים והספרים שיצאו לאור בשנות השמונים והתשעים רובם (אך לא כולם) בני שנים מעטות.

נתונים אלה מתאימים למצב ספרות המד"ב בארץ לאורך השנים. עד שנת 1979 יצאו לאור ספרי מד"ב-ז'אנר ספורים בלבד, ולכן הפריחה בפרסום ספרי מד"ב בשנות השבעים והשמונים המוקדמות היתה למעשה בנייה של רפרטואר המד"ב בעברית, בעיקר תוך תרגום של "קלאסיקות", כלומר ספרים שהיו כבר ותיקים יחסית ומוכרים. זו דוגמה אחת מתוך התופעה הכללית שהתגלתה כבר במחקרה של רחל ויסברוד, "**מגמות בתרגום סיפורת מאנגלית לעברית, 1958-1980**":

רוב התרגומים של ספרות לא-רשמית, בשנות ה-50 ולאחריהן, הם מהספרות האמריקאית והאנגלית. עם זאת, התמורה במערכת הלא-רשמית, ובעקבותיה ברב-מערכת בכלל, אינה פונקציה של תהליך מקביל בספרויות-המוצא: בהן היו הבלש, המדע הבדיוני והמערכון מבוססים זה מכבר. חוסר-ההקבלה בין המצב בספרות-היעד ובספרויות-המוצא בא לביטוי בהפרשי הזמן הניכרים בין תאריך התרגום של טקסטים רבים לבין תאריך הופעתם במקור (...) מהפרשי זמן אלה ניכר, כי הספרות העברית, משעה שהחלה לגלות עניין בספרות האמריקאית והאנגלית כמקור לתרגומים עבור המערכת הלא-רשמית שלה, ניסתה במלוא המרץ למלא את הפער ולהדביק את הפיגור. יש לציין אמנם, שקביעה זו תקפה בעיקר לגבי ה"קלאסיקה" של הספרות הלא-רשמית האמריקאית והאנגלית (כמו הרומנים של אגתה כריסטי שהוזכרו לעיל); שכן ספרות נחשבת-פחות אינה מאריכה כרגיל ימים ונעלמת מהר מספרות המוצא עצמה: (Even-Zohar, 1978: 15), תוך שהיא חדלה להיות זמינה כמקור לתרגומים. (ויסברוד, 1989: 41)

החל מאמצע שנות השמונים הנטייה היא לפרסם ספרים חדשים יותר, אולי כיוון שהקוראים והעורכים כבר בקיאים יותר במה שמתרחש בחו"ל ורוצים לקרוא את מה שמדברים עליו. הספרים החדשים נמצאים בארץ על מדפי הספרים באנגלית, ובצורה זו גם קוראים אותם רבים (<מדע בדיוני בשפות זרות בארץ, 80). בגיליון 43 של **פנטסיה 2000** (יוני 1984) מצוטטת דורית לנדס, עורכת סדרת

המד"ב של *עם עובד*: "מצד אחד, רוצים להמשיך בפרסום הקלאסיקה המד"בית בעברית; מצד אחר, להוטים לתרגם את היצירות החדשות המכות גלים בחו"ל". הכף, אם כן, נוטה מאז לצד הספרים החדשים יותר, ולא מפני שכל הקלאסיקות או הספרים המרכזיים של המד"ב לאורך השנים תורגמו לעברית.

הסופר הפופולרי השלישי ברשימה הוא **רוג'ר זילז'ני** (1937-1995), עם 24 ספרים, 5 מתוכם בשיתוף עם סופרים אחרים (**רוברט שאקלי**, **פרד זאברהאגן**, **תומס ל. תומס**). 20 מספריו של **זילז'ני** בעברית הופיעו בהוצאת *עם עובד*, כולל סדרת "אמבר" הפנטסטית הפופולרית מאוד (9 ספרים). 4 הספרים הראשונים בסדרה יצאו לאור בשנת 1980 והחמישי בשנת 1981. הספרים הבאים בסדרה יצאו לאור עד שנת 1993, כל אחד מהם שנתיים אחרי הופעתו באנגלית (כלומר, בתרגום מיידי). הספר הראשון, "**תשעה נסיכים לאמבר**", הודפס במהדורה חמישית בשנת 1998, והסדרה נמצאת עד היום בחנויות הספרים. כיוון שהמקום המוקצה בחנויות לספרים בכלל, ולספרי מד"ב בפרט, מצומצם, ומוקדש בעיקרו לספרים חדשים, אפשר להניח שנוכחות על המדפים מעידה על כך שהספרים עדיין נמכרים. ספרים שאינם נמכרים עוד מוצאים את דרכם במהירות אל חנויות עודפים, שם הם נמכרים במחירים מוזלים.

ל**רוברט סילברברג** (1935-) 22 ספרים ברשימה, כולל שלושה שנכתבו בשיתוף עם **אסימוב** וספר סיפורים אחד בעריכתו. **לארתור קלארק** (1917-) , שקיבל לאחרונה תואר אבירות בריטי על "שרותיו לעולם הספרות", 16 ספרים בעברית (2 עם **ג'נטרי לי**), הראשון בהם "**2001: אודיסיאה בחלל**" משנת 1969, האחרון בינתיים יצא לאור בשנת 1998.

סופרי מד"ב נוספים הבולטים מבחינת מספר ספריהם שתורגמו לעברית הם **לארי ניבן** עם 13 ספרים (3 מתוכם עם **ג'רי פורנל**); **ג'ון רונלד רעואל טולקין** עם 12 ספרים (כולל שני תרגומים שונים של "**ההוביט**" ושתי הוצאות של טרילוגיית "**שר הטבעות**", שהשנייה ביניהן היא של התרגום הראשון, שעבר עריכה ונוספו לו נספחים, כך שמדובר למעשה ב-9 ספרים במקור); **פרנק הרברט** עם 13 ספרים (2 מתוכם עם **ביל רנסום** ואחד עם **בראין הרברט**); **טרי פראצ'ט** עם 13 ספרים; ו**אורסולה ק. לה-גוויין** עם 9 ספרים.

אפשר לציין גם את **דאגלס אדאמס**, ששבעה הספרים פרי עטו שתורגמו לעברית הם, כאמור, כל ספרי המד"ב שלו, בעוד ספר נוסף ("**ספינת החלל טיטאניק**", מבית היוצר של **דאגלס אדאמס**) נושא את שמו של אדאמס בגאון רב יותר מאשר את שמו של **טרי ג'ונס**, שכתב אותו למעשה. סדרת "**מדריך הטרמפיסט לגלקסיה**" של **אדאמס** זכתה לפופולריות רבה, גם מחוץ לחוג המצומצם יחסית של חובבי המד"ב (<שנות השמונים, 49). לתשומת לב מיוחדת ראוי הסופר הפולני **סטניסלב לם**, ששמונה מספריו תורגמו לעברית, הרבה יותר מכל סופר אחר שאינו כותב באנגלית (< בהמשך, שפות מוצא, 65).

ז'ול ורן (1828-1905) מופיע ברשימה 36 פעמים (10 מתוכן תרגומים שונים של "**עשרים אלף מיל מתחת לפני המים**", משנת 1930 ועד שנת 1990). כפי שציינתי קודם לכן, בסיס הנתונים שלי כולל רק את ספריו של **ורן** הקרובים ביותר מבחינת תוכן למדע הבדיוני, ולכן אין לחשוב שנתונים אלה

מייצגים נכונה את נוכחותו של ורן בספרות העברית³⁶. הסתייגות זו נכונה גם לגבי הנרי ריידר הגרד (1856-1925) עם 15 ספרים ברשימה, מרק טווין (1835-1910), ארתור קונן דויל (1859-1930), אדגר אלן פו (1809-1849), ואדגר רייס בורואוז (1875-1950), שספרי טרזן שלו לא נכללים בבסיס הנתונים שלי. גם 8 הספרים ברשימה מאת קורט וונגוט הם רק ספריו הקרובים במיוחד למדע הבדיוני, ולא כללתי ספרים נוספים שלו שתורגמו לעברית.

בין מחברי ספרי הפנטסיה הצוברים פופולריות מאז 1990 בולט שמה של מרגרט וייס, ש-22 ספרים שלה תורגמו לעברית (לפחות 18 מהם נוצרו בשיתוף עם טרייסי היקמן), רובם בסדרות הקשורות לעולם המבוכים והדרקונים, שיצאו לאור בהוצאות מיצוב ואופוס. לסגנון דומה שייכים גם ספריו של דיוויד אדינגס בשתי הסדרות הקשורות מלוריאן (5 ספרים) ובלגריאד (7 ספרים). אופוס מוציאה גם את סדרת "כישור הזמן" מאת רוברט ג'ורדן, שתגיע ככל הנראה לעשרים כרכים (כל ספר באנגלית יוצא בעברית כשני ספרים). סדרת "ספרי כישוף" שלהם, ספרי משחק מאת סטיב ג'קסון ויאן ליוינגסטון, הגיעה עד עתה לשלושה-עשר כרכים, והיד עוד נטויה. בהוצאת אסטרונום יצאו לאור כמה סדרות פנטסיה מאת ג'ק ל. צ'וקר (10 ספרים באסטרונום, ועוד 3 ספרים שלו בעם עובד). לטרוי דנינג 8 ספרים בהוצאת מיצוב, בשתי סדרות.

הוצאות לאור

זוהי רשימת עשר ההוצאות לאור העיקריות בתחום המד"ב בארץ, לאורך השנים, מסודרות לפי מספר הספרים שפירסמו עד תחילת 1999:

מספר ספרים	הוצאה לאור
118	עם עובד
117	אופוס
85	זמורה, ביתן, מודן (זמורה ביתן, ספרי ארז)
81	כתר
62	רמדור-שלגי (נירם)
55	מסדה
39	מיצוב
35	מעריב (ספרית מעריב, מועדון קוראי מעריב)
33	אסטרונום
20	לדורי

לפחות בתקופות מסויימות, סדרות המד"ב של ההוצאות הגדולות זכו לסממני היוקרה של סדרה שמשקיעים בה: הן היו מאופיינות מבחינה צורנית – עיצוב כריכה ולוגו, ולחלקן היו עורכים קבועים. בחלק מהמקרים יש להוצאות בלעדיות על יצירותיו של סופר מסויים (כמו אסימוב במסדה), אבל לא תמיד, וספרים של סופר אחד מתפרסמים לפעמים בהוצאות שונות, לעיתים במקביל. בשנת 1980, למשל, יצאו לאור ספרים של היינליין בהוצאות מסדה, כתר, עם עובד ורמדור; בשנות התשעים מתפרסים ספרים של טרי פראצ'ט במקביל בהוצאות אופוס וכנרת.

בניגוד לעמיתיו הבולטים – אסימוב וקלארק, מוצאים ספרי רוברט היינליין לאור ע"י מו"לים שונים (כידוע, להוצאת 'מסדה' בלעדיות בכל הקשור לספריהם של

³⁶ לא הכנסתי לרשימה תרגומים לעברית של ורן שנעשו בחו"ל, למשל בהוצאת בימ"ס תל-אביב בוורשה. פירוט שלהם ניתן למצוא באתר המוקדש לוורן <http://www.math.technion.ac.il/~rl/JulesVerne/>.

איזאק אסימוב וארתור סי. קלארק). זאת הסיבה, כפי הנראה, לאיכות המשתנה של ספריו בתרגומם העברי, דבר הפוגע לעיתים במוניטין של היינליין. איכותם הצורנית והתכנית של הספרים נפגעת עקב אי-הקפדה על רמת הביצוע. (פנטסיה 2000 גיליון 16, יוני 1980)

סדרת המד"ב הראשונה בארץ היתה זו של מסדה, שנוסדה בשנת 1970 בשם "ספרית המדע הדמיוני", אך חדלה להתקיים באמצע שנות השמונים, עם תום השיא בפרסום ספרי מד"ב (אחרי 1984 יצאו לאור רק ספר אחד בשנת 1986 ואחד בשנת 1991), בהוצאת מסדה יצאו בסך הכל 55 ספרי מד"ב.

סדרת המדע הבדיוני המקיפה ביותר בישראל, זו של עם עובד, היא גם הוותיקה ביותר הפעילה עד היום. בבסיס הנתונים שלי רשומים 118 ספרים בסדרת המד"ב של עם עובד מאז נוסדה בשנת 1976. בראיון משנת 1978 עם מי שהיה אז עורך הסדרה, אורי ברנשטיין, הוא אומר שרוב ספרי המד"ב של עם עובד יצאו כבר בשלוש מהדורות. לדברי ברנשטיין, ספרי ההוצאה "פורסמו לפי תכנון מכוון, שיועד להכין את הקהל שלב אחר שלב לקריאת ספרי מדע בדיוני מסובכים" (פוקס, 1978). המשימה של הצגת המד"ב בהדרגה בפני הקהל הישראלי, כפי שלקחה אותה על עצמה הוצאת עם עובד, מוזכרת גם בכתבות נוספות בעיתונות, עד שנראה שיש כמעט אינטרס להציג אותה כסדרת חינוך (לא בדקתי אם או כיצד ההצהרות הללו התקיימו):

אורי ברנשטיין עמד בפני בעיה לא קלה: מתוך עשרות היצירות המעולות הראויות לתרגום היה עליו לבחור באלה המתאימות ביותר לקורא העברי, העושה (כך יש להניח) צעדים ראשונים והססניים בשדה בלתי מוכר לו. תן לו מנה גדולה מדי של מדע, של מונחים טכניים, או של רעיונות מוזרים – והקורא יראה עצמו כמי שנכווה ברותחין. (ביברנג, 1977)

דורית לנדס תיארה בפני את התלבטותה של עם עובד בשנת 1975, עם ההחלטה להציג בפני הציבור הישראלי את התחום הספרותי הזה, העשיר, הרחב, המבוסס ובשבילו – החדש לחלוטין. איך לעשות זאת בלי להפחיד את הקוראים? חשבה דורית. הפתרון שלה היה להתחיל בספרים "מתונים" יחסית, ולא בעלילות שמידת הפלגתם הדמיונית היא קיצונית – ורק בהדרגה לעבור אל הפנטאזיה. (גוטקינד, 1982)

הסדרה של עם עובד יוצאת בפורמט של ספרי כיס בכריכה רכה, האופייני גם לסדרות אחרות של ההוצאה בשנים שבהן מדובר כאן – צורה זו איננה קובעת את מעמדם התרבותי של הספרים כשולי. במשך שנים מספר היו אופייניות לסדרה כריכות בעלות רקע לבן, אך החל מתחילת שנות התשעים הכריכות צבעוניות מאוד.

בהוצאת זמורה-ביתן-מודן (זמורה ביתן) יצאו לאור 85 ספרי מד"ב (אחד בשנת 1969, והשאר מאז 1976). פרט לאלה שפורסמו בסדרת המד"ב עצמה, המאופיינת מבחינה צורנית, יצאו חלק במסגרת סדרת "מרגנית" לילדים וחלק במסגרת סדרת "ספרי ארז", המיוחדת לספרות בידורית מסוגים שונים, או "מועדון קוראי מעריב". בשנים 1994-1996 לא פרסמה ההוצאה ספרי מדע בדיוני. מאז שנת 1997 משמש עמנואל לוטם (<להלן, מתרגמים, 62, פעילים, 86) כעורך סדרת המד"ב המחודשת של זמורה ביתן, היוצאת לאור בכריכה קשה בעלת אלמנט צבעוני קבוע.

להוצאת כתר סדרת מדע בדיוני בה יצאו לאור 81 ספרים מאז שנת 1979. הסדרה של כתר היתה הקבועה ביותר מבין כל ההוצאות במספר הספרים שיצאו בה. מאז 1979 ועד 1998 יצאו בין 2 ל-6 ספרי מד"ב של כתר בכל שנה. רוב הספרים יצאו לאור בכריכה רכה בפורמט גדול, בעלי רקע שחור. את הסדרה ערכו בתקופות שונות עדי צמח (שנות השמונים) ועמנואל לוטם (עד 1997).

ההוצאה הבולטת ביותר בתחום המדע הבדיוני והפנטסיה החל מן החצי השני של שנות התשעים היא *אופוס*. ההוצאה, שנכנסה לשוק רק בשנת 1990, מתמחה בשלושה תחומים: ספרי הדרכה של מחשבים ותוכנות, ספרי מודעות-עצמית וספרי מד"ב ופנטסיה. עד כה יצאו לאור באופוס יותר מ-117 ספרי מד"ב ופנטסיה, ואפשר להניח שכבר בשנת 1999 תהיה סדרת המד"ב שלה גדולה מזו של *עמ* *עובד*. החל משנת 1997 יש לסדרת המד"ב עורך – ידי חנוך. בשיחה איתי הוא דיבר על תוכניות להוציא מעל עשרים ספרי מד"ב ופנטסיה בשנה – יותר מן התפוקה השנתית של כל הוצאות הספרים גם יחד במהלך רוב השנים מאז 1984. בתחילת שנות התשעים היתה לאופוס מתחרה בדמות הוצאת *מיצוב*, אך זו הפסיקה את פעילותה אחרי 1994 (ואחרי 39 ספרים). החל משנת 1997 הצטרפה למרוץ הוצאת *אסטרולוג* (33 ספרים עד תחילת 1999).

62 ספרי מד"ב יצאו לאור במשך השנים גם בהוצאת *רמדור-שלגי* (השם השתנה מ*רמדור* ל*שלגי* בתחילת שנות השמונים, בשנים האחרונות ההוצאה מפרסמת ספרים גם תחת השם *נירם*). בניגוד לכתר, הוצאת *שלגי* מתאפיינת בחוסר אחידות של מספר הספרים היוצאים בשנה, כיוון שהיא נוטה להתאים את עצמה במהירות לביקושים בשוק. בשנת 1979 ו-1980 יצאו בה לאור 12 ו-10 ספרי מדע בדיוני, בהתאמה, בשנים 1983-1993 לא יצאו כל ספרי מד"ב, ובשנים אחרות יצאו ספרי מד"ב ספורים כל שנה. רוב ספרי המד"ב שפירסמה ההוצאה בתחילת שנות התשעים קשורים לסרטי קולנוע וסדרות טלוויזיה, כחלק מההיצע הכללי שלה בתחום זה באותה תקופה (<להלן, 61).

בהוצאת *מעריב* (כולל *ספרית מעריב* ו*מועדון קוראי מעריב*) יצאו לאור בסה"כ 35 ספרים. הוצאת *לדורי*, שהיתה שייכת תמיד לשולי המערכת הספרותית בארץ, פעלה בתחום המד"ב רק בשנות השיא (1979-1983, 20 ספרים), ושיירי הספרים שהוציאה אז עדיין נמכרים בשבוע הספר ובחנויות עודפים. הוצאות ספרי הכיס *מצפן*, *דשא וינשוף* פעלו לזמן קצר בלבד (פירוט <עד שנות השישים, 41). הוצאת *שוקן* היוקרתית הוציאה בתחום המד"ב רק 3 מספריו של *סטניסלב לם* הפולני (אולי כי היו לה מתרגמים מפולנית – אורי אורלב ופאולינה צליק). 5 ספרי המד"ב של *ספרית פועלים* לא יצאו לאור במסגרת סדרה, ורובם אינם מד"ב-ז'אנר. הוצאת *שזק* הוציאה לאור רק את סדרת "*סייר החלל*" (8 ספרים). 4 ספרי המד"ב של הוצאת *מ. מזרחי* כולם ספרי ילדים, חלק מההיצע הכללי שלה בתחום זה. הוצאת *כנרת* הוציאה בשנות התשעים 14 ספרי מד"ב, 8 מתוכם מאת *טרי פראצ'ט*. הוצאת *היפריון*, שקמה לצורך ההוצאה לאור של כתב העת *פנטסיה 2000*, פירסמה גם 4 ספרי מד"ב בשנים 1983-1980, ומאז איננה קיימת. עוד הוצאות לאור רבות, חלקן קצרות-ימים, הוציאו לאור ספרי מד"ב בודדים כל אחת, ולכן אינני מתייחסת אליהן באופן ספציפי.

סיפורים קצרים

כזכור, המדע הבדיוני נולד כז'אנר של סיפורים קצרים, בעיקר בכתבי עת, ויצירות מד"ב-ז'אנר באורך מלא התחילו להתפרסם רק בשנות החמישים (< היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, 29). אולם בישראל, הז'אנר מוכר בעיקר בצורת ספרים באורך מלא. זאת כיוון שכתבי העת המוקדשים למדע הבדיוני היו מעטים וקצרי-ימים (<כתבי עת, 99), ובשאר כתבי העת והעיתונים לא התפרסמו אף

פעם סיפורי מד"ב רבים, ואילו בין הספרים שיצאו לאור בארץ מהווים קובצי הסיפורים והאנתולוגיות רק כחמישה אחוזים. גם בדבר העורך של **פנטסיה 2000** הופיעה התייחסות למאפיין זה של סיפורת המד"ב בארץ:

אחת התופעות המעניינות המייחדות את המדע הבדיוני היא הקשר ההדוק לכתבי-עת. המד"ב המודרני צמח ופרח בכתבי-עת של שנות ה-20 וה-30 של המאה, וספק אם היה מגיע למה שהוא היום, אלמלא אותם מגזינים, על הטוב והרע שהיה בהם. כל סופרי המד"ב הנודעים החלו את דרכם בכתבי-העת, ורק כעבור שנים פרסמו ספרים משלהם – חלקם מעובדים על יסוד סיפורים שהופיעו קודם לכן בהמשכים בירחונים. גם הופעתם של ספרי כיס וקבצים של סיפורים, החל משנות ה-50, לא חיסלה את כתבי-העת, והם ממשיכים לשגשג במדינות רבות. שום תחום ספרותי אחר לא זכה לפריחה שכזאת בכתבי-עת, המרכזים קהל קוראים נלהב ונאמן.

בגלל הנסיבות המיוחדות בארץ, **'פנטסיה 2000'** שונה ממרבית כתבי העת בחו"ל. אמנם בשנות ה-50 הופיעו כאן כתבי עת בודדים ('קוסמוס', 'מדע דמיוני') אך רובו של קהל הקוראים של היום התוודע אל המד"ב באמצעות ספרים – אם באנגלית ואם בתרגום. מבחינה זו קוראי המד"ב בארץ הם ציבור 'מפונק' – הם פסחו על כל חבלי הלידה של המד"ב בתחילת דרכו, וזכו למבחר תרגומים של יצירות שזכו כבר להכרה רחבה בחו"ל. (**פנטסיה 2000** גיליון 23, 1981)

בכתב העת **פנטסיה 2000** התפרסמו בסך-הכל בשש שנות קיומו כארבע-מאות סיפורים, כחמישית מתוכם סיפורי מקור (<**פנטסיה 2000**, סיפורי מקור, 114; נספח 2). בנוסף לכך, יצאו לאור בארץ בצורת ספרים כארבעים קבצים של סיפורים, רובם מתורגמים (חלקם כאלה שהתפרסמו גם בכתבי עת בישראל, בעיקר **פנטסיה 2000**). בין האנתולוגיות ניתן לציין את סדרת **"מדע בדיוני הטוב שבטוב"**, 6 כרכים של סיפורים שזכו בפרסי הוגו, בעריכתו של **אסימוב**, וכן אנתולוגיות בעריכתם של **דונלד וולהיים**, **רוברט סילברברג**, **אדוארד פרמן**, **ברוס סטרלינג** ואחרים. ישנם גם קבצים של סיפורים מאת אותו מחבר: **הארלן אליסון**, **קוני וויליס**, **לארי ניבן**, **ארתור קלארק**, **סטניסלב לם**. מעניין לציין את הספר **"היה היה בעתיד"** בעריכתו של **קנדל קרוסן**, שיצא לאור בארץ בשנת 1952, מיד לאחר פרסומו בארה"ב, והיה ספר המד"ב-ז'אנר הראשון שתורגם לעברית. רוב הקבצים מתורגמים מקבצים הקיימים כבר במקור, אבל ספר אחד, **"מודל ראשון"** משנת 1981, מכריז על עצמו שנערך בארץ: "ליקט ותרגם עודד פלד".

ספרים על-פי סרטי קולנוע ותוכניות טלוויזיה

שנות ה-70 עומדות במידה רבה גם בסימן הטלוויזיה, שהחלה לפעול בשנות ה-60 המאוחרות ושינתה את פני התרבות הישראלית. בתוך כלל הספרות הלא-רשמית של אותן שנים בולטת ספרות ששימשה בסיס לסדרות טלוויזיה, או נכתבה על יסודן, ותורגמה לעברית בעקבות הקרנתן של סדרות אלה בארץ (...). פריחתה של הספרות הזו מלווה בפריחה של ספרות הקשורה באופן דומה לקולנוע (אם כי זו רווחה גם בעבר). (ויסברוד, 1989: 105-106)

בתחום זה ניתן למנות שלוש קטגוריות: ספרים שהם המקור לסרטי קולנוע או סדרות טלוויזיה; ספרים שהם עיבוד של תסריטים לסרטי קולנוע או סדרות טלוויזיה; ספרים המתרחשים בעולם של (בדרך-כלל) סדרת טלוויזיה, אך מגוללים עלילה חדשה, לא כזאת שכבר צולמה.

בקטגוריה הראשונה יצאו לאור בארץ הספרים שהיו המקור לסרטים "1984" (מאת ג'ורג' אורוול, התפרסם בעברית בשנת 1951 ובשנת 1972); "ד"ר סטריינג'לאב" (פיטר ג'ורג', 1964); "האדם האלקטרוני"/"איש המסוף" (1974, 1995), "פארק היורה" (1992) ו"העולם האבוד" (1996) (מייקל קרייטון); "התפוז המכני" (אנתוני ברג'ס, 1972); "מגע"/"קונטקט" (קרל סגן, 1986, 1997). הספר "2001: אודיסיאה בחלל" (1969) הוא מקרה מיוחד, כיוון שהוא מבוסס על תסריט מאת סטנלי קובריק וארתור קלארק, כלומר ספר מאת סופר ידוע, שנכתב מלכתחילה כמקור לסרט. גם המשכו, "2010: אודיסיאה 2" (1984), הוסרט. כמו כן תורגם "התלת-רגליים" (1987) מאת ג'ון כריסטופר, שהיה מקור לסדרת טלוויזיה. לעיתים הספרים מתורגמים במקביל לזמן יציאתו לאקרנים של סרט, ולפעמים מתפרסמת מהדורה חדשה של התרגום, בתקווה להתעניינות מחודשת כאשר מגיע לארץ הסרט. שני אופני הפעולה הללו מעידים על כוחם הגובר של הקולנוע והטלוויזיה גם בשיווק ספרים שנכתבו, לפחות מלכתחילה, בלא קשר אליהם.

בקטגוריה השנייה יש ספרים רבים יותר, היוצאים לאור, כמובן, במהלך התקופה בה מוקרן הסרט או משודרת סדרת הטלוויזיה בארץ, כיוון שלפני כן ולאחר מכן אין להם ביקוש. התפרסמו ספרים לפי סרטי הקולנוע: "אי-טי: חבר מכוכב אחר" (1983, שני נוסחים, אחד למבוגרים ואחד לילדים); "איש העטלף באטמן" (1990); "גרמלינס" (1985); "האלמנט החמישי" (1997); "החור השחור" (1981); "היום השלישי" (1996); "הנוסע השמיני" (1979), "הנוסע השמיני 4 – התחייה" (1997); "הפלישה ממאדים" (1997); "חזרה לעתיד" (1986), "חזרה לעתיד 2" (1990); "טרון" (1983); "מלחמת הכוכבים" (1978), "האימפריה מכה שנית" (1983), "שובו של הג'די" (1983); "מסע בין כוכבים" - הסרט" (1980); "מפגשים מהסוג השלישי" (1978); "משחקי מלחמה" (1983); "סטארגייט" (1995); "עולם המים" (1995); "פארק היורה – הספר על-פי הסרט" (1993, להבדיל מהספר המקורי); "תגובת שרשרת" (1996). ולפי תוכניות הטלוויזיה: "באק רוג'רס במאה ה-25" (1979); "האיש מאטלנטיס" (1979, 1981, שני ספרים); "וי" (1989, שני חלקים); "מסע בין כוכבים" (1979, 5 כרכים, עיבודים של פרקי הסדרה) ו"מסע בין כוכבים" – הדור הבא" (1992, עיבוד של הפרק הראשון); "סטיב אוסטיין" (1979); "רובוטיקים" (1986, חמישה כרכים).

כמו כן תורגמו לעברית ספרים המתרחשים בעולמות של טרילוגיית "מלחמת הכוכבים" של ג'ורג' לוקאס (שבימים אלה מצולמים סרטים נוספים, שיתווספו אליה), סדרת הטלוויזיה המצליחה (על כל גילגוליה < הערה בפרק היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, 34; טלוויזיה, "מסע בין כוכבים") "מסע בין כוכבים" והסדרה "תיקים באפילה".

מתרגמים

מספר ספרים	מתרגם
79	עמנואל לוטם (אחד עם גפי אמיר)
62	בועז וייס
27	אבנר גפני
24	דורית לנדס
17	עמוס גפן (שני תרגומים פורסמו פעמיים)
17	מיכאל תמרי (3 עם שלי תמרי, אחד עם נויה שגב)

12	ישעיהו לויט
12	ג. בן-חנה (גדליהו אמתי)
11	ירדנה גבתי
11	ענבל שגיב

המתרגמים הבולטים של ספרי מד"ב מהווים קבוצה קטנה יחסית. בדרך-כלל הם גם עורכים ויזמים בתחום, לפעמים מעין מיסיונרים שלו, המנסים להפיץ את בשורת המד"ב בעברית. אפשר אולי להגיע למסקנה, גם אם מסוייגת, שמי שמתרגמים מדע בדיוני לאורך זמן ובכמויות רבות עושים זאת מתוך אהבת הז'אנר, ולא במקרה.

הראשון מבין המתרגמים-עורכים היה עמוס גפן (1937-1998). על-פי אתר האינטרנט של האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה³⁷ גפן היה הראשון שהציג את המדע הבדיוני המודרני בפני הקוראים העבריים בשנות הששים. גם אם יש בכך הפרזה מסוימת – גפן לא היה הראשון שתרגם מד"ב לעברית, וגם לא היחיד בשנות השישים – אין ספק שפעילותו היתה משמעותית. הוא תירגם לפחות 15 ספרים שיצאו לאור, תחילה בשנות השישים בהוצאת מצפן³⁸ ולאחר מכן בהוצאת מסדה, שם היה עורך סדרת המד"ב. עמוס גפן היה בין מקימי האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה, ומאז פטירתו בינואר 1998 נקראת על שמו סדרת ההוצאות שהאגודה מארגנת בבית אריאלה בת"א. מאמרי הספד בעיתוני החובבים **הימד העשירי** (גיליון 5, מרץ 1998) ו-CyberCozen (ספטמבר 1998) מייחסים לגפן תפקיד מרכזי ביותר בהבאת המדע הבדיוני לארץ.

המתרגם הפורה ביותר בתחום המד"ב בארץ הוא עמנואל לוטם, שתרגם מאז שנת 1978 לפחות 79 ספרי מדע בדיוני, שהם כמעט עשרה אחוזים מכלל הספרים בבסיס הנתונים שלי. תרגומיו של לוטם הופיעו בהוצאות רבות: עם עובד, כתר, היפריון, אידיאה, זמורה ביתן, ספרית מעריב ומיצוב. הוא ערך את סדרת המד"ב של כתר בשנים 1991-1995, ומאז 1997 הוא עורך סדרת המד"ב של זמורה ביתן. מלבד ספרי מד"ב הוא מתרגם גם ספרי מדע פופולרי. לוטם הוא גם יו"ר האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה ואחד ממקימיה. בשנת 1998 ערכה האגודה שני אירועים לכבוד הוצאתה לאור של המהדורה המחודשת של "שר הטבעות" מאת טולקין בעברית, בעריכתו של לוטם ובתוספת נספחים בתרגומו.

עורכי מד"ב נוספים המשמשים גם כמתרגמים הם דורית לנדס, עורכת סדרת המד"ב של עם עובד שתרגמה לפחות 24 ספרים, כולם בהוצאת עם עובד; וידי חנוך, כיום עורך בהוצאת אופוס, שתירגם בעבר בהוצאת מעריב 9 ספרים תחת השם דוד חנוך.

מתרגם פעיל במיוחד הוא בועז וייס, שתירגם בתוך עשור בלבד 62 ספרים לפחות (בהוצאות מיצוב, אופוס וזמורה ביתן). מתרגמים נוספים הם אבנר גפני (27 ספרים בהוצאת אופוס) ומיכאל תמרי (15 ספרים, שניים עם שלי תמרי, אחד עם נויה שגב; כולם חוץ מאחד בהוצאת עם עובד). ג. בן-חנה (גדליהו אמתי) תירגם משנות הארבעים עד שנות השישים 12 ספרים, כולם פרוטו-מד"ב. ישעיהו לויט תרגם 12 ספרים בהוצאות שונות. 11 ספרים בתרגומי, ענבל שגיב, יצאו לאור בהוצאת שלגי, כולם קשורים לסדרת הטלוויזיה "מסע בין כוכבים" או לסרטי קולנוע.

³⁷ <http://www.actcom.co.il/~ny/index.html>

³⁸ שניים מתרגומיו של גפן בהוצאת מצפן פורסמו מחדש בשנת 1979: "הכוח" מאת פרנק רובינסון, בהוצאת כתר ו"הפלישה לכדור הארץ" מאת רוברט היינליין בעיבוד מחודש ובשם "השליטים" בהוצאת מסדה.

בבסיס הנתונים שלי נמצאים שמות המתרגמים של כשמונה-מאות ספרים (סך הכל, כ-280-מתרגמים). מתוכם, יותר ממאתיים שמות מופיעים כמתרגמים של ספר מד"ב אחד או שניים בלבד, ואין לראותם כמתרגמים קבועים של מדע בדיוני. רק כחמישים אנשים תירגמו 4 ספרים או יותר בבסיס הנתונים (כולל אלה עליהם כבר כתבתי כאן). גם נתונים אלה מורים על כך שקבוצת הפעילים בתחום המד"ב קטנה, וחוזרת על עצמה.

בבחינה ראשונית, רוב המתרגמים חותמים על עבודתם בשמותיהם המלאים והאמיתיים, בעיקר מאז תחילת שנות השמונים. בשנים המוקדמות יותר ניתן לראות שמות מתרגמים כמו "ג. בן-חנה" (גדליהו אמתי), "י. אחיטוב", "ע. שם" או "א. הר" החשודים כפסבדונימים. בשנת 1979 מופיעים בהוצאת רמזור שני תרגומים של "נוגה שמש", שם המצויין בעבודתה של ויסברוד כפסבדונים נפוץ בתרגומי ספרות רומנטית בהוצאת מזרחי בשנות השבעים (אולם לא מן הנמנע שאכן הוא שמה האמיתי של מתרגמת אמיתית). הנכונות של רוב הפעילים בתחום המד"ב להיות מזוהים כקשורים אליו מעידה על מעמדו של הז'אנר בתרבות, כעיסוק שאינו מהווה סיבה לבושה, גם אם איננו סיבה לגאווה מיוחדת.

בהקשר זה יש להוסיף, כי אחת האינדיקציות למיקומה של ספרות זו או אחרת ברב-מערכת היא הנטייה של המתרגמים להשתמש בפסבדונימים: במעבר מן המערכת הרשמית ללא-רשמית מתרבה השימוש בהם, והוא רווח ככל שמתקרבים לשולי מערכת זו (...). בסדרות שמעמדן נמוך יותר (כמו רומנים רומנטיים בצורת ספרי-כיס וחבורות) כבר קשה לזהות את רוב המתרגמים. יתר על כן, ה"פסבדונימיות" של הפסבדונימים בסדרות האלה בולטת מאוד. (ויסברוד, 1989: 66)

בין המתרגמים של ספרים היכולים להיחשב למד"ב ניתן למצוא גם מתרגמים ישראלים ידועים ונחשבים: אורי אורלב תירגם 5 ספרים של **סטניסלב לם** מפולנית. אוריאל אופק תירגם 5 ספרי ילדים והיה שותף לתרגום טרילוגיית "**שר הטבעות**". אביטל ענבר תירגם 7 ספרים, בעיקר מצרפתית. ג. אריוך (ג'נטילה בריידא) תירגמה 4 ספרים, כולם מד"ב-זרם מרכזי. יונתן רטוש תירגם בשנת 1952, תחת השם אוריאל שלח, את האנתולוגיה "**היה היה בעתיד**", ועל פי **פנטסיה 2000**: "ככל הנראה היה מעורב גם בהוצאת כתב-העת **קוסמוס** שנים אחדות לאחר מכן" (**פנטסיה 2000** גיליון 29, מאי 1982). הוא תירגם גם בהוצאת **אמנות**, תחת השם אוריאל הלפרין, את ספרו של **ז'ול ורן**, בשנת 1930 בשם "**שמונים אלף מיל מתחת למים**", ובשנת 1952 בשם "**עשרים אלף מיל מתחת למים**".

שפות מוצא

רובם המוחלט (מעל 90%) של ספרי המד"ב והפנטסיה שתורגמו לעברית נכתבו במקור באנגלית. ספרים מועטים בלבד תורגמו משפות אירופאיות אחרות. נתונים אלה תואמים לממצאיה של ויסברוד לגבי כלל המערכת הלא-רשמית של הספרות בארץ:

המערכת הלא-רשמית (...) לשון-המוצא של רוב התרגומים היא האנגלית, וספרות-המוצא העיקרית שלהם היא האמריקאית. מגמה זו עולה בקנה אחד עם ההתקרבות הכללית של הספרות והתרבות הישראלית למערב בשנים אלה. עם זאת, לצד תרגומים מאנגלית מוצאים גם תרגומים מעטים משפות אחרות, בעיקר צרפתית. (ויסברוד, 1989: 80)

בנוסף, יש בכך אינדיקציה ברורה להכרה במרכזיותו של המד"ב האמריקני-אנגלי ברפרטואר הכללי של המד"ב בישראל, בדומה לשאר העולם. אפשר להביא שתי דוגמאות לכך: בהונגריה, המקור לרוב ספרי המד"ב המתורגמים הוא ארה"ב או בריטניה, ותרגומים פיקטיביים מציגים עצמם כמתורגמים מאנגלית (Sohár, 1997: 5). בצרפת, המדע הבדיוני האמריקני נהנה ממעמד הגמוני בשדה המדע הבדיוני מאז שנות החמישים. כמעט חצי מאה אחרי כינונו של השדה, סופרים צרפתיים עדיין נהנים לעיתים רחוקות בלבד מקבלה זהה לזו של סופרים אמריקנים מתורגמים (Gouanvic, 1997: 145).

שפת המוצא הנפוצה ביותר אחרי האנגלית היא הצרפתית. בה נכתבו במקור ספריו של **ז'ול ורן** (36 ספרים בבסיס הנתונים, אם כי יש אפשרות שחלק מהתרגומים, בעיקר המוקדמים ביניהם, נעשו משפה מתווכת, על פי הנורמות של התרגום לעברית לאורך השנים³⁹). (בעניין זה < טורי, 1977; Toury, 1995) וכן הספרים **"אטלנטיס"** מאת **פייר בנואה**, **"שיטת אריסטו"** מאת **רנה דזאגויאן**, **"העשב האדום"** מאת **בוריס ויאן**, ו**"טירת מאלויל"** מאת **רובר מרל** (ארבעתם בתרגום של אביטל ענבר, שהוא מתרגם מצרפתית), **"הנמלים"** מאת **ברנאר רובר**, וככל הנראה גם כתבי **אנדרה מורוא**, בתרגום ל. עמירם, אם כי בדף זכויות היוצרים שמו הלוועזי של הספר הוא באנגלית.

מגרמנית תורגמו לפחות שמונה ספרים: **"הסיפור שאינו נגמר"** ו**"מומו"** מאת **מיכאל אנדה**, **"0-3 לטובת בעלי הזקן"** מאת **הינר גרוס**, שלושתם ספרי ילדים, ו-5 ספרים בסדרה הגרמנית המגוללת את מעלליו של **פרי רודן**⁴⁰. מספר ספרים נוספים בהוצאת **רמז** חשודים בעיני כותריהם מגרמנית. מדובר בספרים מאת **קליף הדיגן**, **דירק פיצג'רלד**, **דנבר שרמן**, **רולנד ליטמרק**, **ג'ונתן בלייק** ו**רוזל בירקנס**, שלא מצוין מאיזו שפה תורגמו, ולא מצאתי כל התייחסות להם באנציקלופדיה של המדע הבדיוני או בספרית הקונגרס האמריקאי. המו"ל, אורי שלגי, נוהג להוציא לאור ספרים מתורגמים מגרמנית (כמו למשל סדרת **"פרי רודן"**, ו**"סדרת האימים"** מאת **דאן שוקר**); למרות שאיננו זוכר פרטים ספציפיים על הספרים הללו, הוא הסכים לומר שבהחלט יכול להיות שהם גרמניים במקור (< בהמשך תרגומים פיקטיביים).

³⁹ בלקסיקון אופק כתוב, למשל, ש**"עיר בלב מדבר"** בתרגום שלמה סקולסקי משנת 1961 תורגם לעברית מתרגום רוסי (אופק, 1985: 252).

⁴⁰ בסדרה שבועית זו יצאו לאור בגרמנית מאז שנת 1961 כמעט אלפיים כרכים. מידע נוסף ניתן למצוא באתר האינטרנט

6 ספרים של **סטניסלב לם** תורגמו לעברית. לגבי חמישה מצוין שהתרגום נעשה מפולנית (על-ידי אורי אורלב או פאולינה צליניק), הששי תורגם על-ידי אהרון האופטמן מפולנית, תוך היעזרות בתרגום לאנגלית⁴¹. 3 ספרים של **קארל צ'אפק** תורגמו מצ'כית, לגבי "**המלחמה בסלמנדרות**" מצוין שהתרגום נעשה מצ'כית. "**כוכב הברזל**" מאת איבן יפרמוב ו"**מסע בין כוכבים**" מאת ג. אלטוב נכתבו במקור ברוסית. מאיטלקית תורגם ספרו של **איטאלו קלווינו**, "**קוסמוקומיקס**".

תרגומים פיקטיביים

רחל ויסברוד טוענת כי התרגומים הפיקטיביים היו נפוצים למדי במערכת הלא-רשמית של שנות השישים, ואף לאחר מכן. בדרך זו תועלו כשרונות מקומיים לכתיבת ספרות בידורית (ספרי ריגול, מערבונים, רומנים רומנטיים וספרות פורנוגרפית). ספרות זו הוצגה כמתורגמת כיוון שכך היה לה סיכוי גדול בהרבה להימכר לקהל הקוראים, שראה את הספרות העברית המקורית כ"כבדה", ו"רצינית" (ויסברוד, 1989: 94-99).

ספרי מד"ב יחידים הם ככל הנראה תרגומים פיקטיביים, כלומר ספרים שנכתבו במקור בעברית, אך הוצגו כתרגומים משפה זרה (לעניין זה < 40-52, Toury, 1995). כאלה הם ספרי סדרת "**ראל דארק**" (5 ספרים, 1970-1968) מאת **א. בנש** (במקרה אחד **א. בניש**) בהוצאת *רמדור*. אלי אשד, במאמר "שנים עשר הגדולים" (אשד, 1998 א'), מציב את הספר הראשון בסדרה, "**קיסר הכוכב הסגול**", ברשימת ספרי המד"ב העבריים המקוריים הטובים, לדעתו. לדבריו, כל ספר בסדרה נכתב על-ידי מחבר אחר והתרחש ביקום אחר, והקשר היחיד ביניהם היה שמו הקבוע של הגיבור, **ראל דארק**. להוצאת *רמדור*, שהוציאה לאור את סדרת "**ראל דארק**", היו מספר סדרות שהורכבו בעיקר מתרגומים פיקטיביים: סדרת "**פטריק קים – איש הקאראטה**", סדרת המערבונים "**ביל קרט**" ועוד. בנוסף, בשנת 1979 יצא לאור בהוצאת אלישר, הספר "**חללית דאן-7 – במסע אל הכוכבים**" מאת **הנרי ברג**. הספר פורסם מחדש בשנת 1995 בהוצאת *אסטרו לוג*, שירשה את אלישר בשנות התשעים, תחת השם "**מסע בין כוכבים – יוצאים לדרך**", ובלוויית איורים שונים. בפעם הזאת הוא מסווג **בקריט ספר** כ"ספרות ילדים בעברית", לא כתרגום.

הספרים הללו מעמידים פני תרגומים בשיטות הרגילות: שם מחבר בעל צליל זר (**א. בנש**, **הנרי ברג**); שמות "מתרגמים" (בסדרת "**ראל דארק**": עברית – ש. פרץ, בן יהל, מ. רון; ב"**דאן-7**": עברית – ע. פלד). בערך המוקדש ל"**דאן 7 בקריט ספר**" (כרך נ"ו, מספר 1149) מצוינים שם סופר ושם הספר בלועזית (**Den-7; Black Stars**, Henry Berg). אולם בתוך הספר מצוין: "copyright 1979 by Elishar publishing house, Tel-Aviv". כלומר, הזכויות שייכות להוצאה בארץ, בניגוד לספר מתורגם באמת, שהזכויות עליו שייכות למחבר או להוצאה בחו"ל.

לפי ויסברוד, כמות התרגומים הפיקטיביים במערכת הספרות הלא-רשמית בארץ היתה גדולה מאוד – היא מביאה כדוגמה את **ברט ויטפורד**, מחברה האמריקאי הבדוי של סדרת "**פטריק קים**" (למעשה כתבו את הסדרה מספר ישראליים), שבשנת 1988 היו בכרססת של בית הספרים הלאומי 242 כרטיסים על שמו, שכמה מהם הכילו רשימות של מספר כותרים (ויסברוד, 1989: 356). לפי כתבה

⁴¹ האופטמן, אחד העורכים של כתב העת **פנטסיה 2000**, עלה לארץ מפולין כילד. בשיחה איתי הוא אמר שנעזר בתרגום לאנגלית כדי לראות שאיננו מחמיץ שום דבר, אבל הופתע לגלות בו השמטות של הקטעים הקשים, שהוא עצמו הקפיד לתרגם לעברית.

בשם "שיאים וספרים" במוסף **הארץ** (מילנר, 1993) **ברט ויטפורד** הוא "הסופר הפורה ביותר בעברית", וזו, כאמור, רק סדרה אחת מתוך כמה. לאור הנתונים הללו, כמות התרגומים הפיקטיביים בתחום המד"ב בארץ נראית שולית: שישה הספרים הללו, ולכל היותר עוד שבעה ספרים בהוצאת **רמדור** שלא הצלחתי לגלות נתונים על המקורות להם, ושתי האפשרויות הקיימות הן שהם תרגומים מגרמנית או תרגומים פיקטיביים (< פירוט בסעיף שפות מוצא, 65), וכן חוברות "**פלאש גורדון**" משנת 1963 (<כתבי עת, שנות השישים, 99)⁴². אולי יש בכך עדות נוספת להתקרבות של המדע הבדיוני, החל משנות השבעים, למרכז המערכת הספרותית בארץ, שבו לא נמצאים כמעט תרגומים פיקטיביים.

מקרה חדש בהרבה הוא זה של הספר "**הרפתקאות בחלל – סיפורי מדע בדיוני**" מאת **ג'ול דיימונד** בהוצאת "**דור – קוראים**". על הספר לא מצויינת שנת ההוצאה, אך נתקלתי בו בחנות ספרים בסוף שנת 1998, והוא נראה חדש, הן מבחינת מצבו החיצוני והן מבחינת העיצוב והגרפיקה, השייכים בבירור לסוף שנות התשעים. חוקי זכויות היוצרים שהשתנו מאז שנות השישים, ואמביוולנטיות מסויימת של (ככל הנראה) הכותבת, מסגירים במהירות את זהותו של הספר כיצירה עברית מקורית. בדף השער הקידמי כתובים שם הספר והמחברת בלועזית כך: "**Harpatkaot Bahalal**", "**Diamond, Jule**", ובנוסף: "סדרת סיפורי המד"ב של רויטל יהלום. כל הזכויות שמורות להוצאת "דור".

מצד אחד, במבט שטחי הספר נראה כמתורגם, בשל שם המחברת בעל הצליל הלועזי (והעובדה שהוא ספר מד"ב), וזו כנראה הכוונה, מתוך הנחה שכך יהיה לו קל יותר להימכר. מצד שני, קל לגלות את הקשר בין דיימונד ליהלום. יתרה מזאת, בדף השער הפנימי של ספרי מקור עבריים בתקופה זו מופיע בדרך-כלל תרגום לאנגלית של שם הספר, ולא תעתיק של השם העברי (למשל, בספרו של **מאיר שלו** "**כימים אחדים**", עם עובד, 1994: "**As a Few Days**"), כך שלא היתה בעייה לתת טקסט אנגלי כשמו ה"מקורי" של הספר.

תרגומים חוזרים

מבזקים קוסמיים: העובדה ששפע ספרי המד"ב המתפרסמים בארץ הגיע עד כדי כך שסיפורים מסויימים חוזרים ומופיעים באנתולוגיות שונות, היא דבר שהספקנו כבר להתרגל אליו. אבל האם הייתם מאמינים שספר מסוים יצא לאור במקביל בשתי הוצאות ספרים שונות, בשני שמות שונים ובשני תרגומים שונים? נשמע מוגזם? ובכן, הדבר כמעט וקרה באמת. המדובר בספר "שמי לגיון" (השם העברי ישונה קרוב לודאי ל"שמי דגול מרבבה") מאת רוג'ר זילזני, העומד לצאת לאור

⁴² המצב בארץ שונה מאוד מהמצב שמתארת אניקו סוהאר, במחקרה על התרבות ההונגרית. סוהאר גילתה תופעה של פרסום תרגומים פיקטיביים של ספרי מד"ב ופנטסיה (94 לפחות בשנים 1989-1995) בהונגריה, כלומר ספרים שנכתבו בהונגריה אך הוצגו כתרגומים מאנגלית (בלבד) (Sohár, 1997: 158). תופעת התרגומים הפיקטיביים, היא אומרת, קיימת גם בז'אנרים פופולריים אחרים בהונגריה, למשל רומנים רומנטיים וספרי בלשים. במקביל התרחשה תופעה נוספת, שבה נעלמו בהדרגה תרגומי ספרי מד"ב ופנטסיה ממקור שאינו אנגלי-אמריקני. כלומר, הוצאות לאור סירבו לפרסם ספרי מד"ב ופנטסיה שאינם נראים לפחות כבעלי מקור אנגלי. חלקן הסתפקו במתן שם בעל צליל אנגלי לסופר, אחרות נקטו מאמצים רבים להמציא פרטים על הסופר, חברת ההוצאה בבריטניה או ארה"ב וכו', כדי ליצור מראית עין משכנעת יותר לתרגומים הפיקטיביים.

בקרב בהוצאת 'עם עובד'. מסתבר שגם הוצאת 'זמורה-ביתן מוציאים לאור' (זב"מ) ניהלה משא ומתן על רכישת הזכויות לתרגום הספר, אך לבסוף נמכרו הזכויות להוצאת 'עם עובד', וזו אף תרגמה את הספר. אולם בשל טעות כלשהי תורגם הספר במקביל ע"י הוצאת זב"מ. רק ממש לפני מסירתו לדפוס התגלתה הטעות, כאשר הספר הופיע במודעה שפרסמה הוצאת 'עם עובד' בעיתונים לרגל שבוע הספר, ובה נכלל הספר בין ספרי המד"ב העומדים להופיע במשך השנה. פרוש הדבר, כמובן, שעבודת תרגום שלמה וכספים מרובים ירדו לטמיון, ומקוראי המד"ב נמנעה הזדמנות יוצאת דופן להשוות שני תרגומים שונים של ספר באורך מלא... (פנטסיה 2000 גיליון 31, אוקטובר 1982)

נדיר לראות ספר מדע בדיוני המופיע בעברית יותר מפעם אחת, אם בתרגומים שונים או בהוצאה מחודשת. המבחר הקיים בעברית כה מצומצם יחסית למבחר המצוי בלועזית, והקהל הפוטנציאלי בארץ כה קטן, שנראה שהגייוני יותר להשקיע עבודה בספר חדש. אולם, יש לציין שספרי מד"ב רבים מאלה שיצאו לאור בשנות השבעים והשמונים מבוקשים על-ידי קוראים חדשים, שהיו רוצים לקרוא אותם בעברית, אך מתקשים למצוא אפילו עותקים משומשים שלהם. אלה נמכרים בחנויות ספרים משומשים בהן ביקרתי (למשל "מיסטר הייד" בגבעתיים, "רובינזון" בת"א, "בוק שוק" ברמת אביב) במחיר זהה כמעט למחירים של ספרים חדשים, אם הם נמצאים שם בכלל.

מתוך 7 ספרי המד"ב שתורגמו יותר מפעם אחת, שלושה הם ספרים שזכו למעמד קאנוני, החורג מתחום המדע הבדיוני, והוא שהצדיק ככל הנראה את התרגומים המחודשים: "1984", "עולם חדש, מופלא" ו"ההוביט". הקאנוניות של היצירה היא הסיבה לכך שגם טרילוגיית "שר הטבעות" של טולקין זכתה בשנת 1998 לצאת במהדורה מחודשת, שתרגומה עבר עריכה ונוספו לה נספחים. שני ספרים נוספים, "אש זרה" ו"האדם האלקטרוני/איש המסוף" נכתבו על ידי סופרי רבי-מכר שזכו לפופולריות רבה בשנות התשעים (סטיבן קינג ומייקל קרייטון, בהתאמה), וזו כנראה הסיבה לתרגומם מחדש (ספר נוסף של קרייטון, "בינארי", תורגם בשנת 1984 ופורסם מחדש בשנת 1994, אך בתרגום זהה). נותרו שני ספרי מד"ב-ז'אנר, למיטב ידיעתי, שתורגמו פעמיים, בלא סיבה ניכרת לעין, ויכול מאוד להיות שפשוט כיוון שהאחרים לתרגום המאוחר יותר לא היו מודעים לקיומו של התרגום המוקדם.

תחום אחד יוצא דופן בשדה המדע הבדיוני, וזאת כיוון שהוא למעשה חלק משדה אחר, זה של ספרות הילדים (לעניין זה < שביט, 1996). מדובר בספרי ילדים בעלי אלמנטים של מדע בדיוני, אלה שמסווגים אצלי בתור "פרוטו מד"ב", ספריהם של ז'ול ורן, מרק טווין ואחרים. בתחום הזה מקובל לתרגם שוב ושוב, עם השתנות הנורמות השולטות בתרגום לילדים, או בנוסחים שונים (מקוצרים או מלאים).

ז'ול ורן עומד בראש רשימת התרגומים המרובים, עם 10 נוסחים ל"עשרים אלף מיל מתחת לפני המים", שנעשו על-ידי שישה מתרגמים שונים, מ-1925 ועד 1990.⁴³ גם "מסע אל בטן האדמה" תורגם ב-1950, ב-1981 וב-1984.⁴⁴ "ד"ר ג'קיל ומר הייד" מאת רוברט לואיס סטיבנסון תורגם

⁴³ אוריאל הלפרין (יונתן רטוש) 1925, 1930, 1952; זאב הרטבי, 1953, 1971; נחמיה פורת, 1965; איטלה רימיני, 1967; שלומית קדם, 1976; עדית זרטל, 1977; אביטל ענבר, 1990.

⁴⁴ ג. בן חנה (גדליהו אמתי), 1950; שרגא גפני, 1981; אביטל ענבר, 1984.

ארבע פעמים, בשנים 1950, 1968, 1977, 1984⁴⁵. "ינקי מקונטיקט בחצר המלך ארתור" מאת **מרק טווין** יצא לאור בשלושה תרגומים שונים לעברית, בשנים 1953, 1962 ו-1983⁴⁶. "מלחמת העולמות" של **ה.ג'. וולס** תורגם פעמיים⁴⁷. מקרים נוספים של ספרי ילדים מאת ורן ואחרים שתורגמו פעמים מספר מופיעים בבסיס הנתונים, סביר מאוד להניח שיש עוד כמה תרגומים או נוסחים של ספרים כאלה שלא הצלחתי למצוא.

פירוט ספרי המד"ב שתורגמו יותר מפעם אחת

- ◀ ספרו של **אלדוס הקסלי**, "Brave New World", יצא לאור בתחילת שנות הששים בהוצאת מצפן תחת השם "המחר הנועז", בתרגומו של מנחם בן אשר. על כריכת הספר כתוב "לראשונה בעברית", זאת למרות שהספר פורסם כבר בעברית, בשם "עולם חדש", בתרגומו של יצחק אברהמי בהוצאת בטרם בשנת 1948. תרגום נוסף, של המשורר מאיר ויזלטיר, תחת השם "עולם חדש, מופלא", פורסם בהוצאת זמורה ביתן בשנת 1985.
- ◀ "1984" מאת **ג'ורג' אורוול** תורגם בשנת 1951 בהוצאת פלס על-ידי יהודית אביטל, ושוב בשנת 1972 בהוצאת עם עובד על-ידי ג. אריין (ג'נטילה ברוידא). במקרה זה היתה הוצאת עם עובד מודעת לתרגום המוקדם יותר. על כריכת הספר כתוב: "רומן התקופה הנבואי, המפתיע באקטואליותו – מוגש עתה לקורא העברי בהיקף מלא ובלבוש עברי חדש".
- ◀ ספרו של **ג'ון רונלד רעואל טולקין**, "ההוביט" ("The Hobbit"), יצא לאור בשנת 1976 בתרגומו של משה הנעמי. הנסיבות המיוחדות של תרגומו הנוסף, על-ידי טייסי חיל האויר בעת שהותם בשבי במצרים, הביאו לפרסומו של תרגום זה בשנת 1977, באותה הוצאה לאור – זמורה ביתן.
- ◀ ספרו של **מייקל קרייטון**, "The Terminal Man", תורגם לעברית בשם "האדם האלקטרוני" בשנת 1974 על-ידי אלאונורה לב בהוצאת בוסתן ושוב בשנת 1995 על-ידי עמנואל לוטם בשם "איש המסוף" בהוצאת מעריב.
- ◀ "אש זרה" מאת **סטיבן קינג** יצא לאור בהוצאת דומינו בתרגומה של צילה אלעזר בשנת 1982 ובשנת 1996 בהוצאת מודן בתרגום של חן סלע.
- ◀ הספר "Man Plus" מאת **פרדריק פול** תורגם לעברית בשנת 1980 על-ידי יעקב שקד בהוצאת זמורה ביתן בשם "קיבורג", ושוב בשנת 1996 על-ידי מיכאל תמרי בהוצאת עם עובד, בשם "יותר מאדם"⁴⁸.
- ◀ "מפגש עם ראמה" מאת **ארתור סי. קלארק** יצא לאור בשנת 1979 בהוצאת מסדה בתרגומו של שלמה פרנקל, ובשנת 1997 בהוצאת אסטרוטולוג בתרגומה של אירית מילר.

⁴⁵ יהושע צ'צ'יק, 1950; י. לבנון, 1968; עטרה אופק, 1977; טלה בר, 1984.

⁴⁶ ישעיהו לויט, 1952; י. אחיטוב, 1962; גדעון טורי, 1983 – תרגום למבוגרים.

⁴⁷ י. פישמן, 1929; אביטל ענבר, 1979.

⁴⁸ "השאלה היא, איפוא, למה לשוב ולתרגם ספר שכבר תורגם, ותורגם היטב? הרי לא מעניקים לנו כאן איזה תרגום בעל ערך היסטורי ורגשי כמו זה של "ההוביט" שעשו שבו"י קהיר, למשל (...) באמת אין שום הגיון בלשוב ולקרוא את הספר, בוודאי לא לתרגם אותו. יש כל-כך הרבה סיינס-פיקשן חדש ועדכני ונועז וקריא, למה להצטופף שוב בשנות השבעים?" (יחימוביץ', 1996 ב').

פירוט של הוצאות בצורות שונות של אותם טקסטים

- שני תרגומים של עמוס גפן, שפורסמו במקור בהוצאת מצפן בשנות השישים, פורסמו מחדש בשנת 1979. "הכוח" מאת **פרנק מ. רובינסון** יצא לאור בהוצאת כתר, ככל הנראה בלא שינויים. "הפלישה לכדור הארץ" מאת **רוברט היינליין** יצא לאור בעיבוד מחודש תחת השם "השליטים" בהוצאת מסדה, שעמוס גפן היה עורך בה בתקופה זו. על פי ויסברוד (1989: 149, 251), עמוס גפן עצמו ערך את השינויים, ובפעם השנייה התרגום מלא, לעומת צורתו המקוצצת בפעם הראשונה.
- הספר "ילדי החלל" מאת **ג'ון וינדהאם** פורסם בהוצאת **ינשוף** כספר כיס, וגם בכריכה קשה, ביחד עם "מסע בין כוכבים" מאת **ג. אלטוב**.
- הספר "פלישה מהחלל" מאת **דנבר שרמן** יצא לאור בהוצאת **רמדור** פעם אחת בשנת 1965 בתרגום נח מן ושוב בשנת 1979 בתרגום א. הר. גם "האטום הכחול" מאת **מ. וויליאמס** יצא לאור ברמדור פעם בשנת 1964 ושוב בשנת 1979 (בפעם הזאת מצוין שהמתרגם הוא א. הר)⁴⁹. יש להניח שפשוט היתה ציפייה של ההוצאה לאור לראות רווח מספרי מדע בדיוני שכבר היו קיימים אצלה בתקופה בה זכו ספרים כאלה לפופולריות הגדולה ביותר אי פעם בארץ.
- הספרים "כוכב המורדים" ו"עבדים בחלל" מאת **גרגורי קרן** בהוצאת **רמדור** הודפסו גם כל אחד בנפרד וגם תחת כריכה אחת. בספר המאוחד עדיין יש פרסום של הספר השני בסופו של הספר הראשון, למרות שהפרסום בעצם מיותר – נראה שפשוט לא נעשתה שום עבודת עריכה לפני הכריכה מחדש.
- שני ספרים על **האיש מאטלנטיס** מאת **ריצ'ארד וודלי** בהוצאת כתר יצאו לאור תחילה בנפרד, בכריכה רכה, ואחר-כך יחדיו בכריכה קשה.
- "חללית דאן-7- במסע אל הכוכבים" מאת **הנרי ברג** יצא לאור מחדש תחת השם "מסע בין כוכבים" - **יוצאים לדרך**.
- ספרו של **לארי ניבן**, "מהנדסי הטבעת" בתרגומו של עמנואל לוטם פורסם בהמשכים בגיליונות 39-44 (1984) של **פנטסיה 2000**, ויצא לאור בצורת ספר בהוצאת כתר בשנת 1987.
- "בינארי – קרב מוחות" מאת **ג'ון לאנג'** (פסבדונים של **מייקל קרייטון**) הופיע בהוצאת **זמורה ביתן** פעמיים, באותו תרגום של חנוך לבבי, פעם בשנת 1984 ופעם בשנת 1994, ככל הנראה בעקבות הפופולריות הרבה של קרייטון בשנות התשעים.
- בשנת 1979 יצא לאור בהוצאת **אלישר** הספר "חללית דאן-7- במסע אל הכוכבים" מאת **הנרי ברג**. הספר פורסם מחדש בשנת 1995 בהוצאת **אסטרולוג**, שירשה את **אלישר** בשנות התשעים, תחת השם "מסע בין כוכבים" - **יוצאים לדרך**, ובלוויית איורים שונים (< תרגומים פיקטיביים, 66).

⁴⁹ יש לפחות מקרה אחד שבו ספר בלשי אחד הופיע באותה הוצאה (הוצאת מ. מזרחי) בשני תרגומים שונים ובכותרות שונות בתוך פרק זמן קצר למדי. אם אכן מדובר בתרגום כפול, הדבר מלמד לא מעט על מעמדה של ספרות לא-קאנונית מסוג זה בתרבות, בין השאר בנוגע לחוקי זכויות היוצרים המעורבים במעשה, ולתשומת הלב שמקדישה ההוצאה לאור למוצרים שהיא מפיקה.

- שלושה ספרים בסדרת "מסע בין כוכבים" – הדור הבא: טייסי החלל הצעירים" בהוצאת שלגי יצאו לאור בשנת 1995 תחילה כחבורות מנייר עיתון ולאחר מכן כספרים בכריכה רכה. מדובר בספרים "תחנת פרומתיאוס בסכנה", "משימה בדאנטאר" ו"המאבק בבריקאר" מאת פיטר דיוויד. הספר הרביעי בסדרה זו, "המאבק בסאפיר" מאת ג'ון וורנהולט, כבר יצא לאור רק כספר, כיוון שניסיון השיווק בצורת חבורות זולות לא זכה להצלחה.
- ספרו של קרל סגן, "מגע", יצא לאור בשנת 1986 בהוצאת מסדה. הוא פורסם שוב בשנת 1998 בהוצאת מודן תחת השם "קונטקט", בכריכה עם תמונה מהסרט שנעשה על פי הספר (הסרט הוקרן בארץ בשם "קונטקט"). מצוין שהספר הופיע לראשונה בהוצאת מסדה.
- טרילוגיית "שר הטבעות" מאת ג'.ר.ר. טולקין ("חבורת הטבעת", "שני המגדלים", "שובו של המלך") יצאה לאור בהוצאת זמורה, ביתן, מודן בשנת 1979 בתרגומם של רות לבנית ואוריאל אופק. כאמור, בשנת 1998 פירסמה הוצאת זמורה, ביתן מהדורה מחודשת של הטרילוגיה, בעריכתו של עמנואל לוטם, ובתוספת נספחים בתרגומו.

מד"ב עברי מקורי

יש לי סימפטיה לאנשים שעושים את הבלתי אפשרי, כמו יבשם עזגד, וכותבים מדע בדיוני בעברית. (לויטה, 1996)

בסקירת ספרי המדע הבדיוני והפנטסיה שנכתבו בעברית בישראל⁵⁰, אתמקד ביצירות הקרובות ככל האפשר למרכז הקטגוריה הפרוטוטיפית (< הגדרת עבודה של המדע הבדיוני, 17) המנחה את העבודה הזו. משום כך, לא אעסוק ביצירות יהודיות פנטסטיות שכבודן במקומן מונח, החל מן התנ"ך, שם עולה אליהן השמיימה ברכב-אש (מלכים ב' ב', י"א), דרך ספר חנוך וסיפורי הגולם, ועד לאוטופיות הציוניות, שהמפורסמת בהן היא "אלטנוילנד" מאת בנימין זאב הרצל⁵¹. כמו כן, פרק זה עוסק רק בטקסטים שגם הוצגו כעבריים מקוריים, ולא בטקסטים שנכתבו בעברית, אך הוצגו כמתורגמים אליה. הדיון באלה נעשה בפרק העוסק בספרי המד"ב והפנטסיה המתורגמים לעברית, כיוון שתפקודם במערכת התרבותית היה כשל ספרים מתורגמים (<תרגומים פיקטיביים, 66). בבבליוגרפיה "מדע בדיוני עברי מקורי" שהכין אלי אשד (אשד, 1999), בה נעזרתי רבות בכתיבת פרק זה, רשומים אמנם מעל ארבע-מאות ספרי מדע בדיוני ופנטסיה שנכתבו בעברית, אולם הקריטריונים של אשד שונים משלי, וחלקם הגדול אינו עונה על הגדרת העבודה של חיבור זה. אשד כותב: "בחרתי בהגדרה המרחיבה ככל האפשר של מדע בדיוני ככל ספר העוסק בדרך זאת או אחרת במדע ובטכנולוגיה שאינם קיימים בעולמנו או מתאר תקופת עתיד כלשהי" (אשד, 1999: 2), והוא כולל ברשימתו גם ספרי מתח והרפתקאות שונים שבהם יש אלמנט מדעי מסויים (כמו ספרים מסדרת "חסמבה" מאת יגאל מוסינזון). התוצאה שהוא קיבל מקיפה בהרבה מזו שאני מבקשת להגיע אליה. מצד שני, כיוון שעבודתו של אשד כבר קיימת, בצורתה זו, אינני רואה צורך להביא גם כאן אותו חלק מהרשימה שלו החל על הספרים שנכתבו בעברית ועונים להגדרה שלי. בהמשך אזכיר חלק מן הספרים הללו, במסגרת הדיון במאפיינים הכלליים של יצירות המד"ב והפנטסיה שנכתבו בעברית. למרות הקושי בהפרדה, מן הראוי, לדעתי, להבדיל בין טקסטים בעלי אלמנטים פנטסטיים (גם אם יש בהם לעיתים מאפיינים הלקוחים מן המדע הבדיוני) לבין מדע בדיוני הקרוב יותר להגדרה הפרוטוטיפית המשמשת במחקר זה. בדרך-כלל לא כלולים בעבודתי ספרי ילדים מובהקים, שלא נכתבו מתוך ז'אנר המדע הבדיוני, כמו ספרים המשתמשים ב"חלליות" כרקע להסברים על נושאים חינוכיים, כגון היגיינה⁵², ספרים המשתמשים במסע בזמן כמכשיר ללימוד על תקופות שונות בעברו של עם ישראל⁵³, או ספרי "דנידין"⁵⁴ או "צ'יפופו", המציגים ילד רואה ואינו נראה או קוף מדבר,

⁵⁰ מרדכי רושנולד, ישראלי יליד פולין שחי בתקופות שונות בבריטניה ובארה"ב, כתב באנגלית שני ספרי מד"ב: "Level 7" (1959), (1962) "A Small Armageddon" (Clute & Nicholls, 1995: 1029, 630). הספרים התפרסמו בחו"ל, אך מעולם לא תורגמו לעברית, ולכן אין שום סיבה להחשיבם למד"ב עברי, וודאי שלא עברי מקורי. ייתכן, כמובן, שהספרים נקראו בארץ באנגלית (< מדע בדיוני בשפות זרות בארץ, 80).

⁵¹ הרצל כתב, כמובן, בגרמנית, אך אוטופיות ציוניות רבות נכתבו בעברית, החל מסוף המאה שעברה. לעניין זה < אלבויים-דרור, רחל (1993). המחר של האתמול. ירושלים: יד יצחק בן צבי.

⁵² למשל "הרפתקה בחלל" (דבורה עומר, כתר, 1989) המחנך ילדים לשמירה על שיניהם או "בחללית לעולם הנגיפים" (אלכסנדר כהן ומקס הרצברג, מסדה, 1985) המסביר על סיבות למחלות.

⁵³ שתי דוגמאות מבין ספרים רבים: "ידידי מלך ירושלים" (ארתור וקסלר, מסדה, 1976), וסדרת "הרפתקאות מן העבר" (משה פלג, זיו, 1963; אלף, 1966).

בהתאמה. הדבר נכון גם לגבי רוב יצירות הקומיקס בעלות המאפיינים המד"ביים שנוצרו בארץ, המכוונות בדרך-כלל לילדים ובני נוער (פירוט שלהן נמצא אצל אשד, 1999, בנספח). למעשה, רבים מאוד מן הספרים בהם כלולים אלמנטים של מדע בדיוני או פנטסיה אינם קיימים כלל בתודעה התרבותית של חובבי המד"ב הישראליים, המהווים את הקהל היחיד שלהם. החובבים הללו מכירים רק יצירות עבריות ספורות אותן הם מסווגים כמדע בדיוני.

אין להתעלם מכך ש'מלחמת המינים' מאת הלל דמרון הוא רומן המד"ב העברי הראשון, למיטב ידיעתי, וזאת בנוסף על היותו ספרו הראשון של מחברו. אי לכך עצם הופעתו מהווה חידוש משמח ומן הראוי שציבור חובבי המד"ב בארץ יקדמו בברכה, ואולי יותר מכך. (אהרון האופטמן בביקורת על הספר, **פנטסיה 2000** גיליון 30, יוני 1982, עמ' 55) (הדגשה שלי)

רק לשם המחשה, בביבליוגרפיה של אשד רשומים עד שנת 1981 כמאה ותשעים ספרים העונים להגדרת המד"ב שלו, אולם לא לזו של האופטמן, שהיה בתקופה זו עורך **פנטסיה 2000** ואין ספק שהוא אחד מן האנשים הבקיאיים ביותר בנעשה בתחום המד"ב בארץ. הנה דוגמה מאוחרת יותר, שכתב עמנואל לוטם, יו"ר האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה, בסקירה קצרה על מד"ב עברי שפורסמה בעיתון המד"ב האמריקאי **Locus**:

There is hardly any original, Hebrew-language SF written in Israel. The total number of genre SF novels for adults published in this country up till now does not exceed half a dozen, and the number of short stories is probably less than one hundred. (Lottm, 1996 a)

הטקסטים העבריים המקוריים הזוכים להכרה כמד"ב בדרך-כלל אינם זוכים להערכה רבה, לא מצד הממסד הספרותי, המזלזל באופן כללי בז'אנר, ולא מצד החובבים, הרגילים למד"ב מיובא.

אלי [טנא] וחבריו מחפשים חומר מקורי ישראלי בנושא, אבל בספרות הישראלית שעדיין אוכלת את הגפילטע-פיש של העיירה זה נחשב נושא לא מכובד. כאשר סופר רציני הולך לכתוב מדע בדיוני הוא מסתגר בחדר הכי פנימי בדירה שלו נועל את המנעול פעמיים, מדליק עששית נפט שלא יראו שהוא משתמש בחשמל וכותב בעפרון רך שלא ישמעו. אלי רומז לי נואשות על סופר ישראלי מכובד שמשמיצים אותו שהוא כותב בדיוני והמערכת של "פנטסיה 2000" מקווה שאולי יום אחד יהיה לסופר הנ"ל עוז להודות בפשע. (רגב, 1978).

ספרות המד"ב הישראלית המקורית היא חלק ניכר לגמרי של ספרות המד"ב הכללית. רוב קוראי המד"ב הישראלים אינם מודעים כלל לעצם קיומה, וגם אם הם כן מודעים, יעדיפו תמיד לקרוא ספרות מד"ב זרה בתרגום או במקור. ויש בכך מן הצדק, שכן יש להודות שחלק גדול של ספרי המד"ב העבריים הם במקרה הטוב חיקוי של מודל אמריקני כלשהו, ובמקרה הרע – בלתי ניתנים לקריאת אדם. (אשד, 1998 א')

⁵⁴ יתכן שהספרים האחרונים בסדרה, שיצאו לאור בשנות התשעים, כבר מתקרבים יותר למרכז הקטגוריה הפרוטופית. אלה כוללים הרפתקאות בחלל ומפגשים עם חייזרים, ככל הנראה בהשפעת סדרת הטלוויזיה וסרטי המד"ב המוכרים כיום לקהל היעד שלהם.

במדור מכתבי הקוראים של **פנטסיה 2000** הופיעו מדי פעם התייחסויות לסיפורי המקור שפורסמו בכתב העת (שהיוו בסך הכל כחמישית מכלל הסיפורים). בדרך-כלל הובעה במכתבים ביקורת על רמתם של הסיפורים הישראליים, גם כאשר הכותבים הסכימו באופן עקרוני עם הצורך לעודד כתיבה מקורית. (לגבי היחס לסיפורי מקור בכתב העת <**פנטסיה 2000**, סיפורי מקור, 114). התגובה הבאה, למשל, נכתבה לאחר שב**פנטסיה 2000** פורסמו 10 סיפורי מקור בלבד (מתוך 52 סיפורים בסך הכל ב-6 הגיליונות הראשונים):

ברצוני לציין שסיפורי ההומוריסטיים של פרדריק בראון מוסיפים הרבה לחוברת לעומת המד"ב הישראלי אשר לעתים קרובות מצטיין ברדידות רעיונית, כושר המצאה דל, ושאיבת רעיונות נדושים מסיפורים של סופרים מפורסמים. לפי דעתי אין לפרסם סיפור אך ורק בזכות היותו ישראלי. אפשר לדלל הרבה מן המד"ב הישראלי אשר מוריד מרמתה של החוברת המצוינת הזו. (מכתב למערכת **פנטסיה 2000**, גיליון 7, יולי 1979, עמ' 81)

במות לפרסום

אחת הבעיות העיקריות של כתיבת המד"ב המקורית בעברית היא חוסר בבמות לפרסומה. בשוק המד"ב העולמי יכולים החובבים לקרוא במשך שנים טקסטים מד"ביים בכתבי עת ובספרים, להתחיל לפרסם סיפורים קצרים בפנזינים ובמגזינים מקצועיים, ואז להגיע לפרסום ספר (אסופת סיפורים קצרים או רומן באורך מלא) שנכתב בעקבות ניסיון. בהוצאות לאור המתמחות בספרות מד"ב יש גם עורכים בעלי ניסיון והתמחות בז'אנר.

בישראל, לעומת זאת, עומדים לרשותם של חובבי המד"ב טקסטים מעטים יחסית לקריאה בעברית. מאז שנות השמונים המוקדמות, אז פורסמו סיפורים מקוריים ב**פנטסיה 2000** וב**קוסמוס**, אין כתב עת שישמש במה קבועה לסיפורים קצרים (בפנזין **המימד העשירי** מתפרסמים מעט סיפורים, אך הוא יוצא לאור בהפרשי זמן בלתי קבועים של מספר חודשים, ותפוצתו קטנה מאוד. < פנזינים, 102). במוספי הספרות של העיתונות הכללית ובעיתוני הילדים והנוער מתפרסמים, לעיתים נדירות, סיפורים שאולי ניתן לראות אותם כשייכים למד"ב, אך גם זו, כאמור, אינה נישה קבועה. לכן כותב המד"ב הישראלי נדרש לפרסם ספר מבלי שעבר, למעשה, "מסלול הכשרה" כלשהו, וגם אם יצליח להגיע לעורך שיש לו עניין במד"ב, הרי שאותו עורך עצמו חסר ניסיון בעריכת כתיבה מקורית בתחום המד"ב, מעצם העובדה שעד כה כמעט ולא היתה קיימת.

למרות מיעוט יצירות המד"ב המקוריות המתפרסמות בארץ, נראה שיש לא מעטים המבקשים לכתוב אותן: עורכי **פנטסיה 2000** קיבלו מאות סיפורים מקוריים (כך כותב דב לרר כעבור פחות משנתיים מתוך שש השנים בהן היה קיים העיתון, **פנטסיה 2000**, גיליון 16, 1980, עמ' 56); לתחרות הסיפור הקצר שערכה בשנת 1997 האגודה הישראלית למד"ב ולפנטסיה, בשיתוף העיתון **ידיעות אחרונות**, בציפיה לכמה עשרות סיפורים, הגיעו כ-380 סיפורים (לוטם, 1997).

יש להניח שהקושי של חובבי המד"ב לפרסם את יצירותיהם בבמות ספרותיות מקובלות או להגיע לכדי הוצאה לאור של ספר קשור לעובדה שהם בדרך-כלל אנשים הנמצאים מחוץ למסד הספרותי, ועוסקים במקצועות שאינם קשורים ישירות לכתיבה, עם נטייה למקצועות טכנולוגיים (<פעילויות חובבים, פעילים, 86). כך, למשל, פורסם בגיליון 7 של **פנטסיה 2000** (יולי 1979) סיפור מאת "עמיחי ברנדייס, בן 22, מפעיל ציוד בבתי הזיקוק בחיפה, העומד להתחיל בשנת הלימודים הקרובה בלימודי ההנדסה בטכניון"; בגיליון 3 (מרץ 1979) התפרסם סיפור מאת שמואל גבע, המוצג כמתכנת

מחשבים ובעל חברה לעיבוד נתונים; בכתב העת פורסמו חמישה סיפורים מאת **שמעון רוזנברג** "שהינו מזרחן בן 27, תושב רעננה, אסטרונום חובב ומשורר לעת מצוא" (**פנטסיה 2000** גיליון 14, אפריל 1980); **עמירם פאל** היה, בזמן פרסום ספרו "**מסע במרחבי הזמן**" (**אור עם**, 1980), סטודנט למשפטים; **יורם אורעד** ("**בכלוב הזמן**" **דפוס חן**, 1993; "**מסע אל העולם האחר**", **ש.ע.ל.**, 1994; "**מסע לכוכב הכדורים**", **ש.ע.ל.**, 1995) עוסק בנוסף לכתיבה גם בחיבור ספרי לימוד בפיזיקה ובמתמטיקה, ובהוראה בתיכון (גוז, 1994); **רם מואב**, שכתב שני ספרי מד"ב העוסקים בשיפור המין האנושי באמצעות הנדסה גנטית ("**זרמת חכמים**", **ביתן**, 1985; "**לונה: גן העדן הגנטי**", **ביתן**, 1985), היה פרופסור לגנטיקה. ואלה רק דוגמאות מספר למגוון התחומים (הלא-ספרותיים) מהם באים חובבי המד"ב המבקשים להיות פעילים בתחום.

בשוק ספרותי שבו אין נישה מיוחדת למד"ב, המכירה במאפייני הז'אנר, ליצירות המצוינות לכלליו יהיה קשה להתפרסם. קשה אפילו יותר מליצירות המצוינות לכללי הזרם המרכזי של הספרות, שגם בו לא קל במיוחד לסופר לא מוכר למצוא דריסת רגל. משום כך לא מפתיע לראות, למשל, שבשנות התשעים מונה אשד (1999) 15 ספרי מד"ב שהופיעו בהוצאת **ירון גול**, הוצאה המאפשרת לכל אדם לפרסם ספר תמורת תשלום (בניגוד להוצאות המרכזיות, הבוחרות ספרים לפי מדיניות עריכה מנפה). זאת בנוסף לעשרה ספרים בהוצאות פרטיות (הוצאת המחבר או הוצאה לא מוכרת ששמה זהה לשם הסופר). אין ספק שההוצאות לאור ממוסדות קל יותר ומשתלם יותר לתרגם ספר מד"ב שהוכיח את עצמו מבחינה מסחרית בחו"ל מאשר להסתכן עם סופר ישראלי מתחיל, הכותב לראשונה בז'אנר שאינו פופולרי במיוחד בארץ, בעיקר לא כשהוא עברי מקורי.

[במסגרת רב-שיח בנושאי מד"ב] כך למשל לא היה כל ויכוח באשר לאטימותו של הממסד הספרותי בארץ בכל הנוגע למד"ב, ורוב המשתתפים היו בדעה שאין לצפות לשנוי משמעותי בעמדתו זו. הלל דמרון ודוד מלמד, שפרסמו כל אחד ספר מד"ב מקורי, ציינו שניהם את ההתייחסות השלילית, או היעדר התייחסות בכלל מצד גורמים ספרותיים להופעת ספריהם. (**פנטסיה 2000**, גיליון 32, סוף 1982, עמ' 53)

עם זאת, רבים מסיפורי המד"ב שהתפרסמו בכתבי העת בארץ נכתבו על-ידי חובבים, וכמה מספרי המד"ב שהתפרסמו בעברית אכן נכתבו על-ידי אנשים שהם, בין השאר, חובבי מד"ב. מבין החובבים שסיפוריהם התפרסמו **פנטסיה 2000** הוציאו ספרים **הלל דמרון** ("**מלחמת המינים**", **דומינו**, 1982), **דוד מלמד** (מופיע **פנטסיה 2000** בשם **אברהם מלמד**, "**צבוע בקורנדי**", **תמוז**, 1980, ו"**החלום הרביעי**", **ספרית פועלים**, 1986); ו**אורציון ברתנא** ("**שריפות**", **ספרית הפועלים**, 1985; "**השעות הטובות הן שעות הלילה**", **ספרית מעריב**, 1994. ברתנא הוא איש אקדמיה בתחום מחקר הספרות ופירסם גם ספרי ביקורת). בנוסף להם, **יבשם עזגד**, שכמה מסיפוריו הופיעו **פנטסיה 2000**, פירסם בשנות התשעים שני ספרי מד"ב ("**עבודת נמלים**", **ספרית הפועלים**, 1992, לילדים; "**מעוף כלולות**", **כתר**, 1995). **שלמה שובל** פירסם את הספר "**במדינות השמיים**" (**הק'בוץ המאוחד**, 1998), הכולל טקסטים דומים לאלה שפירסם בגיליונות **פנטסיה 2000** בשנות השמונים. לפחות שני סופרי מד"ב ישראליים נוספים, **עמירם פאל** ("**מסע במרחבי הזמן**", **אור עם**, 1980) ו**דניאל אינטרטור** ("**צוות בין כוכבי**", **אל"ף**, 1980), מופיעים בגיליונות **פנטסיה 2000** במדור מכתבי

הקוראים⁵⁵, ומציגים את עצמם שם כחובבי מד"ב. הזוכה בתחרות הסיפור הקצר בשנת 1997, **אסף גברון**, פירסם באותה שנה ספר מד"ב ("אייס", *גוונים*) שעלילתו קשורה לעלילת הסיפור הזוכה.

כמה דוגמאות ליצירות מד"ב עבריות

ספר המד"ב הישראלי המפורסם ביותר, ככל הנראה, הוא "**הדרך לעין חרוד**" מאת **עמוס קינן** (עם עובד, 1984), שתורגם לצרפתית, לאנגלית ולערבית (לפחות). "**הדרך לעין חרוד**", המשלב חזון אפוקליפטי של המצב בישראל לאחר הפיכה צבאית ימנית עם תיאורי ניסיון לשנות את העבר, הפך עם פרסומו לרב-מכר (**פנטסיה 2000**, גיליון 43, יולי 1984, עמ' 22). הספר הוסרט בארץ בשנת 1989, בגרסה בינלאומית בבימויו של **דורון ערן** ובכיכובם של אנטוני פק (בנו של גרגורי) ואלסנדרה מוסוליני (נכדתו של בניטו). אין זו הדיסטופיה היחידה פרי עטו של **קינן**. ספר קודם, "**שואה 2**" (א.ל. הוצאה מיוחדת, 1974) מתאר מחנה שבויים עתידי, לאחר מלחמות שהשמידו את ישראל. גרסה מעובדת שלו הופיעה, יחד עם נובלה נוספת המנבאת חורבן מוחלט למדינת ישראל, בספרו "**בלוק 23 / מכתבים מנס ציונה**" (זמורה ביתן, 1996).

הדעה הרווחת בקרב חובבי המד"ב בארץ היא ש**קינן** מכחיש את היותו של "**הדרך לעין חרוד**" ספר מד"ב, ושהוא טועה בכך.

הגישה הזאת הובילה לתפיסה הציבורית הנרחבת שמד"ב הוא ז'אנר נחות. הגישה הזאת גרמה לעמוס קינן להכחיש שספרו "**הדרך לעין חרוד**" הוא מדע בדיוני, למרות שהראייה לחוסר האמת בדבריו נמצאת בטקסט. (חנוך, 1996)

Although the book embraces well known sf and technothriller tropes, Kenan vehemently denied its genre roots, no doubt because of the Israeli literary establishment's low esteem of sf. (Clute & Nicholls, 1995: 630)

למעשה, **קינן** מסכים בריאיון **פנטסיה 2000** (גיליון 43, יולי 1984, עמ' 22) שספרו הוא ספר מד"ב, וגם אם טען אחרת במקום אחר, אותו לא הצלחתי לאתר, הדבר מעיד רק על תפיסה אחרת של הגדרת גבולות המדע הבדיוני. חובבי המד"ב מנסים לעצמם את הטקסט, כיוון שהוא מתרחש בעתיד וכולל אלמנטים מד"בים, לדעתם, ואולי גם בגלל היוקרה של המחבר ומעמדו המרכזי יחסית בספרות הישראלית. **קינן**, לעומת זאת, אינו רואה את עצמו כשייך לז'אנר שבעיניו הוא שולי ובלתי ראוי רק בגלל שלא כתב על הכאן ועכשיו. (< הגדרת עבודה של המדע הבדיוני, 15; היחס למדע הבדיוני בתרבות הישראלית, 129)

קינן אינו הסופר היחיד מן הזרם המרכזי (פחות או יותר) של הספרות העברית, הצופה שחורות לעתידה של מדינת ישראל. **בנימין תמוז** ("**פונדקו של ירמיהו**", *כתר*, 1984) ו**יצחק בן-נר** ("**המלאכים באים**", *כתר*, 1987) מציגים שניהם ישראל עתידית סיוטית הנשלטת בידי חרדים. האפשרות המאיימת הזו חוזרת להופיע, באופן בלתי מפתיע, בסוף שנות התשעים, כשיקוף של החששות הרווחים כיום בחברה הישראלית, בספריהם של **מיכל פלג** ("**העיר הפנימית**", *הקיבוץ המאוחד*, 1998) ו**והדי בן-עמר** ("**בשם שמייים**", *עם עובד*, 1998). ככלל, סיפורים המתרחשים בעתיד הם כלי נוח להצגת פחדים או תקוות של הכותבים, בין שהם באים מן הצד השמאלי של המפה

⁵⁵ "ברשותי מבחר רב של ספרי מד"ב בעברית ובאנגלית ביניהם עשרות חוברות 'גלקסי'. אני מוכן ומעוניין להחליפם עם כל חוברת/מד"ב המעוניין בכך. עמירם פאל." (מכתבים למערכת, **פנטסיה 2000**, גיליון 31, אוקטובר 1981, עמ' 4)

הפוליטית (מוטי לרנר, "חבלי משיח", אור עם, 1988; אסי דיין, "תוכן העניינים", כתר, 1989) ובין מצדה הימני (אורה שם-אור, "הקרייריסט", ירון גולן, 1990).

יוצר אחד מן התרבות המרכזית של ישראל, דוד אבידן, לא פחד מן התווית "מדע בדיוני", ואף פרסם תחת הכינוי העתידי "חברת דוד אבידן, המאה השלושים בע"מ" (אבידן, 1975). אבידן כתב שירים ומחזות שיש בהם אלמנטים מן המדע הבדיוני, כמו מסעות בזמן, כוחות טלפתיים, מחשבים תבוניים, והשמדת המין האנושי. שירו "תקציר לסרט" (הופיע בפרוזה 9, ספטמבר 1976) נפתח בשורות "ספור מדע-בדיוני: נוסע-זמן מן העתיד / חוזר להווה עם כל ממצאי מלחמת-העולם-השלישית", ואכן שימש בסיס לסרט קולנוע, אותו ביים אבידן עצמו בשנת 1979 (< קולנוע וטלוויזיה, יצירה מקורית, 127). השימוש הזה שעשה אבידן במדע הבדיוני אינו מעיד על התקבלות של הז'אנר במערכת התרבותית הישראלית. סביר להניח, שהמד"ב היווה פן מסוים של הזרות והאחרות שאבידן ביקש לטפח לעצמו. אם התוצרים הללו של התקבלו, היה זה בזכות המעמד שהשיג אבידן בתחומי תרבות וספרות אחרים, ולא בזכות היותם מד"בים.

ספרי ילדים ונוער

כאמור, בספרות הילדים הכללית מקובל מאוד גם בימינו למצוא דברים שאין רואים בעולמנו, כפי שהוא, החל מחיות וחפצים המתנהגים כבני אדם ועד ליצורים על-טבעיים. ואולם אין די באלה כדי להפוך את הטקסטים המשתמשים בהם למדע בדיוני לפי התפיסה שעבודה זו נוקטת בה. מבין ספרי הילדים והנוער שנכתבו בעברית, מעטים עונים על הגדרה זו. ביניהם נמצאים שלושת ספרי סדרת "קפטן יוני", פרי עטו של אלי שגיא (אליעזר פרלשטיין), שפורסמה בתחילת שנות השישים בהוצאת א. דר, בה מסיירים נער ונערה בחללית בין כוכבים מיושבים במערכת השמש שלנו. הסדרה היתה פופולרית מספיק כדי שתהיה זכורה לחובבי מד"ב כמעט עשרים שנה אחר-כך – מכתב למערכת פנטסיה 2000 מדבר עליה בנוסטלגיה בגיליון 27 (מרץ 1982).

כמה דוגמאות לספרים נוספים בעלי קרבה למד"ב-ז'אנר המיועדים לקהל צעיר הן: "הטיסה למאדים" (יצחק אבנון, מסדה, 1947); "הבלשים הצעירים טסים בירח המלאכותי" (אבנר כרמלי, א' זלקוביץ, 1958); "מסתרי הגבול הנעלם" (שמעון צבר, עם עובד, 1966); "בחזרה מן השחקים" (ערן שורר, מסדה, 1968); "המסע השלישי של האלדברן" (דן צלקה, הקיבוץ המאוחד, 1979); "מוות ב-1 באפריל" (יורם מארק-רייך, ש.ע.ל., 1997). (< כתבי עת, עד שנות השישים, 99)

רקע זר

זרותו של ז'אנר המד"ב המיובא לתרבות הישראלית, לפחות בעיניהם של מי שמנסים לכתוב מד"ב ישראלי מקורי, מתבטאת בעובדה, שפעמים רבות מתרחשים הסיפורים על רקע זר, ומככבים בהם גיבורים בעלי שמות לועזיים. יש כאן אולי גרסה מרוככת מעט של תרגום פיקטיבי: הכותב כבר אינו מסווה את זהותו, אך הוא עדיין מרגיש שטבעי יותר לז'אנר המד"ב למקם את הסיפור בחוץ-לארץ, ולהציב בו שמות זרים, בעיקר אנגלו-סאקסיים, מאשר לתאר מצבים שלא מן העולם הזה בין גבולות ארצנו.

מצב זה לא השתנה בהרבה לאורך השנים. ניתן לראות אותו בתחילת שנות השמונים בפנטסיה 2000:

2-3 הערות על הסיפור נסיון מאת אבישי דובי מבאר שבע, בחוב' יולי 1982 (שקראתי רק לאחרונה): הערה קצת טכנית – יש מקום לתמיהה למה בסיפור מקורי שמות הגבורים הם שמות לועזיים. אולי יש בכך להפוך את הסיפור ליותר אוניברסאלי, שיתקבל יותר אמין, שכן מורגלים אנו בסיפורי מד"ב מתורגמים. כדאי לנסות גם שמות ישראליים, שכן ישראל מופיעה (לא תמיד על הצד הטוב והיפה) גם אצל ג'ון לה-קארה, למשל (...) (מתוך מכתב למערכת, **פנטסיה** 2000, גיליון 39, תחילת 1984)

וגם באמצע שנות התשעים, הן בתחרות הסיפור הקצר:

מועטה מאוד ההתייחסות לחברה הישראלית של ימינו, או של העתיד (...) רק מעט מן הסיפורים מתרחשים בארצנו, ורק למיעוט הגיבורים יש שמות ישראליים. הרבה יותר סיפורים מתרחשים בארה"ב, מכורת המד"ב המודרני. (לוטס, 1997)

והן בספר "**עתידות**", אוסף סיפורים שכתבו תלמידי תיכון כעבודה מסכמת בשיעור בפילוסופיה של הביולוגיה (כתר, 1994). מתוך עשרים סיפורים בקובץ, רק שלושה או ארבעה מתרחשים במפורש בישראל. ברוב הסיפורים יש לגיבורים שמות אנגלו-סאקסיים, כמו אן מילר, ג'ורג' ופני ויליאמסון או ג'וני אדאמס, וחלקם גרים במקומות מוכרים בחו"ל, כמו ניו יורק או לונדון. עם זאת, ישנם סיפורי מד"ב ספורים שישראליותם מובהקת, כמו למשל הסיפור "שלוש יריות אחרונות" מאת זיו מגן (**המימד העשירי** גיליון 2, דצמבר 1996: 37-38), שבו מונע הגיבור, באמצעות מסע בזמן, את רצח יצחק רבין, והספרים שהוזכרו כבר, העוסקים בעתידה האפשרי של ישראל.

הישראליות בולטת מאוד גם בכמה מאירי השער של כתב העת **המימד העשירי**. באירוי של אבי כץ נראים הרצל המשקיף, במקום ממרפסת בבאזל, מחלון חללית (גיליון 2, דצמבר 1996); כוכבי לכת בתור כדורי פלאפל בפיתה (גיליון 3, יוני 1997); או חוף ים ישראלי טיפוס, שבו משחקים מטקות ושותים טמפו דווקא חייזרים (גיליון 6, אוגוסט 1998).

למה לא קוראים (וכותבים) מד"ב בארץ

בכתבי העת המיוחדים למד"ב ובכתבות בעיתונות הכללית נדרשים החובבים מדי פעם לסיבות לחוסר הפופולריות של המד"ב בישראל. תכונות שונות של החברה הישראלית מובאות כנימוק למיעוט חובביו של ז'אנר המד"ב, הקוראים וכותבים אותו. המצב ה"נורמלי", אליו מושווה מצבו של המד"ב בארץ, הוא זה הקיים בארה"ב (< פעילות חובבים, פעילים, 86). בכתבה שהתפרסמה לפני שנים אחדות בעיתון **במחנה** מובאות דעותיהם של כמה מחובבי המד"ב הפעילים בארץ על הסיבות לחוסר הפופולריות שלו כאן:

ציפי האופטמן: אנשים מוטרדים כאן, נמצאים במצב של איום מתמיד על הקיום. אנשים עסוקים בהיום ובמחר, אין סיבה לרוץ קדימה. הם לא יכולים להרשות לעצמם את הלוקסוס של לברוח. באמריקה יש בעיות, אבל הן לא קיומיות. שלא לדבר, שלא חסרות לנו מצוקות עבר, שעוד לא פתרנו.

נחמן בן יהודה: לדעתי, יש משהו בסיסי בתרבות הישראלית, עם שירות צבאי ומילואים ודאגות אחרות, שמונע ממנה להיפתח ליצירות מהסוג זה (...) דורש

ממנה לאבד את הגבולות. זה סגנון אסקפיסטי, אקספרסיבי, יש בו גם אלמנט של השתטות. מחייב אמונה בעתיד, בטכנולוגיה.

אורציון ברתנא: אפשר להבין את הבסיס לבעייתיות הזאת. כשכל הזמן שומעים שהיה פיצוץ בחדרה, ספרות על אלפא קנטאורי נראית מרחפת. התרבות העברית החילונית, מסוף המאה ה-19 (...) זו ספרות מחויבת, מגויסת, שצמחה בתוך ראשית הציונות, בזמן העליות, המלחמות. בתוך תרבות כזו עצבנית, ריאליסטית ביסודה, למי היה זמן למד"ב ולפנטסיה, שהם ספרות לירית לשמה. (גוז, 1994)

אם כן, קש"י ההישרדות של הישראלים מוצגים כסיבה לחוסר היכולת או הרצון שלהם לחבב את המד"ב, הדורש התנתקות מחיי היום-יום. גם במקומות אחרים מובאים טיעונים דומים:

בארץ, מסורתו של המדע-הבדיוני היא בחיתוליה. המיתוס של היהדות והאתוס של הציונות חזקים מכדי לכלול בתוכם מדע-בדיוני, ולו גם בלבוש שיתאים למושגיהם. הטיעון החוזר אצלנו הוא: אנחנו עדיין מתלבטים התלבטות ימיומית בזהותנו היהודית-עברית-ישראלית; מה לנו ולזהותם של חייזרים או לזהותם העתידית של ניניו מעבר למערכת השמש. (ברתנא, 1990)

בישראל, אולי בגלל מצוקות ההווה הבוערות, נותר העיסוק הפרוזאי בסוף העולם נחלתם של חסידים מעטים, שזר לא יבין לליבם החרד. (ריקין, 1994 ב')

המד"ב אכן זר לישראל, בהיותו תופעה מיובאת, ומיובאת בעיקר מן התרבות האנגלו-סאקסית, שלמרות כל הרצון לקלוט ממנה ולהידמות אליה בעשרות השנים האחרונות, עדיין מקורותיה שונים ממקורות התרבות העברית שנוצרה בארץ. בתור שכזה, טבעי למדי שהקיום שלו בתרבות הישראלית הוא בעיקר בצורת יבוא ישיר (תרגום), אותו קל יותר לקלוט, ופחות בצורת ייצור (כתיבת מקור), המתרחש במידה רבה יותר רק לאחר תהליך ארוך יחסית של קליטה.

מעל שליש מן הספרים הרשומים בביבליוגרפיה של אשד (כ-150 ספרים) פורסמו בשנים 1998-1990. גם אם לא כולם, כאמור, רלוונטיים לעבודה שלי, אין ספק שהדבר מעיד על כך שבשנים האחרונות אלמנטים של מדע בדיוני ושל פנטסיה הפכו מוכרים בתרבות הישראלית, והם מופיעים ביצירות מקור רבות. יש להניח שבשנים הבאות ספרים רבים יותר יכתבו בארץ מתוך הכרה של ז'אנר המדע הבדיוני ותוך ציות לכללים ולמאפיינים שלו. צריך לזכור, שבשנים אלה גברה ההעדפה של צרכני התרבות לספרים מקוריים בכלל, על חשבון ההתעניינות בספרות מתורגמת. זאת במקביל להופעתו של ז'אנר חדש – ספרות בידור עברית מקורית, מעירית לינור ועד לרם אורן. במסגרת השינוי הכללי הזה במערכת הספרות העברית, יכול מאוד להיות שימצא גם מקום לכתיבה ישראלית בז'אנר המדע הבדיוני.

מדע בדיוני בשפות זרות בארץ

A void in a cultural sector may of course be more or less noticeable to the people-in-the-culture, nor is the only way of filling a void which has been noticed to turn to translation: a gap can also be filled with an untranslated (that is, alien) entity, especially in a society whose members share several languages. (Toury, 1999)

עבודת מחקר זו מתמקדת בתיאור הנעשה בתחום המדע הבדיוני בישראל, ובעברית. חלקים גדולים ממנה עוסקים בספרי מד"ב שתורגמו לעברית או אף נכתבו בעברית לאורך השנים ובכתבי עת, רובם בעברית. אולם למעשה, בהצגת הנושא בצורה זו יש סילוף מסוים. למען האמת, חלק משמעותי של מה שנעשה, נראה ובעיקר נקרא בארץ בתחום המדע הבדיוני היה, מלכתחילה, באנגלית, והפעילות בשפות זרות התקיימה לא רק במקביל, אלא גם תוך מגע עם הפעילות בעברית⁵⁶. גם כתבי העת המוקדשים לתחום המד"ב בארץ מראים את הקשר הזה: **בפנטסיה 2000** התפרסמו מספר ביקורות על ספרי מד"ב באנגלית; **CyberCozen** כתוב רובו באנגלית ורוב ביקורות הספרים שבו הן על ספרים באנגלית; **במימד העשירי** התפרסמו מספר טקסטים באנגלית; **סטארבייס 972** גדוש כותרות, ציטוטים וגרפיקה באותיות לטיניות.

מרכזו של שוק המד"ב העולמי הוא בארה"ב. המבחר של ספרות המד"ב והפנטסיה באנגלית עצום – על פי המגזין **Locus**⁵⁷ יצאו לאור בשנת 1998 מעל אלף ספרי מד"ב ופנטסיה חדשים⁵⁸. בעברית, לעומת זאת, על-פי בסיס הנתונים שלי, ניתן למנות כשמונה מאות וחמישים ספרי מד"ב ופנטסיה, וגם זאת רק על פי תפיסה רחבה מאוד. כלומר, כל ספרי המד"ב הקיימים בעברית בנקודת זמן כלשהי (אלה שכבר יצאו לאור ועדיין לא אזלו מהשוק) הם פחות ממה שמתפרסם באנגלית במשך שנה אחת, מזה שנים רבות. ברור שההיצע באנגלית לחובבי מד"ב גדול לאין שיעור מן ההיצע בעברית.

עד שתורגמו לעברית ספרי מד"ב בכמות ניכרת, בסוף שנות השבעים, ברור שהאפשרות היחידה של ישראלים לקרוא אותם היתה בשפת המקור (שלגבי רוב ספרי המד"ב, בוודאי מד"ב-ז'אנר, היא אנגלית).

אלה מאיתנו ש"גילו" את ספרות הדמיון-המדעי עוד לפני שנים היו בשעתם מעין אגודה סודית: מתי-מעט של נאמני הז'אנר הבדיוני ההוא בישראל. באותם הימים קראנו את כל הרפתקאות-הדמיון הנפלאות של ה"סיינס-פיקשן" באנגלית. (מוקד, 1980)

⁵⁶ קביעה זו אינה נכונה לגבי תת-התרבות הרוסית שנוצרה בארץ מאז תחילת העלייה המאסיבית מבריה"מ לשעבר בתחילת שנות התשעים. כמו בתחומי תרבות אחרים, לחובבי המד"ב ה"רוסיים" יש, במידה רבה, קשר רב יותר עם קהיליית חובבי המד"ב ברוסיה מאשר עם זו הישראלית המתנהלת בעברית. היחס הוא דו-סטרי: גם חובבי המד"ב הישראליים אינם מתעניינים במה שקורה אצל "הרוסים" – בכנס המד"ב שנערך בסוכות 1998 לא היתה כל היענות מצדם להשתתפות בפאנל בנושא מבוא למד"ב רוסי.

⁵⁷ על-פי אנציקלופדיית המד"ב (Clute & Nicholls, 1995: 728) **לוקוס** הוא כתב העת המקצועי החשוב ביותר בתחום מו"לות המד"ב. מאז שנת 1974 נמנים בכתב העת כל ספרי המד"ב והפנטסיה היוצאים לאור בארה"ב.

⁵⁸ **Locus** מונה גם ספרי אימה, ספרי עיון וספרי אמנות, ויחד איתם מגיע ליותר מאלפיים ספרים בשנת 1998. איני מציינת מספרים מדויקים בשל הקושי להחליט מה לכלול בספירה – ממילא החשיבות היא לסדר הגודל.

גם בשנות השיא של תרגום המד"ב לעברית, ואחריו, מי שהיו חובבי מד"ב רציניים קראו בדרך-כלל גם, אם לא רק, באנגלית, והמצב משתקף בין השאר בכתבות בעיתונות, המתייחסות לקריאת מד"ב באנגלית כעובדה מובנת מאליה:

עם כל ההסתייגויות שאביא בהמשך, ברצוני לציין כי הופעת ספר זה היא חגיגה לאוהבי המדע הבדיוני, שאינם קוראים אנגלית (אם יש כאלה) (ראובני, 1981 א'). (הדגשה שלי)

כך הופך "טבעת כארון" לעוד ספר שלא ברור מדוע הופיע. בארה"ב קל לקבל ספר כזה. כמות ספרי המד"ב שרואה שם אור כל חודש מדהימה, ולכן כל נושא ובכל רמה מוצא לו מקום. אולם בישראל, שבה היחס בין מספר ספרי המד"ב המופיעים בשנה לבין כלל הספרים המופיעים שואף לאפס ומצביע על נחיתות מוחלטת של הז'אנר, מן הראוי לבדוק היטב כל ספר שנבחר לתרגום. אסור לצאת מן ההנחה שכל חובבי המד"ב בארץ קוראים את המד"ב שלהם גם באנגלית (רייזל, 1994 א'). (הדגשה שלי)

בארץ ניתן למצוא לא מעט ספרות פנטסיה, אך לא באיכות גבוהה. גם הספרות שמגיעה נדחפת על-ידי רוב המתרגמים לפינות נשכחות ולא-מתורגמות, דבר אשר אולי גורם נחת לקוראי האנגלית שבינינו, אולם צעירים אשר עדיין לא למדו אנגלית אנוסים להתנתק מחומר קריאה רב (...). וישנם ספרים רבים שתורגמו ושכבר אי-אפשר להשיגם משום שהמו"לים אינם מדפיסים את הספרים, למרות דרישה של הקהל. כך הם, בעצם, מאלצים את קהל-היעד שלהם להפנות עורף ולגשת לספרות באנגלית ויוצא שהדרישה לתרגום יורדת. (פלטון, 1998)

ספרי מד"ב באנגלית נמכרים בחנויות לספרים חדשים ומשומשים. בחנויות רשת סטימצקי, השולטת היום בהפצת הספרים בישראל, מדף המד"ב מכיל בדרך-כלל ספרים בעברית ובאנגלית, אלה לצד אלה. גם כתבי עת מחו"ל נמכרים בארץ, בחנויות ספרים ובקיוסקים, כולל כתבי עת מד"ביים. למשל, **בג'רוזלם פוסט** מתאריך 25.2.1983 התפרסה מודעה המכריזה שהגיע לארץ גיליון מרץ של **OMNI** (מגזין מדע פופולרי הכולל גם סיפורת מד"ב). בקטלוג 1997 של חברת "מישל עולם הירחונים", המפיצה בארץ כתבי עת מחו"ל, קיים הסיווג Science Fiction/Startrek ובו תשעה כתבי עת⁵⁹, המופיעים בין פעם בחודש לפעם בשנה, ומחיר גיליון של כל אחד מהם בין 24 ל-28 ש"ח. יש לזכור, שרבים מבין חובבי המד"ב בארץ, בעיקר הפעילים שביניהם, הם ילידי ארצות זרות, בעיקר ארצות דוברות אנגלית או רוסית (< חובבים, 84). חובבים אלה מנהלים מפגשים בנושאי מד"ב ומפרסמים פנזינים בשפות אלה. אולם קוראי המד"ב באנגלית אינם רק מי שהאנגלית היא שפת אמם. ננסי איילון, קניינית מחסן האנגלית של רשת סטימצקי, שהיא היבואן העיקרי של ספרים בלועזית לארץ, אומרת⁶⁰ שחלק גדול מקוראי המד"ב באנגלית הם בני נוער ישראלים, בלי רקע של אנגלית מהבית. גם אהרון שיר, המארגן של חוג המד"ב הוותיק ברחובות, רואה כך את המצב:

⁵⁹ *Startrek the Next Generation; Startrek Deep Space Nine; Startrek Communicator; Starlog; UFO; UFO Alien Encounter; UFO Unexplained Universe; Science Fiction Universe; Sedona Magazine.*

⁶⁰ בשיחת טלפון איתי, 13.1.1999.

There's always been a hard core of sf readers. Those who are serious end up reading in English because so much good stuff is never translated. I think that will continue. (Sheer, 1999 – private E-mail)

אפשר לקחת כדוגמה את ידי חנוך, עורך סדרת המד"ב של הוצאת אופוס. הוא מעיד על עצמו שהוא חייב למד"ב את ידיעת האנגלית שלו, כיוון שהיה ספר מד"ב שרצה לקרוא שלא היה קיים בעברית. להערכתו של חנוך⁶¹, רוב קוראי המד"ב הקבועים בארץ קוראים אותו בעיקר, או כמעט רק, באנגלית. הוא מספר שבדוכן אופוס בכנס המד"ב שנערך בסוכות 1998 ניגשו אליו קוראים רבים שהתאכזבו לראות שאין בדוכן ספרים באנגלית. גם מרי רייזל, עורכת ספרים ואחת ממקימי האגודה הישראלית למד"ב ופנטסיה, מעריכה⁶² שרוב קוראי המד"ב בארץ קוראים באנגלית, ומי שקונים את הספרים המתורגמים הם לפיכך המעטים שלא מסוגלים לכך, ואלה מונים כמה מאות אנשים בלבד.

אפשר להניח שקהל הקוראים בארץ כולל אנשים רבים המסוגלים לקרוא גם בעברית וגם באנגלית, שרבים מהם היו מעדיפים מלכתחילה לקרוא ספר בעברית, כיוון שזו שפת אמם והקריאה בה נוחה ומהירה יותר. ביניהם נמצאים, בלא ספק, בני נוער רבים, שכבת הגיל המהווה את הקהל המסורתי של המדע הבדיוני. הנסיבות גורמות לאלה מהם שרוצים לקרוא הרבה מדע בדיוני לעבור, לפחות באופן חלקי, לאנגלית.

סיבה נוספת לקריאה באנגלית, מלבד המבחר, היא האיכות. מאז ומתמיד היו טענות הן נגד רמת התרגום של ספרי מד"ב, והן נגד האופן בו נבחרים ספרים לתרגום:

כל שלושת הספרים שלפנינו עשויים היו בהחלט להיות חומר קריאה מרתק, ובכך לקרב את הקורא העברי למדע הבדיוני אלמלא, למרבה הצער, הוחמצה ההזדמנות עקב התרגום העברי שמטעמי נימוס ניתן לכנותו כמאכזב (...) לא ייתכן לתרגם מלה במלה בלי להתחשב בציורים לשוניים, מיטפורות, ביטויים שגורים שתרגומם אינו דווקא מילולי, מצורות זמן שאינן מקובלות בדיקדוק העברי ועוד כיו"ב. למרבה הצער, ניתן להביא דוגמאות רבות לתרגום הרשלני, ואביא רק על קצה המזלג (...) במדע בדיוני אין מנוס מלתרגם שורה של מונחים מושגים ושמות, ויש לשקוד שיהא זה תרגום מוצלח. לדעתי, נכשלו שני המתרגמים לאורך כל הדרך, והצליחו להביא בפני הקורא העברי יצירות שהן בהחלט "רובוטיות", סגנון כבד ומשעמם והמונחים ה"מקצועיים" בלתי-קליטים ולעיתים מגוחכים (...) לתרגומם של ספרים מסוג זה דרושות אהבה או גישה הולמת לנושא, ולפחות – כשרון נאות. אלה חסרים כאן, ונמצא שתחום התרגום הוא למרבה הצער שטח הפקר. (ביברנג, 1975)

תופעה אחרת היא התרשלות במדיניות העריכה: במקום לבחור את הטוב, ובמקום לגוון – לאפשר לקוראים לראות את התחום בכל היקפו ולפגוש רעיונות חדשים, היבטים חדשים – התגלו תופעות שאפשר להסבירן רק באי-הכרת התחום על-ידי העורכים או בזלזול גמור: בחירה בספרים גרועים, ומה שגרוע לא פחות – חזרה על אותם ז'אנרים בתוך הזרם, שוב ושוב. (ברתנא, 1983)

⁶¹ בשיחה איתי, 27.10.1998.

⁶² בשיחה איתי, 16.9.1998.

פעמים רבות עולה בכתבת ביקורת על ספר התמיהה, מדוע תורגם דווקא הוא, ולא אחרים, ראויים ממנו⁶³. קביעה כזו נובעת, יש לשער, מתוך הכרה של ספרים אחרים, שלא תורגמו לעברית, שכותב הביקורת מכיר בנוסח המקורי שלהם.

בחירת הספרים היא הבעייה הראשונה. מבט ברשימת הספרים שתורגמו לעברית בשנים האחרונות מלמד שהמניעים לבחירת ספרים לתרגום לא היו קשורים למדדים כמו איכות או מכירות (...) עורכי סדרות בוחרים ספרים זולים (כמו מורו), ספרים של סופרים שהצליחו בעבר (זילאזני) וספרים של סופרים שהם מאד אוהבים. הם מפגינים בורות כשהם מתרגמים ספרים נחותים של סופרים טובים. (...) עד שיוצא ספר מדע בדיוני איכותי בעברית, הוא בדרך כלל מוגש לקורא העברי דרך פילטר של תרגום בינוני עד רע. (חנוך, 1996)

מרי רייזל אמרה לי שיש כאלה שלא מוכנים לקרוא מד"ב בתרגום, וטוענים שדברים הולכים לאיבוד בתרגום. ידי חנוך, שבתוקף תפקידו כעורך סדרת המד"ב והפנטסיה של אופוס מטרנו למכור מד"ב בעברית, אומר שהרבה קוראי מד"ב הפסיקו לקרוא בעברית, ואין הרבה סיכוי שיחזרו לקרוא מד"ב בתרגום.

הקריאה באנגלית היא, כמובן, החיבור הישיר ביותר של החובבים למד"ב ה"אמיתי" מבחינתם – זה שנוצר בארה"ב ובבריטניה. התיווך באמצעות תרגום מאפשר חדירה מדוללת של טקסטים מד"ביים למעגלים רחבים יותר של התרבות הישראלית, של קוראים נלהבים פחות למד"ב או פשוט צעירים שבעקבות ההיכרות הזאת יעברו לקריאה רבה יותר – וזו תעשה כבר בשפת המקור.

⁶³ למשל בפנטסיה 2000 גיליון 26, עמ' 16; גיליון 27, עמ' 23; יחימוביץ', 1996 ב'.

פעילות חובבים בארץ

יבוא של תת-תרבות

תת-התרבות של חובבי המד"ב ברחבי העולם היא תופעה חברתית המאופיינת בפעילות שמעבר לקריאת ספרים וכתבי-עת וצפייה בסרטי קולנוע ובתוכניות טלוויזיה. חובבי המדע הבדיוני נוטים להיות קהל פעיל, המארגן חוגי חובבים, כנסים, ימי עיון ועוד. לפי האנציקלופדיה למדע בדיוני, כינוס המד"ב המתוכנן הרשמי הראשון בעולם נערך בלידס, אנגליה, כבר בשנת 1937, והכינוס העולמי החשוב הראשון Worldcon נערך בניו-יורק בשנת 1939. כיום, נאמר שם, מתקיימים ברחבי העולם כמאה וחמישים כנסי מד"ב בכל שנה (רובם בארה"ב), והם מהווים את אחד המאפיינים העיקריים של תת-התרבות של חובבי המד"ב (fandom).

בכתבה על הכנס הראשון של חובבי מד"ב שנערך בארץ בשנת 1981 נאמר כך:

נראה שבקרוב חובבי המד"ב מפעמת תחושה שהם מקווים קבוצה מיוחדת ושונה בחברה, ונהנים להימצא בצוותא עם עמיתיהם הנגועים באותו 'חידק'...
(פנטסיה 2000 גיליון 19, מרץ 1981, עמ' 18-19).

עד לשנות השבעים לא התנהלה בארץ ככל הנראה פעילות מאורגנת של חובבי מד"ב. בסוף שנות השבעים חלה התעוררות בתחום זה, במקביל לגידול בכמות הספרים וכתבי העת. הפעילות הגיעה לשיא בסביבות השנים 1980-1982, וגוועה לאחר מכן. באמצע שנות התשעים ניכרת התעוררות מחודשת, עם הקמת האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה והמועדון הישראלי למעריצי "סמ" בין כוכבים". גם הפעם, הגידול בפעילויות מד"ביות מתרחש במקביל לעלייה בכמות הספרים היוצאים לאור.

לפי נחמן בן-יהודה (Ben-Yehuda, 1986), פעילות המד"ב בארץ היא תופעה מיובאת, בעיקר מארה"ב. במאמר "Sociological Reflections on the History of Science Fiction in Israel" הוא מביא הסברים פסיכולוגיים-סוציולוגיים לתופעת חובבי המד"ב, ולסיבות לשכיחותה הרבה יחסית בצפון אמריקה ובאירופה, ולנדירותה בארץ עד אמצע שנות השמונים. לדבריו, תקופות של רווחה כלכלית וקשרים רבים עם העולם החיצון מביאות לכמות רבה יותר של מהגרים ומבקרים הבאים לישראל מאותן ארצות, וביניהם גם חובבי מד"ב. דוברי אנגלית אלה מהווים את המרכז של קהילת החובבים והכוח המניע שלה. בואם יוצר גידול בפעילות, ועזיבתם גורמת לירידה במאפיינים של תת-תרבות המד"ב. מעבר לבואם של אנשים אינדיבידואלים, תקופות בהן מרגישים האזרחים רווחה כלכלית (1955-1963, 1977-1979) מאופיינות גם בפתיחות זמנית בגבולותיה המוסריים של ישראל ובנטייה לפלורליזם, המקלות על התושבים הוותיקים יותר, המהווים את שולי קהילת המד"ב, לקבל את החידושים המגיעים מחו"ל.

אם כן, הסבר משולב לפריחה בתחום המד"ב בסוף שנות השבעים אומר כך: תקופה של שגשוג כלכלי הביאה לגידול במספר העולים מארצות הרווחה. ביניהם הגיעו, בעיקר מארה"ב, חובבי מד"ב, שהיו רגילים לפעול בתת-תרבות בעלת מאפיינים מוגדרים. אלה היוו את המרכז של קהילת

מתגבשת של חובבי מד"ב בארץ, בכך שאירגנו פעילויות בהן השתתפו גם ישראלים ותיקים יותר. הפעילויות הללו גרמו להוצאות לאור לראות שיש שוק פוטנציאלי לספרי מד"ב, והביאו לפרסום מספר רב של ספרים. התקיימו יחסי גומלין בין פעילויות החובבים והספרים היוצאים לאור. עזיבה המונית של המהגרים החדשים, בעקבות מלחמת לבנון, תרמה רבות לשיתוק תת-תרבות המד"ב, שאיבדה את המרכז שלה.

כדוגמה לחובבי מד"ב פעיל אפשר לקחת את שלדון טייטלבאום, קנדי שעלה לארץ בשנת 1977 בגיל 22. טייטלבאום היה פעיל בתחום המד"ב לפני בואו לארץ, וגם כאן: הוא ניסה לארגן אגודת חובבי מד"ב ישראלית⁶⁴, היה חבר מערכת ב**פנטסיה 2000**, וכתב על מד"ב ב**ג'רוזלם פוסט** (עבור קהל דוברי האנגלית, על ספרים באנגלית ופעילויות מד"ב בחו"ל). מעניין לציין שעל-פי האנציקלופדיה למד"ב, טור המד"ב והאימה של טייטלבאום ב**ג'רוזלם פוסט** היה הראשון בארץ שעסק בתחומים אלה מחוץ לכתבי-העת היעודיים למד"ב (Clute & Nicholls 1995: 1204) – דוגמה יפה לאופן שבו פעילות של דוברי האנגלית מהווה תקדים בשדה המד"ב, המפעפע בהדרגה לתרבות העברית הכללית יותר. טייטלבאום עזב את הארץ בשנת 1985, בין השאר בעקבות מלחמת לבנון (אותה הוא מכנה 'קו פרשת מים' במאמרו על ישראל באנציקלופדיה למד"ב, Clute & Nicholls, 1995: 629-630).

דוגמה נוספת היא זו של ג'ניס גלב, חובבת מד"ב אמריקנית שעלתה לארץ ובשנת 1979 פירסמה ב**ג'רוזלם פוסט** מודעה שהזמינה חובבי מד"ב להיפגש בדירתה במעון העולים בירושלים. כך נולד חוג המד"ב הירושלמי, שניהל את פגישותיו תחילה באנגלית, ועם התרחבותו בעברית. הקבוצה שהתגבשה כללה כחמישים איש, שלפחות חצי מהם נפגשו מדי שבועיים לשיחות על נושאים מוגדרים מראש. זו הקבוצה שהולידה את גלגולה הראשון של האגודה הישראלית למדע בדיוני (הפרטים הללו מופיעים ב**פנטסיה 2000** גיליון 19, מרץ 1981). טייטלבאום פגש את גלב לאחר חזרתה לארה"ב בכנס חובבי מד"ב שנערך בספטמבר 1981 בדנוור, קולורדו. בכתבה ב**ג'רוזלם פוסט** הוא מצטט מפיה שעזבה את ישראל בשל מחסור בפעילויות של חובבי מד"ב.

One SF fan who had indeed lived in Israel for two years, and says that she left precisely because of the dearth of "fannish" activities, Janice Gleb is a 26-year-old copy editor from Los Angeles, and was one of the original founders of the now two-year-old "Israel Science Fiction Association" (...). I asked Janice about her experiences as a fan in Israel. "you have to realize that SF is a latecomer to Israel (...) fans are generally highly intelligent individuals who pride themselves upon their openness to any idea. They are used to the concept of change – indeed they thrive on it. Israelis on the other hand are terribly provincial in their attitudes. They are actually terrified

⁶⁴ לדבריו, בהתכתבות איתי באמצעות דואר אלקטרוני, הוא עשה זאת כדי ליצור לעצמו סביבה חברתית, כיוון שהיה חייל בודד.

⁶⁵ בהקדמה לאנציקלופדיה כתוב, בקשר לערכים העוסקים במדע בדיוני בארצות שונות: "All but a handful of these have been written by expert from the areas or nations concerned. We have not attempted to contact scholars from every country" (Clute & Nicholls, 1995: xvi) הנראה המקור העיקרי, אם לא היחיד, של האנציקלופדיה למידע על ישראל ועליו-עצמו. אני מניחה שבעיני עורכי האנציקלופדיה שנות מגוריו בארץ הכשירו אותו לכתוב את הערך עליה ומגוריו בלוס אנג'לס בעת העבודה על האנציקלופדיה (Clute & Nicholls, 1995: 1205) הקלו על הקשר איתו יותר מאשר עם כל אדם אחר במזרח התיכון.

by the idea of change, and I guess more or less understandably. They seem openly hostile to the concept of 'otherness'. In Israel, you think, act, and dress like your peers. I just didn't feel comfortable with that kind of mundane outlook and that is the principal reason for my leaving." (Teitalbaum, 1981)

גם אם סביר להניח שהיו סיבות נוספות לחזרתה של גלב למקום בו נולדה וגדלה, נראה שהיא אחת מאותם אנשים שההגדרה העצמית שלהם קשורה להיותם חובבי מד"ב, והפעילויות בתחום זה מרכזיות בחייהם. גלב מסבירה במילותיה שלה את השוני בינה ובין רוב הישראלים שפגשה, שוני שבן-יהודה מסביר במונחים אקדמיים יותר. לדבריו, כתות ותת-תרבויות שצצו ברוב חלקי אירופה וצפון אמריקה והדעות באשר לחיוב שבפלורליזם וביטוי אינדיבידואליסטי המהוות לגיטימציה להן, התקבלו במידה פחותה בהרבה בחברה הישראלית, שאיננה מעודדת באופן כללי ריבוי של מרכזים ואיננה באמת פלורליסטית.

בן-יהודה מייחס את רוב פעילות החובבים שהתנהלה בארץ לקבוצה קטנה של אנשים, רובם ילידי ארה"ב וקנדה, שייבאו לארץ דפוסי פעילות שהיו מוכרים להם. דוברי אנגלית אלה היוו את מרכז הפעילות, והישראלים הוותיקים יותר את שוליה. תנודות בסוג או ברמת הפעילות במרכז מביאים לעליות או לירידות בפעילות בשוליים, אומר בן-יהודה, ולכן יצירתו או התפוררותו של המרכז, אותו מיעוט דובר אנגלית, השפיעה באופן ישיר ומיידי על השוליים, הרוב דובר העברית. זו הסיבה לירידה החדה בפעילות בארץ באופן כללי כאשר מרכז זה נעלם, עם חזרתם של המהגרים הזמניים לחו"ל.

פעילים

אם כן, מי הם הפעילים בתחום המד"ב בישראל? זה אינו מחקר סוציולוגי, ואין לי יכולת, יומרה או רצון להציג דמות ממוצעת או אופיינית של חובב מד"ב בישראל. אולם מתוך הנתונים שאספתי על הפעילים שבין החובבים בארץ, משיחות עם חלקם ומדיווחים על הפעילויות בכתבי העת השונים וכפי שהן משתקפות בבסיסי הנתונים על הספרים שתורגמו לעברית או נכתבו בה, ניתן לחלץ כמה הכללות, שיעזרו להבין את שדה המדע הבדיוני.

קודם כל, חובבי המד"ב הפעילים מהווים קבוצה קטנה למדי. שמות זהים חוזרים על עצמם, בתחומי פעילות שונים, לעיתים לאורך שנים רבות. אותם אנשים מעורבים בהפקת כתבי עת, מתרגמים ספרים, עורכים סדרות מד"ב, מארגנים חוגי בית וכנסים, כותבים ביקורות על ספרי מד"ב בעיתונות הכללית, ומופיעים ככותבים או כמראיינים בכתבות על מדע בדיוני (<להלן, פעילויות חובבים; **פנטסיה 2000**, 105; מתרגמים, 62; ביקורות בעיתונות, 134). מצב דומה מתואר בעבודת הדוקטורט של אניקו סוהאר על מד"ב ופנטסיה בהונגריה:

During this period (1968-1989) the audience, or, more precisely, the active part of it, appears to have been rather small: irrespective of the publisher's location the contributors – editors, translators, writers, reviewers – are the same people. This fact also shows their enthusiasm and devotion. They went anywhere when there was an opportunity to talk about SF or to publish their stories, even knowing that their activities were merely tolerated, and that support was rather difficult to come by, a fact which explains why these fanzines vanished after very few issues. (Sohár, 1997: 25)

קבוצה זו של אנשים היא מיסיונרית, במובן זה שהיא מנסה לגייס אוהדים נוספים. ניקח לדוגמה את דורית ויינשטיין, שהיתה חברה פעילה בחוג החולוני למד"ב וכתבה בעלוניו, וגם **פנטסיה 2000**. בשנת 1982 נפתח ביוזמתה חוג למדע ומד"ב לנוער במסגרת חוגי ההעשרה לנוער מחונן בטכניון, כששים תלמידים נרשמו לחוג, שכלל הרצאות ודיונים בנושאים שונים, ובסוף השנה אף יצא לאור עיתון שבו פורסמו יצירותיהם של התלמידים. החוג נערך גם בשנה שלאחר מכן, ויינשטיין, שעברה להתגורר בצפת, פתחה גם שם חוג דומה במסגרת חוגי ההעשרה לנוער, וגם שכנעה את מנהל בית הספר העיוני בצפת להכניס את נושא המד"ב ללימודים בבית הספר. (**פנטסיה 2000** גיליון 40, תחילת 1984, עמ' 58).

אנשי הקבוצה מבצעים במכוון פעילות של תכנון תרבות המיועדת לקדם את האינטרסים של המד"ב בארץ, וגם מנסחים את המטרה הזו במילים:

דממה לנו שמותר לנו לציין בסיפוק, ומבלי לחטוא ברברנות, ש'פנטסיה 2000' תרמה במשהו למהפך מבורך זה, אשר לשמחתנו אינו מתבטא רק בענף הספרים. הולכת וגוברת הפעילות שמעבר לקריאה: נערכים דיונים וסימפוזיונים בנושא; אמצעי התקשורת מקדישים לו תשומת לב גוברת (כולל הטלוויזיה הלימודית והכללית); ההכנות לכינוס העולמי שייערך בירושלים בשנה הבאה נכנסות להילוך גבוה – בקיצור, המד"ב זוכה כיום אצלנו ליחס רציני יותר מהזלזול הסלחני שהיינו מורגלים בו לפני שנים. (**פנטסיה 2000** גיליון 18, פברואר 1981)

נראה לנו שפעילות החוג החולוני יכולה לשמש מופת ודוגמה לערים אחרות, ואנו תקווה שאכן יהיה כך. (**פנטסיה 2000** גיליון 27, מרץ 1982)

הנה חלק ממטרות האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה, כפי שהן מופיעות על גב הגיליון הראשון של בטאונה, **המימד העשירי**, כחמש-עשרה שנה מאוחר יותר (יוני 1996):

- לקדם ולעודד את העיסוק במדע בדיוני ובפנטסיה בישראל.
- לטפח כתיבת מדע בדיוני ופנטסיה מקוריים, וכן יצירה מקורית בתחומי אמנות אחרים.
- לעודד את הרחבת היקפו של תרגום המדע הבדיוני והפנטסיה לעברית.
- לשמש מסגרת-אב לארגוני מדע בדיוני ופנטסיה קיימים, ולסייע בהקמת נוספים.
- לקדם את הוראת המדע הבדיוני והפנטסיה בבתי-הספר, הן בתחום הספרות והן כעזר ללימודי המדעים.

המטרה שרואים לנגד עיניהם מתכנני התרבות הללו מטעם עצמם ברורה מאוד. הם רוצים לראות בישראל את מה שקיים כבר בארה"ב, ובדימיון רב ככל האפשר⁶⁶. לזה, ככל הנראה, מתכוונת מרי רייזל כשהיא אומרת "יש פה אנשים שאוהבים מדע בדיוני, והם עוד יקימו פה קהילת מד"ב, כמו שצריך" (גוז, 1994).

⁶⁶ "To be sure, the very realization of the existence of a gap in one's own culture is often triggered by the presence of an extant option elsewhere, which may or may not be selected as a fill-in later on: one sees something in another culture and wishes one had something similar in one's own." (Toury, 1999)

לאחר שיובאו כבר פריטי רפרטואר מסוימים של תת-תרבות המד"ב האמריקאית – בעיקר ספרים, סרטים ותוכניות טלוויזיה – מנסים החובבים להכניס לארץ גם פריטים אזוטריים יותר:

אחד המרכיבים המרכזיים בהווי של חובבי המד"ב בעולם הרחב קרוי "פילק" – שירי העם של המד"ב. השיטה פשוטה, לוקחים שיר ידוע ומלבישים עליו מילים חדשות מן המד"ב. אפשר להופיע בכנסים עם שירים כאלה ואפשר לארגן ערבי שירה בציבור עם שקופיות, משירי ארץ החלל הישנה והטובה.

אולי כדאי שנתחיל גם אנו לעשות זאת? אני מציע כאן שתי דוגמאות ומזמין אתכם להצטרף ולשלוח מפרי עטכם. (עמנואל לוטם, **המימד העשירי** 4, אוקטובר 1997: 27)

היבוא מתבטא בצורה הגלויה ביותר בכנסי מד"ב (<להלן) שבהם מציעות חברות מסחריות למכירה חפצים ממשיים מן הרפרטואר של חובבי המד"ב בחו"ל, לרכישה במקום או להזמנה מתוך קטלוגים בלועזית: בובות, פוסטרים, קלפים, דגמים להרכבה, מדים ועוד ועוד.

כאמור, חלק משמעותי מחובבי המד"ב בישראל הביאו איתם את היחס הזה מארצות הולדתם, בעיקר ארצות דוברות אנגלית (לדוגמה תומס גודמן, שלדון טייטלבאום, ביל סילברמן, אהרון שיר) או רוסית (אילנה גומל, אולג סוורדלוב ועוד סופרי וחובבי מד"ב אחרים).

לפי מחקרים שנעשו על אוכלוסיית חובבי המד"ב הפעילים (בעיקר בארה"ב), הם נוטים להיות צעירים (בשנות העשרה עד העשרים לחייהם) ומשכילים (רובם סטודנטים או בוגרי אוניברסיטאות, יותר מרבע מהם בעלי תואר שני ומעלה) (בן-יהודה, 1981 ב'). בין החובבים הפעילים בארץ רבים הם בעלי דוקטורטים, בדרך-כלל לא בתחום חקר הספרות (אני יודעת על הנרי אונגר, אמנות; נחמן בן-יהודה, סוציולוגיה; אורציון ברתנא, ספרות; יהושפט גבעון, מתמטיקה; תומס גודמן, אסטרונומיה; אילנה גומל, ספרות אנגלית; אהרון האופטמן, פיזיקה; עמנואל לוטם, כלכלה בינלאומית; עדי צמח, פילוסופיה; אין ספק שיש עוד אחרים). בקרב אותם חובבי מד"ב משכילים קיימת לעיתים הרגשה שתחביבם מוגבל לקבוצה חברתית מסוימת, בעלת מאפיינים ברורים, כפי שניתן לראות במכתב זה למערכת עלון החובבים **CyberCozen**:

Here in Israel, how many Oriental Jews, Israeli Arabs or Palestinian Arabs read SF? I contend that SF reading is, tragically, a pursuit of the sociocultural elite. (Lazerwitz, 1998)

אשר לגיל: מייסדי **פנטסיה 2000** היו אז בשנות העשרים לחייהם, וכך גם היה עמוס גפן כשתרגם את ספרי המד"ב של הוצאת מצפן בתחילת שנות השישים. אלי הרשטיין הקים את מועדון המד"ב של חולון כשהיה כבן ארבע-עשרה, ואבנר פרידמן, אחד ממייסדי האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה, עורך את בטאונה במקביל ללימודיו בתיכון. גם רוב הפעילים במועדון סטארבייס 972, כולל עורכי בטאונה ואתר האינטרנט שלו, הם בגיל תיכון, פחות או יותר. לא קשה להבין מדוע זה הגיל המתאים לפעילות אינטנסיבית במפעלים התנדבותיים (מבחינה זו שהאנשים המקדישים להם מזמנם אינם מקבלים שכר). עבור חלק מהפעילים הללו אולי מדובר במעין תחליף (או תוספת) לתנועות הנוער, שהחברות בהן מקובלת פחות היום משהיתה בעבר.

חובבי מד"ב עומדים גם במרבית המקרים מאחורי הניסיונות (המעטים) שהיו להכניס את המד"ב לתוכנית הלימודים באוניברסיטאות ובבתי הספר. ניסיונות אלה נתקלו בדרך-כלל בהתנגדות של

הממסד במוסדות אלה לעיסוק במה שנחשב בעיניו "לא ראוי". בגיליון 15 של **פנטסיה 2000** (יוני 1980) מדובר על נוכחותו של המד"ב בעולם האקדמי בארץ: "באוניברסיטת ת"א מתגבשות הצעות לכלול את המד"ב במסגרת לימודי החוג לספרות (יזום הרעיון הוא המשורר ומבקר-הספרות אורציון ברתנא); במחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה חברתית באוניברסיטה העברית מקדיש דר' נחמן בן-יהודה למד"ב מקום נכבד במסגרת הרצאותיו, ואילו פרופסור יחזקאל דרור עומד להרצות על משטרים עתידיניים ואוטופיים המתוארים ביצירות מד"ב במסגרת קורס שהוא מעביר במדע-המדינה". יוזמתו של ברתנא ללמד מד"ב במסגרת אוניברסיטאית יצאה לפועל, ככל הנראה, רק בשנת 1984. בכתבה מנובמבר (מגד, 1984) נאמר שהוא התחיל להעביר קורסים לספרות מדע-בדיוני באוניברסיטאות באר-שבע ובר-אילן, במסגרת מבוא לספרות. ברתנא אומר בראיון זה, בתשובה לטענה שראשי הדוברים בעולם האקדמי בארץ מזלזלים בספרות המדע הבדיוני: "מעניין שדווקא באוניברסיטאות הקטנות – באר-שבע, בר-אילן, חיפה – תמצא יותר פתיחות. שם אין מימסד ספרותי כבד ומחניק, או מסורות שאין לסטות מהן, אלא נכונות לשנות."

הקבוצה הפעילה של חובבי המד"ב, אם כן, מבקשת להשפיע על התרבות הישראלית בכיוון של הגברת הפופולריות והלגיטימציה של המדע הבדיוני (<גם היחס למד"ב בתרבות הישראלית, 129). אך ההצלחה שלה מוגבלת, כיוון שהיא עושה זאת מבלי שיהיו לה סוכנים רבים בעמדות ההשפעה המסורתיות על התרבות, בתחומי העיתונות הכללית, החינוך, האמנות והתרבות.

בהמשך מפורטים שמותיהם של החובבים הפעילים בהם נתקלתי במקומות שונים, ותחומי הפעילות שלהם. הטבלה מבליטה עד כמה הפעילות של אנשים מסויימים (למשל עמוס גפן, אהרון האופטמן, עמנואל לוטם) מתפרשת על פני תחומים רבים, והופכת אותם לפעילים מרכזיים בתחום המד"ב:

שם	פנטסיה 2000	תרגום	כתיבה (fiction)	עריכה (שיבוץ מד"ב במקומות שונים)	עיסוק ביקורתי (כתיבה בעיתונות ו/או אקדמיה)	ארגון פעילות חובבים
הנרי אונגר (יוחנן נאגל)	*			*		
דוד אבידן			*			
יהודית אבישי	*					
אלי אשד					*	
אבי בליזובסקי	*				*	*
נחמן בן-יהודה	*				*	*
דינה בן קיקי (שונרא)		*		*	*	*
דורית בר-און	*	*			*	
אורי ברנשטיין				*		
אורציון ברתנא				*	*	*
יהושפט גבעון	*					
תומס גודמן			*			*
אילנה גומל					*	*
עמוס גפן		*		*	*	*
דותן דימט			*		*	*
משה דור					*	
אהרון האופטמן	*	*		*	*	*
אלי הרשטיין	*			*		*
דורית ויינשטיין	*					*
דידי חנוך		*		*		
שלדון טיילבאום	*				*	*

שם	פנטסיה 2000	תרגום	כתיבה (fiction)	עריכה (שיבוץ מד"ב במקומות שונים)	עיסוק ביקורתי (כתיבה בעיתונות ו/או אקדמיה)	ארגון פעילות חובבים
שירה טמיר-אלקיים	*	*	*			
אלי טנא	*	*				*
עמנואל לוטם	*	*	*	*	*	*
דורית לויטה					*	
דורית לנדס		*		*		
גבריאל מוקד				*	*	
אולג סוורדלוב						*
ביל סילברמן						*
יבשם עזגד	*		*		*	
גבי פלג	*	*		*		
אבנר פרידמן				*		*
עדי צמח				*		
יותם ראובני	*	*	*		*	
אורן רהט					*	*
מרי רייזל				*	*	*
אהרון שיר				*	*	*

חוגי חובבים

כבר בגיליון השני של **פנטסיה 2000**, כלומר ברגע שנוצר קשר עם קהל הקוראים, התפרסם מכתב המחפש חובבים המעוניינים להקים מועדון שיעסוק בתחום המדע הבדיוני, ובנוסף לו ידיעה רבת-התלהבות:

התבשרנו בימים האחרונים שבארצנו הקטנטונת קמה לה קבוצת אנשים, המנסה (וגם מצליחה) להקים אגודה לחובבי מד"ב. תופעה זו מוכרת מזה זמן רב בחו"ל, וכעת הגיעה גם לישראל. אגודה שכזו מנסה ליצור קשר בין חובבי מד"ב בכל המדינה, להחליף מידע ולנסות לקדם את נושא המד"ב. נושאי הדגל בענין זה הם שלדון טייטלבאום וניר פלג. (**פנטסיה 2000** גיליון 2, פברואר 1979, עמ' 63.)

שלדון טייטלבאום, שנזכר לעיל, הביא איתו חיבה למדע הבדיוני וניסיון רב בפעילות חובבים מגוונת. הוא יזם את הקמתה של אגודה ישראלית למד"ב בשנת 1978, אך הניסיון הראשון, לפחות, לא הצליח.⁶⁷

מועדון חובבי המד"ב הרציני הראשון, ככל הנראה, בארץ, הוקם בירושלים. ב**פנטסיה 2000** 23, שיצא לאור באמצע שנת 1981 (לא מצוין עליו תאריך מדויק) נאמר כי החוג הירושלמי פעיל מזה שלוש שנים, ולכן נראה שהוא נוסד בשנת 1978. בכתבה⁶⁸ על כנס המד"ב הראשון שנערך בארץ (< פירוט בהמשך) מסופר כי עולה חדשה מארה"ב בשם ג'ניס גלב פרסמה מודעה בעיתון **ג'רוזלם פוסט** והזמינה חובבי מד"ב להיפגש בדירתה במעון העולים בירושלים: "הדבר הוליד פגישות סדירות של חובבי מד"ב שהתנהלו תחילה באנגלית, ועם התרחבות החוג עברו לעברית". הקבוצה גדלה אט-אט לכחמישים חברים, שלפחות 25 מהם נהגו להיפגש מדי שבועיים ולשוחח על נושאים מוגדרים

⁶⁷ במדור המכתבים למערכת של **פנטסיה 2000** מספר 14, אפריל 1980, התפרסם מכתב ממנו בנושא זה.

⁶⁸ **פנטסיה 2000** גיליון 19, מרץ 1981, עמ' 18-19.

מראש. בעקבות הכנס הירושלמי הוקמה רשמית **האגודה הישראלית למדע בדיוני**, ונרשמה כאגודה עותומנית (**פנטסיה 2000** גיליון 22, 1981). בן-יהודה מספר כי החוג הירושלמי התחיל להתפורר במהירות אחרי חזרתם לארה"ב של שלושה מהפעילים המרכזיים בו, ונעלם בתחילת 1982 (Ben-Yehuda, 1986: 70).

אחד החברים הפעילים בחוג הירושלמי היה ד"ר נחמן בן-יהודה, מן המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה חברתית באוניברסיטה העברית (ד"ר בן-יהודה נמצא שם גם כיום). מכתב שהוא כתב למערכת **פנטסיה 2000** (גיליון 11, דצמבר 1979) הביא להקמת "קבוצה של אנשי אקדמיה מתחומים שונים שמטרתה לגבש נושאי מחקר ופרוייקטים שונים הקשורים למד"ב ועתידות. לקבוצה משתייכים, בין היתר, הפרופסורים שלמה איינשטיין וי. וולמן, הרב עדין שטיינזלץ, נחמן גבעולי, אברהם ארצי (מורה לספרות בביה"ס הריאלי בחיפה), וכן חברי מערכת **פנטסיה 2000**. הכינוס הראשון של הקבוצה התקיים בת"א ב-15.4.80 והועלו בו רעיונות ראשוניים להמשך הפעילות (**פנטסיה 2000** גיליון 15, יוני 1980, עמ' 55). הפגישה השנייה של קבוצת הדיון הבין-תחומית למדע בדיוני התקיימה במלון פארק בתל-אביב, בנוכחות נציגים מבאר-שבע וחיפה, ובגיליון 18 של **פנטסיה 2000** (פברואר 1981) נאמר באופטימיות כי "התגבש גרעין רציני לאגודת מד"ב ישראלית, כדוגמת אגודות רציניות הפועלות בחו"ל". מבין הנוכחים בכינוס השני הוקמה וועדה מארגנת לקראת כנס ג'רוקון '82 (< פירוט בהמשך), והפגישות נמשכו גם בשנת 1981.

ב-20 במאי 1981 נערכה פגישה ראשונה של חוג חובבי מד"ב מאיזור תל-אביב. בגיליון 22 של **פנטסיה 2000** (אמצע 1981) מדווח כי הפגישה התקיימה בהרצליה, ב'מרכז לאמנות התנועה' שבבעלותו של משה לרון, ונכחו בה כ-40 משתתפים. לפי דיווחים נוספים בכתב-העת נערכו לפחות שלוש פגישות נוספות של חוג זה, אחת בהרצליה ושתיים בתל-אביב, בהן נכחו כ-30 איש, אשר דנו בין השאר בהגדרת המד"ב ה'אישית' של כל אחד מהם, בחוקי מוסר בחלל החיצון, ובפאראפסיכולוגיה והקשר שלה למד"ב. לאחר מכן דעכה פעילותו של החוג, בשל קושי במציאת מקום התכנסות מתאים. זו בכל אופן הסיבה המופיעה ב**פנטסיה 2000**, ומן הסתם איננה הסיבה המלאה.

בשלב זה עברה הפעילות במרכז הארץ לחולון, בעקבות פעילותו של אלי הרשטיין, אז נער כבן ארבע-עשרה, שהקים את **החוג החולוני למדע בדיוני**. לאחר מספר פגישות בבתי פרטיים הצליח הרשטיין לגייס את מחלקת התרבות של עיריית חולון, שאיפשרה לקיים את פעילויות החוג בבית 'יד לבנים' בעיר. הוא גם השיג לחברי החוג הנחות שבין עשרה לחמישה-עשר אחוזים בתשע חנויות ספרים בחולון ובבת-ים. בתחילת שנת 1982 מנה החוג כחמישים חברים ששילמו דמי חבר, ועל פי **פנטסיה 2000** היוו את הגרעין העיקרי לאגודה הישראלית למד"ב. החוג החולוני הקים ספרית חברים של ספרים באנגלית, והפיץ תקופה קצרה פזני (<כתבי עת, 102). פגישותיו כללו הרצאות, ואחריהן ויכוח, שהוקלטו במלואם ונשלחו למתעניינים תמורת תשלום סמלי. במפגש התשיעי, לדוגמה, "הרצה עודד רשף על הקשר בין המד"ב לבין הפילוסופיה של המדע, תוך התייחסות מיוחדת לתורתו של דקארט וסיפורי הרובוטים של אסימוב. בעקבות ההרצאה התקיים ויכוח ער בדבר מהות התבונה הרובוטית או האינטליגנציה המלאכותית" (**פנטסיה 2000** גיליון 28, אפריל 1982, עמ' 69). החוג התכנס כחמש-עשרה פעמים. בפגישתו האחרונה, באוקטובר 1982, חולקו הפרסים בתחרות סיפור המד"ב העברי שקיימה מערכת **פנטסיה 2000**, ונערך רב-שיח בנושא "מדע בדיוני בישראל".

העובדה שלפגישה זו הגיעו, למרות הפרסום המוקדם, רק כשלושים איש, הביאה לגוויעת פעילותו של החוג, אמר לי הרשטיין⁶⁹.

מאיזור הצפון מדווח **בפנטסיה 2000** על מספר ניסיונות התארגנות: סטודנטים בטכניון יזמו הקמת חוג למד"ב במסגרת הפעילויות החברתיות של אגודת הסטודנטים בטכניון; יוסי נתנזון ואבי בליזובסקי ניסו לארגן חוג מד"ב בחיפה, תחת הסיסמה "עב"ם נחת על הכרמל" – אולם נימת המכתבים **לפנטסיה 2000** (גיליונות 29, מאי 1982, ו-44, אוגוסט 1984) אינה מורה על הצלחת הנסיונות.

לפי מאמרו של בן-יהודה, ירידה חדה בפעילות חוגי החובבים השונים בשנת 1982 הביאה לכך שבשנת 1983 כבר לא היו קיימים למעשי חוגי מד"ב בישראל (Ben-Yehuda, 1986:70). ההתעוררות הבאה בפעילויות בתחום זה חלה בסוף שנות השמונים ותחילת שנות התשעים.

לדברי אהרון שיר⁷⁰, קבוצה של חובבי מד"ב ערכה בתל-אביב פגישות בהן החליפו החברים ספרי מד"ב ודיברו עליהם. לאחר פגישות ספורות הקבוצה התפוררה, אולם כמה מן החברים בה, ביניהם שיר עצמו ודינה בן-קיקי, היוו גרעין ליצירתו של חוג המדע הבדיוני ברחובות, המסגרת ארוכת-השנים ביותר שהיתה עד היום בארץ לפעילות בתחום המד"ב.

אהרון שיר וביל סילברמן, ידידים ותיקים ילידי ארה"ב, שעבדו בעבר ביחד במכון ויצמן, הם שייסדו את חוג המדע הבדיוני ברחובות, שפגישתו הראשונה נערכה בפברואר 1989:

ב-9 שנות פעילותו היה החוג למד"ב של רחובות לא אחת ללפיד בודד בחשיכה עבור חובבי המד"ב בארץ, כיס קטן ועיקש של פעילות מאורגנת, שהוציא מדי חודש את המשוגעים לדבר מתוך דלת אמותיהם ונטע בקרבם איזו תחושה של קהילה. (דימט, 1998)

לפי הכתבה, נוסד החוג הרחובותי בעקבות כנס מד"ב שנערך בבית הסופר במרץ 1989, שהיווה הזדמנות נדירה למפגש בין חובבי מד"ב בשנים מעוטות פעילות אלה. אהרון שיר היה מארגן החוג, והשיג מרצים מן העולם האקדמי והמדעי, בין השאר ממכון ויצמן הסמוך, אך גם חברי החוג עצמם הרצו על נושאים שונים מתחום המד"ב. הפגישות החודשיות נערכו בעברית ובאנגלית – הכלל שנקבע הוא שהשפה בה ניתנה בכל פגישה ההרצאה הראשית קבעה את השפה גם להודעות או הרצאות קצרות נוספות (למשל על ספרים חדשים), השיחות בין הנוכחים נערכו כמובן בהתאם להעדפות אישיות. שיר אימץ דגם של חוג המד"ב בו היה חבר בשנות השישים בברקלי⁷¹, לפיו בכל פגישה תינתן הרצאה בנושא הקשור למד"ב או למדע פופולרי, כדי שאנשים ימשיכו לבוא לפגישות לאורך זמן. דימט מספר כי ההרצאה הראשונה ניתנה מפי אילנה גומל, חוקרת ספרות פנטסטית אנגלית (ילידת רוסיה, כיום מלמדת באוניברסיטת תל-אביב), שדנה בהגדרות שונות למד"ב.

הפגישות התקיימו בבית משפחת סילברמן, שברשותה אוסף ספרי מד"ב גדול. לדברי שיר, ביל סילברמן רוכש ספרי מד"ב מאז שנות החמישים, וספריתו מונה כאלפיים ספרים, כמעט כולם

⁶⁹ בשיחה איתי, 3.2.1999.

⁷⁰ בהתכתבות באמצעות דואר אלקטרוני, פברואר 1999.

⁷¹ המועדון הזה, בו היו חברים, לדברי שיר, גם סופר המד"ב פול אנדרסון ועורך *F&SF* אנתוני בוצ'ר, נקרא:

"The Elves', Gnomes' and Little Men's Science Fiction, Chowder and Marching Society (Berkeley Cell)"

באנגלית (פרט לכחצי תריסר תרגומים לעברית של ספרים אמריקאים). החברים בחוג קראו ספרים מספרית הפרטית של סילברמן.

שיר מדגיש כי רוב החברים במועדון הגיעו מחוץ לרחובות, מתל-אביב, רמת השרון, קרית אונו, ומדי פעם אפילו מנתניה ומירושלים. זו היתה הסיבה העיקרית לצמצום בפעילותו של החוג אחרי ייסודה של האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה, שהתחילה לארגן אירועים בתל-אביב – החובבים העדיפו לבוא לאירועים אלה ולא לנסוע עד לרחובות. בשנים האחרונות מתקיימים מפגשים בבית סילברמן רק בקיץ, בעת הפגרה של אירועי האגודה. אהרון שיר עורך את עלונו של החוג, **CyberCozen**, הכתוב רובו באנגלית ונשלח לכ-60 מנויים (<כתבי עת, 102). בעלון מופיעה המלצה להצטרפות לאגודה ולהשתתפות בפעילויותיה.

האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה (בגילגולה הנוכחי) נוסדה במאי 1996. בכנס ההקמה, שנערך בבית הסופר בתל-אביב, השתתף הסופר **בריאן אולדיס (Brian Aldiss)**, שביקרו בארץ מומן על-ידי המועצה הבריטית לתרבות. באמצע שנת 1998 הוקם **סטארבייס 972: המועדון הישראלי למעריצי "מסע בין כוכבים"**, המארגן גם הוא אירועים (פירוט בהמשך). סטארבייס 972 נקלע חודשים מספר לאחר הקמתו לקשיים כלכליים ולשינויים במבנה האירגוני (המפורטים בחוזר שנשלח לחברים), ובעת סיום כתיבתה של עבודה זו עדיין לא ברור מה יעלה בגורלו. באתר האינטרנט של האגודה⁷² מופיע מידע על מועדון מד"ב בשפה הרוסית אשר ניהל פגישות חודשיות בלתי סדירות במשך שלוש שנים מאוקטובר 1991, ולאחר מכן חידש את פעילותו במאי 1996. זירת מד"ב ישראלית זו החלה לפעול, כמובן, בעקבות גל העלייה העצום מברית המועצות לשעבר בתחילת שנות התשעים. בפגישות המועדון הירושלמי השתתפו סופרי המד"ב **פסח עמנואל, לאוניד רזניק ואלכסנדר לורי** וכן חוקרי ומבקרי ספרות, ביניהם מיה קגנסקיה, רפאיל נודלמן, זאב בר-סלע ואילנה גומל. הפגישות כללו הרצאה בת כשלוש-רבעי שעה ואחריה דיון חופשי, על נושאים כמו יצירותיהם של האחים **סטרוגצקי וסטניסלב לם**, מד"ב סובייטי בתקופת הגלסנוסט ועיצוב עולמות חדשים במד"ב. אולג סוורדלוב, חובב מד"ב שאיתו דיברתי⁷³, אומר שיש פעילות רבה מאוד של חובבי מד"ב רוסיים בארץ, אולם היא מתנהלת תוך קשר הדוק יותר לקהילת המד"ב ברוסיה מאשר לחובבי המד"ב הישראלים דוברי העברית (שהאוריינטציה שלהם היא אמריקאית). הקשר עם רוסיה מתקיים, בין השאר, באמצעות האינטרנט. סוורדלוב מספר שהוא נוסע מדי שנה לכנס חובבי מד"ב ברוסיה, וקורא ספרים ברוסית שחלקם יוצאים לאור בארץ וחלקם מיובאים. סוורדלוב פירסם במשך שנתיים פנזין חודשי, שהופץ ב-30 עותקים, ונכתב חציו באנגלית וחציו ברוסית. שמו האנגלי של הפנזין היה **News From Nowhere**. באתר האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה נאמר גם כי דניאל קלוגר פירסם מגזין מד"ב מקצועי ברוסית, אולם לא מצאתי פרטים נוספים עליו. (< הערה בפרק מדע בדיוני בשפות זרות בישראל, 80).

⁷² <http://www.actcom.co.il/~ny/index.html>

⁷³ 18.1.1999.

פעילויות בשנות השמונים

כנסים

הכנס הראשון של חובבי המד"ב בישראל, שכונה "מיני-קון"⁷⁴ נערך ב-22 במרץ 1981 בבניין בית הספר לרפואה של האוניברסיטה העברית בירושלים. מארגניו היו ארבעה חברים פעילים של חוג המד"ב הירושלמי. הראשון ביניהם היה ניל ווייס, יליד ארה"ב בן 26 שלפני שעלה בצעירותו לארץ היה פעיל שם בחוגי מד"ב. ווייס סיים מעט קודם לכן את לימודי רפואת השיניים, והיה חבר פעיל באגודת הסטודנטים לרפואה, והוא ששכנע את האוניברסיטה לאפשר לנהל את הכנס בתחומה. הפעילים האחרים היו פנינה טל, אתי שלי ונחמן בן-יהודה. הכנס התקיים בין השעות 14:00-20:00, וכלל הקרנות סרטים, הרצאות, דיונים, מכירה והחלפה של ספרים וכתבי-עת ותערוכת ציורי מד"ב, לפי **פנטסיה 2000** ומאמרו של בן-יהודה (Ben-Yehuda, 1986), נכחו בו 750-900 איש. זהו מספר גדול למדי, שניתן לייחסו לעובדה שהיתה זו פעילות ראשונה ויחידה במינה. כאמור בסעיף הקודם, פעילויות חובבים אחרות לא הצליחו כמעט מעולם לגייס יותר מעשרות ספורות של משתתפים. רק בכנסים של סוף שנות התשעים (<להלן) נראית נוכחות של כמה מאות אנשים (שרובם לא נולדו עדיין בזמן הכנס הראשון).

הדיווח על הכנס **בפנטסיה 2000** היה, כמובן, מלא התלהבות. הוא הוכתר בתואר "הכנס שעשה היסטוריה", ונאמר עליו כך:

הצלחתו המרשימה של הכנס הישראלי הראשון של חובבי מד"ב, אשר לעריכתו קדמו התלבטויות, היסוסים וספקנות לרוב, עלתה אפילו על תקוותיהם של האופטימיים ביותר שבין מארגניו. על אף המיקום הלא-כל-כך נוח, הפרסום המוגבל, והעדר האמצעים, משך הכנס חובבים מכל רחבי הארץ, שרובם המכריע בילו במקום את כל ששת השעות שהוקצבו לארוע, ועל אף תקלות בלתי נמנעות פה ושם – נהנו מאוד. (**פנטסיה 2000** גיליון 19, מרץ 1981, עמ' 18-19).

בגיליון 23 של **פנטסיה 2000** מסופר בגאווה: "גיליון מאי של העיתון 'לוקוס' (העיתון הטוב והנפוץ ביותר המוקדש לידיעות מתחום המד"ב, היוצא לאור מזה 14 שנים בארה"ב) הקדיש כתבה מיוחדת לסקירת כינוס חובבי המד"ב הישראליים שהתקיים בירושלים ב-22 למרץ השנה. הסקירה כתובה ברוח אוהדת ביותר, ומדגישה את הצלחתו הארגונית של האירוע, על אף היותו הנסיון הראשון מסוג זה שנעשה בישראל".

בכינוס הראשון של קבוצת הדיון הבין-תחומית למד"ב ועתידינות באפריל 1980, הועלתה הצעה לערוך בשנת 1982 בשיתוף עם חברת התיירות פלתורס כינוס מד"ב בינלאומי בירושלים, שייקרא **ג'רוקון 82' בפנטסיה 2000** מסופר:

מגעים בנושא זה התקיימו בין פרופ' איינשטיין מהאוניברסיטה העברית, לבין אנשים מרכזיים בתחום המד"ב, בקונגרס המד"ב האירופי שהתקיים לאחרונה בעיר סטרסה שבאיטליה. רבים הביעו התלהבות לרעיון, ואף הציעו עזרה להגשתו. הסופרים אלפרד בסטר, ג'ון ברונר, בן בובה ואחרים הביעו את נכונותם לבוא לארץ. הסופר הארי האריסון (המכהן כנשיא הארגון הבינלאומי של

⁷⁴ 'קון', תעתוק של 'con', הוא קיצור של convention המשמש חובבי מד"ב לצורך מתן שמות לכנסים השונים, למשל Worldcon – הכינוס העולמי השנתי, בו מוענקים פרסי 'הוגו', או Deepsouthcon בדרום ארה"ב.

סופרי מד"ב), לא רק הביע את נכונותו לבוא, אלא גם התחייב לסייע באופן פעיל לעריכת הכינוס בארץ (...) כמו כן הבטיחו מו"לים רבים של ספרי מד"ב להשתתף בכינוס בארץ, וכן גם נציגי מועדוני חובבים מארצות רבות, כולל ארצות הגוש המזרחי. (פנטסיה 2000 גיליון 15, עמ' 55)

בגיליונות פנטסיה 2000 הבאים הופיעו ידיעות מספר על ההתקדמות בארגון הכנס, שהוגדר "הקונגרס הבינלאומי האינטגרטיבי הראשון על מדע דמיוני, פנטסטיקה ומדע ספקולטיבי", ואמור היה להיערך במלון דיפלומט מה-27 ביוני עד ל-2 ביולי 1982. הקונגרס היה אמור להיות בעל צביון אקדמי, אך פתוח לקהל החובבים. בוועדה המארגנת היו חברים, בין השאר, ד"ר נחמן בן-יהודה מהאוניברסיטה העברית וד"ר ליאור רוזנברג מאוניברסיטת הנגב. אורחי הכבוד המיועדים היו סופרי המד"ב הארי האריסון והארלן אליסון. התוכנית המיועדת לכנס, כפי שהיא מופיעה בעלון, כללה הרצאות, דיונים, הצגת סרטים, תערוכת ספרים ועלונים בנושאים הבאים: מדעי החלל, עתידנות, מיתוסים מודרניים, עצמים מעופפים בלתי מזוהים, אוטופיה, מדע דמיוני בספרות ובאמנויות ועוד. למשתתפים בכנס הוצעו תוכניות לטיולים בירושלים וברחבי הארץ. בפגישת הוועדה המארגנת באפריל 1981 נמסר שנשלחו לארצות שונות כ-3500 עלונים המודיעים על הכינוס (פנטסיה 2000 גיליון 20, אמצע 1981, עמ' 39).

למרות ההיענות הרבה בשלבי ההכנה של הכנס, כאשר הגיעה השעה להתחייב, ניכר מיעוט של נרשמים מחו"ל. עוד בסוף מאי, כחודש לפני שאמור היה הכנס להתקיים, לא היה גורלו ברור (לפי דבר העורך בגיליון 30 של פנטסיה 2000, יוני 1982). כזכור, בתחילת יוני 1982 פרצה מלחמת לבנון. בסופו של דבר, חברת פלתורס ביטלה את ג'רוקון, בניגוד לדעתם של חברי הוועדה המארגנת, שהכינו תכנית של דיונים והרצאות שניתן היה לקיימה גם אילו התבסס הכנס בעיקר על השתתפות של ישראלים, ולאכזבתם הרבה של חובבי המד"ב בארץ.

עד הכנס הבא חלפו שנים רבות, והוא אורגן על-ידי נספח תרבות מן השגרירות האמריקאית. הכנס נערך בבית הסופר, ב-27.3.1989, והתארח בו הסופר תומס דיש. לפי כתבתו של דותן דימט במימד העשירי (דימט, 1998), הכנס נשא אופי אקדמי. גם בכנס זה הופרה ההבטחה להשתתפותו של הארלן אליסון.

פעילויות נוספות, הרצאות וימי עיון

בגיליון 4 של פנטסיה 2000 מאפריל 1979 מסופר על ערב בשם "בעקבות המד"ב", שהתקיים זמן מה קודם לכן במועדון 'צוותא' בשיתוף עם רשות השידור, ובהנחייתו של אורי ברנשטיין, שהיה אז עורך סדרת המד"ב של עם עובד.

מערכת פנטסיה 2000 ייסדה את 'מועדון פנטסיה', שפעילותו כללה בעיקר הקרנות של סרטי מד"ב לקהל החובבים, אשר נערכו בבית לסין בתל-אביב. פעילות המועדון היתה מקוטעת למדי, מדי כמה חודשים, ובכתב-העת התפרסמו מספר הודעות על "חידוש פעילותו".

בדבר העורך בגיליון 26 של פנטסיה 2000 (סוף 1981), החוגג שלוש שנים לכתב-העת, מסופר כי ספריות ומועדוני תרבות התחילו ליזום ערבי הרצאות ודיונים בנושא הסיפורת הבדיונית.

ההתעניינות ההולכת וגוברת במד"ב מצד קהל הקוראים בארץ מוצאת את בטויה, בין היתר, בביקוש עצום לספרי מד"ב בספריות ההשאלה הציבוריות.

הדבר לא נעלם מעיני הספרנים/ות ומנהלי הספריות, והם עצמם החלו להתעניין יותר בתופעה. ביום עיון לספרנים וספרניות של בתי ספר תיכוניים, שנערך לפני חודשים אחדים באוניברסיטת ת"א, הוקדשה הרצאה מיוחדת לנושא. גם בסמינר השתלמות לספרני/ות תנועת המושבים, שהתקיים לפני מספר שבועות ב'בית ניסן' בנתניה, נכללה הרצאה של עורך 'פנטסיה 2000' על ספרות המד"ב. הרצאה דומה התקיימה גם בספריה הציבורית בנתניה, ביוזמת מנהלת הספריה גב' קרין אדר, שאף הכינה תצוגת ספרים נאה במקום. (פנטסיה 2000 גיליון 27)

בסוף שנת 1982 מסופר בפנטסיה 2000:

בחודשים אוקטובר-נובמבר התקיים בסינמטק בתל-אביב פסטיבל סרטי מדע בדיוני... הסרטים הוקרנו אחת לשבוע, בשלוש הצגות. התורים הארוכים שהשתרכו לפני קופות הסינמטק הוכיחו כי קיים קהל רחב למדי של חובבי מד"ב בארץ, לפחות כשמדובר בקולנוע. (פנטסיה 2000 גיליון 32)

בעקבות הפסטיבל הזה נערך חודש סרטי מד"ב נוסף בסינמטק ת"א במרץ 1983, במסגרתו הוקרנו 20 סרטים ישנים וחדשים. פירוט ההקרנות הופיע בפנטסיה 2000 34 (מרץ 1983). חוג לספרות מדע בדיוני בן 24 פגישות נערך בתשמ"ב ב"בית הסופר" ע"ש שאול טשרניחובסקי, בהדרכתו של ד"ר אורציון ברתנא. "החוג יעסוק בספרות המדע הבדיוני בן-זמננו מהיבטים שונים. פגישות אחדות תעסוקנה במקומה של ספרות המדע הבדיוני במסגרת ספרות זמננו וכן תוקדש תשומת לב ליצירה ישראלית בתחום זה." (מודעה פנטסיה 2000 גיליון 24, אמצע 1981, עמ' 33)

פעילויות בשנות התשעים

האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה, שהוקמה במאי 1996, מארגנת מאז פעילויות שונות: סדרות של הרצאות בבית אריאלה בתל-אביב, כנסים, הקרנות מיוחדות של סרטי מד"ב, פסטיבלים של סרטי מד"ב ופנטסיה בסינמטק ת"א ועוד, כחלק ממטרותיה המוצהרות, כפי שהן מופיעות באתר האינטרנט שלה ובבטאונה, **המימד העשירי**. החל משנת 1996/7 מתקיימות סדרות של הרצאות ודיונים בבית אריאלה, על נושאים שונים בעלי קשר למדע בדיוני. מאז מותו של עמוס גפן בינואר 1998, נקראת סדרת ההרצאות על שמו. בשנים 1998/9 כללה סדרת ההרצאות, בין השאר, מפגש עם סופרי המד"ב **גווינת ג'ונס וצ'ז ברנצ'לי** (שספריהם לא תורגמו עדיין לעברית), במסגרת שבוע ישראל-בריטניה; ערב חגיגי לרגל צאת המהדורה העברית החדשה של **"שר הטבעות"** מאת **טולקין**; הרצאות על חיפוש חיים ביקום, היסטוריות אלטרנטיביות, ועוד. פעילויות האגודה כוללות גם ארגון הקרנות מיוחדות של סרטי מד"ב בסינמטק, החל מסרטים בודדים ועד לאירועים ממושכים כמו פסטיבל סרטי פנטסיה שנערך ב-15.13.1998. החברים באגודה מקבלים הנחות על מחירי הכרטיסים.

כנסים

רוב הכנסים בתקופה זו נערכים בחגים העבריים, בימי חופשה של בתי הספר, לנוחותם של בני הנוער, המהווים חלק משמעותי מקהל הנוכחים בהם (אך לא את כולו). ב-20-21.10.1997 (סוכות תשנ"ח) נערך בסינמטק תל-אביב כנס מעריצי **"מסע בין כוכבים"** ו**"בבילון 5"** שכלל הקרנות פרקים מסדרות הטלוויזיה, הרצאות ודיונים, ותערוכה בלובי. את הכנס הזה אירגנה האגודה, לפני הקמת המועדון הישראלי למעריצי **"מסע בין כוכבים"**, "סטארבייס 972".

"סטארבייס 972" כבר אירגן את הכנס הבא, שנערך ב-6 לאוגוסט 1998 בבית ציוני אמריקה בת"א. כנס זה נקרא **"Q-האנתולוגיה: המיתולוגיה המודרנית של 'מסע בין כוכבים'"**, והוקדש לדמותו הכמו-אלוהית של Q, המופיעה בגילגוליה השונים של סדרת הטלוויזיה. גם כנס זה כלל הקרנות פרקים והרצאות, וכן תערוכת פוסטרים, שרטוטים טכניים ודגמים ומכירה של מוצרים שונים. לדברי תומס גודמן⁷⁵, יו"ר המועדון, באו לכנס כ-400 איש. כנס נוסף, בן חצי יום, היה בבית ציוני אמריקה ב-14.12.1998 (חנוכה תשנ"ח). שם הכנס היה **"From Time to Time – מסע בזמן ב'מסע בין כוכבים'"**, והוא כלל הקרנות פרקים מהסדרה וסרט קולנוע, והרצאה על פרדוקסים ומסע בזמן מנקודת הראות של הפיזיקה.

האגודה והמועדון יחד, בשיתוף סינמטק ת"א והמועצה הבריטית⁷⁶, אירגנו בחול המועד סוכות תשנ"ט (6-8.10.1998) כנס מדע בדיוני ופנטסיה ארצי בשם **"אי-קון 98: הדרך הלאה..."** (ובאנגלית: ICon 98: Onwards...). שעסק בעתיד האנושות, והתמקד מבחינת **"מסע בין כוכבים"** בבורג, יצורים ביו-קיברנטיים המאיימים על בני האנוש (וכל שאר תושבי הגלקסיה). בכנס התארחו שני סופרי מד"ב ידועים מבריטניה: **"איון ווטסון ובריאן סטבלפורד"**⁷⁷, שהרצו ודיברו עם הקהל על עבודתם ועל נושא הכנס. סדרת הרצאות ודיונים תחת הכותרת "פרוייקט Habitat" עסקה בתכנון ספינת דורות⁷⁸ ודנה בשאלת קיומה של האנושות מחוץ למערכת השמש⁷⁹. כמו כן נערך פאנל על מדע בדיוני בישראל. בנוסף הוקרנו סרטי מד"ב ופנטסיה ופרקים מסדרות **"מסע בין כוכבים"** השונות, ונערך חידון נושא פרסים בנושא הבורג. מספר חברות הציבו דוכני מכירה בכנס: הוצאות הספרים **"אופוס זמורה ביתן"**, חברת הד ארצי (משחקי מחשב), רשת החנויות "יריד הספרים", חברת אוליב (משחקי תפקידים וקלפים, ספרי קריאה ומוצרי **"מסע בין כוכבים"**) וחברת יוניקום (יבוא ושיווק מוצרי **"מסע בין כוכבים"**, **"בבילון 5"** ועוד). לפי הערכה של אורן רהט, שהיה שותף לארגון הכנס מטעם האגודה, השתתפו בכנס כ-700 איש.

⁷⁵ בשיחה איתי, 1.12.1998.

⁷⁶ באתר האינטרנט של המועצה הבריטית (<http://www.britcoun.org.il>) היה כתוב, משום מה, כי זה כנס המד"ב הראשון שנערך בישראל.

⁷⁷ מספריו של ווטסון תורגמו לעברית: **"לווייתן ושמו יונה"** (מתרגם: עמוס רגב, ספרית מעריב, 1982) ו**"שאלות קשות"** (מיכאל תמרי, עם עובד, 1997). שירו "אנדרומדה" מופיע בתרגומו של עמנואל לוטם על גב תוכנית הכנס; מספריו של סטבלפורד תורגמו לעברית: **"סחף שלווה"** (אמיר חירם, זמורה ביתן, 1987).

⁷⁸ כיוון שהמרחקים בין כוכבים נמדדים בשנות אור רבות, ונסיעה במהירות העולה על מהירות האור איננה אפשרית, מבחינה תיאורטית, פתרון אפשרי למסע בין כוכבים יהיה בספינת חלל המסוגלת לקיים דור אחר דור של בני אנוש – ספינת דורות. בין ספרי המד"ב המשתמשים ברעיון ספינת הדורות שתורגמו לעברית ניתן למנות את **"טקסי בגרות"** מאת אלכסיי פאנשין, **"אל האינסוף"** מאת בריאן אולדיס ו**"מייפלואר"** מאת קוין או'דונל.

⁷⁹ סיכום דיוני הפאנל מאת אורן רהט הופיע בגיליון 7 של **"המימד העשירי"** (אפריל 1999).

האגודה והמועדון השתתפו גם בפסטיבל הקומיקס והפנטסיה השלישי, שנערך ב-3-2.3.1999 (פורים) בבית ציוני אמריקה. הוקרנו קטעים הומוריסטיים מסדרות מד"ב, נערכה תחרות תחפושות וניתנו הרצאות על המדע הבדיוני, חובביו ותרגומיו לעברית, ועל "מסע בין כוכבים".

האגודה עובדת, החל מסוף שנת 1998, על ארגון כנס בינלאומי גדול, האמור להתקיים לקראת סוף האלף השני ותחילת השלישי, בדצמבר שנת 2000. הכנס, שיתקיים בצפון הארץ, ייקרא ArmageddonCon, ויסתיים באירוע בהר מגידו, שם אמורים, על פי האמונה הנוצרית, להתחיל אירועי יום הדין. לדברי תומס גודמן, מארגני הכנס משתפים פעולה עם משרד התיירות, שהקציב לו מימון ראשוני.

סיכום

הפירוט בפרק זה מקיף, למיטב ידיעתי, את רוב, אם לא כל, הפעילויות שנעשו בארץ סביב תחום המד"ב. ניתן לראות לפיו בבירור איך הריכוז של פעילויות חובבים נראה בשתי תקופות בהן יש גם גידול משמעותי במספר ספרי המד"ב והפנטסיה היוצאים לאור – תחילת שנות השמונים, והחל מאמצע שנות התשעים. נראה שפעילויות החובבים נוטות להופיע כשנה או שנתיים לאחר תחילת השגשוג בתחום הספרים, אולם לדעתי, כמות הנתונים קטנה מכדי שניתן יהיה להסיק מהם מסקנות כלליות בעלות תוקף ממשי.

מעניין לראות איך ניסיונותיהם של החובבים בישראל ליבא אליה את תת-התרבות של חובבי המד"ב, שמקורה בעולם האנגלו-אמריקאי, מקבלים עזרה משמעותית מנציגיהן הרישמיים של התרבות האמריקאית והבריטית – נספחי התרבות בשגרירויות, הנותנים חסות לכנסים ומממנים ביקורים של סופרי מד"ב בארץ. אמנם, אין להניח שנציגים אלה פועלים לפי הנחייה מגבוה להנחיל לאזרחי ישראל דווקא את המדע הבדיוני, אלא אולי לפי טעמים אישיים, אולם אין ספק שהשגרירויות מקבלות את התחום הזה כחלק מתרבות ארצן שיש טעם לתמוך בהצגתו בפני הישראלים.

כתבי עת בישראל

כזכור (<היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, ז'אנר נולד בכתבי עת, 24) בארצות הברית, השוק העיקרי של המד"ב בעולם, צמח הז'אנר בראש ובראשונה בכתבי עת, בעיקר מן הסוג הזול (pulp), ובצורת סיפורים קצרים. רבים רואים את ערש לידתו של הז'אנר במגזין **Amazing Stories** אותו יסד **הוגו גרנסבק** באפריל 1926, והמונח "תור הזהב" של המדע הבדיוני מתייחס בעיקר לאותם סיפורים שהתפרסמו במגזינים השונים שהיו קיימים בשנות השלושים והארבעים של המאה. החל משנות החמישים התרחשה אמנם דעיכה בשוק המגזינים, וכובד המשקל של ספרות המד"ב עבר לספרים בעיקר בכריכה רכה, אך עד היום יוצאים לאור כתבי עת כמו **Magazine of Science Fiction and Fantasy**, **Asimov's Science Fiction** או **OMNI**, מגזין מדע-פופולרי הכולל גם סיפורי מד"ב. בישראל, לעומת זאת, מעולם לא שיגשו כתבי עת של מדע בדיוני, והיחיד מביניהם שהצליח לשרוד למשך זמן ממושך – **פנטסיה 2000** (44 גיליונות במשך כשש שנים) – סבל לכל אורך הדרך מקשיים כלכליים (וגם לא היה מגזין פאלפ אלא כתב עת איכותי, בעל יומרות רציניות, שפנה לקהל משכיל). מעניין לראות (בפירוט בהמשך) את ההבדל ביחסם של המעורבים בכתבי העת השונים לנושא המד"ב וליוקרתו בחברה – על פי נכונותם להשתמש בשמותיהם האמיתיים. ברוב כתבי העת של שנות החמישים והשבעים אין פירוט של שמות העוסקים במלאכה, או שהשמות מופיעים בצורה החשודה כבדויה. לעומת זאת, **פנטסיה 2000** ובפנזינים של שנות התשעים כתובים בגלוי ובמלואם רוב שמותיהם של העורכים, הכותבים, המתרגמים והמעצבים הגראפיים, ואלה מתוכם שאיתם דיברתי גאים במעשי ידיהם. ההבדל הוא, לדעתי, המטרה: מי שניסו להפיק רווח כספי מז'אנר פופולרי אך "תת-תקני" לא ששו לחשוף את מעורבותם בפעילות. לעומת זאת, ה"משוגעים לדבר" העוסקים בתחביבם שמחים בו. **פנטסיה 2000** נמצא על קו התפר, כמגזין שנוסד על-ידי חובבים, אך ניסה להיות ריווחי (ולא הצליח בכך).

שנות החמישים והשישים

(< ספרים מתורגמים – עד שנות השישים, 41, לסקירה של ספרי מד"ב שיצאו לאור באותה תקופה) הנוכחות של מד"ב בתרבות לפני סוף שנות השבעים היתה ספורדית, ומרוכזת בתחום הסיפורים לילדים, פרט לתקופה קצרה בסוף שנות החמישים, שאז נעשה ניסיון לכוון אל קהל מבוגר יותר בספרי מצפן ובכתבי העת המפורטים בהמשך. ההופעה הראשונה, ככל הנראה, של סיפורי מד"ב בכתבי עת עבריים היתה בשנות החמישים בחוברות **טרזן** מאת **יובב** (שם בדוי של הסופרים **עמוס אריכא**, **אהרון אמיר**, **עמוס קינן** ואחרים, לפי אשד, 1998 ב') בהוצאת **הקרנף** (1955-1964), וכן בחוברות **טרזן** של הוצאות אחרות כמו **הנמר**, **הפיל**, ו**רמדור** מאותה תקופה, שנכתבו בארץ. במאמר "טרזן בארץ הקודש" (אשד, 1998 ב') אלי אשד טוען שהיו בסך הכל כתשע-מאות חוברות כאלו, שברבים מן הסיפורים הכלולים בהן מככב **טרזן** בעלילות מדע בדיוני: מסע בזמן, מלחמה בפולשים מן החלל, מאבק ברובוטים, במדענים מטורפים או במפלצות. חלק מן הסיפורים היו פלגיאטים של סרטים או ספרים מחו"ל, אך רבים מהם היו סיפורים מקוריים, כולל עלילות של מאבקיו של **טרזן** בנאצים או במזימות מצריות. נראה שלא היה המשך ישיר

לתופעה שמייצגות החוברות הללו, שיצאו לאור בתקופה שבה היתה בארץ פריחה של ספרי ריגול מסוגים שונים, חלקם תרגומים אמיתיים וחלקם תרגומים פיקטיביים כמוהן. כמעט במקביל, בסוף שנות החמישים, יצאו לאור ארבעה כתבי עת שהיו מוקדשים במפורש ובאופן בלעדי למד"ב, מתורגם כולו מאנגלית. נחמן בן-יהודה אינו מתייחס במאמרו לראשון, אך על השלושה הבאים הוא אומר שכולם היו הפקות דלות-תקציב, ולפיכך בעלות איכות גרועה, לפחות מבחינה פיזית (Ben-Yehuda, 1986). כתבי העת הללו נדירים ביותר כיום, וחלקם אף אינם נמצאים אפילו בספרייה הלאומית בירושלים, אלא רק בידיהם של אספנים מסורים לעניין, אם בכלל. הגיליונות שהצלחתי לראות (וגם השאר, יש להניח) הם חוברות דקות מנייר עיתון, שעל שעריהן ציורים או תמונות של ספינות חלל או אסטרונאוטים, וכותרות סנסציוניות.

כתב העת המוקדם ביותר, **סיפורי דמיון** בעריכת **מיכאל קרת** (זהו השם הכתוב בחוברות. אין ודאות שזה שמו האמיתי של העורך, ולא נתקלתי בו בשום מקום אחר), יצא לאור בארבעה גיליונות בשנת 1956. בכל אחד מן הגיליונות התפרסם סיפור עיקרי, מאת סופרים בני תור הזהב (<היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, 26): **רוג'ר לי ורנון**⁸⁰, **אסימוב**, **קוטנר**, **ואן ווגט**. בנוסף התפרסמו בו בהמשכים **"דברי ימי ישוב המאדים"** מאת **ריי ברדבורי** ו**"פלישה לכדור הארץ"** מאת **היינליין**. לא מצויין מי המתרגמים. העורך כתב לכל חוברת הקדמה, העוסקת באופן כללי ב"ספרות הדמיון":

ההפתעה העיקרית שנתחוללה בתחום הספרות בשנים האחרונות היתה התפתחותו המפליאה של סוג ספרותי חדש. תחילה פרץ זה והציף, כסילון-מים, את ארצות הברית של אמריקה. פרופיסורים בשעת ההפסקות באוניברסיטאות, עורכי-דין במשרדיהם, מהנדסים, רופאים, סטודנטים, ואף מצחצחי-נעליים ונערי-מעליות, כולם נתקפו לפתע בולמוס של קריאת הספרות החדשה, הנחשבת לספרות טובה ומכובדת, ויחד עם זה מרתקת כל כך עד שהיוותה סכנה שאימה ליטול את ההתעניינות מן הספרות הבלשית! (מתוך דבר העורך בגיליון הראשון)

קוסמוס: סיפורי מדע דמיוני יצא לאור בארבעה גיליונות בשנת 1958. **בקוסמוס** צוינו שמות מחברי הסיפורים, אך לא שמות מתרגמיהם. על פי **פנטסיה 2000** "ירחון זה, יחד עם הוצאת 'מצפן' הזכורה לטוב, הם אלה שהצמיחו את דור חובבי המד"ב הראשון בארצנו" (**פנטסיה 2000** גיליון 3, מרץ 1979, עמ' 82). היחס **לקוסמוס בפנטסיה 2000**, ממרחק של יותר מעשרים שנה, הוא נוסטלגי ומלא הערכה: "קוראי המד"ב הוותיקים בישראל זוכרים בנוסטלגיה מסויימת (...) גם את כתב-העת 'קוסמוס' ששבק אחרי גיליונות ספורים ופרסם כמה וכמה סיפורים מעולים של ליינסטר, שקליי, בראון, ואחרים" (**פנטסיה 2000** גיליון 23, 1981, עמ' 45). בגיליון 29 של **פנטסיה 2000** (מאי 1982) נאמר כי המשורר יונתן רטוש (תחת השם אוריאל שלח), שתירגם כבר בשנת 1952 אנתולוגיה של סיפורי מד"ב לעברית ("**היה היה בעתיד**", הוצאת קרני), היה מעורב בהוצאת כתב העת **קוסמוס**, אולם לא מצאתי לכך סימוכין באף מקום אחר.

כתב העת **סיינס פיקשן** יצא לאור בארבעה גיליונות בשנת 1958 בהוצאת קרנף. על שעריו של גיליון מספר 4, לדוגמה, מופיעות הכותרות "סיינס פיקשן. סיפורים דמיונים. דו קרב על הירח. היום – זה כבר לא דמיוני! קרב בחלל * קליעים אטומיים בפעולה"

⁸⁰ Roger Lee Vernon אינו סופר ידוע במיוחד. הערך המוקדש לו באנציקלופדיית המד"ב הוא בן פסקה אחת בלבד, ומגדיר את המד"ב שכתב כשיגרתי (Clute & Nicholls, 1995: 1279).

כתב העת **מדע דמיוני** יצא לאור בשלושה-עשר גיליונות בשנת 1959, והכיל סיפורים מתורגמים בלא ציון שמות המחברים או המתרגמים, למרות איכותם הטובה של התרגומים (Ben-Yehuda, 1986). היחס אליו **פנטסיה 2000** (שוב, ממרחק של כעשרים שנה) היה מזלזל, בטענה שרוב הסיפורים שפורסמו בו היו גרועים למדי. בגיליון 23 של **פנטסיה 2000** פורסם סיפור מתוך 'מדע דמיוני', בלוויית הכיתוב: "...אנחנו רק שינינו את שמו ושיפרנו במקצת את רמתו הלשונית. הסיפור הזה מהווה אולי דוגמה לסוג מסויים של סיפורים שרווחו בימים ההם בחלק מכתבי העת למד"ב. העיתון 'מדע-דמיוני' לא טרח לציין את שמות הסופרים, כך שאין לנו מושג על זהותו של המחבר. אולי למישהו מהקוראים יש?" (**פנטסיה 2000** גיליון 23, 1981, עמ' 72) באותו גיליון פורסם גם ציטוט מתוך פנייה לקוראים שהתפרסמה בגיליון מס' 2 של **מדע דמיוני**:

"אחרי כשלונות רבים של הוצאות שלא הצליחו בגלל סיבות שונות והמחיר הגבוה, תקוותנו ש'מדע דמיוני' יצליח בגלל איכותו הרמה ומחירו הזול. קורא נכבד! עזור לנו להצליח במשימתנו לתת לקורא העברי חומר קל, מבדר, בסגנון טוב ובמחיר זול את החוברות שמליוני קוראים בעולם חסידים לו ורק בארץ הוא חסר..." (מצוטט ב**פנטסיה 2000** גיליון 23, 1981, עמ' 45)

בשנת 1963 יצאו לאור 7 חוברות סיפורי **פלאש גורדון** מאת ה.ל. הלדר בהוצאת **רמדור**, שוב בלא ציון שם המתרגם. לדברי אלי אשד (אשד, 1999: 7) הסדרה כולה נכתבה בארץ. בערך המוקדש לפלאש גורדון באנציקלופדיה של המדע הבדיוני (Clute & Nicholls, 1995: 432-434) מפורטים שמותיהם של האנשים שהיו מעורבים בגילגוליו השונים של גורדון (קומיקס, ספרים, סרטים ותוכניות טלוויזיה) אין אף שם הדומה ל"ה.ל. הלדר", עובדה המחזקת את האפשרות שחוברות אלה היו תרגומים פיקטיביים (<תרגומים פיקטיביים, 66).

בשנת 1965 מצויינת בכרך מ' של **קרית ספר** הופעתו של "פרי רודאן - מס' 1 מבצע סטארדסט" בחוברת בת 47 עמודים בהוצאה הלא ידועה **שחק**, ומופיע הפירוט הבא: "הסדרה הגדולה מאת ק.ה. שר וקלרק דרלטון : פרי רודאן כובש החלל החיצון". למרות שבכרכים הבאים של **קרית ספר** אין אזכור של חוברות נוספות, היתה זו סדרה של 4 חוברות. (בשנת 1979 התחילה הוצאת **רמדור** להוציא את סדרת **פרי רודאן** בספרים. שני הספרים הראשונים הכילו תוכן מקביל לאותן ארבע חוברות מוקדמות הערה בסעיף שפות מוצא, 65).

החל מתחילת שנות הששים ועד לסוף שנות השבעים, בתקופה שבה לא התפרסמו בארץ ספרי מד"ב רבים ולא היו כל פעילויות מד"ב עליהן ידוע לי, גם לא יצאו לאור כל כתבי עת המוקדשים למדע בדיוני.

שנות השבעים

הפריחה הכללית בשוק המד"ב בסוף שנות השבעים הביאה לחידוש הנסיונות להוצאה לאור של כתבי עת, בנוסף לספרים. **פנטסיה 2000** היה הראשון, המרכזי והרציני ביותר, וכאמור, גם האריך ימים יותר מכולם. 44 גיליונות יצאו לאור בין דצמבר 1978 לאוגוסט 1984. (בשל חשיבותו של **פנטסיה 2000** בתקופת שיא השגשוג של המד"ב בישראל עד כה מוקדש לו פרק נפרד).

ההצלחה היחסית של **פנטסיה 2000** הולידה שני נסיונות נוספים: **עולם המחר** יצא לאור בגיליון אחד בלבד בשנת 1979 בהוצאת **חותם**, והכיל סיפורים מתורגמים (בלא ציון שמות המחברים או המתרגמים), קריקטורות, וכן כתבות בנושאי תוכנית החלל האמריקאית, עב"מים, רובוטים ועוד

(Ben-Yehuda, 1986). במאמרו של בן-יהודה מופיע גם הציון היחיד שמצאתי לכתב העת **מדע בדיוני**, שגיליון יחיד שלו בעריכתו של אבי כצמן הופיע בשנת 1982, והוקדש כולו לתרגום "Hiding Place" מאת **פול אנדרסון** על-ידי כצמן. כתב העת אינו נמצא בספרייה הלאומית בירושלים, והעיתונאי אבי כצמן⁸¹ (**הארץ**) מכחיש כל קשר אליו.

קוסמוס, המבחר של אסימוב יצא לאור בששה גיליונות בעריכתו של ד. קול (אין לי כל פרטים עליו או עליה) בהוצאה הלא מוכרת עתיד בשנת 1979. תוכנו של כתב העת היה תרגום (ללא ציון שמות המתרגמים) מתוך *Isaac Asimov's Science Fiction Magazine*, עליו נוספו מכתבים למערכת וסיפורי מד"ב שנכתבו בארץ (בגיליונות 3, 5, 6). בשנה זו פורסם גם הספר "**באק רוג'רס במאה ה-25**", בתרגום ד. קול ובהוצאת קוסמוס. לפי מאמרו של בן-יהודה, **קוסמוס** כשל בשל פרסום לקוי, דמי מנוי נמוכים מדי וחוסר רצון לקבלת מודעות פרסומית, למרות הפוטנציאל שהיה גלום בו. יחסו של **פנטסיה 2000** למתחריו היה חיובי (לפחות לאחר ששבקו חיים): "במשך השנה זכינו לביקורים קצרצרים של שני מגזינים נוספים למד"ב – אשר לצערנו עזבונו – ואנו נותרנו לבדנו..." (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 12, ינואר 1980).

מאז שהופסקה ב-1984 הוצאתו לאור של **פנטסיה 2000** ועד היום לא נעשה בארץ כל ניסיון להפיק כתב עת מסחרי המוקדש למדע בדיוני.

פנזינים (כתבי עת של חובבים)

פנזינים הם כתבי עת של חובבים, המופצים בדרך-כלל לקהל מנויים מצומצם, מוגדר מראש, המממן את הוצאתם. מטרת הפנזינים איננה רווח כספי, ורוב העבודה הכרוכה בכתיבתם, בעריכתם ובהפצתם נעשית בדרך-כלל בהתנדבות. כיוון שפנזינים מופצים בתוך מסגרות חברתיות מצומצמות, ולא באופן מסחרי או רשמי, קשה לאתר מידע עליהם. יתכן שהיו עוד כמה יוזמות קצרות-מועד דומות לאלה שיפורטו בהמשך, שפשוט לא הצלחתי לגלות עליהן נתונים, אולם הן לא השאירו חותם ממשי בתרבות.

באחד הגיליונות הראשונים של **פנטסיה 2000** מסופר על עיתון מד"ב לילדים, ומאת ילדים:

יש דור המשך לחובבי המד"ב בארץ! קראנו בהנאה את גיליון הראשון של עיתון מד"ב לילדים, בשם 'מד"ב צעיר', שאותו מוציאים לאור באופן עצמאי לחלוטין (משוכפל מסטנסיל) אילן גרייצר, אסף ציפור ועודד סטן מת"א. העורכים הצעירים (תלמידי כיתה ו') מכריזים במאמר המערכת שלהם: "עיתון זה נועד לכל אלה שרוצים לקרוא מדע בדיוני 'קל', וכן לאלה שרוצים לכתוב סיפורי מד"ב..." (פנטסיה 2000 גיליון 5, מאי 1979, עמ' 55)

פריחת מועדוני החובבים של מד"ב הביאה לפרסום הפנזין היחיד (כנראה) בתקופת השיא של תחילת שנות השמונים, זה של מועדון חובבי המד"ב החולוני בהנהלתו של אלי הרשטיין. הפנזין נקרא **עולמות** והתפרסמו ממנו שני גיליונות משוכפלים בני עשרה עמודים, שכללו מידע על פעילויות החוג, סיפורים קצרים וביקורות ספרים (Ben-Yehuda, 1987).

⁸¹ בשיחת טלפון איתי, 30.3.1999

(...) לאחרונה גברה הפעילות דווקא מדרום לתל-אביב, בחולון, וזאת בעיקר הודות ליזמתו הנמרצת של אלי הרשטיין, שהקים את 'החוג החולוני למדע בדיוני' ותורם ממיטב זמנו ומרצו לפעילות החוג. החוג מונה כעת כ-50 חברים המשלמים דמי חבר סמליים בסך 10 שקל (לכיסוי הוצאות של משלוח מכתבים, הנפקת תעודות חבר וכו'), והוא מתעתד להוציא לאור עיתון חובבים – 'חובבתון' כדוגמת ה'פנזינים' בחו"ל (...) נראה לנו שפעילות החוג החולוני יכולה לשמש מופת ודוגמה לערים אחרות, ואנו תקווה שאכן יהיה כך. (פנטסיה 2000 גיליון 27, מרץ 1982, עמ' 20)

בגיליון השני של **עולמות** התפרסמו שני סיפורים קצרים מאת שתי כותבות בנות שתיים-עשרה, דינה זילבר וסיגל עתיר, ובנוסף מאמר על תורת האבולוציה מאת דורית ויינשטיין (שכתבה גם בפנטסיה 2000), מאמר על חובבות המד"ב בארץ ובעולם מאת ארז הראל, "עבמולוגיה – מדריך לנבוכים" מאת יואב לינצקי מן "המרכז לחקר עב"מים" בחולון ורשימה של ספרי מד"ב מתורגמים לעברית שזכו בפרס הגוגו.

בתחילת שנת 1989 ייסדו אהרון שיר וביל סילברמן חוג מדע בדיוני ברחובות (<חוגי חובבים, 90), ומאז עורך שיר את עלונו של החוג, **CyberCozen**. לדברי שיר⁸², במקביל להקמת החוג נעשה ניסיון להוציא פנזין בשם **על מד"ב**, בעריכת דינה בן-קיקי (כיום שונרא), אולם היוזמה נקטעה לאחר שני גיליונות בשל ביקוש מועט, שלא כיסה את ההוצאות, ואיכות גרועה. כיוון שכך, שיר ייסד את **CyberCozen**, קודם כל כדף מידע על פעילויות החוג. בהדרגה נוספו לעלון חומרים ומאז אמצע שנת 1989 הוא יוצא מדי חודש, ומכיל ארבעה דפים. **CyberCozen** כתוב רובו באנגלית ונשלח לכ-60 מנויים, 10 מהם בארה"ב. הוא מכיל לעיתים קרובות חומרים בעברית, והיו גם כמה גליונות שנכתבו עברית בלבד. הפנזין כולל מידע על פעילויות החוג של רחובות (ובשנים האחרונות גם על פעילויות האגודה הארצית < חוגי חובבים, 90), ביקורות על ספרים (רובם באנגלית), סרטים ותוכניות טלוויזיה, מאמרים, סיפורים קצרים, הומור, ומכתבים לעורך. לדברי שיר, הוא מבקש מקוראיו סכום כסף סמלי, לכיסוי הוצאות (30 ש"ח למי שמקבלים את העלון בדואר, 15 ש"ח לשכניו ברחובות, שהוא מביא להם את העלון בעצמו), אך בעיקר מבקש לוודא שמי שמקבל את הפנזין קורא אותו, ולא זורק אותו לפח.

האגודה הישראלית למדע בדיוני ופנטסיה, שנוסדה במאי 1996, מוציאה לאור פנזין בשם **המימד העשירי**, בעריכתו של אבנר פרידמן. העיתון, שנשלח לבתייהם של חברי האגודה, יוצא לאור מדי מספר חודשים, עד סוף 1998 יצאו לאור 6 גליונות. הפנזין כולל ידיעות ומאמרים בנושאי מד"ב וכן סיפורים מקוריים. רוב החומר המתפרסם בו כתוב בעברית על-ידי חובבי מד"ב, בדרך-כלל במיוחד עבור **המימד העשירי**, אולם התפרסמו גם מספר מאמרים באנגלית, ממקורות אחרים. לדברי פרידמן⁸³, **המימד העשירי** מודפס באלף וחמש-מאות עותקים, מתוכם נשלחים בדואר 300-350 לחברי האגודה, והשאר מופצים בכנסים ובאירועים בהם צפוי קהל שיהיה מעוניין בהם, כחומר פרסומי של האגודה. הוצאת כתב העת ממומנת מדמי החבר השנתיים באגודה ומפרסומות מעטות

⁸² בהתכתבות בדואר אלקטרוני, פברואר 1999.

⁸³ בשיחת טלפון איתי, 22.3.1999.

המופיעות בו (למשל לספרי הוצאת אופוס, חברת משחקי המחשב "מחשבת" או חברת Comics Express להפצת חוברות קומיקס מחו"ל בגיליון 2, דצמבר 1996, ולסינמטק תל-אביב וחברת אוליב, המפיצה משחקי תפקידים, בגיליון 5, מרס 1998). לדברי פרידמן, גיליון 7, שיצא לאור באפריל 1999, אמור להיות הראשון שיופץ גם בצורה מסחרית בחנויות ספרים, במחיר 17 ש"ח.

הגיליון הראשון של **סטארבייס 972**, המגאזין של המועדון הישראלי למעריצי "**מסע בין כוכבים**" יצא לאור באוקטובר 1998. עורכים אותו במשותף אורי אביב, אורי גונדה ויונתן מוזס, ממייסדי המועדון. בדבר העורכים הראשון כתוב: "עמלנו רבות בכדי להביא בפניכם את מיטב הכתבות והטורים, בעיצוב מקצועי וסגנון טרקרי⁸⁴, וב-16 עמודי צבע איכותיים, עטופים בכריכה צבעונית ומושכת". העיתון אכן צבעוני מאוד, ומלא תמונות וגרפיקה. הוא גם גדוש כותרות, ביטויים, ציטוטים ושמות באנגלית (באותיות לטיניות). אין ספק שהעוסקים במלאכה מכירים היטב כתבי עת (אמריקניים בעיקר) המוקדשים למד"ב בכלל ול"**מסע בין כוכבים**" בפרט. נראה שההנחה שלהם היא שהקוראים הפוטנציאליים אמנם מעדיפים לקרוא בעברית, אבל הביטויים האנגליים אינם פוגעים ברצף הקריאה שלהם, אלא רק מוסיפים נופך "נכון" ו"אמיתי" לנושא ולתוכן. (באירועים שמארגן המועדון מוקרנים בדרך-כלל פרקים מן הסדרות השונות של "**מסע בין כוכבים**" בלא תרגום לעברית והצופים, שרובם בני נוער, אינם מוטרדים מכך.) כל הכתבות בעיתון זה עוסקות ב"**מסע בין כוכבים**" בגרסאותיו השונות בטלוויזיה ובקולנוע.

⁸⁴ כלומר בסגנון Star Trek.

פנטסיה 2000

כאמור, **פנטסיה 2000** היה כתב העת הישראלי החשוב ביותר בתחום המדע הבדיוני, הן כמותית והן מבחינת הדחיפה שנתן לתחום, לא רק בחלק הכתוב שלו, אלא גם ביצירת קשר בין החובבים, בארגון פעילויות ובשינוי היחס הכללי לז'אנר בארץ. הוא יצא לאור ב-44 גליונות, החל מדצמבר 1978 ועד לאוגוסט 1984, במקביל לתקופת השיא מבחינת מספרי ספרי המד"ב שיצאו לאור בארץ. **פנטסיה 2000** היה כתב-עת בשחור לבן, בעל כריכה צבעונית. מספר העמודים בכל גיליון היה כששים או שמונים בגליונות רגילים, ועד למאה ועשרים בגליונות מיוחדים. גודל כתב-העת היה 27X21 ס"מ, פורמט דומה לזה ששימש בחו"ל את מגזיני הפאלפ היוקרתיים יחסית בשנות העשרים והשלשים וכן מגזינים בשנות הששים המאוחרות, למשל *New Worlds* (Clute & Nicholls, 1995: 102). בכתב העת ניכרה מלכתחילה הקפדה על העיצוב, והוא הכיל גרפיקה רבה – כותרות מודגשות בסגנון כתב "עתידיני" ו"ממוחשב", איורים גדולים לסיפורים ולמדורים, אם צילומים ואם ציורים, וקריקטורות, רובן שנונות למדי. רוב האיורים הפנימיים הללו נלקחו מחוברות לועזיות, ולעיתים אף חזרו על עצמם. על השערים, לעומת זאת, התפרסמו לעיתים קרובות איורים וצילומים ישראליים מקוריים, בין השאר מאת מישל קישקה, שהוא אחד המאיירים הישראליים הידועים ביותר כיום, יבשם עזגד, שהתחיל את דרכו כצלם והמשיך כעיתונאי בתחום המדע וכסופר מד"ב – וגם ויקטור אוסטרובסקי, שבשנת 1990 פירסם בקנדה ספר חושפני על "המוסד" הישראלי. לדברי אהרון האופטמן⁸⁵, אחד ממייסדי כתב העת ומעורכיו, **פנטסיה 2000** נוסד על הדשא של הפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל-אביב, על-ידי חובבי מדע בדיוני, שהתעודדו למראה שתי סדרות ספרי המד"ב המצליחות, של מסדה ושל עם עובד. **פנטסיה 2000** התקבל באהדה רבה למדי בעיתונות הכללית, הן כרעיון, בטרם יצא לאור, והן במהלך חייו⁸⁶.

עצם קיומו של מגאזין למדע בדיוני לאורך שנה סדירה ושלמה היה ראוי לציון, גם אלמלא היתה שנה זו שנת מהפך ביחס הכללי לספרות זו בישראל. אם לפניה, יצאו כל השנים ספרי מדע בדיוני במספר שניתן למנותו, כמדומה, באצבעות הידיים והרגליים, ועוד יותר עודף – הרי בתוך שנה זו יצאו עשרות ספרים מתורגמים, וכמה וכמה ישראלים החלו לשלוח-ידם בחיבור סיפורים קצרים בז'אנר זה (...) הגודשים את עמודיה של החוברת, המעוצבת בטעם טוב ובאיפוק (סלע, 1980)

זו הזדמנות נאותה לברך את "המאגאזין למדע בדיוני" ואת עורכיו. לא קל, בפירוש לא קל, לקיים כתב-עת ספרותי בישראל, ואני תמים-דעים עם העורך אהרון האופטמן ש"יש סיבה לשמוח" על שום ש"פאנטאסיה 2000" מחזיק מעמד על אף כל הקשיים. (דור, 1982)

⁸⁵ בשיחה איתי באוניברסיטת ת"א, 23.6.98.

⁸⁶ קטעי העיתונות העוסקים בו ונמצאים ברשותי הם: ? 1978; ברטנא, 1983; דור, 1981; דור, 1982; זק, 1982; משב, 1981; סלע, 1980; פוקס, 1978; פלג, 1978; רגב, 1978; שיר, 1980. (פרטיהם המלאים מופיעים ברשימה הביבליוגרפית).

ההתייחסות הקבועה כמעט בעיתונות הכללית לעורכיו וקוראיו של **פנטסיה 2000** היא בכינוי "משוגעים לדבר".

עורכים ואנשי מערכת, מתרגמים

רוב האנשים שהיו מעורבים ביצירת כתב העת מופיעים בו בגלוי בשמותיהם המלאים, ולא בשמות בדויים או מקוצרים, כמו בכתבי עת קודמים או מקבילים בתחום המדע הבדיוני. הדבר מעיד על תפיסה שונה של מיקומו התרבותי של **פנטסיה 2000**, על גאווה של העוסקים במלאכה בפעילות ובתוצר שלה. יתרה מזאת, מעבר לשמות, לעיתים הופיעו פרטים ביוגרפיים של פעילים: בדבר העורך של גיליון 4 (אפריל 1979) מוצגים אנשי המערכת, הקובעים את תכולת המגזין: ציפי האופטמן, סטודנטית למשפטים בת 24, ממונה על המדורים הכלליים; בעלה, אהרון האופטמן, בן 30, מהנדס הלומד לתואר דוקטור, משמש כעורך המדורים המדעיים; דובי לרר, סטודנט למשפטים בן 26, העורך הספרותי; אלי טנא, סטודנט למשפטים בן 26, העורך והמו"ל. דוגמה נוספת, בגיליון 23 (1981) מופיעות קריקטורות "פרי מכחולו של אומן ישראלי צעיר בשם אורי פינק"⁸⁷, תושב תל-אביב, העומד להתגייס בקרוב לצה"ל (...) את הרעיונות לקריקטורות מספק לו בדרך כלל ידידו גבי שחר, חובב מד"ב נלהב, לשעבר כתב ב'מעריב לנוער', וכעת חייל בשרות חובה".

יוצא דופן אחד בתחום זה (אם כי יתכן, כמובן, שהיו נוספים, שלא גיליתי) הוא הנרי אונגר, שהצטרף למערכת **פנטסיה 2000** תחת השם "יוחנן נאגל". לדברי אונגר⁸⁸, הוא בחר להשתמש בשם בדוי זה (ששימש אותו גם במקומות אחרים), כיוון שהרגיש שלא יהיה נאות לשאוב את שמו לתוך כתב עת שהוא אחד מהבעלים שלו (< להלן). אונגר היה באותה תקופה מבקר ספרותי אליטסטי, לדבריו, בין השאר בעיתונים **הארץ** ו**דבר**. הפסבדונים איפשר לו להפריד בין שתי הפרסונות, זו של התרבות המרכזית וזו המזוהה עם הז'אנר הנחשב עדיין שולי וגם, בין השאר, לפרסם דעות מנוגדות תחת שני השמות השונים. מאמרים ספורים פרי עטו פורסמו ב**פנטסיה 2000** גם בשמו האמיתי.

העורך הראשון של **פנטסיה 2000** היה אלי טנא. מאוחר יותר הצטרף אליו ואחר-כך החליפו אהרון האופטמן (מגיליון 18 עד 31). החל מגיליון 32 היתה העורכת גבי פלג. במשך 16 הגיליונות הראשונים היו אנשי המערכת ארבעת מייסדיו של המגזין. לאחר מכן חלו תחלופות: דובי לרר עזב ללימודים בארה"ב ו"יוחנן נאגל" הצטרף. שלדון טייטלבוים (<פעילויות חובבים, 86) היה חבר מערכת בגיליונות 20-32 ואחר-כך שוב בשלושת הגיליונות האחרונים. יהודית אבישי הצטרפה בגיליון 29 (הופעתה הראשונה בעיתון היתה במסגרת המכתבים למערכת, שם הצהירה שהיא חובבת מד"ב ותיקה), דני בלושטיין בגיליון 32 ועמנואל לוטם בגיליון 39, במקביל לעזיבתו של יוחנן נאגל.

אנשי המערכת הם שתירגמו גם, לפחות בתחילת הדרך, את רוב הסיפורים והמאמרים, ובמקרים אלה לא מצוין שם המתרגם. לפי מאמרו של נחמן בן-יהודה (Ben-Yehuda, 1986) נהגה מערכת פנטסיה בתחילה לשלם למתרגמים, אך הקשיים התקציביים הובילו לביטול המנהג. לדברי אונגר בשיחה איתי, מערכת כתב העת שילמה לכל אורך הדרך לחלק מהמתרגמים, אך היו כאלה שעשו

⁸⁷ פינק הפך מאז לאחד מאמני הקומיקס המובילים בארץ, עם סדרת "זבנג" שלו, המופיעה בעיתונים **מעריב לנוער** ו**מעריב לילדים**, בספרים וכסדרת טלוויזיה (גרין, 1999).

⁸⁸ בשיחה איתי, 24.3.1999.

זאת בהתנדבות. פעמים ספורות התפרסמו קטעים מספרים או סיפורים מתוך כתבי עת מוקדמים יותר, כמו למשל קטע מתוך "1984" מאת ג'ורג' אורוול בתרגומה של ג. אריזון משנת 1972, או הסיפור "הצללים" מתוך כתב העת **מדע דמיוני** משנת 1959. בכמה מקרים מצוין בהקדמות לסיפורים כי הסיפור הגיע למערכת ביוזמת קורא, שגם תרגם אותו. למשל:

והפעם לפנינו סיפור קצר של ד. פייב, סופר בולגרי, שתורגם ונשלח אלינו על-ידי הקורא אליהו גורפינקל. (**פנטסיה 2000**, עמ' 72)

בין המתרגמים הבולטים מבחינה כמותית של סיפורים אפשר למנות את שירה טמיר-אלקיים (שגם סיפורים פרי עטה התפרסמו ב**פנטסיה 2000**), יותם ראובני, מאיה שני-דור, טל שפר, מוניקה שדה, עמוס ערן ועוד.

חלק מהאנשים שהיו קשורים ל**פנטסיה 2000** המשיכו בפעילות בתחום המדע הבדיוני גם מחוץ לכתב העת ואחרי שהפסיק לצאת לאור: אהרון האופטמן תירגם את הספר "סולאריס" (<הערה בעמוד 66>), כתב מדי פעם מאמרים בנושאים הקשורים למד"ב בעיתונים שונים, והוא פעיל עד היום באגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה; עמנואל לוטם הוא המתרגם המוביל של ספרי מד"ב בארץ, עורך סדרות מדע בדיוני, ויו"ר האגודה; שירה טמיר-אלקיים תירגמה מספר סיפורי מדע בדיוני (7 מופיעים בבסיס הנתונים שלי, משנת 1981 ועד 1987, הראשון בהוצאת *היפריזון*); גבי פלג תירגמה לפחות 5 ספרי מד"ב (האחרון בינתיים בשנת 1998); שלדון טייטלבוים עזב את הארץ, וממשיך להיות פעיל בתחום המד"ב. הוא כתב את הערך העוסק בישראל באנציקלופדיית המדע הבדיוני (Clute & Nicholls, 1995: 629-630) (<פעילויות חובבים, פעילים, 86>).

מנויים, מחירים, תפוצה, קשיי הוצאה

לדברי אהרון האופטמן, הגיליון הראשון של **פנטסיה 2000** "נחטף כמו לחמניות" ואנשים רבים חתמו על מנוי לכתב העת. הגיליון השני נמכר ב-7,000 עותקים ורשימת המנויים (ל-6 או 12 גיליונות) עלתה על אלף איש. על פי נחמן בן-יהודה (Ben-Yehuda, 1986: 67), בשיא התפוצה נמכר כל גיליון בכששת אלפים עותקים, הישג נאה במיוחד בהתחשב בעובדה שהיה רק כתב עת אחד יקר ממנו (מכל סוג שהוא) בישראל. על פי כתבה בעיתון **מעריב** (שיר, 1980), הגיליון הראשון של **פנטסיה 2000** הודפס ב-7,000 עותקים, ומספר העותקים של כל ירחון בשנה השנייה לחייו הגיע ל-9,000, כולל 1,500 מנויים. בכתבה מאוחרת יותר (טל, 1982) אומר האופטמן שכל גיליון של כתב העת נמכר בכ-6,000 עותקים, ומספר זה יציב בארבע שנות קיומו. המסקנה שניתן להסיק מכל הנתונים הללו היא שרוב גיליונות **פנטסיה 2000** נמכרו בכמה אלפי עותקים.

בשל קשיי ההפקה היו עיכובים שונים בהוצאה ותקופות בהן לא יצא המגזין פעם בחודש, כמתוכנן. זו כנראה הסיבה לכך שעל חלק מהגיליונות לא מצוין תאריך, ובמקרים שציטטתי מתוכם ציינתי את מספר הגיליון, ותאריך משוער בלבד.

אלה התאריכים המופיעים על שערי הגיליונות:

- גיליון 1 – דצמבר 1978
- גיליונות 2 עד 7 – פברואר עד יולי 1979, מדי חודש
- גיליונות 8 עד 12 – ספטמבר 1979 עד ינואר 1980, מדי חודש
- גיליון 13 – מרץ 1980
- 14 – אפריל 1980
- 15 – יוני 1980
- 16 – אין תאריך

17 עד 19 – ינואר עד מרץ 1981, מדי חודש
 20 עד 26 – אין תאריך
 27 עד 30 – מרץ עד יוני 1982, מדי חודש
 31 – אוקטובר 1982
 32, 33 – אין תאריך
 34 – מרץ 1983
 35 – מאי 1983
 36 – יוני 1983
 37 עד 40 – אין תאריך
 41 – אפריל 1984
 42 – אין תאריך
 43 – יוני 1984
 44 – אוגוסט 1984.

השנים בהן התפרסם כתב העת היו שנות אינפלציה דוהרת בארץ (והמעבר מלירות לשקלים), והמחיר עלה פעמים רבות. מחיר חמשת הגליונות הראשונים היה 30 ל"י, וכבר בגיליון 6 (יוני 1979) עלה המחיר ל-35 ל"י, ובגיליון 8 (ספטמבר 1979) ל-40 ל"י, והדבר הוצג בהתנצלות בדבר העורך: "ולסיום, הודעה מצערת. אנו נאלצים להעלות את מחיר העתון (...) שכן אין אנו מוכנים לוותר לא על איכות – ולא על כמות. אנו מקווים שצעדנו זה יתקבל בהבנה". בגיליון 19 (מרץ 1981) התפרסמה הודעה מיוחדת לקוראים:

מאז צאתו לאור של הגיליון הראשון של 'פנטסיה 2000' עלה מחירו של ספר מד"ב ממוצע כמעט פי 10 (!), ולעומת זאת עלה מחיר המגזין בשעור נמוך בהרבה. אם בראשית דרכו היה מחיר המגזין בערך 65% ממחירו של ספר מד"ב ממוצע (בכריכה רכה), הרי שכעת מהווה מחיר המגזין **כשליש** ממחירו של ספר כזה. ברור שעל אף מאמציו לשמור על ייקור מתון, אין לנו ברירה אלא להתאים את מחיר המגזין להוצאות שמחייבת הפקתו. אי לכך הועלה מחירו של גיליון זה ל-19 שקלים. עם זאת, כדי להגדיל את כמות מנויי הירחון, יוזל מחיר המנוי באופן משמעותי ביחס למחירו של גיליון בודד, למשך חודש אחד בלבד...

מערכת **פנטסיה 2000** פנתה שוב ושוב לקוראים בבקשה שיהפכו למנויים של המגזין, כדי לאפשר את הוצאתו לאור. לאור ריבוי הפניות (מדי מספר גליונות) מסתבר שמספר הקוראים שנענו להן לא היה מספק.

עיתון איכות כמו 'פנטסיה 2000' חייב להיות מבוסס על חוג מנויים רחב, כמקובל בעתונים דומים בעולם (עתוני מד"ב מובילים בעולם מבוססים אך ורק על מנויים ואינם נמכרים כלל בקיוסקים!). בחודש שעבר הגיעו אלינו הזמנות מנויים רבות מאוד, ואנו מודים לכל המנויים החדשים. אנו בטוחים שחובבי מד"ב רבים נוספים, המעוניינים בקיומו ובהופעתו הסדירה של 'פנטסיה 2000' ייענו לפנייתנו זאת וינצלו את ההזדמנות לרכוש מנוי, כאמור, עדיין בהנחה משמעותית.

(**פנטסיה 2000** גיליון 19, עמ' 3)

פנטסיה 2000 סבל מקשיים כלכליים לכל אורך ימיו, למרות הצלחתו. לדברי האופטמן, אילו היו מייסדיו יודעים משהו על שוק העיתונות בארץ, הם לא היו מנסים כלל להוציאו לאור. היה קשה להשיג מודעות פרסומת לעיתון. אנשי המערכת עבדו, לדבריו, בלא תמורה כספית, והמו"ל הראשון, אלי טנא, הפסיד את הכספים שהשקיע וגם את מכוניתו.

במשך השנה האחרונה הוצאו את 'פנטסיה 2000' בלי שנרויח ולו גם לירה אחת (!) עבודות המערכת – תרגום, הגהה, עריכה, הגשה לדפוס ומנהלה – נעשו בהתנדבות וללא תמורה, שכן, זו היתה האפשרות היחידה לתפעל את החוברת, מאחר שאנו פועלים ללא כל תמיכה שהיא. להוציא לאור עיתון – זוהי מלאכה קשה, מקצועית ויקרה, אשר אחת הבעיות המרכזיות שלה – התאזנות כספית. קיימות בפנינו שתי אפשרויות להתאזן מבחינה כספית – להקטין הוצאות, או – להגביר הכנסות. האפשרות הראשונה, השלילית, אינה מקובלת עלינו, משום שמשמעותה הורדת איכות (נייר, עיצוב, דפוס), ולכן נותרת בידיו האפשרות השנייה – הגדלת הכנסות (...) לסיום, אנו מבטיחים שגיליון זה והגיליונות הבאים – יהיו באיכות גבוהה ובטיב מעולה – כפי שהורגלתם להם בשנה הראשונה להופעתה של 'פנטסיה 2000'. (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 13, מרץ 1980).

קטע זה לקוח מתוך מדור "ספרות, אמנות, ביקורת" של **מעריב**:

"פאנטאסיה 2000" הוא כתב-עת מיוחד במינו. אני, מכל מקום, אינני מכיר כתב-עת אחר בשפה העברית המתייחד לסיפורת-המדע, סאיינס פיקשן בלע"ז. קבוצה של אוהבי הז'אנר, עקשנים בני עקשנים, נאבקים על קיומו נגד כל החישובים הכלכליים (...) כתב-העת זקוק לעזרה ומן הראוי שיושיטוה לו. או-אז יוכל להתקיים בלי חשש, לשפר את איכותו – לפחות מבחינתה של השפה – ולהתרחב. אי אפשר לסמוך על ניסים – אפילו בכתב-עת ששמו "פאנטאסיה 2000" – ובמדינת ישראל קיימים פירסומים הנהנים מסיוע של מוסדות, אף כי זכותם האובייקטיבית לקבל אותה קטנה לאין ערוך מזו של כתב-העת הנזכר-לעיל. (דור, 1981)

באמצע שנת 1980 נקלע כתב העת לקשיים, שגרמו לכך שבין יוני 1980 לינואר 1981 יצא לאור רק גיליון יחיד (מספר 16). בשלב זה "קנתה" הוצאת **היפריון** את **פנטסיה 2000** מאלי טנא, כלומר לקחה על עצמה את ההפסדים והתחייבה להמשיך להוציאו לאור. ההוצאה הוקמה במיוחד לצורך זה על-ידי איש עסקים בשם דני מנור והנרי אונגר, ולדברי אונגר השקיעה מדי שנה כעשרת אלפים דולר בהוצאת כתב העת. העלויות הבסיסיות השוטפות – נייר, גרפיקה, גלפוט וכולי – היו גבוהות מאוד לכל אורך הדרך. לאחר שמספר הקוראים דעך לכדי 2,000-3,000, והמימון מפרסומות של בנקים וחברות ביטוח פסק, בעקבות משבר מניות הבנקים, ההפסדים גדלו וכתב העת הפסיק להתפרסם בשנת 1984.

מודעות פרסומת

ב**פנטסיה 2000** לא הופיעו מודעות פרסומת רבות. התחום היחיד שתרם פרסומות באופן קבוע למדי היה זה של הוצאות הספרים השונות, שציינו את ספרי המד"ב שלהן בכתב-עת הפונה ישירות לקהל היעד של ספרים אלה.

בעיית הפרסומות היא בעייה כאובה (...) אנו מעוניינים לפרסם מוצרים מסחריים מעל דפי המגזין – אך עד עתה היתה הצלחתנו במה שמכונה 'רכש מודעות' דלה. (ואנו, בתמימותנו, חשבנו במשך זמן רב, שמגזין כמו 'פנטסיה 2000', אשר עם קוראיו נמנית עילית אינטלקטואלית (וגם כספית, במידה לא מבוטלת), הינו מדיה

טובה לפרסום מוצרים מסחריים). (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 13, מרץ 1980)

מפרסמים מעטים ניצלו את הבמה המיוחדת של מגזין מד"ב לפרסומות ממוקדות: מודעות על בטיחות בעבודה מטעם חברת הביטוח 'הסנה' עוצבו בסגנון מד"ב, בגיליון 37 (1983) הופיעה מודעת פרסומת למכונית: "הפנטסיה של פולקסווגן: אוטו 2000"; גם מודעה למחשב אישי מדגם מוקדם ניצלה את הפניה לקהל מצומצם שסביר שיהיה בעל עניין. החל מגיליון 4 לפחות הציע "מועדון קוראי פנטסיה" לקוראי העיתון לרכוש דרך הדואר ספרי מד"ב ומדע פופולרי של הוצאות ספרים שונות במחירים מוזלים. בגיליון 4 (אפריל 1979) כללה הרשימה 19 ספרי מד"ב ו-14 ספרי "מדע ותעוד"; בגיליון 19 (מרץ 1981) 69 ספרי מד"ב, 11 ספרי "מדע ותעוד"; בגיליון 30 (יוני 1982) מפורטים 102 ספרי "סיפורת" ו-14 ספרי "עיון". זוהי המחשה טובה לגיאיות במספר ספרי המד"ב שיצאו לאור בארץ בשנים הללו.

מטרות מוצהרות

בגיליון הראשון של **פנטסיה 2000** הוצגו "מספר עקרונות יסוד שינחו את המערכת בהמשך הדרך", ובהם שמירה על רמה גבוהה, פרסום חומר שיעניק לקורא חוויה אמיתית והנאה אינטלקטואלית, עידוד כתיבת ספרות מד"ב מקומית (כולל תשלום התמלוגים הנהוגים בארץ), ועידוד כל פעילות בתחום המד"ב.

'פנטסיה 2000' היא פרי עבודתו המשותפת של צות, שהגיע לשתי מסקנות מקדמיות – האחת: הקהל בישראל מחפש חומר קריאה טוב, שיעניק לו חוויה תרבותית, והשנייה – הקהל בישראל בשל לקריאת ספרות מד"ב. עדות לכך אנו מוצאים במכירות ההולכות וגדלות של ספרי מד"ב בישראל ובהוצאתם המואצת (יחסית), של ספרי מד"ב חדשים. (**פנטסיה 2000**, גיליון 1, דצמבר 1978)

בדבר העורך המציין שלוש שנים ל**פנטסיה 2000** כותב האופטמן בשמחה על ההתפתחות שחלה בתחום המד"ב בארץ בתקופה זו, מבחינת הוצאות ספרים, חובבים וגישתו של הציבור הרחב, בין השאר תודות ל**פנטסיה 2000**.

אולם אחד ההישגים העיקריים שלנו, כך נדמה לי, הוא לתת פרסום לנסיגות הביכורים של מחברים ישראליים, אשר ספק אם היו מנסים כוחם בכתיבת מד"ב אלמלא היה קיים העיתון שבידכם. (**פנטסיה 2000** גיליון 26, יצא לאור כנראה בסוף 1981)

גם העורכת האחרונה, גבי פלג, כותבת:

אחת ממטרותיו העיקריות של הירחון היא עידוד כתיבה מד"בית מקורית, ואנו מודים לכל הקוראים השולחים לנו מפרי עטם, ומעריכים את היענותם הפעילה. ב-35 הגיליונות שיצאו עד כה כלול אוסף יפה של סיפורי מד"ב ישראליים מקוריים, שעמדו בכבוד בהתמודדות עם רמתם הגבוהה של סיפורים מתורגמים, והוסיפו רבות לירחון. (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 35, מרץ 1983)

אבל תחת עריכתה התפרסם בעיתון מספר קטן יחסית של יצירות ישראליות.

קהל הקוראים

לפי מודעות הפרסומת, נראה שהדעה הכללית גרסה כי **פנטסיה 2000** נקרא בעיקר על-ידי בני נוער. בנקים שונים פרסמו במגזין הטבות המיועדות לצעירים, כנראה מתוך הנחה שהם מהווים חלק משמעותי מהקוראים, וכך גם **פי האטום**, עלון פיסיקה לנוער בהוצאת הפקולטה לפיסיקה והיחידה לפעולות נוער במחלקת להוראת המדעים במכון ויצמן למדע. דעה זו נובעת, אולי, מן ההיסטוריה של מגזיני המד"ב בארה"ב, לפחות בתחילת דרכם:

Most SF publishers from 1926 seem to have assumed that their main readership was made up of teenage boys, as is obvious in both editorial and advertising material right through the era of the SF pulp magazines at least to 1950 – and after. (Clute & Nicholls 1995: 570)⁸⁹

מאמרי המערכת והחומר המערכתי של **פנטסיה 2000** לא פנו במפורש אל בני נוער ולא נוסחו בשפה המעידה על התכוונות לצעירים. אהרון האופטמן אף התייחס לדעה הרווחת בתמיהה:

לפני חודשים אחדים הוזמנתי להתראיין באחת התוכניות ב'קול ישראל'. בשיחה שהיתה לי עם מפיקת התוכנית היא התעניינה במינני על 'פנטסיה 2000' עבור בתה, נערה בת 13, הקוראת את החוברת בעניין רב. אמרתי לה שכל הנראה בתה היא נערה אינטליגנטית מאוד, ואז הגיבה בפליאה: "מדוע אתה אומר כך? האם 'פנטסיה 2000' אינו עתון לילדים?" מעניין, אבל נתקלתי בדעה מוטעית זאת יותר מפעם אחת, ואינני בטוח אם יש לי הסבר נאות לכך. אני יכול רק לבשר להוריהם של בני הנעורים הקוראים בהנאה את 'פנטסיה 2000' (ואני שמח שיש רבים כאלה), שכמות הקוראים שגילים פחות מ-14 שווה, פחות או יותר, לכמות הקוראים שגילים בסביבות ה-60. זה אולי אחד הדברים המיוחדים את 'פנטסיה 2000' לעומת כל כתב-עת אחר. אמנם לא ערכנו מעולם סקר סטטיסטי על הרכב הקוראים שלנו, אך יש לנו מידע כללי על פי המכתבים המגיעים למערכת, והן על פי השאלון שצורף, בזמנו, לגיליון מס' 1 של החוברת (בו התבקשו הקוראים, כזכור, לדרג את הסיפורים לפי איכותם, ולציין גם גיל). קשה להתייחס אמנם לאותם כמה מאות הקוראים שהגיבו אז בתור מדגם סטטיסטי, אך לפחות ביניהם היתה קבוצת הגיל של 16-30 הבולטת ביותר, עם מיעוט של בני 11-15 ומיעוט קטן יותר של בני 50-60. מכל מקום, ידוע לנו שאת 'פנטסיה 2000' קוראים תלמידי בתי-ספר תיכוניים, סטודנטים, פרופסורים, קיבוצניקים, עירוניים – וכולם משני המינים. (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 22)

אולם, גם אם בני נוער לא היו הקהל היחיד, או אפילו העיקרי, של **פנטסיה 2000**, מן המודעה הבאה ברור שהם נחשבו לקהל מטרה פוטנציאלי חשוב (לא היו מודעות דרושים באשר להפצת גיליונות בבתי אבות, למשל):

דרושים: סטודנטים ותלמידי תיכון להפצת גיליונות 'פנטסיה 2000' באוניברסיטאות, בתי ספר ומועדוני נוער. (מודעה בעמ' 82, **פנטסיה 2000** גיליון 14 אפריל 1980).

⁸⁹ הפסיקה מתייחסת למגזינים, שהיוו את רובו המוחלט של שוק המד"ב-ז'אנר בתקופה זו (<היסטוריה קצרה של המד"ב, 24).

לפי הנתונים שמסר אלי טנא בכתבה **במעריב**, רוב קוראי כתב העת היו מבוגרים, אבל הקוראים הצעירים היו נלהבים במיוחד:

מה שמעודד יותר הן התגובות של הקוראים שהם מגיל 8 (וכבר קרה שאם נרגשת טילפנה וסיפרה שבנה מסרב ללכת לבית-ספר משום שלא קיבל את החוברת) ועד גיל 60. 60% מהקוראים הם בגילאי 20-35. "אני משלה את עצמי שהחברת מיועדת לאדם אינטליגנטי מעל הממוצע" אומר העורך ומסביר, שכתב-עת זה זוכה לפופולאריות באיזורים כמו צפון תל-אביב ורמת השרון. שם, וגם במקומות נוספים, הכניסו את "פנטסיה" כחלק מתוכנית הלימודים בספרות, ובני-נוער רבים מגיעים למערכת של העתון – השוכנת בדירה שכורה, קטנה ומוזנחת ברמת-גן – כדי לנשום את האווירה. (שיר, 1980)

תוכן

לפנטסיה 2000 היה הסכם עם מגזין המד"ב האמריקאי *Magazine of Fantasy and Science Fiction* בעריכתו של **אדוארד פרמן**. ההסכם איפשר לתרגם ולפרסם כל דבר שהופיע במגזין האמריקאי, החל משנות הארבעים ועד לגיליון החדש ביותר. לדברי האופטמן, כיוון שסופרים חשובים רבים התחילו את דרכים במגזין זה, עמד לרשותם של אנשי **פנטסיה 2000** הרבה חומר ישן בעל ערך היסטורי, בנוסף לסיפורים חדשים. כמו כן, עורכו המדעי של המגזין היה **אייזק אסימוב**, שכתב בו גם מדורי מדע פופולרי שתורגמו לעברית.

כמו הספרים שיצאו לאור בארץ, רוב הסיפורים ב**פנטסיה 2000** היו תרגומים, כמעט כולם מאנגלית – מאת סופרים אמריקאים ובריטיים. סיפורים מעטים תורגמו מלשונות מזרח-אירופאיות. החל מהגיליון השני התחילו להתפרסם במגזין יצירות מד"ב ישראליות מקוריות. בסך-הכל התפרסמו ב**פנטסיה 2000** כ-420 סיפורים, כחמישית מתוכם סיפורי מקור (<להלן). רשימת כל הסיפורים שהתפרסמו בכתב העת מופיעה בנספח 2.

מדורים

בנוסף לסיפורים היו ב**פנטסיה 2000** מספר מדורים קבועים, על פי הדגם של מגזיני המד"ב מוכרים מחו"ל.

הדף הראשון, דבר העורך (שבגליונות מאוחרים הופיע למעשה בעמוד 3) דן בחומר המופיע בגיליון עצמו, וכן בעניינים כלליים. בגליונות הראשונים פורסם בדף התוכן מידע על הצפוי להתפרסם בגיליון הבא.

מדור קולנוע או טלוויזיה דן בסרטי קולנוע ובתוכניות טלוויזיה בעלי קשר למד"ב שהוקרנו בארץ. **עתידיעת** היה מדור מדע פופולרי ועתידינות, מאת אהרון האופטמן בגליונות הראשונים, שמאוחר יותר הפך למדור **מדע**. בנוסף למדורים הללו פורסמו כתבות בנושאים מדעיים או מדעיים-פופולריים וכן בנושאי מחקר המדע הבדיוני: ניתוחים ספרותיים, ההיסטוריה של הז'אנר, סקירות סוציולוגיות של חובביו, ועוד.

מבזקים קוסמיים: ידיעות קצרות בנושאי מד"ב – ספרים, סופרים, סרטים ותוכניות טלוויזיה וכן עניינים מדעיים בעלי קשר למדע בדיוני, כמו למשל חקר החלל, מן הארץ ומחו"ל. **אסימוב על...:** מדור לא-בדיוני מאת "הדוקטור הטוב". בנוסף עליו התפרסמו מדי פעם מאמרים נוספים בנושאי מדע שונים או דיונים על נושאים שמעלים סיפורי מד"ב.

לוח 2000 בתשלום פורסם בגיליונות הראשונים בלבד: "מחפשת ספרי מד"ב נדירים? מעוניין למכור רובוט משומש? או אולי להתכתב עם חובבי מד"ב כמוך? "לוח 2000" מאפשר לך לפרסם כל מודעה שתעלה על רוחך, במחיר נוח: 5 ל"י למילה (כולל מע"מ)".

מדור **מכתבי הקוראים** בו התפרסמו תגובות על כתב העת, הודעות על פעילויות מד"ב וכן ויכוחים שהתנהלו בין קהל הקוראים.

מדור **ביקורת ספרים** התפרסם לראשונה בגיליון 4, אז דן בספרו של **רוברט היינליין**, "**השליטים**". בגיליונות מאוחרים יותר התפרסמו סקירות על ספרים שתורגמו לעברית, וכן מדי פעם על ספרים שהופיעו בחו"ל. המדור הפך קבוע רק החל מגיליון 23 (אמצע 1981).

מדור **פרופיל** התפרסם פעמים ספורות החל מגיליון 15 ועסק בביורפיה האישית והספרותית של סופרי מד"ב מפורסמים: **היינליין**, **קלארק**, **ברדבורי**, **וארלי** וכו'.

החל מגיליון 41 נוסף מדור **גל מוח** ובו תשבץ, חידת היגיון וחידות ושעשועים מתמטיים. במגזין התפרסמו מדי פעם ראיונות עם אנשים שונים, אם בקשר למדע בדיוני ואם בנושאי מדע. בגיליון 5, למשל, נערך ראיון עם פרופ' גיורא שביב, ראש החוג לפיסיקה ואסטרונומיה באוניברסיטת ת"א. החל מגיליון 40 התפרסמו ראיונות של עמנואל לוטם עם פרופ' עדי צמח, חבר הכנסת מרדכי וירשובסקי, והסופרים אורציון ברתנא ועמוס קינן תחת הכותרת "דעתי האישית".

סיפורים מתורגמים

עיקרן של חוברות **פנטסיה 2000** היו סיפורי המד"ב שהתפרסמו בהן. לכל סיפור צורפה הקדמה קצרה שהציגה בפני הקוראים את הסופר, את תוכן הסיפור, או את הדרך בה הגיע לדפי המגזין. כאמור, רוב הסיפורים היו מתורגמים, בעיקר מאנגלית, מתוך "מגזין האב" של **פנטסיה 2000**, *Magazine of Fantasy and Science Fiction*. אך היו גם אחרים:

בגיליון זה כלולים שני סיפורים מפרי עטם של סופרים ממזרח אירופה – סבר גנובסקי הרוסי ואיוון וילצ'ב הבולגרי. מזה זמן רב מודעת המערכת לצורך וגם לדרישה, מצד הקוראים, לפרסם במגזין מד"ב מן הגוש המזרחי (...) לשמחתנו נמצאו כאלה הרוצים ומסוגלים לתרגם את החומר, ותודתנו נתונה להם. (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 39, 1984)

עורכי **פנטסיה 2000** העדיפו סיפורים מן הסוג המוגדר "מד"ב קשה", כפי שניתן להבין מן ההקדמה הבאה:

סיפור הפנטסיה שלפנינו משתייך לאותו סגנון בסיפורת הפנטסטית הקרוי 'סייף ומעשי כשפים' (...) בדרך כלל סוג זה של סיפורים לא חביב עלינו במיוחד, אלא אם כן יש בו מידה של תחכום וייחוד (...) כמו כן, אין להתעלם מהפופולאריות ההולכת וגואה בעולם של סיפורת פנטסטית מסוג זה, שעד כה לא הרבה ממנה תורגם לעברית. (**פנטסיה 2000** גיליון 20, עמ' 10, נובמבר 1979).

אך הסיפורים שהתפרסמו במגזין היו מגוונים:

אנו משתדלים להביא מגוון רחב ככל האפשר של זרמי המד"ב השונים – הן מפנטסיות 'הגל החדש', הן מהקלאסיקה של שנות השלושים שאינה מוכר לחלק ניכר של קהל הקוראים, והן ממה ש'באמצע'. על כן יש המאשימים אותנו

בשמרנות יתר, ואחרים – בסובלנות יתר לכל רעיון 'מופרע'. כל עוד ההאשמות באות משני הכיוונים – אנו שבעי רצון. (תגובה למכתב של קורא, **פנטסיה 2000** גיליון 10, נובמבר 1979, עמ' 80)

במגזין הופיעו סיפורים באורכים שונים, החל מסיפורים קצרצרים בני שורות ספורות, ועד לנובלות שפורסמו במספר המשכים בני דפים רבים כל אחד. בגיליונות האחרונים פורסם בהמשכים ספר שלם – "**מהנדסי הטבעת**" מאת **לארי ניבן**, בתרגומו של עמנואל לוטם. מדי גיליון פורסמו מספר פרקים, שהודפסו במרכז העיתון כדי לאפשר לקוראים לתלוש אותם ולכרוך אותם יחדיו (הספר יצא לאור בהוצאת כתר בשנת 1987).

הסופרים הפופולריים ביותר בכתב העת הם שמות ידועים ומרכזיים בתחום המד"ב: **אייזק אסימוב** (16 סיפורים, מתוך כ-420 בסך הכל, < בהמשך, 116), **פרדריק בראון** (14 סיפורים קצרצרים), **ארתור סי קלארק** (12 סיפורים, ובנוסף מאמרים), **לארי ניבן** (8 סיפורים וספר) **פול אנדרסון**, **דיימון נייט**, **תיאודור סטרג'ן** (6 סיפורים כל אחד), **ריי ברדבורי**, **בריאן אולדיס**, **אלפרד בסטר**, **ורוברט סילברברג** (5 כל אחד). ספרים מאת רוב הכותבים הללו (פרט לנייט) תורגמו לעברית (לפירוט, < מחברים, 54). לעומתם, **רוברט היינליין**, השני רק ל**אסימוב** במספר ספריו שתורגמו לעברית, הופיע ב**פנטסיה 2000** בשלושה סיפורים בלבד. מלבד הסופרים המוכרים הללו, ששמותיהם היו מושיכי-קהל, פורסמו העורכים גם סיפורים מאת סופרי "הגל החדש" (< שנות השישים – הגל החדש, 31) שלא היו מוכרים בתקופה זו בארץ, למשל **הרלן אליסון**.

הפתעה אחת ברשימת הסופרים הפופולריים ב**פנטסיה 2000** מהווה השם **הווארד פאסט** (8 סיפורים). ואולם, נוכחותו של **פאסט**, מחבר "**אחי גיבורי התהילה**", שחלק מספריו תורגמו לעברית, איננה מפתיעה כלל בכתב עת ספרותי בעברית. יש להניח שעורכי **פנטסיה 2000** שמחו על ההזדמנות שנקרתה בפניהם לתרגם יצירות מאת דמות ספרותית המקובלת על תרבות המרכזית.

סיפורי מקור

אחת המטרות אותן הציבו לעצמם אנשי **פנטסיה 2000** היתה עידוד כתיבה ישראלית בתחום המד"ב. ואכן, החל מן הגיליון השני של המגזין התפרסמו בו יצירות מקוריות – רובן סיפורים (כתשעים במספר) ומיעוטן קומיקס ושירי מד"ב (במגזין לא פורסמו שירי מד"ב מתורגמים, אלא רק עבריים). המערכת עודדה את חובבי המד"ב לשלוח יצירות מפרי עטם ופירסמה את הסיפורים, גם למול תגובות שליליות של חלק מן הקוראים.

למרות הביקורת שהביעו רבים כלפי סיפורי המד"ב הישראליים, לא יעלה על הדעת שכתב-עת ישראלי למד"ב לא יפרסם את פרי עטם של סופרים וחובבים מקומיים, ולא ינסה לעודד בכך את צמיחתם של כשרונות חדשים. אמנם רק אחוז קטן מבין מאות הסיפורים שהגיעו אלינו עד כה זכה להגיע לדפוס, אך מבין אלה שפורסמו היו אחדים שלדעתנו היו עשויים להתפרסם גם על דפי כל אחד מכתבי-העת הרציניים בחו"ל. לכן, מי שעדיין מהסס ותוחב את דפיו המצהיבים למגירה – ישלף נא אותם החוצה וישלח לנו! (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 18, פברואר 1981).

במאמר **כיצד לא לכתוב סיפור מד"ב** מאת דב לרר נאמר כי "במשך תקופת קיומה של 'פנטסיה 2000' הגיעו למערכת מאות סיפורים פרי עטם של כותבים מקומיים." (**פנטסיה 2000** גיליון 16, עמ' 56, ההדגשה במקור). כאמור, מתוכם התפרסמו בסך הכל פחות מתשעים (ועד לגיליון 16, רק 27). היחס לסיפורים המקוריים, כפי שהם מוצגים בהקדמות לסיפורים ובמאמרי המערכת, אמביוולנטי: מצד אחד, כאמור, יש רצון לעודד כתיבה מקורית. מצד שני, קיים תמיד חשש שמא רמתם של הסיפורים המקוריים נמוכה יותר מזו של המתורגמים.

בגיליון הקודם לא הופיע שום סיפור מד"ב ישראלי. אין זאת אומרת שלא היו בידיו סיפורים מתאימים. להיפך, היינו זקוקים לפרק זמן כדי למיין בקפדנות את החומר הרב שהגיע אלינו לאחרונה, ולשמחתנו מצאנו בו כמה וכמה סיפורים ראויים בהחלט לדפוס. אנחנו איתנים בדעתנו שעדיין יש תקווה למד"ב הישראלי, והוא אינו חייב להיות בהכרח ברמה ירודה מהמיובא. החלטנו גם שאין טעם בכותרת האלכסונים שבה נהגנו לעטר בעבר את הסיפורים הישראליים. בהשמטה זו יש אולי משמעות סימלית – סוף סוף מד"ב צריך להיות סיפור טוב, יהא מקורו אשר יהיה, ואין טעם בכותרת המזמינה מראש יחס של חשדנות מצד שוללי המד"ב הישראלי, או סלחנות אוהדת מצד מחייביו. (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 20, אמצע 1981)

בגיליון 26 (תחילת שנת 1982) הכריזה מערכת **פנטסיה 2000** על **תחרות סיפור המד"ב העברי**, בה השתתפו כל הסיפורים העבריים שראו אור בגיליונות הקודמים של המגזין, וכן סיפורים חדשים.

תחרות סיפור המד"ב העברי הציפה את מערכת 'פנטסיה 2000' בשפע של סיפורים, ואלה מהם שנראו בעינינו כמועמדים פוטנציאליים לפרסים, ושלא פורסמו בגיליונות הקודמים, רוכזו בגיליון זה. אנו שמחים להיווכח שהעובדה שגיליון זה מכיל עשרה (!) סיפורים ישראליים איננה מורידה כלל וכלל את רמת העתון, כפי שניתן היה אולי לחשווד לפני שנתיים-שלוש, ואולי ההיפך הוא הנכון. אני מקווה שרוב הקוראים ימצאו עצמם שותפים לדעתנו זאת, לאחר קריאת החוברת. (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 30, יולי 82).

השופטים בתחרות היו אנשי מערכת וכן קוראים ותיקים של **פנטסיה 2000**: "מן הראוי להדגיש שחבר השופטים כולו היה על טהרת **חובבי המד"ב** בלבד, ולא נכללו בו אנשי ספרות מקצועיים. יש יסוד להנחה שבחירתם של אנשי ספרות לא היתה זהה בהכרח לתוצאות המופיעות מעלה, אולם כוונתנו המפורשת היתה שתהיה זו תחרות של **חובבי המד"ב בישראל**" (**פנטסיה 2000** גיליון 31, אוקטובר 1982). הזוכים היו יגאל צמח, הלל דמרון, שמואל ואקנין (מופיע לעיתים כ'ועקנין') ומוניקה כהן, כולם שמות שהופיעו פעמים מספר בגיליונות **פנטסיה 2000**. היחיד מביניהם שהתפרסם מחוץ לכתב העת היה דמרון (<להלן).

ככלל, מבין הכותבים שיצירותיהם פורסמו ב**פנטסיה 2000** רק מעטים הגיעו לכדי פרסום ספרים. ספרו של **הלל דמרון**, "**מלחמת המינים**" (הוצאת דומינו), ששני פרקים ממנו פורסמו בגיליונות 15 (יוני 1980) ו-20 (אמצע 1981), יצא לאור בשנת 1982. **דוד מלמד** פירסם שני ספרים: "**צבוע בקורונדי**" (תמוז, 1980), אוסף סיפורים קצרים, ו"**החלום הרביעי**" (ספרית פועלים, 1986). בספרו של **אורציון ברטנא** "**שריפות**" (ספרית פועלים, 1985) כלולים גם סיפורים שהופיעו במגזין, אך אין

להניח שדווקא הפרסום ב**פנטסיה 2000** הוא שפירסם את ברתנא, שהוא סופר, משורר ואיש אקדמיה⁹⁰.

אסימוב

גיליון 17 של **פנטסיה 2000** הוקדש ל**אסימוב**, הגיליון היחיד שהוקדש לסופר יחיד:

תוך כדי שיחה עם אנשים שאינם חובבי מד"ב מובהקים, נתקלים לא אחת בתגובה הבאה: "מדע בדיוני? אתה מתכוון למעשיות הללו של אותו רוסי, מה שמו, **אסימוב**...?" אכן, דומה שאין שום אדם ששמו מזוהה יותר עם הז'אנר, לפחות בקרב הציבור הרחב שידעונו בנושא מעורפלות למדי (...). אין ספק שבשראל הוא הסופר הנמכר ביותר, וטרילוגיית 'המוסד' שלו מהווה עדיין הצלחה מסחרית מסחררת, החורגת הרבה מעבר למסגרת המוגבלת של ז'אנר המד"ב (...). יחד עם שלושת הסיפורים מפרי עטו המופיעים בגיליון זה (...). מגיע מספר סיפורי **אסימוב** שראו אור עד כה על דפי 'פנטסיה 2000' לעשרה. זהו, בלי ספק, מספר לא גדול בהתחשב בעטו הפורה במיוחד של הסופר, אולם באמתחתנו מצויים סיפורים רבים נוספים שלו, ואלה יופיעו מדי פעם בגיליונות הקרובים. (הדף הראשון, גיליון 17, ינואר 1981)

אייזק אסימוב, המייצג את המד"ב הקשה, הוא אחת הדמויות החביבות על עורכי **פנטסיה 2000**, ולא רק עליהם – עד אמצע שנות השמונים לפחות **אסימוב** היה סופר המד"ב הפופולרי והמוכר ביותר בארץ (<היחס למדע הבדיוני בתרבות הישראלית, 129). מתוך 78 סיפורים שהתפרסמו בשנים-עשר הגיליונות הראשונים, 8 הם מאת **אסימוב** – כעשרה אחוזים⁹¹. הסופר הבא בתור אחריו הוא **פרדריק בראון**, עם 6 סיפורים, אך מדובר בסיפורים קצרים במיוחד, בני שורות ספורות, הרבה פחות מהאורך הממוצע של סיפורים אחרים במגזין. בגיליונות מאוחרים יותר פחתה מעט נוכחותו של **אסימוב**, אך סיפורים שלו מופיעים גם בגיליונות האחרונים, ובסך הכל התפרסמו ב**פנטסיה 2000** שישה-עשר מסיפוריו, יותר משל כל סופר אחר.

ב**פנטסיה 2000** התפרסמו לא רק סיפורים מאת **אסימוב**, אלא גם מדור מדע פופולרי קבוע פרי עטו, וגם במדור מבזקים קוסמיים לא נפקד מקומו. בגיליון 1 (דצמבר 1978) מסופר על גיליון הבכורה של הרבעון **מדע בדיוני של אייזק אסימוב** שיצא באפריל 1977 (כולל תמונת השער שלו). בגיליון 5 (מאי 1979) מסופר על הוצאתו לאור של ספרו 2000- (בליווי תמונה).

והרי מבלי להזכיר את מידענו אסימוב במדור זה אי אפשר - בימים אלה ימלאו למדורו המדעי של אסימוב, המופיע ברחון האמריקאי "פנטסי אנד סיינס פיקשן", 20 שנה. נאחל לו מזל טוב ועד מאה ועשרים, ונקווה שנזכה גם אנחנו לחגוג את יובל ה-20- למהדורה העברית של המדור - "אסימוב על..." המופיעה מעל דפי "**פנטסיה 2000**". (גיליון 2, פברואר 1979, עמ' 63.)

⁹⁰ "אמנם אורציון ברתנא בוודאי אינו רואה עצמו כשייך ל'מימסד הספרות' בארץ (ראיון עימו באחד העיתונים הוכתר בכותרת 'הילד הנורא של הספרות' או משהו דומה, אם זכרוננו אינו מטעני), אולם הוא מרצה לספרות באוניברסיטאות ת"א ובאר-שבע, משורר, ומחבר ספרי מחקר וביקורת ספרותית שזיכוהו בפרסים מכובדים." (אהרון האופטמן, **פנטסיה 2000** גיליון 30, יוני 1982, עמ' 56).

⁹¹ על-פי האינדקס בגיליון מס' 12 (ינואר 1980), עמ' 112, ותיקונו לו שהתפרסם במדור מכתבי קוראים בגיליון 14 (אפריל 1980).

נוסף על כך, אחד מבין ארבעה סיפרי המד"ב שהוציאה לאור הוצאת היפריון היה "**אופוס 200**", פרי עטו של **אסימוב** (1981, בתרגומו של דוד דה-פריס). נראה ש**אסימוב** היה חביב גם על חלק, לפחות, מקוראי המגזין:

מאמריו המדעיים של איזאק אסימוב לא תמיד כתובים לעומק, לא תמיד מתייחס אליהם הכותב ברצינות רבה. אולם דבר אחד ברור – הם מגרים את הקורא להגיב. המדור 'אסימוב על' הוא בעצם המדור עליו אנו מקבלים את מספר המכתבים הגבוה ביותר. (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 11, דצמבר 1979)

החיבה ל**אסימוב** שיקפה, כאמור, נטייה כללית בישראל של אותה תקופה. ספריו של **אסימוב** היו מראשוני ספרי המד"ב-ז'אנר שתורגמו לעברית בתחילת שנות השבעים, והם גם נמכרו היטב (<ספרים מתורגמים, מחברים, 54>).

עב"מים ותפיסה על-חושית

מספר מאמרים ב**פנטסיה 2000** עסקו בתחום הפסבדו-מדע⁹², הכולל דיווחים על עב"מים, פאראפסיכולוגיה, תפיסה על-חושית ושאר תופעות שאין מוסברות על-ידי המדע. עיסוק זה אינו בלתי-מקובל במגזיני מדע בדיוני – צלחות מעופפות ועב"מים הם כמובן נושאים שאינם זרים למד"ב. ג'ון קמבל, העורך רב-ההשפעה של *Astounding Science Fiction*, דן במאמרי המערכת שלו ובסיפורים שפירסם בשנות החמישים במגוון רחב של כוחות PSI, מטלפתיה וטלקינזיס ועד לשליטה מוחית וחיזוי העתיד, יכולות שנראו בעיניו כייצוג של "השלב הבא" באבולוציה האנושית (Clute & Nicholls, 1995: 968-972).

בגיליון 9 התחילה להתפרסם סדרה בת שלושה מאמרים על פאראפסיכולוגיה, תפיסה על חושית, חיים אחרי המוות ועוד מאת עמיחי ישראלי, המוצג כעורך לשעבר של בטאון האגודה לפאראפסיכולוגיה בישראל. בגיליון 11 פורסם פרק מן הספר "**צמחים יכולים לקרוא את מחשבותיך**", ובגיליון 12 פרק מתוך הספר "**דו"ח עב"ם**" מאת רלף וג'ודי בלום: "המחקר הראשון בנושא עב"מים המופיע בעברית". ספר זה יצא לאור בהוצאת היפריון ונעשה לו קידום מכירות נרחב באמצעות מודעות גדולות בגיליונות מספר של **פנטסיה 2000**.

אולם גם המפקפקים זכו לייצוג. אחד מן המאמרים במדורו המדעי של **אסימוב** היה "אסטרולוגיה – להד"ם" (גיליון 11, דצמבר 1979). בגיליונות 16 ו-17 פורסם בשני חלקים מאמרו של קרל סגן "העולמות המתנגשים של ווליקובסקי", הסותר הסברים פסבדו-מדעיים לתופעות שונות המתוארות בתנ"ך ובמיתולוגיות.

מכתבים למערכת

כבר בגיליון השני מציינים העורכים את המספר העצום של מכתבים שהגיעו למערכת, ובהם שאלות הצעות, הערות ומידע – והם שהביאו להולדתו של מדור המכתבים. מתחילת דרכו עודד כתב העת מעורבות של הקוראים. בדבר העורך בגיליון 3 נאמר כך:

⁹² "Pseudo-sciences are here defined as belief systems which, though adopting a scientific or quasiscientific terminology, are generally regarded as erroneous or unproven by the orthodox scientific community." (Clute & Nicholls, 1995: 968)

לכל הקוראים – אנו מעוניינים ביותר לקבל את חוות דעתכם, שאלותיכם ומשאלותיכם. הדבר יועיל למגזין וגם לכם. אמנם, אין אנו מבטיחים תשובה אישית לכל שולח, בגלל המגבלות הטכניות שלנו, אולם כל מכתב המעורר נקודה חשובה יתפרסם, כל שאלה, המעניינת את קהל הקוראים, תיענה מעל דפי המגזין, וכל הערה – תטופל. (פנטסיה 2000 גיליון 3, מרץ 1979)

מדור המכתבים למערכת שימש במה לביטוי עצמי של קהל חובבי המד"ב בארץ, וכן נקודת מפגש ביניהם, מקום לפרסום מידע על חוגי חובבים ופעילויותיהם. בין מכתביהם של הקוראים יש המשבחים את צורתו ותוכנו של העיתון, ויש המעבירים ביקורת ומציעים שינויים. גם מי שמעבירים ביקורת עושים זאת מתוך רצון לראות מגזין מד"ב שיהיה תואם יותר לטעמים שלהם, ולא מתוך התנגדות עקרונית לקיומו. קוראים אחרים מנהלים ביניהם ויכוחים, למשל על סגולותיו של סופר זה או אחר, על הגדרת גבולותיו של המדע הבדיוני, או על המונח עצמו (מדע בדיוני או סיפורת-מדע).

המערכת נוכחה לדעת שבערך מול כל קורא המבקש להגדיל את כמות המאמרים והכתבות המדעיות, יש אחד לפחות המעדיף דווקא לצמצמה ולהרבות בסיפורים. נראה לנו שהגענו לאיזון סביר בנושא זה, אם כי ברור שתמיד אפשר לבחון את הנושא מחדש – וזאת, כמובן, לפי תגובותיכם. (תגובה למכתב בגיליון 8, ספטמבר 1979, עמ' 81)

רוב שמותיהם של כותבי המכתבים למערכת אינם נראים, על פניהם, בדויים, וחלקם כוללים גם כתובות, לדברי אהרון האופטמן⁹³ לא פורסמו בעיתון מכתבים פיקטיביים. חלק משמותיהם של הכותבים מוכרים ממקומות אחרים, אם כמחבריהם של ספרי מד"ב: **דניאל אינטרטור** ("צוות בין-כוכבי", 1980), **עמירם פאל** ("מסע במרחבי הזמן", 1980); כעיתונאים או אמנים: דן תורן, אפרת בלוססקי, אבי בליזובסקי; או כחברי מערכת עתידיים של **פנטסיה 2000**: שלדון טייטלבוים, יהודית אבישי.

הקשר עם קהל החובבים

לכתב העת היה קשר הדוק עם קהל חובבי המד"ב בארץ, הן בארגון פעילויות והן במתן פרסום לפעילויות שאורגנו על-ידי אחרים.

לפי שעה מהווה 'פנטסיה 2000', לפחות באופן חלקי, גם תפקיד של בטאון חובבי המד"ב בישראל. הדבר בא לידי ביטוי במדורים השונים כמו 'מבזקים', 'מכתבי קוראים', סקירות ספרים וכו'. מערכת 'פנטסיה 2000' תשמח לאפשר לחובבים הכותבים ברמה נאותה לבטא את רעיונותיהם ודעותיהם על דפי המגזין... 'פנטסיה 2000' הוקמה על-ידי חובבי מד"ב למען חובבי מד"ב – ועל כן עליכם הקוראים לראות בה בטאון שלכם שאפשר וכדאי ליטול חלק בעיצובו וקידומו. (הדף הראשון, **פנטסיה 2000** גיליון 23, סוף 1981)

חובבי המד"ב מצאו במגזין ידיעות וביקורות על תוכניות טלוויזיה, סרטי קולנוע וספרים, דיונים בנושאים הקשורים למד"ב ומעבר לכך – תחושת קהילה.

⁹³ בהתכתבות באמצעות דואר אלקטרוני, אפריל 1999.

(...) וכאן אני רוצה להביע את דעתי הפרטית על ספרות המדע הבדיוני בארץ ועל היחס ל"משוגעים" לקריאתה כמוני וכדומים לי. תמיד הסתכלו עלי כעל 'חיה משונה' על שאני נהנית מזרם ספרותי זה שהוא כה שונה מהמקובל והרגיל. (...) אני חושבת שירחון כמו שלכם ודומים לו, וכן הדחיפה החזקה שניתנה לספרות המדע הבדיוני בעברית בשנה-שנתיים האחרונות, ישנו אולי את הדעה הרווחת (...) יהודית אבישי, פתח תקווה. (מכתבים למערכת, **פנטסיה 2000** גיליון 12, ינואר 1980, עמ' 7)

אנשי המערכת של **פנטסיה 2000** היו מעורבים ברוב אירועי המד"ב שהתרחשו בארץ בזמן קיומו של כתב-העת (לפירוט, < פעילויות בשנות השמונים, 94). בנוסף לכך היו מספר פעילויות שהם עצמם ארגנו.

ב21.9.80 נערך ערב המדע הבדיוני הראשון של 'מועדון פנטסיה' – הקרנת סרט ואחריו שיחה. האירועים היו אמורים להתקיים מדי חודש, אך פעילות המועדון קירטעה, והם נערכו למעשה רק פעמים ספורות, בהפרשים של כמה חודשים.

מבזקים קוסמיים: ב21- לספטמבר הוקרן הסרט הראשון במסגרת 'מועדון פנטסיה' בבית לסין, תל-אביב. לשמחתנו ההיענות היתה נאה מאוד, ולקהל שמילא מפה-לפה את האולם ניתנה הזדמנות לחזות בסרט מד"ב מעולה שמשום מה הזנח על ידי מפיצי הסרטים בארץ (...) לאור הצלחת הערב, נשקלות הצעות שונות להמשך הפעילות, בלוויית שיחות ודיונים שייערכו בעקבות הסרטים הבאים. (גיליון 17, ינואר 1981, עמ' 40).

גם הניסיון להקמת **מד"ב**, מועדון מדע בדיוני במתכונת האמריקאית שתכליתו היתה להפיץ "ספרי איכות במחיר מוזל" שיפרסם לא זכה בהצלחה. המועדון הזה פורסם במודעה בגיליון 30 (יוני 1982) של **פנטסיה 2000**, אך רוב הספרים המפורטים במודעה לא יצאו מעולם לאור, ואף אחד מהם לא תורגם לעברית במסגרת מד"ב או הוצאת *היפריון*, שעמדה מאחוריו.

קולנוע וטלוויזיה

תוכניות טלוויזיה

סעיף זה מתייחס לשידורי טלוויזיה בהם צפו או צופים תושבי ישראל, אלה שלוחות השידורים שלהם הופיעו, לפחות בתקופה מסוימת, בעיתונים (זוהי אינדיקציה לכך שהם נצפים על-ידי מספר ניכר של ישראלים). הערוצים בהם מדובר הם: הערוץ הראשון של הטלוויזיה הישראלית (ששידוריו הסדירים התחילו בסוף שנת 1968); הטלוויזיה החינוכית הישראלית (ששידורה תוכניות לימודיות עוד קודם לכן); ערוץ 2 (שהתחיל בשידורי ניסיון בשנת 1986, ובשידורים מלאים בסוף שנת 1993); ערוצי הטלוויזיה של ירדן וערוץ המזרח התיכון (לבנון)⁹⁴; ובשידורי הכבלים (מאז שנת 1989): ערוץ המשפחה (3), ערוץ הסרטים (4) ערוץ הילדים (6) והערוצים הלווייניים.

איסוף נתונים על תוכניות טלוויזיה ששודרו בארץ, בעיקר לפני שנים רבות, הוא משימה קשה. ברשות השידור אין רישום של לוחות משדרים ישנים, ומן הטלוויזיה החינוכית לא הצלחתי לקבל תשובה. לפיכך היה עלי להסתמך על זכרונות שלי וזכרונם של חובבי מד"ב אחרים, בנוסף לאיזכורים מעטים ב**פנטסיה 2000** באשר למדע בדיוני בטלוויזיה בארץ.

בחיפוש שערכתי ב-IMDB (The Internet Movie Database) נמצאו רשומות 271 סדרות מד"ב טלוויזיוניות. מעל ארבעים מתוכן נראו בארץ (על-פי איזכורים בעיתונות וזיכרון שלי ושל אחרים). בין הסדרות הזכורות יותר בארץ ניתן למנות את "**אשת חיל**", "**באק רוג'רס במאה ה-25**", "**האיש השווה מיליונים**", "**האיש מאטלנטיס**", "**האסיר**", "**כנפי הרעם**" ו"**מנהרת הזמן**".

באופן כללי ניתן לומר, שבעת שלטון היחיד של הערוץ הראשון שודרו בארץ תוכניות מד"ב מעטות (למעשה, שודרו בכלל תוכניות טלוויזיה מועטות, יחסית למצב היום). חובבי המד"ב נאלצו להסתפק בתוכנית מדי פעם, באחד הערוצים שקלטו. רוב תוכניות המד"ב ששודרו הוקרנו במהלך השעות המוקצות לילדים ובני נוער. כמו בספרי המד"ב שפורסמו, לפחות בשנים המוקדמות, וכמו ביחס ל**פנטסיה 2000**, גם בתכנון לוחות המשדרים הטלוויזיוניים ההנחה היתה שתחום המדע הבדיוני פונה בעיקר אליהם, ולא למבוגרים.

ככל שהתרבו הערוצים, עם כניסת שידורי הכבלים, כולל ערוצים לווייניים והערוץ השני המסחרי, גדל גם ההיצע. בשנים האחרונות, בעיקר, משודרות עוד ועוד סדרות מצוירות לילדים בעלות אלמנטים מד"ביים-פנטסטיים (ובדרך כלל גם אלימות רבה), כמו "**פאוור ריינג'רס**", "**רובוטריקים**", "**צבי הנינג'ה**", "**X-מן**" ועוד. התוכניות הללו סופגות ביקורת רבה באמצעי התקשורת, אולם זו אינה פוגעת, ככל הנראה, בשיווק מוצרי הצריכה הנלווים אליהן, ממדבקות ועטיפות למחברות ועד לצעצועים.

על-פי האנציקלופדיה למדע בדיוני (Clute & Nicholls, 1995: 1205-1209), המעודכנת עד תחילת שנות התשעים, מד"ב טלוויזיוני מעולם לא זכה להצלחה מסחרית בארה"ב, ולעיתים רחוקות בלבד בבריטניה. משום כך תוכניות מד"ב אינן מקבלות תקציבים גדולים, ואינן זוכות לשירותיהם של

⁹⁴ **פנטסיה 2000** הופיעו מדי פעם התייחסויות לתוכניות מד"ב ששודרו בטלוויזיה הירדנית (גיליון 2: "**מבצע עב"ם**", גיליון 44: "**נייט ריידר**", "**בטלסטאר גלקטיקה**", "**באק רוג'רס**", "**ויז קידס**").

כותבים, במאים או שחקנים מן השורה הראשונה. בנוסף, המפרסמים (שדרישותיהם משפיעות במידה רבה על התכנים בערוצי טלוויזיה מסחריים), המבקשים למשוך קהל רב ככל האפשר, מטיילים וטו על כל רעיון העלול לעורר מחלוקת. סיבה עיקרית נוספת לחוסר ההצלחה של המד"ב בטלוויזיה, אומרת האנציקלופדיה, היא ההנחה הקבועה כמעט שהוא מיועד לילדים (הנחה הניכרת גם בארץ, לפי שעות השידור של התוכניות).

The pressures toward conformity and formula, especially in the USA but also in the UK, have meant that televised SF, in a history spanning well over 40 years, has never approached the intellectual excitement of the best written SF, or indeed the best SF in the cinema. (Clute & Nicholls, 1995: 1208)

על אף ההסתייגויות הללו, אין לזלזל בטלוויזיה כמדיום פופולרי להפצת סיפורים ואלמנטים של מד"ב, בעיקר בשנים האחרונות. בשנות התשעים המאוחרות, שהאנציקלופדיה איננה דנה בהן, זכו כמה סדרות מד"ב טלוויזיוניות להצלחה רבה בעולם: מדובר בסדרות מבית "מסע בין כוכבים" והסדרה הדומה "בבילון 5", ואולי יותר מכל בסדרה "תיקים באפילה" ("The X-files"), הנמצאת על הגבול שבין אימה למד"ב.

"תיקים באפילה" תיזכר, כנראה, כסדרה הראשונה מסוגה שפרצה מעבר לקהל המצומצם לו נועדה, והצליחה להגיע לקהל הרחב ("מסע בין כוכבים" עשתה את המסלול ההפוך כשלא הצליחה למשוך מספיק צופים בפריים-טיים, אבל ביססה לעצמה קהל אוהדים נאמן בשעות-שידור פחות צפופות). הסיבה לכך היא ש"תיקים באפילה" ממזגת בתוכה ז'אנרים אחרים פרט למד"ב – היא יכולה גם להיחשב סדרת משטרה, מותחן ופוליטי, סדרת אימה ולעיתים אפילו קומדיה או פארודיה. (...) "תיקים באפילה" מתרחשת, בניגוד לרוב סדרות המד"ב, בהווה. זוהי בחירה מודעת לעצמה מצד יוצרי הסדרה, שכן ההווה שבו מתרחשת הסדרה הוא סוף האלף – שבו הגבולות בין "המדע" לבין "המדע הבדיוני" הולכים ומיטשטשים. (גרינברג, 1998)

"מסע בין כוכבים"

דוגמה קיצונית לפופולריות שזכה בה מד"ב טלוויזיוני היא הסדרה "מסע בין כוכבים" ("Star Trek"). הסדרה המקורית, עם קפטן קירק וספוק מחודד-האוזניים, נוצרה בשנת 1966 על-ידי המפיק ג'ין רודנברי (Gene Roddenberry). רודנברי הגה עולם עתידיני אופטימי מאוד, שהיה מנוגד לחזיונות הקודרים של עידן המלחמה הקרה. בספינת החלל **אנטרפרייז** משרתים זה לצד זה אמריקאים, רוסים, סינים, שחורים ולבנים, בני כדור הארץ וחיזרים. כדור הארץ מאוחד ואיכות החיים בו משופרת להפליא. החידושים הטכנולוגיים המהפכניים אותם הציגה הסדרה המקורית כללו דלתות הנפתחות מעצמן, מכשירים זעירים המאפשרים ליצור קשר קולי בין אנשים המרוחקים מאוד זה מזה⁹⁵ ומחשבי-על רבי-עוצמה.

⁹⁵ בכנס שנערך בבית ציוני אמריקה ב-6.8.1998 (ובמקומות אחרים) טען תומס גודמן כי מכשירי הקשר של סטארטרק היוו השראה ישירה לפלאפון מדגם סטארטרק של חברת מוטורלה, המתקפל לשני חצאים שווים כמעט בגודלם.

הסדרה המקורית לא זכתה להצלחה רבה בארה"ב, וסקרי הצפייה דירגו אותה במקומות נמוכים למדי, אך ניסיון להורידה מלוח השידורים בתום העונה הראשונה גרר מסע יחסי ציבור של אוהדיה המסורים, וכמויות המכתבים העצומות ששלחו שיכנעו את NBC להמשיך את שידורה. בסופו של דבר הופסקו צילומי הסדרה אחרי שלוש עונות ושבעים פרקים, אך הקרנת הפרקים בשידורים חוזרים גייסה מעריצים חדשים רבים, שנאמנותם יוצאת דופן. בשנת 1972 ערכו מעריצי הסדרה, המכנים עצמם trekkies, את הכנס הראשון שלהם בניו-יורק. המארגנים ציפו לכמה מאות משתתפים, אך המספר עלה על שלושת אלפים.

בשנת 1973 הופקו עשרים ושניים פרקים מצויירים שגוללו את עלילותיה הנוספות של האנטרפרייז, תוכניות לצלם סדרת המשך עלו ונגנזו במשך השנים. בשנת 1979 יצא אל האקרנים **"מסע בין כוכבים" – הסרט** וזכה להצלחה כלכלית עצומה, שהביאה ליצירת חמישה סרטי קולנוע נוספים עם כוכבי הסדרה המקורית.

בשנת 1987 התחילה חברת פאראמונט להפיק את סדרת הטלוויזיה **"מסע בין כוכבים" – הדור הבא**. ברוח התקינות הפוליטית של התקופה, ניתן בסדרה ייצוג לכל קבוצת אוכלוסיה, בלא הבדל גזע, מין, גיל, כושר גופני או מוצא. גישתו הלוחמנית של קפטן קירק הוחלפה בדמותו הדיפלומטית של קפטן פיקארד, ארכיאולוג חובב יליד צרפת (ולא ארה"ב) בעל מבטא בריטי, שבמקום נערה בכל נמל-חלל מעדיף ספר טוב⁹⁶. הצלחתה של הסדרה החדשה, שהופצה בסינדיקציה, ולא דרך רשת טלוויזיה מסוימת, היתה עצומה – היא הובילה בסקרי הצפייה, בעיקר בקרב בני 18-49, קבוצה דמוגרפית החביבה במיוחד על המפרסמים (Nemecek, 1995: 32). ג'ין רודנברי היה מעורב ביצירת הסדרה החדשה עד מותו, בשנת 1991. יורשו בתפקיד המפיק, ריק ברמן, יצר בשנת 1993 סדרה נוספת המתקיימת באותו עולם: **"חלל עמוק 9"**. בשנת 1994 הפסיקה פאראמונט את הפקת **"הדור הבא"** בסוף העונה השביעית, בשיא הפופולריות, כדי להעביר את הגיבורים לסדרת סרטי קולנוע, ששלושה מהם הופקו עד שנת 1998. זאת כיוון שהרווח הכספי מסרטי קולנוע גדול מזה שניתן להשיג מסדרת טלוויזיה. בשנת 1995 התחילה הפקתה של סדרת טלוויזיה נוספת: **"מסע בין כוכבים" – Voyager**, בה מפקדת אישה על ספינת החלל ועל גיבוריה.

כמות מוצרי הצריכה הקשורים לעולם של **"מסע בין כוכבים"** עצומה: משתתפי הסדרה פירסמו ספרים אוטוביוגרפיים, ניתן לרכוש סיכות, מדבקות, בובות, פוסטרים, פסלים, משחקי קלפים, מחזיקי מפתחות, צלחות ואפילו פנקסי צ'קים הנושאים את תמונות וסמלי הסדרה. חברת פאראמונט דיווחה כי מוצרים הקשורים ל**"מסע בין כוכבים"** נמכרו עד אביב 1994 בסכום העולה על 650 מיליון דולר, בעוד 140 הספרים המגוללים את קורות גיבורי הסדרות (שכ70- מהם הגיעו לרשימות רבי המכר) נמכרו ביותר מ-55 מיליון דולר (Nemecek, 1995: 258). באינטרנט יש אלפי אתרים המוקדשים לעולם של **"מסע בין כוכבים"**, מיעוטם רישמיים ורובם של חובבים. מנוע החיפוש Altavista מצא בתחילת שנת 1999 לפי מילות המפתח "star trek" 265,410 דפי רשת.

"מסע בין כוכבים" הוקרנה בטלוויזיה הישראלית ככל הנראה לראשונה בתחילת שנות השבעים, ושוב החל מסוף 1978. בגיליון הראשון של **פנטסיה 2000** מברך מדור הטלוויזיה על עצם ההצגה של סדרת מד"ב, אך מצר על העובדה שההקרנה לא התחילה מן הפרק הראשון, שבו היו אמורים לראות

⁹⁶ שינוי נוסף נעשה בשורות הפתיחה המפורסמות של הסדרה: "where no man has gone before" הפך ל: "where no one has gone before".

כיצד נבחרים אנשי צוות הספינה, וגם נעשית בשחור-לבן, למרות שהסדרה צולמה בצבע. **"מסע בין כוכבים"** שודרה בתחילה בימי שישי בשלוש בצהריים, הועברה זמנית לימי ראשון בשעה 17:30, ואז הוחזרה לימי שישי. יתכן שהשינוי במועדי ההקרנה מביע התלבטות באשר לקהל היעד של התוכנית: השעה 17:30 מיועדת לשידורים לנוער, ואילו בימי שישי בצהריים שודרו לאורך השנים תוכניות המיועדות לקהל מבוגר (למשל **"ספינת האהבה"**, וגם סדרת המדע הפופולרי **"מגע" של קרל סגן**), שההנחה היא שזו שעת מנוחה עבורו. **פנטסיה 2000** נאמר: "הושמעה הצעה בכנסת להוריד מהמסך תכנית 'בלתי חינוכית' זאת. לא ברור אם עקב כך הוחזרה התכנית לשעתה המקורית ביום שישי אחה"צ. (אולי צופי יום שישי מחונכים דיים...) (**פנטסיה 2000** מס' 3, מרץ 1979, עמ' 66). בשנים שעברו מאז נקלטו בארץ שידורים נוספים של הסדרה המקורית, תחילה בטלוויזיה הישראלית (כנראה), בירדן ולבנון, ולאחר מכן גם בערוצים הלוייניים בשידורי הכבלים (למשל בערוצים סקאי וסטאר-פלוס באנגלית, ובערוץ הגרמני SAT 3).

הטלוויזיה החינוכית שידרה בשנות התשעים שתיים מסדרות ההמשך של **"מסע בין כוכבים"**: **"הדור הבא"** ו**"חלל עמוק 9"**. חלק מפרקי **"הדור הבא"** שודרו בשעות הצהריים בשנת 1992. (בערך באותה תקופה הם נקלטו בארץ גם בערוצי הלויין סקאי וסטאר פלוס). הסדרה שודרה בשלמותה בשנת 1996, כולל שידור יומי בתקופת החופש הגדול בשעות הצהריים, ושידור חוזר ב-21:30 בערב בערוץ הלוייני של החינוכית (ערוץ 23). פרקי **"חלל עמוק 9"** הוקרנו גם הם באותה צורה בחופש הגדול של 1998. העובדה שהסדרה שייכת בארץ לטלוויזיה החינוכית, ושידורה בשעות הצהריים, ובעיקר בחופש הגדול, מעידות על כך שההנחה היא עדיין שקהל היעד העיקרי שלה הוא בני נוער. אולם השידורים החוזרים בשעות הערב מכוונים לצופים מבוגרים יותר, שבשנים האחרונות נחשבים גם הם לקהל פוטנציאלי לסדרה. סיבה אחת לכך עשויה להיות מכתב שנשלח ביוני 1994 לטלוויזיה החינוכית בבקשה להעלות את מינון ההקרנה של פרקי **"הדור הבא"** לשלוש פעמים בשבוע או יותר, כפי שהדבר נעשה בחו"ל. שולחי המכתב היו כעשרים עובדי מכון ויצמן למדע.⁹⁷

יותר מעשרים ספרים המתרחשים בעולם של **"מסע בין כוכבים"** תורגמו לעברית ויצאו לאור בארץ, בשני גלים. הגל הראשון היה בשנים 1979-1980, אז הוקרנה הסדרה המקורית בטלוויזיה הישראלית. יצאו לאור 5 ספרים שהם עיבודים של תסריטי פרקי הסדרה וספר שהוא עיבוד לתסריט סרט הקולנוע הראשון שנעשה לפיה (בהוצאות **"זמורה, ביתן, מודן – ספרי ארץ"** ו**"אור עם"**). הגל השני היה בשנות התשעים, במקביל להקרנת **"הדור הבא"** בטלוויזיה החינוכית. בשנת 1992 יצא לאור עיבוד של תסריט הפרק הראשון בסדרה זו. בשנים 1994-1995 יצאו לאור ספרים (שאינם עיבודים של פרקים מצולמים, אלא סיפורים העומדים בפני עצמם) בהשתתפות דמויות של הדור הבא (שלגי) ובהשתתפות דמויות של הסדרה המקורית (הוצאת מעריב). הספרים לא זכו ככל הנראה להצלחה רבה⁹⁸, ולמרות שסדרת ההמשך **"חלל עמוק 9"** הוקרנה בארץ, לא יצאו לאור ספרים הקשורים אליה. עם זאת, הספרים הללו זכו לתגובה רבה, יחסית לזו לה זוכים בדרך-כלל ספרי

⁹⁷ אני מודה לתומס גודמן, שהראה לי את המכתב.

⁹⁸ אני תרגמתי את הספרים בהוצאת שלגי. הם יצאו לאור בשתי קבוצות של ארבעה ספרים (הראשונה מיועדת לבני נוער ומבוגרים, השנייה לילדים), כלומר מבלי שיהיו נתונים על תגובת הקהל על ספר אחד או שניים, אלא רק לאחר שכל הספרים כבר הופקו. אז נאמר לי שלא הצליחו, ולכן לא יהיה המשך לסדרה בעברית.

מד"ב, במדורי ביקורת הספרים (עזגד, 1994 ד'; בליזובסקי, 1995 א'; רייזל, 1995)⁹⁹. ספרים באנגלית הקשורים לעולם של "מסע בין כוכבים", על כל סדרותיו (כולל "וויאג'ר", שלא הוקרנה עדיין בארץ) נמצאים מזה שנים באופן רצוף בחנויות הספרים (<מדע בדיוני בשפות זרות בארץ, 80), כך שנראה שיש להם ביקוש.

ההצלחה העולמית של הסדרה הגיעה לארץ במהלך שנות התשעים, כאשר היא הפכה לאלמנט מוכר ברפרטואר התרבותי הכללי, ולא רק של יודעי-ח"ן מעטים. ביוני 1998 הוקם "סטארבייס 972 – המועדון הישראלי למעריצי מסע בין כוכבים"¹⁰⁰, המאגד את חובבי הסדרה ומארגן אירועים שונים, הכוללים הרצאות, דיונים והקרנות של פרקים וסרטים מן הסדרות השונות (<פעילות חובבים, 96). התופעה התרבותית של "מסע בין כוכבים" וחובביה היתה נושא למספר כתבות בעיתונות הישראלית, רובן אוהדות (למשל חובב, 1994; עזגד, 1994 ד'; יורן, 1995; רוזנבלום, 1995; יורן, 1996; ?; 1997; וידל, 1997; בן אז"ר, 1998; פוייר, 1999. ברשימה זו לא כלולות רשימות ביקורות על סרטי קולנוע).

עדות לנוכחותה של הסדרה "מסע בין כוכבים" בשיח הציבורי בישראל ניתן לראות לא רק בכתבות העוסקות ישירות בה, אלא גם בהתייחסויות אליה במסגרת נושאים אחרים. חיפוש בארכיון הממוחשב של עיתון **הארץ** העלה 123 כתבות בהן הופיע רצף המילים "מסע בין כוכבים" מאז מאי 1994 ועד פברואר 1999. ביניהן כלולות לא רק כתבות על תוכניות טלוויזיה וסרטים, אלא גם על פיתוחים טכנולוגיים ומדעיים, או כתבה תחת הכותרת "מסע בין כוכבים – הדור הבא", שעסקה בחילופים בין שחקני כדורסל ב-NBA (אלפרוביץ', 1998). בקיאות בסדרה היתה אפילו נושא ההתמודדות של אחד המתחרים בשעשועון הטלוויזיה "מקבילית המוחות" (קופפר, 1995). שמות הדמויות והמושגים של הסדרה מוכרים כל-כך בארץ שהם משמשים בכותרות מאמרים העוסקים בטכנולוגיות עתידיות ("שבב מחשב במקום קפטן קירק", בליזובסקי 1996 ב'), או בכתבה העוסקת באופן כללי בשפות מומצאות (כמו האספרנטו) ומונה גם שפות שהומצאו ביצירות מדע בדיוני כמו "שר הטבעות" של טולקין או "התפוז המכאני" של אנתוני ברג'ס (לוי-ינוביץ', 1998). התמונה המלווה את הכתבה לקוחה מתוך "מסע בין כוכבים – הדור הבא" והכותרת היא "בקלינגונית זה נשמע טוב יותר"¹⁰¹.

המזון בסדרה מהווה נושא לאחת מתשע כתבות בנושאי אוכל במוסף "טעם העיר 4" (פוייר, 1999), ובביקורת על מסעדה חדשה במוסף **עכבר העיר** נאמר:

הסגנון העתידיני שאימצה Mind the Gap הוא, על פי מומחים ללונדון, הדבר החם היום בעיר. מקום שבו מזמינים את האוכל בשירות עצמי (את השתייה גם לוקחים לבד לשולחן) מבר ארוך ומלא בגימיקים, שמזכיר קפיטריות של ספינות חלל בסרטי מדע בדיוני. (...) אם אתם מאלה שמחזיקים בארון את התלבושת של

⁹⁹ "בארץ זהו גל חדש של ספרי 'מסע בין כוכבים', והיזומה להוצאתם ברוכה, ולו רק בשל הערך התרבותי/הסטורי של המוצר (...) יש להניח כי קהל היעד ירכוש את הספרים בזכות הלוגו ולא בגלל התוכן." (רייזל, 1995)

¹⁰⁰ שם המועדון משלב את קידומת החיוג הבינלאומית של ישראל בנוהג הקיים בעולם של "מסע בין כוכבים" למספר בסיסי כוכבים. אתר הבית של המועדון באינטרנט: www.starbase972.org

¹⁰¹ קלינגונית היא שפה שהומצאה לצורך הסדרה ומדוברת כיום בפי רבים מאוהדיה. פרטים נוספים עליה ניתן למצוא באתר "מכון השפה הקלינגונית": <http://www.kli.org>

קפטן פיקארד או דאטה¹⁰², זה הזמן לאוורר אותה וזה המקום להיראות בה ועוד לזכות בהערכה. (לוינסון, 1999)

כאן כבר אין ספק שההנחה היא ש"מסע בין כוכבים" היא חלק מעולמו התרבותי של קהל היעד של הביקורת, ושבהחלט ניתן להעלות על הדעת שמישהו מבין הקוראים אכן מחזיק בארון את מדי הסדרה.

קולנוע

From the beginning, the cinema specialized in illusion to a degree that has been impossible on the stage. If itself takes as its subject matter that does not exist, now, in the real world (though it might one day), so it has a natural affinity with the cinema: the illusory qualities of film are ideal for presenting fictions about things that are not yet real. (Clute & Nicholls, 1995: 219)

סרטי מדע בדיוני נוצרו מאז תחילת ימיו של הקולנוע¹⁰³, והמראות הבדיוניים שנראו בהם שימשו פעמים רבות לקידום טכנולוגיות האפקטים המיוחדים המשמשים בסרטים. בשנים האחרונות רבים מן הסרטים המצליחים והמפורסמים ביותר הם סרטי מד"ב (< היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, שנות השבעים והשמונים, 32). סרטי מד"ב הוקרנו בארץ לאורך השנים, בדומה לסרטים מז'אנרים אחרים (זאת בניגוד לסרטי אימה, למשל, שכמעט ואינם מוקרנים בארץ, למרות הפופולריות העצומה שלהם בארה"ב).

מאמרו של נחמן בן-יהודה על ההיסטוריה של המד"ב בישראל (Ben-Yehuda, 1986: 65) מונה כמה סרטי מד"ב הוליוודיים מפורסמים שהוקרנו בישראל בסוף שנות החמישים, והיו בין הגורמים שעוררו את גל ההתעניינות הראשון במד"ב בארץ: "Destination Moon", "When Worlds Collide", "The Day the Earth Stood Still", "The War of the Worlds", "The Angry Red Planet". עם זאת, על-פי פנטסיה 2000, גם בסוף שנות השבעים סרטי מד"ב לא היו פופולריים במיוחד בישראל, והמפיצים מיעטו לייבאם:

קשה לומר שסבלנו מעודף סרטי מד"ב על מסכי ארצנו בשנים האחרונות, ובוודאי לא מעודף סרטי מד"ב טובים. הבולט מכולם היה, כמובן, "2001: אודיסיאה בחלל", שלידו מתגמדים אפילו סרטים לא רעים כלל כמו "כוכב הקופים" (נכון, רק הראשון בסדרה...), "זרדוז", "זרע אנדרומדה" ו-"סוילנט גריין" (אשר נקרא כאן, משום מה, "שמש ירוקה", לא החזיק מעמד על בדי הקולנוע, ומתרוצץ עד היום בין האוניברסיטאות והמועדונים למיניהם), שלא לדבר על סרטים כמו "רולרבול", "העולם בשנת 2000", או "האי של דר' מורו".

על כן, אם יתאמתו ציפיותנו לגל של סרטי מד"ב חדשים, שיגיעו אלינו בעקבות "מפגשים מהסוג השלישי" ו-"מלחמת הכוכבים" (שהפך בארה"ב לשיגעון לאומי, לעומת הצלחתו הפושרת בארץ; אך מה לא הופך בארה"ב לשיגעון לאומי?...), הרי שלא נוכל אלא לברך על כך. שכן, קשה להשתחרר מההרגשה, שבקרב המפיצים רווחה עד כה סברה, שסרטי מד"ב אמיתיים "אינם מתאימים"

¹⁰² פיקארד ודאטה הם שניים מגיבורי "מסע בין כוכבים – הדור הבא".

¹⁰³ אחד מסרטי הקולנוע המוקדמים הוא "מסע אל הירח" ("Le Voyage dans la Lune") משנת 1902. סרטו של הבמאי ז'ורז' מלייה מפורסם בתמונת החללית התקועה בעינו של פרצוף הירח.

לקהל הישראלי. כולנו זוכרים את הימים שבהם רווחה סברה זאת גם בקרב הוצאות הספרים בארץ, בכל הנוגע לספרות מד"ב - והרי על הפריחה המתרחשת כיום אין צורך להרחיב את הדיבור. אי לכך לא נותר לנו אלא לאחל למפיצי הסרטים שיקרה להם מה שקרא [sic] למו"לים, וכולנו נצא נשכרים. (**פנטסיה 2000** גיליון 2, פברואר 1979, עמ' 17. ההדגשות והניסוח במקור).

מבזקים קוסמיים: יותר מחצי שנה אחרי שפרסמנו כתבה על הסרט 'פלישת חוטפי האדם' (גיליון מס' 2), הגיע הסרט סוף-סוף אל בדי הקולנוע שלנו – וירד מהם בבושת פנים אחרי שבועיים (שבוע בקולנוע תל-אביב ושבוע נוסף ב'דרייב-אין'). וחבל. אמנם הסרט רחוק מאוד מלהיחשב ליצירת מופת קולנועית אבל הוא בהחלט ראוי לצפיה, בייחוד למי שאוהב מד"ב מתובל באימה. (**פנטסיה 2000** גיליון 10, נובמבר 1979, עמ' 54)

בסוף שנות השבעים ותחילת שנות השמונים נוצר בארה"ב רצף להיטי מד"ב קולנועיים: טרילוגיית "מלחמת הכוכבים" של ג'ורג' לוקאס (1977-1983, בשנת 1999 יצא לאקרנים סרט חדש בסדרה); "מפגשים מהסוג השלישי" (1977), "סופרמן" (1978), "מסע בין כוכבים" (1979), "הנוסע השמיני" (1979), "אי.טי." (1982), "בלייד ראנר" (1982). סרטים אלה הוקרנו גם בארץ, ככל הנראה בהצלחה, כפי שניתן לראות משינוי הנימה ב**פנטסיה 2000**:

בתחום אחד לפחות מסתמנת עלייה בפופולאריות של המד"ב – תחום הקולנוע, המדבר מטבעו לקהל רחב יותר (...) בתחום זה צפויה לנו שנה מלאת פעילות, שתחילתה בהגעתם ארצה של שוברי קופות כאי טי, אצן הלהב¹⁰⁴, וחלקו השני של מסע בין כוכבים. (**פנטסיה 2000** גיליון 32, סוף 1982 או תחילת 1983)

הפופולריות של סרטי מד"ב, לפחות בקרב קהל מוגבל, הביאה להקרנות חד פעמיות של סרטים אלה בסינמטקים. יש להניח שהקרנות כאלה משתלמות מבחינה כלכלית יותר מהקרנה רגילה של סרט לאורך שבועות, שכן הקהל האוהד מצומצם בגודלו. **פנטסיה 2000** מספר על פסטיבל סרטי מדע בדיוני שנערך בחודשים אוקטובר-נובמבר 1982 בסינמטק בתל-אביב, ובו הוקרנו סרטים אחת לשבוע, בשלוש הצגות:

התורים הארוכים שהשתרכו לפני קופות הסינמטק הוכיחו כי קיים קהל רחב למדי של חובבי מד"ב בארץ, לפחות כשמדובר בקולנוע. (**פנטסיה 2000** גיליון 32, סוף 1982 או תחילת 1983)

נראה שאותו פסטיבל הצליח, כיוון שפחות מחצי שנה לאחר מכן נערך חודש סרטי מד"ב בסינמטק:

חודש מד"ב בסינמטק. החל ב-5.3.83 יתקיים בסינמטק בתל אביב חודש של סרטי מד"ב, שבמסגרתו יוקרנו 20 סרטים ישנים וחדשים. מאחר שכל סרט יוקרן פעם אחת בלבד, אנו מביאים פרוט מלא של הסרטים ומועדי הקרנתם. (**פנטסיה 2000** גיליון 34, מרץ 1983, עמ' 56-57)

כמו תוכניות טלוויזיה, גם סרטי קולנוע שהוקרנו בארץ הביאו לתרגומם של ספרים עליהם היו מבוססים, או ספרים שהיו מבוססים עליהם (< טלוויזיה, 120; ספרים לפי סרטי קולנוע ותוכניות טלוויזיה, 61).

¹⁰⁴ הכוונה לסרט "בלייד ראנר" ("Blade Runner").

בשנות התשעים מוקרנים בארץ רוב הלהיטים הקולנועיים העולמיים, כולל, כמובן, סרטי מד"ב (הוליוודיים ברובם). כאמור (< היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני, שנות השבעים והשמונים, 32), הלהיטים הקולנועיים הגדולים ביותר בשנים האחרונות הם סרטי מד"ב. בערוצי הטלוויזיה, בעיקר בערוץ הסרטים של הכבלים, מוקרנים סרטי קולנוע וסרטי טלוויזיה רבים בעלי אלמנטים מד"ביים, החל מהלהיטים הקולנועיים ועד להפקות זולות יחסית המיועדות מלכתחילה להקרנה בטלוויזיה. חלקם מוקרנים שוב ושוב בשידורים חוזרים, כמקובל בערוצים הללו. המספר הרב של ההקרנות אינו מהווה עדות להצלחה, או להשפעה על הנעשה בתרבות הישראלית, אלא תלוי בעיקר בהסדרים החוזיים של ערוצי הטלוויזיה עם חברות ההפקה וההפצה.

ניקח לדוגמה סרט קולנוע אחד בסוף שנות התשעים: תומס גודמן, אחד ממייסדי האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה ומועדון סטארבייס 972 (<פעילויות חובבים, 96), מספר¹⁰⁵ על אירוע שאירגנה האגודה בתחילת 1997 – הקרנת הבכורה לסרט "**מסע בין כוכבים – המפגש**". לדבריו, המארגנים חשבו שלא ימלאו אפילו רבע מאולם קולנוע "תל-אביב" בן 700 המושבים, אך בסופו של דבר הגיעו למעלה מאלף אנשים, ולרבים מהם לא היה מקום. יתרה מזאת, כל הכרטיסים לשלושת ימי ההקרנה הראשונים של הסרט הוזמנו שבועיים מראש. היו אלה ימי סופה קשה, ולמרות שבדרך-כלל אנשים בארץ אינם נוטים לצאת לבילויים במזג אוויר סוער, האולמות אכן היו מלאים. ההצלחה היתה גדולה מן הצפוי, עד כדי כך שהמפיצים האריכו את תקופת ההקרנה בבתי הקולנוע הגדולים משבוע וחצי לשבועיים. תיאור זה של גודמן חושף מצב שבו מפיצי הסרטים עדיין מניחים, כמו בשנות השבעים, שהקהל הישראלי איננו חובב גדול במיוחד של סרטי מד"ב, אולם ציפיות הקהל עצמו (או לפחות חלק ממנו) כבר השתנו, ככל הנראה, והוא דווקא שש לראות את הלהיטים המד"ביים.

יצירה מקורית

סרט המד"ב הישראלי הראשון שהוצג בטלוויזיה היה "**אישור נחיתה**", סרטו של התסריטאי-במאי-מפיק **ריקי שלח**, שעסק בחיזורים המגיעים לנמל התעופה בן גוריון. הסרט בן 25 הדקות הוקרן בשנת 1978 (**פנטסיה 2000** גיליון 2, פברואר 1979).

סרט המד"ב הראשון באורך מלא שנוצר בארץ היה "**שדר מן העתיד**", אותו ביים ב-1981 **דוד אבידן**. הוא מבוסס על שיר פרי עטו בשם "תקציר לסרט", שפורסם בגיליון 9 של כתב העת הספרותי **פרוזה**, שהוקדש למדע הבדיוני (< מד"ב עברי מקורי, 72; היחס למד"ב בתרבות הישראלית, 129). העלילה כוללת מסע בזמן, ניסיון להקדים את מלחמת העולם השלישית בעזרת מכשיר טלפתיה ומדען ישראלי המציל את העולם. בסופו של דבר מסתבר שהכל היה תעלול פרסומת של חברה יפאנית. לפי כתבה בעתון **במחנה** (גוז, 1994) הסרט הוקרן רק פעם אחת, בסינמטק תל-אביב.

בתוכניות שהופקו מאז בטלוויזיה הישראלית היו מדי פעם אלמנטים של מד"ב: חביתוש מתוכנית הילדים "**רגע עם דודלי**" היה מעין רובוט, בתוכניות לימוד האנגלית של הטלוויזיה החינוכית היו בשנות השבעים והשמונים גבי ודבי שעברו ממקום למקום על-ידי הצמדה של מקל קסמים למפה, ובתחילת שנות התשעים כיכב בתוכנית אחרת מחשב מדבר.

¹⁰⁵ בשיחה איתי, 1.12.1998.

בכנס המד"ב שנערך בסינמטק תל-אביב בסוכות 1997 הוקרן פיילוט (פרק ניסיון) לסדרת מדע בדיוני ישראלית בשם "ירושלם", אולם הסדרה לא הופקה והפרק לא שודר מאז באף אחד מערוצי הטלוויזיה.

בספטמבר 1998 שודרה בערוץ 2 הסדרה "סוסיטא בחלל" בה גילם הזמר קובי אוז אסטרונאוט ישראלי שבן-לווייתו היחיד במסעו רב-השנים בחלל הוא מחשב החללית, שמעון, המשעשע אותו בהקרנת סרטונים נוסטלגיים המראים קטעים שונים מחמישים שנות המדינה. זוהי סדרה נוסטלגית-הומוריסטית לשנת היובל, הפקה שנראית דלת-תקציב במיוחד. הנקודה החשובה לעניין השינוי במעמדו של המד"ב בתרבות הישראלית היא העובדה שכסיפור הרקע להקרנת הקטעים השונים נבחר רקע מדע-דמיוני, ונעשה שימוש בקלישאות של הז'אנר – רובוט חכם, ספינת חלל, מדים כסופים ועוד.

בסוף שנות התשעים, אלמנטים של מד"ב כגון חלליות, מסעות בחלל, רובוטים וטכנולוגיות עתידיות, נפוצים מאוד על מסך הטלוויזיה בישראל, אבל בעיקר ביצירות הקצרות ביותר (הזכות להשקעה הכספית הרבה ביותר): פרסומות וקדימונים (פרומואים)¹⁰⁶. תוכניות טלוויזיה וסרטי קולנוע באורך מלא שיכולים להיחשב למד"ב כמעט ולא נוצרו כאן (ישנם סרטי סטודנטים מדב"ים, אך אלה אינם נחשפים לקהל רחב במיוחד). יש להניח שהסיבות לכך דומות לסיבות למיעוט היצירה המקורית המד"בית במדיום הכתוב, ואולי נוסף להן גם השיקול הכלכלי – האפקטים המיוחדים הדרושים ליצירות מד"ב מצולמות יקרים במיוחד.

¹⁰⁶ הנה דוגמה, מתוך רשימת ביקורת על הפרסומות בטלוויזיה: "קולגייט טוטאל מגינה על השן באמצעות טבעת הגנה פלאית, חשמלית, צבעונית, שנראית כמו משהו מעולם ההיי-טק, דמוי מתקן שמגן על חלליות בסדרות מדע בדיוני." (אלפר, 1999).

היחס למדע הבדיוני בתרבות הישראלית

ניסיתי לבדוק את יחסה המפורש של התרבות הישראלית למדע הבדיוני ולחובביו לאורך השנים, בעיקר על פי איזכורים וכתבות בעיתונות הכללית (עיתונים יומיים, שבועונים, כתבי עת ספרותיים), והאופן שבו החובבים עצמם מבינים את היחס אליהם (כמראיינים בכתבות, במאמרים שלהם עצמם בכתבי העת של קהילת המד"ב, ובשיחות איתי).

ברשימה הביבליוגרפית שבידי מופיעים כמאתיים קטעי עיתונות שהתפרסמו בארץ העוסקים במדע בדיוני: ביקורות על ספרים וסרטים, כתבות על תופעות שונות הקשורות למדע הבדיוני: חובבים, כתבי עת, כנסים וכו', וכן כתבות בנושאים אחרים בהם מוזכרים פריטים מעולם המדע הבדיוני. את הכתבות בעיתונות הכללית איתרתי בעיקר באמצעות חיפושים במאגרים הממוחשבים של אוניברסיטת חיפה ושל ספריית בית אריאלה (השונים זה מזה), בארכיון הידני של בית אריאלה (מעודכן עד תחילת שנות התשעים) ובארכיון הממוחשב של עיתון **הארץ** (החל משנת 1994). בנוסף, חיפשתי קטעי עיתונות שהוזכרו בעבודות אחרות (ברתנא, 1982; ויסברוד, 1989; יונאי, 1990). תוצאות החיפוש במאגרים הממוחשבים חלקיות, הן מבחינת טווח השנים (קטעי העיתונות המוקדמים ביותר הרשומים במאגר של אוניברסיטת חיפה הם משנת 1980, בבית-אריאלה הרישום ממוחשב מתחילת שנות התשעים), והן מבחינת צורת הסיווג בהם (יש ברשותי כתבות מן השנים האחרונות העוסקות במדע בדיוני, שלא עלו בחיפוש לפי מילות המפתח "מדע בדיוני". מן הסתם, היו עוד כמותן, שלא הצלחתי לאתר בעזרת מקורות אחרים). נקודה נוספת – במאגרים הללו אין כמעט רישום של הנעשה במקומונים השונים ברחבי הארץ (והם גם אינם מצויים לעיון בספריית בית אריאלה). נוסף על כך, סביר להניח שלגבי השנים 1994-1998 יש ייצוג יתר לעיתון **הארץ**, בשל אפשרויות החיפוש המקיפות בארכיון הממוחשב שלו, בניגוד לעיתונים האחרים, שלגביהן השתמשתי בסיווגים שנעשו על-ידי אחרים. אני מודה לד"ר אהרון האופטמן על קטעי העיתונות משנות השבעים והשמונים שמצא עבורי בביתו.

עד שנות השישים

בעבודת הדוקטורט שלה, "**מגמות בתרגום סיפורת מאנגלית לעברית, 1958-1980**", סוקרת רחל ויסברוד את הסיפורת הרשמית והלא-רשמית שתורגמה לעברית (בעיקר מאנגלית) בשנות השישים והשבעים ומצביעה על השינויים שחלו בה במהלך השנים האלה. לפי העבודה, ספרות המדע הבדיוני נכללה בשנים אלה במערכת הלא-רשמית של הספרות – תחילה תוך שייכות מוחלטת לחלק הלא-רשמי, והחל משנות השבעים תוך התקרבות למערכת הרשמית של הספרות.

כאמור, כדי לזהות את הריבוד ברב-מערכת מסוימת (למצוא מה נחשב בה לרשמי ומה לא, ומה נהנה מיוקרה יחסית בגבולות המערכת הרשמית והלא-רשמית) בדקתי כיצד נהוג לסמן בה את המעמד (...) ההתקבלות על-ידי הביקורת (בעיתונות היומית ובכתבי-עת ספרותיים ואחרים) – עצם קיומה של תגובה ביקורתית, ואפילו לא-אוהדת, עשוי לרמז על מעמד רישמי. לעומת זאת, התעלמות הביקורת – ובעיקר התעלמות שיטתית שלה – מעידה על מעמד לא-רשמי. מעמד כזה נרמז גם בכך שהתגובה, אם יש כזו, היא כוללנית, ואינה

מתייחסת באופן ספציפי לטקסט זה או אחר; או שהיא מתייחסת לטקסטים ספציפיים רק כדוגמא מקרית לסוג כולו (למשל, מערבון), או לספרות הלא-רשמית כולה. (ויסברוד, 1989: 16-17)

בשנות השישים המדע הבדיוני, הן כספרות והן כתת-תרבות, אינו מוכר בארץ, ולא הצלחתי למצוא כמעט כתבות המתייחסות אליו. ספרי המד"ב הז'אנריים המעטים שיצאו לאור בתקופה זו פורסמו בהוצאות לאור של ספרי כיס (דשא, מצפן, רמדור), שהיו שייכות למערכת הלא-רשמית ולא זכו להתייחסות של הביקורת.

כאמור, בדיקת הרישומים בקרית ספר מלמדת, שללא ספק חלה צמיחה כמותית ניכרת במערכת הלא-רשמית בשנים הנסקרות (...) ובכל זאת, כמעט שאין תגובות על המתרחש בעיתונות היומית, במוספים הספרותיים שלה או בכתבי העת (הספרותיים והאחרים) (...). ההתעלמות המסיבית מלמדת, כאמור, שספרות "בידורית" ו"קלה" אינה זוכה בלגיטימציה. ייתכן שהיא מרמזת גם על חולשה של הממסד הספרותי והחינוכי בן-הזמן ועל איזושהי אווירה של הרמת ידיים, שכן בעשורים הקודמים התנהלה המלחמה נגד ספרות מסוג זה בשצף-קצף (...) עם זאת, ההבדל בתגובה עשוי להתקשר גם עם כך, שהספרות החדשה, בניגוד ל"ספרית הבלש", רובה ככולה מתורגמת. ככזו, היא אינה מעוררת תחושה כה חריפה של "חילול הקודש", ולכן נתקלת בפחות התנגדות. (ויסברוד, 1989: 58-59)

על-פי כתבה בשם "רומנים רומנטים ואמן הקארטה: סיור חטוף בממלכת המו"לות הבידורית, שאיננה נתונה לביקורת ואינה יודעת ספרות מקור מהי", שפורסמה ב**מעריב** (מנדלסון, 1971), הוצאות לאור של ספרי בידור לא שלחו כלל את ספריהן לעיתונים לביקורת.

למרות האמור לעיל, בשנת 1967 התפרסמה ב**מאזניים**, בטאון אגודת הסופרים, מסה ארוכה מאת גבריאל מוקד, וזאת תודות לזהותו של הכותב, שהיה משתתף קבוע בכתב העת, ולא לנושא שבחר. במאמר הובאה סקירה של ההיסטוריה של המדע הבדיוני, החל מימי **ז'ול ורן** ו**ה.ג' וולס**, דרך המגזינים של תחילת המאה והלאה, וניתוח תמאטי של ספרות המד"ב של העשורים האחרונים. המאמר מעמיק מאוד, ונכתב מתוך בקיאות בז'אנר. למעשה, זהו אחד המאמרים המקיפים ביותר שנכתבו על המד"ב, אולי אפילו עד היום, וודאי בשנים שחלפו עד שפורסם מחדש ב**פנטסיה 2000**: "בעוד שבחו"ל מתפרסם שפע של חומר תעודי על ספרות המד"ב (...) מעט מאוד חומר מסוג זה נכתב בארץ, אם בכלל. לכן נראה לנו חשוב להגיש לקוראי **פנטסיה 2000** את מאמרו המקיף והמעמיק של גבריאל מוקד על ספרות המד"ב, שנכתב עוד לפני כ-12 שנים אך ספק אם הגיע לידיעת רוב ציבור קוראי המד"ב" (**פנטסיה 2000** גיליון 14, אפריל 1980, עמ' 66). מוקד מפריד במאמר את ספרות הדמיון המדעי משאר הז'אנרים הפופולריים והשוליים, כמו הבלשים, המערבונים או סיפורי הספורט, וטוען כי הוא "אוחז בחבלי קסם את הקוראים המשכילים והמעודנים ביותר":

חלפו הימים כאשר ה"דמיון המדעי" היה מונח בקרן-זוית בין יתר הסוגים ה"מקצועיים" של רומאן זעיר לגונויו. כיום ראוי ז'אנר זה לתשומת-לב רצינית בזכות כמה יוצרי-אמת והמשמעות הסוציולוגית והתרבותית הנרחבת הנובעת לו בעשורי-השנים האחרונים (...). מנקודת ראותו של הקורא, זה האוהב המושבע של הדמיון-המדעי המהווה בשבילו כעין סם מעורר וקאטאליזטור, אך עובדה

מצערת היא, כי השלב המקשר בין אבות הז'אנר במאה הי"ט וראשית המאה הנוכחית לבין התפתחותו בעשורי-השנים האחרונים היו בעיקר מאגאזינים אמריקניים פופולאריים, כתבי-עת מצויירים, למיניהם, הגדושים בתיאורי מפלצות מהחלל החיצון, האוחזות במששניהם (היינו בזרועותיהן המרובות) בלונדיניות מצווחות (...). אולם ה"סיינס-פיקשן", כפי שמכירים אנו אותו בימינו, נתגבש, נתגבר והגיע לכלל הגדרה עצמית רק משנות הארבעים ואילך.

האם נודעת הצדקה להבדלה ברורה בין הספרות ה'אמיתית' לבין ספרות הדמיון-המדעי? כאן מוטלת על המבקר מלאכה קשה: המשימה של דיוק בהגדרות. לא רק ההבדל בין הווה לעתיד, אלא גם ה'מקצועיות' הספציפית והעלילתית של רוב סיפורי הדמיון המדעי מקרבים אותם, כאמור, אל תחומי השוליים שבצידי ספרות. אולם אמנות מופלאה של רבים ממחברי הז'אנר וחשיבות הנושאים המועלים לדיון ומתוארים בעלילה, מרחיקות את הז'אנר בכללו מרחק רב מתחומי-הבידור הפשוטים. אישים כסימאק ראויים לכתר סופרים לא פחות מרומאניסטים ממוצעים. ר"י ברדברי האמריקני הוא תלמיד נאמן לאדגר אלן פו לא פחות מאשר תלמיד של ה.ג'. וולס. (מוקד, 1968)

התייחסות לז'אנר וביקורות על ספרים – החל משנות השבעים

במהלך שנות ה-70 מתחילות להופיע תגובות גם על הספרות הרואה אור במערכת הלא-רשמית, ובעיקר על אותו חלק שלה הנמצא בתזוזה לעבר המערכת הרשמית (כמו ספרי מדע בדיוני או בלשים המופיעים בהוצאות של המערכת הרשמית). מובן שתגובות אלה הן חלק מתהליך התזוזה עצמו, ולא רק שיקוף שלו. בכל אופן, כמעט שאין עדיין רצויות על טקסטים ספציפיים של הספרות הנמצאת בתזוזה – עדות לכך שהשינוי במעמדה הוא, בסופו של דבר, מוגבל.

במוספים הספרותיים של העיתונות היומית ההתייחסות לספרי מתח, מדע בדיוני וכו' מוגבלת בדרך-כלל למדורים המודיעים בקצרה על ספרים חדשים שהתקבלו במערכת. מדורים אלה עצמם הם בגדר חידוש, המרמז על התגבשותה של תפיסה, הרואה את הספר כמוצר צריכה הטעון פרסום (בעבר התייחסו באמצעות מדורים מסוג זה לסרטי קולנוע, אך לא לספרות). בכל אופן, במסגרתם מגיבים על ספרים שבשנות ה-60 לא נשלחו בכלל לעיתונות, והמו"לים לא ציפו שזו תגיב עליהם. (ויסברוד, 1989: 312-313)

הביקורת הראשונה שמצאתי על ספר מד"ב ספציפי התפרסמה בשנת 1972, במדור הספרותי של העיתון **מעריב**. בהתאמה לממצאיה של ויסברוד, הביקורת מתייחסת לספר שתורגם בהוצאה לאור השייכת למרכז המערכת הספרותית, ולא לשוליה – הוצאת מסדה. מדובר בספר "**מחר כפול תשע**" מאת הסופר המכונה בביקורת (וכנראה גם בספר) **יצחק אסימוב**. הביקורת יוצאת מתוך הנחה שספרות המדע הבדיוני היא נבואית, ומשום כך מתחלחלת מן העתיד כפי שהוא מוצג בסיפורים, אך מסתיימת בנימה אוהדת למעלותיו הספרותיות של הכותב.

יצחק אסימוב, המפורסם שבסופרי המדע הבדיוני בדורנו, מוצג כאן בפני הקורא הישראלי בתשעה סיפורים שעניינם המחר הרחוק, ויותר משהם משעשעים הם מעבירים בך צמרמורת. (...) תמונת החיים של היקום בעוד כמה מאות שנים על-פי תחזיתם של נביאי המדע הבדיוני, היא חזון מקפיא-דם שלא בכל אחד מאתנו עשוי הוא לעורר רצון לנסות ולהגיע לימים ההם. (תלפז, 1972)

חודשיים קודם לכן התפרסם בעיתון **הארץ** מאמר פרי-עטו של **אסימוב** – "סנגוריה על המדע הדמיוני" (**אסימוב**, 1972), בו הוא מגונן על הז'אנר מפני המזלזלים בו. אין ספק ש**אסימוב** הוא סופר המד"ב המוכר ביותר בארץ החל משנות השבעים המוקדמות, ואולי אפילו עד היום¹⁰⁷. שמו מוזכר כמעט בכל אחד מקטעי העיתונות העוסקים בדרך כלשהי במדע בדיוני במהלך שנות השבעים, והוא הסופר הפופולרי ביותר בכתב העת **פנטסיה 2000** (<**פנטסיה 2000**, אסימוב, 116). למעשה, קטע העיתונות הראשון שמצאתי שעוסק במדע בדיוני, אך לא ישירות ב**אסימוב**, התפרסם רק בשנת 1977 (ברתנא, 1977). נוסף לכך, במוסף **הארץ** התפרסם ראיון עם **אסימוב** במסגרת סדרה על יהדות ארה"ב, ראיון שכמעט אין בו התייחסות ליצירתו של **אסימוב** – הוא מופיע רק כיהודי-אמריקאי המוכר במידת מה לקוראים בארץ (אבידן, 1975).

בספטמבר 1976 הקדיש כתב העת הספרותי **פרוזה** (עורך: יוסי קריים) חלק מיוחד מגיליון 9 למדע בדיוני (בעריכת גבריאל מוקד), והציג על השער איור של אסטרונוט בחליפת חלל. הגיליון כולל יצירות מד"ב מתורגמות (לא רק מאנגלית, אלא גם מגרמנית ורומנית) ומקוריות, וכן מאמרים על הז'אנר.

(...) מקדישים אנו עתה כמתוכנן מדור מיוחד לז'אנר של ספרות "בלתי-תיקנית", ספרות ה**בדיון המדעי**. סיפורת הבידיון המדעי, שלא הוכנסה בדרך-כלל לטרקליני ה"ספרות הטובה", התגוונה והתעשרה בימינו (ביחוד בארה"ב; אך גם בגוש המזרחי ובאנגליה), כשהיא מתייחסת לנושא המדע והטכנולוגיה, המשנים את חיי כלנו.

במהות הז'אנר הזה דנים מאמריהם של המחברים הנודעים: י. אסימוב וק. פונגט¹⁰⁸. שלושת הסיפורים הקצרים, המובאים במדור, מוסרים מאין כמוהם את סגולת-הריתוק של הבידיון המדעי. סיפורו של א. אי. ואן ווגט משקף את "המהלך המרכזי" של הבידיון המדעי בארה"ב; סיפורו של קורדוויינר סמית והשיר של דוד אבידן - הישראלי - מבטאים את ה**התקרבות** בין הז'אנר הלא-תיקני לבין הספרות התיקנית. מדי פעם יפנה "פרוזה" לז'אנרים לא-תיקניים אחרים של ספרות, כגון הסיפור הבלשי, המערבון, סיפור-הריגול, ועוד. (יוסי קריים וגבריאל מוקד) (ההדגשות במקור)

הקדשת חלק מגיליון של כתב עת ספרותי מהווה כמובן הכרה מסויימת של התרבות המרכזית, הגבוהה, בז'אנר שהיחס אליו, גם בגיליון זה, הוא כאל "לא-תקני" (< גם להלן, 136). לא מפתיע שההתייחסות הזו מופיעה דווקא בכתב עת ספרותי חדש וחדשני (היה זה רק גיליונו התשיעי), ולא

¹⁰⁷ "ארתור קלארק, בדומה לאייזק אסימוב, הוא סופר שמכירים גם אלה שנתקפים עווית בהישמע הגונג של המדע הבדיוני" (לויטה, 1997). כלומר, גם בשנת 1997 סופרי המד"ב המוכרים ביותר, גם לשונאי הז'אנר, הם **אסימוב** ו**קלארק**.

¹⁰⁸ הכוונה לסופר **קורט וונגוט** (Kurt Vonnegut).

באחד מכתבי העת הוותיקים יותר. קל לראות שגם אנשי **פרוזה** הרגישו צורך להסתייג מן השוליות של הז'אנר – משום כך מובאים לא רק טקסטים מתורגמים מן המד"ב הז'אנרי האמריקאי, אלא גם משפוט אירופאיות "תרבותיות" יותר, ואחרים המבטאים, כפי שהם כותבים, "את ההתקרבות בין הז'אנר הלא-תיקני לבין הספרות התיקנית".

פנטסיה 2000

למעלה מחצי מן הביקורות על ספרי מד"ב משנות השבעים ועד אמצע שנות השמונים התפרסמו בכתב העת **פנטסיה 2000**, שהיה מוקדש למדע בדיוני. מדור ביקורות הספרים התפרסם בפעם הראשונה בגיליון 16 של כתב העת (סוף שנת 1980), והפך מדור כמעט קבוע רק החל מגיליון 23 (אמצע שנת 1981). ב**פנטסיה 2000** התפרסמו ביקורות גם על ספרים של הוצאות שוליות יחסית, כמו *לדורי ואידיאה*. בסך-הכל התפרסמו ב**פנטסיה 2000** ביקורות על כחמישים ספרי מד"ב, רובם מתורגמים ומיעוטם ספרי מקור (כולל ביקורות ספורות על ספרים באנגלית).

בתקופה זו הביקורות על ספרי מדע בדיוני במדורים הספרותיים של העיתונות הכללית מועטות, ומתייחסות, כצפוי, לספרים שהתפרסמו בהוצאות הנמצאות במרכז המערכת הספרותית (*זמורה ביתן מודן*, *כתר*, *מסדה*, *ספרית מעריב*, *עם עובד*, *שוקן*). לא מצאתי ביקורות על ספרי מד"ב של הוצאות מן השוליים (*לדורי*, *רבמכר ורמדור*, למשל). כלומר, גם בתוך המערכת השולית של ספרות המדע הבדיוני, יש מרכז ויש שוליים¹⁰⁹.

הביקורות (ושאר הכתבות) נוטות להתמקד בסופרי המד"ב המרכזיים ביותר והמתורגמים ביותר לעברית (< ספרי מד"ב מתורגמים לעברית, 54), בעיקר **אסימוב**, **היינליין וקלארק**¹¹⁰, ולא לעסוק בספריהם של סופרים לא ידועים, או בספרים הקשורים לסרטי קולנוע ותוכניות טלוויזיה. כתיבתם של **אסימוב וקלארק**, בעיקר, זוכה לעיתים קרובות למחמאות:

זה עניינו של סיפור בלתי רגיל שבו מתגלה אסימוב איש-המדע בכל חמימות-לבו ובמזגו המופלא של כשרון ספרותי יוצר עם כושר-המצאה מבריק של דמיון מדעי – התשתית שעליה בנויים כל סיפוריו, שכמה מהם מובאים בזה בהופעת בכורה בפני הקורא הישראלי. (תלפז, 1972)

על ספריו של אסימוב אפשר לומר הרבה מזוויות ראייה שונות. הם גם ספרי בידור מצוינים וגם ספרים בעלי ערך חינוכי גבוה (...) את ספרי אסימוב קוראת

¹⁰⁹ "מכל זה ניתן להסיק את המסקנה הבאה לגבי מעמדה של הספרות הנמצאת בתזוזה: עצם אימוצה על-ידי הוצאות של המערכת הרשמית, עם כל הכרוך בכך מבחינת המתרגמים והעורכים, דוחף אותה לכיוון המערכת הרשמית. אבל בידודה באמצעים שונים מגביל מלכתחילה את יוקרתה במערכת זו ומשאיר אותה בשוליה. נדידתה איננה איפוא ניכרת כל כך, כפי שהיא עשויה להיראות במבט ראשון.

מבחינת המערכת הלא-רשמית, לעומת זאת, הספרות שקיבלה מעמד לגיטימי (כמתואר לעיל) נהנית מיוקרה, המאפשרת לה לתפוס את מרכז המערכת... בשנות ה-70 תופסים את המרכז בלשים, ספרי ריגול ומדע בדיוני היוצאים לאור בהוצאות כמו 'שוקן', 'זמורה ביתן מודן' ו'עם עובד' (...). (ויסברוד, 1989: 112)

¹¹⁰ **אסימוב**: 1972; תלפז, 1972; אבידן, 1975; ביברג, 1975; שקלובסקי, 1975 (ואותו מאמר שוב ב-1985); אונגר, 1979; שקלובסקי, 1979; מוקד, 1980; לנדאו, 1985. (כמעט בכל כתבה או ביקורת העוסקת באסימוב מוזכר מוצאו היהודי).

היינליין: (בכתב העת הספרותי **עתון 77**): גורביץ', 1981; ז'קונט, 1984. וכן ראובני, 1981.
קלארק: ביברג, 1977; ברטנא, 1977; אבי שלמה, 1978; ברטנא, 1979; ברטנא, 1983.

מיטב האינטליגנציה בכל העולם והם זוכים להערצה מוצהרת (...) אייזק אסימוב הוא סופר מחונן, הרוקם עלילות בלש מרתקות וכוח דמיונו יוצר עולמות מופלאים. (שקלובסקי, 1975)

מבקרים

שמותיהם של האנשים הכותבים במדורי הספרות ביקורות על ספרי מד"ב חוזרים על עצמם: בתקופה שעד אמצע שנות השמונים מצאתי לפחות 3 קטעי עיתונות העוסקים במדע בדיוני מאת כל אחד מהאנשים הבאים: הנרי אונגר, אורציון ברתנא, משה דור, אמנון ז'קונט, אפי לנדאו, יותם ראובני¹¹¹. הכותבים מעידים על עצמם לעיתים קרובות שהם אוהדים של ספרות מדע בדיוני. זו כנראה הסיבה לכך שרוב הביקורות בשנים אלה חיוביות בעיקרן – מי שמתייחסים לז'אנר הם אלה שגישתם אליו חיובית, שולליו פשוט מתעלמים ממנו.

יש לברך את הוצאת מסדה על התרגומים שהיא ממציאה לנו במסגרת "ספרית המדע הדמיוני" (...) וכל תרגום נוסף מהספרות העשירה של המדע הבדיוני יבורך. (שקלובסקי, 1975)

קודם כל: הופעתו של ספר זה היא סיבה טובה למסיבה של אוהבי המדע הבדיוני. (ראובני, 1981 ב')

כמי שעוקב אחר ספרות המדע הבדיוני מזה זמן רב, אשתדל להעביר לקורא את רשמיי, הרהורי והפנטזיות שלי עצמי, העולים בי לאחר קריאת כל ספר. (לנדאו, 1984)

קצב תרגום ספריו של אייזק אסימוב לעברית בהחלט אינו משביע רצון. לפיכך, תרגום כל ספר שלו מהווה חגיגה לאוהבי המדע הבדיוני, המחפשים את השילוב בין פילוסופיה לבין עלילה מרתקת (...) אך כפי שהוא עתה, במיוחד לקוראיו "השרופים" של אסימוב ולא להמשך הטריטוריה – הספר מומלץ מאוד. (לנדאו, 1985)

ביקורות רבות נכתבו על-ידי אדם אחד – חוקר ומבקר הספרות אורציון ברתנא, שכתב לאורך שנים ביקורות וסקירות מעמיקות על ספרי מד"ב ועל המד"ב באופן כללי (במוספים הספרותיים של **דבר**, של **ידיעות אחרונות** ושל **מעריב**; חלק מן הביקורות קובץ בספרו "**עדות קריאה**", 1982). ברתנא גם הקדיש למדע הבדיוני חלק מגיליון של כתב העת הספרותי **מאזניים** בעריכתו, בשנת 1990.

כקורא אני מצפה מסיפור המדע הבדיוני לרעיונות פיוטיים, פילוסופיים, הומוריסטיים, חברתיים ומדעיים, אשר אם לא ישכנעו בעובדותיותם – יכבשו בדמיונם. רעיונות אלה מצויים בשפע בשני הספרים שלפנינו, שהם ממיטב ספרות המדע הבדיוני. ההערכות הספרותיות המקובלות בתורות הספרות, המעריכות יצירה מבחינת אמצעי האפיון והעיצוב, אינן צריכות לחול על סיפור המדע הבדיוני. זה צריך להיבחן ברעיונותיו, ולא להיבחן כטקסט מורכב המתאר

¹¹¹ בבסיס הנתונים שלי כלולים, בין השאר, שלושה ספרי מד"ב שתרגם ראובני: "אבק ירח" ו"סיפורי עשרת העולמות" מאת ארתור קלארק יצאו לאור בשנת 1982, "הסירנות של טיטאן" מאת קורט וונגוט יצא לאור בשנת 1983. תרגומיו של ראובני הופיעו גם ב**פנטסיה 2000**. בשנת 1992 התפרסם ספר מד"ב פרי עטו: "ימי דגון" (ספרית מעריב).

דקויות של מצב ברצף עלילתי או בקשרים ספרותיים קוהרנטיים. זו אולי הטעות הרווחת ביותר בהערכת ספרות המדע הבדיוני, אשר בשלה אנשים בעלי הרגלי קריאה בטקסטים ספרותיים "תקניים" אינם יודעים כיצד להבין אותו וכיצד להעריך אותו, והם משליכים עליה ציפיות "תקניות", ואינם בודקים אותה מתוך הבנת כלליה. (ברתנא, 1977)

כאשר המדע הבדיוני הפך להיות ז'אנר מוכר בארץ, לפחות בקרב מי שרוצים להכירו, התחילו להופיע בעיתונות הכללית ביקורות על ספרי מד"ב הנכתבות לא רק מתוך חיבה אלא גם מתוך בקיאות בז'אנר, בהיסטוריה שלו וביצירות הקיימות בו. למשל ביקורת זו **במעריב** על הספר **"האיש במבוך"** מאת **רוברט סילברברג**, שנכתבה על-ידי הנרי אונגר (שהצטרף בערך בתקופה זו למערכת **פנטסיה** 2000, תחת השם יוחנן נאגל):

אכן, זו עלילה ז'אנרית טיפוסית (...) תמצאו בו אפילו מימונות גדולה (שגם היא חדשה מאד בז'אנר, אף כי הופיעה, לפני הפסקה ארוכה, כבר אצל וולס) שעיקרה – מה לא צריך לתאר (...) יש כאן כל שאפשר לצפות מסופר בדיוני הבקיא בקונוונציות, ולכן יודע כיצד להשתמש בהן כנגד עצמן (...) מתברר שאין סילברברג צריך להסמיק בנצלו את חוקי המשחק הקשוחים של המדע הבדיוני לדיון חדש במיתולוגיות ישנות. (אונגר, 1980)

או קטע זה מביקורת מאת גבריאל מוקד:

דיק הוא מעין אב רוחני של ה"גל הנוורוטי", או שמא גם של ה"גל הפסיכוטי", בסיפורת הדמיון-המדעי, גל שעיצומו בסיפורי באלארד, הגובל באגדות ובהרפתקאות בקצה גבול הנוורוזה בסיפורי ז'לאזני ובודריס, והמגיע לתחום "זרוק" וסיפורי אימה של לאפרטי והארלאן אליסון. (מוקד, 1980)

בסוף שנות השמונים הופיעו במדור הספרים של עיתון **הארץ** סקירות קצרות וביקורות על ספרי מד"ב, רובן פרי עטו של יבשם עזגד, המעורה בתחום¹¹².

בספר שלפנינו מצויה תצוגה כרונולוגית של סיגנונות כתיבה שהיו מקובלים על כותבי הז'אנר מאז היווסדו ועד שנת 1979. זוהי תזכורת למבנים, שזר – שלא הקדיש מאות שעות קריאה לספרי מדע בדיוני – לא יבין אותה. (עזגד, 1986)¹¹³

היחס הכוללני אל הספרות, שהביא להדפסת ביקורות רבות יחסית על ספרי מד"ב (ועל ספרים מז'אנרים פופולריים נוספים) במדור הספרותי הוא שהביא גם, ככל הנראה, לכינונו של מוסף **הארץ** – **ספרים** בשנת 1993¹¹⁴. במוסף זה הופיעו מאז ביקורות נוספות על ספרי מד"ב (הראשונה שבהן הופיעה בגיליון מספר 2, 10.3.1993), קודם כל כיוון שבעצם קיומו נוצר מקום רב יותר לפרסום ביקורות על ספרים בכלל. מוסף **ספרים** אמנם נוטה לפרסם שתי ביקורות על ספרי מד"ב בעמוד

¹¹² עזגד כתב **פנטסיה 2000**. הוא עיתונאי הכותב בנושאים מדעיים, ומשמש כיום כדובר מכון ויצמן למדע. הוא פירסם שני ספרי מד"ב: **"עבודת נמלים"** (1992) ו**"מעוף כלולות"** (1995).

¹¹³ ביקורת זו אמנם התפרסמה **בידיעות אחרונות**, אך החל משנת 1989 עזגד כותב ב**הארץ**.

¹¹⁴ "זהו מוסף 'ספרים', לא מוסף 'ספרות'". פירושו של דבר שיסקרו בו כל סוגי הספרים (...) כל חפץ מודפס הנתון בין שתי כריכות (רכות או קשות) הוא מבחינתנו נושא לסיקור (...) את הגישה המעמיקה והסלקטיבית יותר ימשיך לספק לקוראים מדור 'תרבות וספרות' המתפרסם ביום ו'." (הנדלזלץ, 1993).

אחד, תחת הכותרת "מדע בדיוני", אך אין בכך כדי להורות על זלזול דווקא – הנוהג המקובל במוסף הוא לקבץ שתי ביקורות או יותר תחת כותרת כלשהי, כגון "מדריכים", "אוטוביוגרפיה", "שואה", "ספרי ילדים ונוער" וכדומה. היו גם מקרים בהם ביקורת על ספרי מד"ב זכתה למקום מכובד בן עמוד שלם¹¹⁵.

כמו בשנות השבעים והשמונים, גם בשנות התשעים אנשים קבועים עוסקים בכתיבה על ספרי מד"ב ומד"ב בכלל. השמות החוזרים על עצמם בתקופה זו הם אבי בליזובסקי (בעיקר במאמרים מדעיים בהם מוזכר מדע בדיוני)¹¹⁶, שלי יחימוביץ', דורית לויטה, יבשם עזגד, אורן רהט, מרי רייזל ואירי ריקין. רייזל, עורכת ספרים שהיתה מעורבת בהקמת האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה, פירסמה בסוף 1993 ותחילת 1994 סדרת מאמרים על ההיסטוריה של המדע הבדיוני בעולם בעמוד הראשון המכובד של מוסף ספרות אמנות של **מעריב**. בראיון לעיתון **במחנה** (גז, 1994) היא אומרת שהופתעה שהסכימו לפרסם את הכתבות הללו, כלומר – היא יזמה את כתיבתן. גם ביקורות הספרים של אורן רהט שפורסמו ב**מעריב** היו, כך סיפר לי, יזמה שלו. אלה שתי דוגמאות נוספות לעובדה שגם כיום, ההתייחסות למדע הבדיוני מגיעה בדרך-כלל מתוך חוגי החובבים עצמם, והם כמעט כופים אותה על התרבות הכללית.

ביקורות - כללי

הופעת ביקורות וסקירות על ספרי מדע בדיוני בכתבי עת ובמוספים ספרותיים אמנם מעידה על קבלה מסוימת של המד"ב כחלק ממערכת הספרות, אך ברוב המקרים תוכן של הביקורות מביע הסתייגות מסוימת, אפילו כאשר הכותב מצהיר שהוא חובב של הז'אנר או מונה את יתרונותיו היחסיים. ההסתייגויות, הקובעות שהמד"ב איננו נחשב לחלק מן "הספרות היפה" או "הספרות המקובלת", או טוענות במקרים מסוימים שאיננו צריך להיכלל בה, מופיעות בצורה דומה מתחילת שנות השבעים ועד לשנות התשעים.

כסוג ספרותי, הבדיון המדעי בעייתי למדי. אפשר לשאול בפשטות – השאלה נשאלה פעמים רבות – האם זו ספרות, או בנוסח, כדי להימנע מבעיות של הגדרה, האם בדיון מדעי יכול להחשב לספרות טובה, ליצירת מופת בספרות? (לוי, 1980)

ודאי, יש מי שאפילו עכשיו, כאשר סיפורת-המדע, אם בדמות סאיינס פיקשן "טהור" ואם בדמות פאנטאסיה, זכתה בקהל חסידים עצום כזה ברחבי תבל, עודנו מתבונן בה מלמעלה למטה. (דור, 1981)

שאלתי: ומדוע נדמה כי גם בארצות-הברית ובאירופה ודאי אצלנו – לספרות המדע הבדיוני מעמד של נחיתות לעומת הספרות בה"א הידיעה הנלמדת באוניברסיטאות ושהקוראים אותה אינם אניני טעם או משתייכים לשכבת האינטלקטואלים? (גוטקינד, 1982)

¹¹⁵ למשל יחימוביץ', 1996; פוריאן, 1996.

¹¹⁶ בליזובסקי חתום על מכתבים למערכת **פנטסיה 2000** המכריזים על הקמת חוג חובבי מד"ב בחיפה.

ספרות המדע הבדיוני – להלן: מד"ב – אחד הזרמים הפופולריים היום בספרות הלא-ריאליסטית במערב לא זכה אצלנו ל"הכרה רשמית" של המימסד הספרותי, אבל עד לפני זמן מה זכה בהכרה מצד קהל קוראים (אוהדים) רחב. (...) ז'אנר עומד על צורה ספרותית, סגנון, דרכי איפיון וכו'. ואילו ספרות המד"ב מחדשת דווקא בצד הפילוסופי שיש בה בהיותה זרם ספרותי, ולא בצד האסתטי (ברתנא, 1983).

לז'אנר המדע הבדיוני יש בקרב רבים מהקוראים תדמית של ז'אנר נחות, שאינו שייך כביכול ל"ספרות יפה", ולצער, בהרבה מהיצירות הללו התדמית מוצדקת (חסיד, 1994).

רוב המדע הבדיוני הוא זבל. (מלמד, 1998 ג')

נוסף על כך, גם בביקורות המוקדשות לכאורה לספר אחד מסויים, חלק ניכר מן הביקורת עוסק למעשה בספרות המד"ב באופן כללי, והספר הספציפי רק משמש תירוץ לדון בה. זהו שיקוף של יחס, לפיו ספר מדע בדיוני אינו ישות בזכות עצמו, אלא רק מייצג של הז'אנר שכל ספריו דומים. כך למשל בביקורת על שלושה ספרים מאת **אסימוב** (ביברנינג, 1975) יותר מחצי המאמר הוא סקירה של תולדות המד"ב, **מדינאל דפו וז'ול ורן**, דרך **גרנסבק** ועד לגל החדש, ביוגרפיה קצרה של **אסימוב** ורק אחריה תאור קצר של תוכן הספרים המוזכרים בכותרת¹¹⁷. זאת בניגוד לדגם הרגיל של ביקורת על ספר, הכולל עיסוק במאפייניו הייחודיים – עלילתו, גיבוריו, זהות הסופר וההיסטוריה של הספר עצמו. ביקורות רבות עוסקות במספר ספרים בעת ובעונה אחת¹¹⁸. תופעה זו נפוצה יותר בשנות השבעים והשמונים, אז לא היה הז'אנר מוכר בארץ, ומצטמצמת בשנות התשעים.

הערות על רמת התרגום

במקרים ספורים כוללות ביקורות על ספרי מד"ב גם הערות לגבי התרגום עצמו. בניגוד למסקנות הכלליות של רחל ויסברוד על כלל הספרות המתורגמת לעברית, לפיהן גם כאשר יש התייחסות לתרגום ברצניות על ספרות, הדבר נעשה בדרך כלל בלא כל בדיקה של טקסט המקור (ויסברוד, 1989: 315), נראה שבמקרים של ספרי מד"ב המבקרים דווקא נוטים להכיר את הספר עוד בשפה האנגלית. הדבר הגיוני, בהתחשב בעובדה שמי שכותבים ביקורות על ספרי המד"ב הם בדרך-כלל חובבים ותיקים של הז'אנר – אם הם קראו ספרי מד"ב לפני שנות השבעים המאוחרות, היו חייבים לעשות זאת באנגלית, וסביר להניח שהם ממשיכים לקרוא באנגלית גם לאחר מכן (<מדע בדיוני בשפות זרות בארץ, 80).

כל שלושת הספרים שלפנינו עשויים היו בהחלט להיות חומר קריאה מרתק, ובכך לקרב את הקורא העברי למדע הבדיוני אלמלא, למרבה הצער, הוחמזה ההזדמנות עקב התרגום העברי שמטעמי נימוס ניתן לכנותו כמאכזב (...) לא ייתכן לתרגם מלה במלה בלי להתחשב בצעירים לשוניים, מיטפורות, ביטויים

¹¹⁷ חלק זה של המאמר חוזר, בשינויים קלים ביותר, גם בביקורת של ביברנינג על שלושה ספרי מד"ב אחרים (ביברנינג, 1977).

¹¹⁸ למשל ביברנינג, 1975; שקלובסקי, 1975; ביברנינג, 1977; ברתנא, 1977; ברתנא, 1980; לויטה, 1980; מוקד, 1980; עזגד, 1986; ברתנא, 1988; ז'קונט, 1989 א' וב'; קוץ, 1990; בליזובסקי, 1995; רהט, 1997 ו-1998.

שגורים שתרגומם אינו דווקא מילולי, מצורות זמן שאינן מקובלות בדיקדוק העברי ועוד כיו"ב. למרבה הצער, ניתן להביא דוגמאות רבות לתרגום הרשלני, ואביא רק על קצה המזלג (...) במדע בדיוני אין מנוס מלתרגם שורה של מונחים מושגים ושמות, ויש לשקוד שיהא זה תרגום מוצלח. לדעתי, נכשלו שני המתרגמים לאורך כל הדרך, והצליחו להביא בפני הקורא העברי יצירות שהן בהחלט "רובוטיות", סגנון כבד ומשעמם והמונחים ה"מקצועיים" בלתי-קליטים ולעיתים מגוחכים (...) לתרגומם של ספרים מסוג זה דרושות אהבה או גישה הולמת לנושא, ולפחות – כשרון נאות. אלה חסרים כאן, ונמצא שתחום התרגום הוא למרבה הצער שטח הפקר. (ביברניג, 1975)

התרגום של עמוס גפן מתמודד בהצלחה עם המשימה הלא-קלה של תרגום המונחים הבלתי-שגורים שבמקור, והוא קריא באותה מידה שבה קריא המקור האנגלי. (שקלובסקי, 1979)

לבסוף, כמה מילים על המהדורה העברית. קשה לשבח אותה במיוחד, אבל גם אין היא גרועה מן הממוצע. העברית, כרגיל, מסורבלת ומעורפלת הרבה יותר מן המקור (...) גם בהעברת המושגים הטכנולוגיים נדמה לי שיש כאן איזה זילזול, כאילו לא העלו על הדעת שבספר כזה יש צורך לדייק בטרמינולוגיה – אף כי בלי ספק עשה זאת המחבר. (לוטן, 1979)

לבד מארכנותו הבלתי נסבלת של היינליין, ניצבת בפני הקורא העברי בעיית התרגום. אציין, שאין לי ספק שלא קל לתרגם ספר מעין זה (...) יש כאן עירוב מוזר של מה שמכונה "עברית גבוהה" ו"עברית פשוטה", לעיתים באותו קטע. (ראובני, 1981 א')

באותם המקרים הנדירים שבהם אכן יש התייחסות לעניין התרגום, מודגשת הבעייתיות הייחודית של המד"ב – תרגום מושגים ודיאלקטים שאינם קיימים מחוץ לטקסט, בעולם האמיתי.

נושא התרגום תופס מקום חשוב ביותר. מאחר שמרובים המונחים המיוחדים למדע הבדיוני, מעדיפים הקוראים ספרים שתורגמו על-ידי מי שמעורה במידה זו או אחרת בז'אנר. הוצאות ספרים שמסרו ספרים לתרגום למתרגמים לא-מקצועיים, במטרה להוציא במהירות לשוק ספרים נוספים, נוכחו שאותם ספרים אינם נקנים בכמויות מספיקות לכיסוי ההוצאות. (טל, 1982)

הערת אגב על תרגום מדע בדיוני: יוצרי המדע הבדיוני, אולי יותר מסופרי כל ז'אנר אחר, עושים שימוש בז'ארגון פרטי עשיר, הנובע מן ההכרה ששפת העתיד תהיה שונה, לפחות במשהו, מהשפה שאנחנו דוברים כיום. מטבע הדברים, מציבה "השפה החדשה", על שפע המונחים המלווים אותה, אתגרים לא שיגרתיים לפני המתרגם. מילים שאינן מופיעות בשום מילון – אי-אפשר לתרגם, צריך ליצור. נסיגה, או התפתחות תרבותית, מובעת, לעיתים, באופן דיבור של גיבורי הספר, יותר מאשר בעלילה עצמה. "התפתחויות לשוניות" אלה חייבות לעבור הסבה שהיא מעבר לתרגום רגיל כדי לשמור על המסרים שבין השורות. לא כל המתרגמים טורחים לעשות זאת. יתכן שהם סבורים כי המאמץ אינו כדאי. ד"ר עמנואל לוטם, סובר אחרת. מונחי העתיד העבריים וסגנונות הדיבורים המגוונים הנוצרים על-ידי, תורמים לתמונת המציאות המתקבלת למקרא תרגומי, לא פחות מהטובים שבתיאורים הספרותיים. (עזגד, 1986)

יחס לחובבים

כאמור, המדע הבדיוני הוא תופעה תרבותית מקיפה, ולא רק תופעה ספרותית, והוא מתבטא בפעילות ובהזדהות של חובבים, ולא רק בטקסטים כתובים. לפיכך, יש מקום לבדוק גם את היחס של האנשים בתרבות לחובבי המד"ב ולתחביבם. היחס לחובבי המד"ב ולתחביבם בעיתונות הכללית בארץ לאורך השנים בדרך-כלל מזלזל ותמה. בעקבות ההתעניינות המוגברת במדע הבדיוני בארץ התפרסמו בשנת 1978 מספר כתבות בנושא. בכתבה באורך שלושה עמודים במוסף "ראי" של **מעריב**, תחת הכותרת "המדע הבדיוני פולש לארץ", מובאת מעין התבוננות אנתרופולוגית משועשעת מבחוץ על אותם אנשים מוזרים, חובבי המד"ב, "שטרם מיצו את חוויות הילדות":

יש בישראל גזע הרפתקנים נאיבי להדהים ומפוכח להחריד. בניו חוצים מערכות שמש וגלקסיות, מודדים את הזמן בשנות-אור, נוחתים על כוכב אנדרומדה או אלפא קנטאורי, קוראים בכוח מחשבותיהם היסטוריה עתידית, משנים את מין האדם, מורשים את העולם לנמלים, ועוד אלפי מיני הפתעות מסוג אלה.

לנבחרים יאמר מייד, כי אין מדובר כאן בפלישת גזע אדונים מן המאדים, אלא רק בגזע של חובבי המדע הבדיוני בישראל, המפליגים בדמיונם לכל מקום וזמן. בישראל אפשר להתקל בהם פתאום בחנות ספרים, עומדים בשלישייה ומחליפים בהתרגשות מידע כוכבי או ספרותי, מפרסמים קול קורא בעתונות לכל חובבי המדע הבדיוני להתאחד, מוציאים לאור עתון משלהם או מפטפטים בחדר-האוכל של קיבוצי שדה בוקר, איילת השחר, בארות יצחק, להב והזורע על נושאם האהוב.

ואפשר בנקל גם לא להתקל בהם ולא לדעת כלל על קיומם, כי שעות רבות הם הוזים בינם לבין עצמם על עולמות אחרים, או כותבים מכתבים זה לזה על הרעד שעבר אמש בעצמותיהם, כשקראו למשל את "עיר" של קליפורד סימאק, שבו מספרים הכלבים אחד לשני סביב מדורה כיצד הוריש להם גזע האדם את הציביליזציה – ואחר כך הקפיא עצמו לתקופה ארוכה. (פוקס, 1978)

בכתבה על מקימי **פנטסיה 2000** מודגשת העובדה שהם בעצם אנשים רציניים, למרות הנושא המוזר שלו בחרו להקדיש כתב עת:

יש אנשים שיחשבו שמה שסיפרתי כאן הכל מהדמיון, בייחוד אנשים שעוד חיים בתקופת גוגול. אבל מהו בימינו ההבדל בין דמיון ומציאות? (...) לשם כך, ואולי לא רק לשם כך, התארגנה קבוצה של צעירים והחליטה להוציא לאור ירחון של ספרות מדע בדיוני, בשם "**פנטסיה 2000**". שלושה משפטנים לעתיד ומהנדס אחד, אנשים רציניים בתכלית, ביניהם אפילו זוג נשוי אחד. (רגב, 1978)

יחס דומה מופיע גם בשנים מאוחרות יותר, למשל בכתבה על חובבי המד"ב האמריקני פורסט אקרמן "אלה הם חיינו", המתפרסמת תחת הכותרת "כת המדע הבדיוני" (לויטה, 1988)¹¹⁹. פרט לתיאור של ביקור באוסף המד"ב העצום של אקרמן והפגישה איתו כוללת הכתבה גם "מושגי יסוד" של שפת

¹¹⁹ "מבזקים קוסמיים: לאחרונה ביקר בארץ הקודש חובב המד"ב המפורסם ביותר בעולם מר פורסט אקרמן הידוע בכינויו מר מדע בדיוני ואשר זכה בפרס הוגו לחובב המד"ב לשנת 1953 (...) מר מדע בדיוני גילה כמובן התעניינות בירחון המד"ב שלנו והיה גם הראשון שחתם על מינוי שנתי על "פנטסיה 2000". "**פנטסיה 2000** גיליון 1, דצמבר 1979, עמ' 53).

החובבים ותיאור כללי של תחום המדע הבדיוני: "הזרם העיקרי בספרות רואה במדע דמיוני ספרות לבני-נוער, אסקיפיסטיית אם לא אינפנטילית." ספרות המד"ב מוצגת בדרך-כלל בכתבות כמשהו שונה מן הספרות הרגילה, המקובלת, והחובבים כטיפוסים יוצאי דופן ובלתי מובנים. הזלזול הסלחני וההתנשאות נמשכים גם במשך שנות התשעים, כפי שניתן לראות בכתבה "בחלל אף אחד לא יכול לשמוע אותך בורח":

כולם הגיעו ל"סקטור 972", כנס הטרקז והבבילוניסטים הראשון בישראל: המחוצ'קנים, המשקפופרים, החכמים מדי, האסטרונומים, הפראיירים, שקי החבטות הכיתתיים, וכל מי שאי פעם היה כזה. חלקם הגיעו לבושי במדי צי החלל, מאופרים, חמושים בפייזרים; קבוצת תמיכה ענקית של יומיים רצופים לאנשים שרוצים אסקפיזם עכשיו. מי שיצא בטעות מהסינמטק זכה לשמוע על המנהיג שלחש למקובל שחצי מהעם שכח שהוא יהודי. המציאות האלטרנטיבית של עולם המדע הבדיוני נראתה פתאום כדבר השפוי בסביבה. (בן-נון, 1997)

אבל יש הבדל יחסית לשנות השמונים: נימת הבוז הקל של הכתבה משולבת בהזדהות ובהבנה לליבים של "המוזרים האלה", ויתכן אפילו שהיא כתובה בזלזול-עצמי של מי שמרגיש, לפחות באופן חלקי, שייך לנישה התרבותית עליה הוא כותב.

תגובות החובבים

התגוננות

החובבים, בבמות שהם עצמם יוצרים, מתגוננים פעמים רבות נגד מה שהם רואים כזלזול בהם.

מבזקים קוסמיים: את הערב 'בעקבות המד"ב' שהתקיים לאחרונה במועדון 'צוותא' בשיתוף עם רשות השידור, פתח המנחה, מר אורי ברנשטיין (עורך סדרת המד"ב של הוצאת עם עובד) בתיאור הרגשתם של חובבי המד"ב הוותיקים, אשר עד לתקופה האחרונה חשו כאילו הם עוסקים במין פולחן סתרים אסור על-פי-החוק, והנה לפתע שונה החוק והתיר את הפעילות 'האסורה'. כהרף עין החלו לצוץ כל אותם אנשים שזכו עד כה למבטים נוקבים בשל התעניינותם המשונה, ופתאום נוכחו לדעת שבניגוד לתחושתם המקורית היו להם כל אותה עת הרבה-הרבה עמיתים לפשע. ומי יעיד על כך עדות נאמנה יותר מקוראי 'פנטסיה 2000' (פנטסיה 2000 גיליון 4, אפריל 1979, עמ' 53)

בהתבטאויותיהם של החובבים מובעים שוב ושוב תחושות של רדיפה מצד "הממסד", שאינו מבין אותם ואת היצירות החביבות עליהם.

הנני קוראת מדע בדיוני מזה שנים רבות, ונדמה לי שקראתי את רוב החומר (אם לא כולו) שיצא לאור בעברית מאז שנות ה-50, אם כירחון (שלדאבון לב בדרך כלל היה שובק חיים לאחר גיליון אחד או אחדים), או כספר. כמו כן אני מרבה לקרוא ספרי מד"ב באנגלית. וכאן אני רוצה להביע את דעתי הפרטית על ספרות המדע הבדיוני בארץ ועל היחס ל"משוגעים" לקריאתה כמוני וכדומים לי. תמיד הסתכלו עלי כעל 'חיה משונה' על שאני נהנית מזרם ספרותי זה שהוא כה שונה מהמקובל והרגיל. כל מיני 'מביני דבר' רואים את ספרות המדע הבדיוני כקלוקלת, ילדותית, או כברירה מהמציאות. קשה לי להבין מדוע אפילו בספריה

בה אני מחליפה נחשבים ספרי המדע הבדיוני ל"לד חורג". אני חושבת שירחון כמו שלכם ודומים לו, וכן הדחיפה החזקה שניתנה לספרות המדע הבדיוני בעברית בשנה-שנתיים האחרונות, ישנו אולי את הדעה הרווחת... יהודית אבישי, פתח תקווה. (מכתבים למערכת, **פנטסיה 2000** גיליון 12, ינואר 1980, עמ' 7)

אם יש מישהו מבין הקוראים שעדיין קורא ספר מד"ב **בסתר**, מחשש פן יואשם ב"התעסקות בשטויות" (ומי מאיתנו לא נתקל אי-פעם בגישה כזאת?), הרי שספרו של אורציון ברתנא עשוי לשמש בידיו כנשק-עזר רב עוצמה למתקפה נגדית. (אהרון האופטמן, **פנטסיה 2000** גיליון 30, יוני 1982, עמ' 56-57)

חובבי המדע הבדיוני חשים לעתים שעיסוקם זה נתקל ביחס של ביטול, לגלוג או תמיהה, מצד אנשים שאינם מכירים את הז'אנר. משהו מעין "איך זה שאדם רציני כמוך מתעסק בשטויות ילדותיות כאלה." אין תשובה ניצחת מזו שכמה וכמה מהארועים התקשורתיים הרציניים ורבי השפעה ביותר, בעשרות השנים האחרונות, היו מד"ביים: החל בתסכית הרדיו המפורסם של אורסון ולס לפי "מלחמת העולמות" של ה. ג' וולס, וכלה בסרטיו של לוקאס ששברו את כל שיאי הקופה בזה אחר זה, ואף הולידו גל של מאמרים מלומדים פחות או יותר על משמעותה של הפנטסיה הבדיונית בימינו אלה. (דעתי האישית, עמנואל לוטם. **פנטסיה 2000** גיליון 39, תחילת 1984, עמ' 13.)

נושא כאוב במיוחד, מבחינתם של החובבים הצעירים יותר, הוא יחסה של מערכת החינוך למד"ב, ובעיקר העובדה שיצירות מד"ב אינן נלמדות בדרך-כלל בבתי הספר, לא במסגרת לימודי הספרות ולא כאמצעי עזר והמחשה לתחומי לימוד אחרים (פיסיקה, ביולוגיה, סוציולוגיה, פילוסופיה, אקולוגיה וכו').

בין הנושאים שידונו (...) גישת הממסד הספרותי ומערכת החינוך למד"ב, וחשיבות קידום הנושא ושינוי דעות קדומות. (מתוך דף מידע של החוג החולוני למדע דמיוני על רב-שיח בנושא "מדע בדיוני בישראל", 20.10.1982)

אני מניח שלאישי מקוראי גיליון זה אין ספק, שהמדע הבדיוני הוא חלק מעולם הספרות (יש כאלה שאינם יודעים שיש לספרות גם חלקים אחרים...) (...) למד"ב קוראים רבים ונלהבים, אולי אפילו יותר ממה שיש לדבורה בארון. גם המד"ב מתחלק לזרמים ורעיונות, סגנונות כתיבה ונושאי כתיבה. גם במד"ב יש ספרי-מופת נערצים, ספרים עבי-כרס ומלאי פרטים, בערך כמו לרומן הספרותי.

אם כן, מדוע אין רואים אותו בחומר לבגרות בספרות (לפחות יחידות 1-2) וכלל אינו מוזכר במקראות השונות, זאת למרות שהמד"ב הוא חלק מהספרות, בעל כל המאפיינים הנדרשים, עם איכויות ששוות לפחות לאיכויות של יצירה כמו "בעלת הארמון"? לא קשה למצוא מקבילות מד"ביות לדברים שהם בחומר הבגרות בספרות. לא חסרים ספרי מד"ב שמטפלים בבעיות החברה בפרספקטיבה של שנים קדימה, צריך רק לחפש (...) אולי הכנסת המד"ב לבחינת-הבגרות היא כעין הכרה רשמית בזרם זה כחומר רציני, ששווה התייחסות אפילו של תכונות; אבל השאלה היא – אם זה מה שאנו, כחובבי-מד"ב, רוצים או שמא עלינו אפילו למנוע ניסיון כזה (...) כל ספר שמתחילים ללמוד בכיתה, אוטומטית מתרחק. אף אחד לא אוהב לקרוא ספרי לימוד בבית... (קדרון, 1998)

הצגת מעלות הז'אנר

בגיליון 28 (אפריל 1982) של **פנטסיה 2000** הוקדשו ארבעה עמודים לנושא "המד"ב כערך תרבותי-חינוכי": "בכתבה זו ריכזנו רשימות אחדות של אנשי-רוח ומדע, מן הארץ ומחוצה לה, המתייחסות אל ערכה התרבותי והחינוכי של ספרות המד"ב, ותרומתה לעיצוב פני החברה האנושית על סף המאה ה-21". באפולוגטיקה המסבירה למה המדע הבדיוני בעצם לא רע כמו שאומרים עליו, החובבים מנסים לסתור את הדעות הקדומות, מפרטים את מעלותיו של הז'אנר, ומספרים איך בחו"ל הוא זוכה להערכה ועוסקים בו גם אנשים הנחשבים בארץ לרציניים ומכובדים:

הדף הראשון: המגזין **פנטסיה 2000** הוא מגזין ראשון מסוגו – הוא עוסק בענייני מדע בדיוני. לכל מי שאינו יודע, **מד"ב** זה לא רק מפלצות-חלל נוראות ו/או פלאש גורדון חביב הממגרן. **המד"ב** של שנות ה-70 הוא ענף תרבותי שלם, שבו תופסת ספרות המד"ב מקום מרכזי, אך לא יחיד. בצידה אנו מוצאים אמנות-מד"ב, מוסיקת-מד"ב וגם סרטי מד"ב. ספרות המד"ב דהיום נכתבת על-ידי סופרים, הנמנים עם השורה הראשונה של סופרי העולם. מי שחושב, שזו אימרה בעלמא, הרי אין לו הוכחה טובה יותר מן העובדה, שגם יצחק שבביס זינגר, חתן פרס נובל השנה, כותב סיפורי מד"ב. כמו כן, נערכים חוגים לספרות מד"ב בכ-200 אוניברסיטאות ברחבי ארה"ב ובעולם כולו. (**פנטסיה 2000** גיליון 1, דצמבר 1978, ההדגשות במקור)

ברחבי העולם חדל המד"ב מזמן להיות רק ז'אנר ספרותי שולי ומוגבל לחוג מצומצם של 'משוגעים לדבר'. במאות אוניברסיטאות נלמד המד"ב אם כמקצוע נפרד ואם במסגרת קורסים אחרים; עבודות מחקר רבות עוסקות בו, ומופיעים אפילו כתיבת-עיתון מיוחדים המוקדשים לחקר אקדמי של המד"ב. בעקבות פריחת המד"ב בארץ בשנות ה-70 האחרונות ניתן היה לקוות שהתפתחות דומה תתרחש גם אצלנו, ואכן נראה שתקווה זו מתגשמת: באוניברסיטת ת"א מתגבשות הצעות לכלול את המד"ב במסגרת לימודי החוג לספרות (יזם הרעיון הוא המשורר ומבקר-הספרות אורציון ברתנא); במחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה חברתית באוניברסיטה העברית מקדיש דר' נחמן בן-יהודה למד"ב מקום נכבד במסגרת הרצאותיו, ואילו פרופסור יחזקאל דרור עומד להרצות על משטרים עתידיניים ואוטופיים המתוארים ביצירות מד"ב במסגרת קורס שהוא מעביר במדע-המדינה. (**פנטסיה 2000** גיליון 15, יוני 1980, עמ' 55)

עורכי **פנטסיה 2000**, במיוחד, מדגישים את ההקפדה על רמה ספרותית גבוהה של סיפורי המד"ב שהם מפרסמים, המוצגת כמנוגדת לסטריאוטיפ של המד"ב כז'אנר שולי ונחות של הספרות:

אמנם לא אנחנו הבאנו את המד"ב לארץ, וגם אין זה העיתון הראשון המוקדש לנושא זה שהופיע בישראל. קדמו לו נסיונות ראשונים בסוף שנות ה-50, שכשלונם הרתיע, ככל הנראה, את המו"לים מלחזור אל התחום במשך כ-20 שנה. התעניינות עממית רחבה (ושטחית) מומרצת הרבה יותר על-ידי סרטים פופולריים כ'מפגשים מן הסוג השלישי' או 'מלחמות הכוכבים', מאשר על-ידי כתב-עת ספרותי המשתדל לפנות לבעלי טעם מעט יותר אנין. (**פנטסיה 2000** גיליון 26, תחילת 1982, הדגשה שלי)

ההקפדה הזו אפילו עוררה התמרמרות, לפחות בקרב חלק מחובבי המד"ב, שהרגישו שה"איכות" באה על חשבון מה שהם אוהבים במד"ב¹²⁰:

זמן מה תהיתי – מה רע כל-כך ב'פנטסיה 2000' בשעה שהירחון כה טוב – עד שנמצאה התשובה. הקו שנוקטת המערכת בפרסום סיפורים מתורגמים נועד מראשיתו, לפי מיטב הבנתי, לרצות את החוגים הספרותיים בארץ על חשבון קהל הקוראים של הירחון. בעקבות "עקרון" זה של המערכת מושם הדגש על בחירת סיפורים שההבדל בינם לבין ספרות רגילה הולך ומתקרב לאפס. (מתוך מכתב למערכת מאת רפאל יונתן, **פנטסיה 2000** גיליון 35, מאי 1983, עמ' 65)

פופולריות והצלחה מסחרית

אולם חלק גדול ממה שיש לעורכי **פנטסיה 2000** לומר לזכותו של הז'אנר עוסק לא רק באיכות, אלא בכמות (של מכירות). ההצלחה המסחרית משמשת כראייה לסגולות המדע הבדיוני.

'פנטסיה 2000' היא פרי עבודתו המשותפת של צות, שהגיע לשתי מסקנות מקדמיות – האחת: הקהל בישראל מחפש חומר קריאה טוב, שיעניק לו חוויה תרבותית, והשנייה – הקהל בישראל בשל לקריאת ספרות מד"ב. עדות לכך אנו מוצאים במכירות ההולכות וגדלות של ספרי מד"ב בישראל ובהוצאתם המואצת (יחסית), של ספרי מד"ב חדשים. (**פנטסיה 2000** גיליון 1, דצמבר 1978)

שבוע הספר 1980 עמד בסימן הפריחה של ספרות המד"ב ההופכת, לדעת רבים, לענף הספרותי המרכזי בתרבות המודרנית – בישראל. הכרה זו שמכיר המימסד הספרותי בז'אנר 'נחות', מקורה בסיבה אחת פשוטה – ספרי מד"ב נמכרים, בממוצע, הרבה יותר מכל סוג ספרות אחר. אות לכך ראינו גם במבצע המרתוני שערכו הוצאות הספרים בישראל לקראת שבוע הספר – למעלה מתריסר ספרים חדשים ראו אור בימים שקדמו לו. (**פנטסיה 2000** גיליון 15, יוני 1980)

למה כדאי לקרוא מד"ב

חובבי מד"ב שונים מביאים נימוקים שונים לזכות הז'אנר, מעבר לעצם ההנאה שבקריאה או בצפייה.

[אורי ברנשטיין, ממנהלי אמקור, משורר, מבקר ספרות ועורך הסדרה למדע הבדיוני בעם עובד]: אדם הקורא ספרות מדע בדיוני עומד מחדש מול שאלות סוד החיים והמוות, שבהן לא עסק אולי מאז גיל 14. מושגי הטוב והרע מתחדדים. מושג האלוהות נבדק מחדש. המדע הבדיוני הוא מוצר נפלא לחיי היום-יום המתועבים בארץ. (פוקס, 1978)

בדומה לאלוין טופלר, רואה גם ד"ר נחמן בן-יהודה, סוציולוג מן האוניברסיטה העברית, ערך חינוכי חשוב בספרות המדע הבדיוני. לדעתי, בקרב קוראי הז'אנר

¹²⁰ לפי אנציקלופדיית המדע הבדיוני, חובבי המד"ב בארה"ב הביעו הסתייגויות דומות כאשר העולם האקדמי התחיל להתייחס למד"ב. הם חששו שמא הז'אנר השולי החביב עליהם יאבד מן התכונות המייחדות אותו כאשר יתקבל ל"חברה המכובדת":

"A Common catchphrase among sf fans was "Kick sf out of the classroom and back into the gutter where it belongs". " (Clute & Nicholls, 1995: 1065)

מפותח ביותר אלמנט ההתכוונות לעתיד, אותה תכונה המאפשרת לאדם לראות את עצמו בעתיד, ולא דווקא בזה המרוחק. תכונה זו אולי נראית ערטילאית במקצת, אך בעולם שבו המציאות משתנה ללא הרף והעתיד מגיע אלינו מהר מבעבר, היא עשויה להפוך לברכה. (טל, 1982)

Isn't that the primary role of good SF, hard or soft – the preparation of the readers for the next century, for the intricate, involved, technological, environmental and political developments lying in wait and that no one can foresee? (...) SF, basically a product of American culture, follows a long tradition of tools for the making of democracy, enabling the masses to acquire the means to plan for what will be, to avoid what Alvin Toffler christened "Future Shock". (Lazerwitz, 1998)

תמיד אהבתי מדע בדיוני. אפשר לומר שזאת בריחה, בריחה לעולם אחר שבו כל מיני דברים שמפריעים לי בעולם הזה, כבר מסודרים: היחסים בין הגזעים, בעיות של נשים, בעיות של מיעוטים. (ציטוט מפיה של חובבת "מסע בין כוכבים", בתוך רוזנבלום, 1995).

נימוק ציוני יוצא דופן לצורך לעודד קריאה של ספרות מד"ב מביא הקטע הבא, שפורסם בכתב העת הצבאי מערכות:

"למפקד "מערכות" שלום! כידוע לך הריני נאבק מזה שנים להגברת המודעות הטכנולוגית המודרנית בצה"ל (...) השפעה לא פחות חשובה [על הקצין האמריקני הטיפוסי, ע.ש.] נודעה לז'אנר ספרותי מסויים, המקובל מאוד באמריקה, אך כמעט בלתי מוכר בארץ – ספרות המדע הבדיוני (מד"ב) (Science Fiction). מושגים הקשורים במלחמת כפתורים, שלט רחוק, טלביזיות ולייזרים מופיעים בספרים אלה מזה עשרות שנים (...) האם הפיגור הטכנולוגי בחשיבה הצבאית הישראלית נובע מהיעדר רקע טכנולוגי בבית ומחוסר חשיפה למד"ב? (...) אני ממליץ מאוד כי "מערכות" תבדוק את העניין, ותפעל בנושא זה, שלדעתי רבה חשיבותו לא רק בגלל מעלותיו הספרותיות שאינן מבטלות, אלא בגלל השפעתו החיובית הניכרת, שהוכחה במחקרים מדעיים, על פתיחות מחשבתית למושגים זרים ולאופני מחשבה חדשים (...)" ד"ר עזריאל לורבר, מהנדס אוירונאוטיקה. (לורבר, 1979)

סיכום

המדע הבדיוני בישראל, אם כן, הוא תחום שיובא לתוך רב-המערכת של התרבות הישראלית מן התרבות האנגלו-סקסית, תוך התאמות מסויימות. מה שקיים בתחום זה בארץ אינו העתק שלם ומדויק של הקיים בחו"ל וגם לא המצאה ישראלית מקורית, אלא שילוב של שניהם. למרות שחלק מחובבי המד"ב היו רוצים לראות בישראל תת-תרבות מד"בית כמו זו המוכרת להם מארה"ב או מרוסיה, הדבר בלתי אפשרי, כיוון ששדות מסויימים בתרבות אינם מתקיימים בבידוד מוחלט מאחרים – התנאים השונים בתרבות הישראלית ככלל משנים בהכרח את מה שמיובא לתוכה מתרבות אחרת. תחום המד"ב הוא אמנם דוגמא קיצונית מבחינת חלקו המשמעותי של הייבוא ברפרטואר (אם ישירות – בטקסטים בלועזית – או בצורה מתווכת, בטקסטים מתורגמים ופעילויות המותאמות לתנאים בארץ), אך הוא עוזר לחזק גם טענה נוספת, לפיה שום תרבות אינה מתקיימת בוואקום. גם כאשר האנשים בתרבות טוענים בתוקף שמה שיש להם הוא מקורי לחלוטין, והומצא יש-מאין על-ידם, הרי שלמעשה בדרך-כלל מדובר לכל היותר בשינויים והתאמות של דבר-מה קיים.

בתחום המד"ב ניסתה קבוצה מצומצמת למדי של אנשים (חובבי המד"ב הפעילים) לבצע תכנון תרבות בכיוון ספציפי של רכישת רפרטואר חדש והטמעתו בארץ. אך הצלחתה של הקבוצה הזו עד היום היתה מוגבלת, כיוון שהיא פעלה ופועלת מבלי שיהיו לה סוכנים רבים בעמדות ההשפעה המסורתיות על התרבות, בתחומי העיתונות הכללית, החינוך, האמנות והתרבות.

במידה רבה, החובבים הללו מבקשים להיניק יותר משהתרבות הישראלית רוצה לינוק. למרות תקופות גיאות במספר ספרי המד"ב המתורגמים לעברית ובפעילויות כגון מפגשים והקרנות סרטים (בתחילת שנות השמונים ובשנות התשעים), רק בשנים האחרונות מתגלה משהו שאפשר להבינו כהטמעה מסויימת של מאפיינים מד"ביים ברפרטואר הישראלי – "תעביר" (Transfer) בלשונו של אבן-זהר (Even-Zohar, 1997 a) – כחלק מההשתלבות הכללית ב"כפר הגלובלי". זו הסיבה לכך שיש יותר מד"ב מייבא (אם בצורתו המקורית ואם בתרגום לעברית) ממד"ב מקורי – ספרות המקור העברית תופסת מקום מרכזי הרבה יותר בתרבות בארץ, ואילו השוליים הסתמכו בעיקר, לפחות עד השנים האחרונות, על תרגומים.

So the question evidently is *when* interference becomes a major factor in a system, not *whether* interference operates in a system or not, i.e., in the case of contacts. In the light of our understanding of stratification it would be quite plausible to hypothesize, for instance, a durable interference on the periphery of the system (...) But it surfaces or fails to surface subject to the conditions prevailing in the center of the system, which may either encourage interference or neutralize resistance to it. (Even-Zohar, 1990: 65)

ההתפתחות שעבודה זו ממפה בתחום המד"ב בארץ מראה מעבר הדרגתי מן השוליים לכיוון המרכז, אם כי המדע הבדיוני לא הגיע עד היום למקום מרכזי בתרבות הישראלית, וסביר להניח שבהיותו ז'אנר שולי מעצם הווייתו גם לא יגיע אליו. עם זאת, בסוף שנות התשעים, המד"ב (בצורתו הכתובה והמצולמת) כבר אינו משויך בלעדית לתחום תרבות הילדים והנוער והוא זוכה להכרה כחלק לגיטימי בתרבות הפופולרית. חלק גדול מן המעבר הזה יש לייחס, למעשה, לשינויים שחלו במרכז התרבות

הישראלית, שבמהלך התקופה בה עוסקת עבודה זו הפך פתוח בהרבה לתרבויות זרות, בראשן התרבות האמריקנית, ודומה לה יותר ויותר.

תהליך הבנייה של תחום המד"ב בתרבות הישראלית לא היה דומה להתפתחות ההדרגתית של המד"ב בתרבות האנגלו-סקסית (כפי שהוא מתואר בפרק "היסטוריה קצרה של המדע הבדיוני", עמ' 2331-), כיוון שהתנאים הסובבים ברב-מערכת של התרבות בה התרחש היו שונים. המד"ב יובא לארץ מן המצב בו היה קיים בשנות השבעים, אז היה כבר מבוסס בצורת ז'אנר מודפס בספרים שסביבו תת-תרבות של פעילות חובבים. משום כך רוב יצירות המד"ב הכתובות המוכרות בארץ הן ספרים באורך מלא, ולא סיפורים קצרים בצורת אנתולוגיות או כתבי עת, שאפיינו את השלבים הראשונים ביצירתו של הז'אנר בארה"ב ועד לשנות החמישים. בשונה מן המצב בארה"ב בשנות העשרים של המאה, בישראל של שנות החמישים והשבעים כתבי עת לא היו אופציה מקובלת במיוחד למילוי נישת הספרות הפופולרית, ולכן לא הצליחו פה כתבי עת מד"ביים.

עם זאת, מבחינת התוכן, המד"ב שיובא לארץ, לפחות בשלבים הראשונים, היה מן הסוגים שכבר זכו לקאנוניזציה בתוך הז'אנר, ולא מן "הגל החדש", שהיה אז רק בתחילת דרכו ופחות מוכר. מלכתחילה, השאילה התבצעה משלב קודם של מערכת המקור, ולא מן המצב המעודכן והעכשווי ביותר שלו. אולם כאשר המד"ב התחיל להתבסס מעט בארץ, הפער בינו לבין תחום המד"ב בחו"ל, ממנו הוא מיובא, הלך והצטמצם, וכיום פער הזמן כמעט ואינו קיים, כפי שאפשר לראות בספרים (בעיקר ספרי פנטסיה) המתורגמים כיום לעברית מיד עם פרסומם באנגלית.

היבוא של פריטי מד"ב לתרבות הישראלית מתוך כלל המבחר הקיים ברחבי העולם חייב להיעשות תוך סינון ובחירה לפי קריטריונים כלשהם, בשל העובדה שלא הכל מיובא, אלא רק חלק. תהליך היבוא, מעצם טבעו, כולל מצד אחד שימור של אלמנטים מסוימים, בדרך-כלל כאלה הנחשבים הכרחיים לעצם זהותו של הפריט כמד"ב, ומצד שני התאמות כלשהן, הנחשבות הכרחיות לצורך קליטתו בתרבות בישראל.

בסיס הנתונים המקיף על ספרי המד"ב והפנטסיה שתורגמו לעברית לאורך השנים מאפשר לשרטט קווים לדמותו של תהליך היבוא של טקסטים בתחום המד"ב. מסתבר, שלפחות בשלב הראשוני של בחירת פריטים מיוחסת חשיבות לסטטוס שלהם במערכת המקורית ממנה הם מיובאים: הרוב המוחלט של ספרי המד"ב מתורגמים לעברית מאנגלית, שהיא השפה השלטת בשדה המד"ב העולמי; סופרי המד"ב המתורגמים ביותר לעברית הם המרכזיים והמפורסמים בז'אנר; חלקם של סופרים ושל ספרים שזכו למעמד מרכזי בתוך הז'אנר (כפי שהוא מתבטא בפרסים שהוענקו להם ובהיכללותם באנתולוגיות וברשימות מומלצים) הוא משמעותי ביותר.

תקופת השיא מבחינת תרגום של ספרי מד"ב לעברית היוותה בנייה של פרטואר בסיסי של קלאסיקות של המדע הבדיוני – סופרים וספרים שנחשבו אז לנכסי צאן ברזל של התחום. בעקבות השלב הראשון הזה, נראה שהשיקולים המופעלים מושפעים כבר מן הנעשה בארץ: מתוך כלל הסופרים המרכזיים שהוצגו לקהל הישראלי יש נטייה לתרגם ספרים נוספים של אלה שהמכירות הורו על כך שהתחבבו עליו במיוחד. אם עד אמצע תקופת השיא תורגמו בעיקר ספרי מד"ב בני עשרים שנה ויותר, אחרי תקופה זו הנטייה היא לפרסם בעברית ספרים חדשים יחסית, בהפרש זמנים הולך וקטן מזמן פרסומם במקור.

עבודה זו יכולה להוות נקודת התייחסות למחקרים נוספים, אם בתחומים מקבילים של התרבות הפופולרית, לגבי ז'אנרים ספרותיים שוליים אחרים, או בתחום המדע הבדיוני עצמו. לדוגמה, אני לא

בדקתי כלל את הנורמות אותן ניתן לחלץ מתוך התרגומים עצמם. סביר מאוד להניח שהנורמות הללו השתנו עם המעבר של ז'אנר המד"ב משולי המערכת הספרותית לכיוון המרכז שלה. המד"ב הנכתב בעברית, בעיקר בשנים האחרונות, מתוך הכרה של הז'אנר העולמי, הוא חלק מהספרות הבידורית החדשה, המדגימה איך הרב-מערכת של התרבות בארץ מתרבת וממלאת בעצמה חלקים שבעבר היו חסרים, או התמלאו רק באמצעות תרגום. אין ספק שיש מקום למחקרים בתחום הספרות הבידורית בעברית. במסגרת ז'אנר המדע הבדיוני, מעניין לבדוק (בראייה רחבה יותר מזו ששימשה אותי במחקר זה) אילו סוגים של מדע בדיוני ופנטסיה נכתבים בישראל, האם הם מהווים ביצוע עברי של הז'אנר הזר, או שהם מושפעים ממסורת הספרות הפנטסטית העברית שקדמה להם ויוצרים דבר-מה חדש ומקורי?

כאמור, תחום המד"ב בישראל מהווה מקרה ספציפי של יבוא רפרטואר מתוך תרבות זרה הנתפסת כיוקרתית יותר, התרבות האנגלו-סקסית (למעשה, אמריקאית). מחקר נוסף יכול להעמיד את המקרה הזה בקונטקסט רחב יותר של המגעים בין שתי התרבויות הללו, או של מגעים בין תרבויות בכלל.

ביבליוגרפיה

מקורות

Aldiss, Brian W; Wingrove, David (1986). **Trillion Year Spree – The History Of Science Fiction**. New-York: Atheneum.

Ben-Yehuda, Nachman (1986). "Sociological Reflections on the History of Science Fiction in Israel" **Science Fiction Studies**, vol. 13 (1986): 64-78.

Ben-Yehuda, Nachman (1987). "Hebrew SF", in Barron, Neil, ed. (1987) **Anatomy of Wonder – A Critical Guide to Science Fiction**. New York and London: R. R. Bowker Company (1987): 577-582.

Clute, John (1995). **Science Fiction – The Illustrated Encyclopedia**. London: Dorling Kindersley Limited.

Clute, John; Nicholls, Peter (1995). **The Encyclopedia of Science Fiction**. New York: St. Martin's Griffin.

Even-Zohar, Itamar (1990). **Polysystem Studies**. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, and Durham: Duke University Press [=Poetics Today 11:1]
Especially: "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem": 45-51; "Laws of Literary Interference": 53-72; "Translation and Transfer": 73-78; "System, Dymanimcs, and Interference in Culture: A Synoptic View": 85-94.

Even-Zohar, Itamar (1997 a). "The Making of Culture Repertoire and the Role of Transfer" **Target**, 9 (2), 1997: 355-363.

Even-Zohar, Itamar (1997 b). "Cultural Planning and Cultural Resistance in the Making and Maintaining of Entities" in

http://www.tau.ac.il/~itamarez/papers/plan_res.html

Even-Zohar, Itamar (1997 c). "Polysystem theory and Culture Research" in
<http://www.tau.ac.il/~itamarez/papers/psth&cr.htm>

Heinlein, Robert A. (1959). "Science Fiction: Its Nature, Faults and Virtues", in Davenport, Basil, ed. (1969). **The Science Fiction Novel**, Chicago: Advent.

Halverson, Sandra L. (1998). **Concepts and Categories in Translation Studies**. [Phd. dissertation] Bergen, Norway: University of Bergen. "Translation Studies and representative Corpora: Establishing Links between Translation Corpora, Theoretical/Descriptive Categories and a Conception of the Object of Study".

Hofstadter, Douglas R. (1997). **Le Ton beau de Marot: In Praise of the Music of Language**. New York: BasicBooks.

Gouanvic, Jean-Marc (1997). "Translation and the Shape of Things to Come: The Emergence of American Science Fiction in Post-War France". **The Translator** 3:2 (1997): 125-152.

Gunn, James (1995?). "Basic Science Fiction Library" in
<http://falcon.cc.ukans.edu/~sfcenter/sflib.htm> (earlier version - **Library Journal**, 15.11.1988.)

Jameson, Frederic (1981-1982). "Progress Versus Utopia; or, Can We Imagine the Future?" **Science Fiction Studies** 8-9: 147-158.

Kroeber, Karl (1988). **Romantic Fantasy and Science Fiction**. New Haven and London: Yale University Press.

McHale, Brian (1992). **Constructing Postmodernism**, London and New York: Routledge. "POSTcyberMODERNpunkISM": 225-242.

Nemecek, Larry (1995). **The Star Trek – The Next Generation Companion**. New York: Pocket Books.

Okuda, Michael; Okuda, Denise; Mirek, Debbie (1994). **The Star Trek Encyclopedia – A Reference Guide To The Future**. New York: Pocket Books.

Radway, Janice (1991). **Reading the Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature**. Chapel Hill: University of North Carolina.

Rose, Mark (1981). **Alien Encounters – Anatomy of Science Fiction**. Harvard University Press

Shavit, Zohar (1989). "The Entrance of a New Model into the System" in Eimermacher, Karl; Grzybek, Peter; Witte, Georg, ed. (1989) **Issues in Slavic Literary and Cultural Theory**. Germany : Bochum, 593-600.

Scholes, Robert; Rabkin, Eric S. (1977). **Science Fiction – History, Science, Vision**. London, Oxford and New York: Oxford University Press

Schuster, Hal; Rathbone, Wendy (1994). **TREK: The Unauthorized A-Z**. New York: HarperCollins.

Sheffy, Rakefet (1992). **Repertoire Formation in the Canonization of Late 18th Century German Novel**. [Phd. dissertation] Tel-Aviv. "The Concept of Model in Cultural Analysis": 111-154.

Sohár, Anikó (1997). **The Cultural Importation Process of Popular Genres – The Case of SF and Fantasy in Hungary (1989-1995) from the Point of View of Translation Studies**. [Phd. dissertation] Leuven.

Spinard, Norman, Ed. (1974). **Modern Science Fiction**. New York: Doubleday.

Stableford, Brain M. (1987). **The Sociology of Science Fiction**. San Bernardino, California: The Borgo Press. "The Expectations of the Science Fiction Reader": 45-67; "The Evolution of Science Fiction as a Publishing Category": 68-95.

Suvin, Darko (1979). **Metamorphoses of Science Fiction - On the Poetics and History of a Literary Genre**. New Haven and London: Yale University Press.

Toury, Gideon (1995). **Descriptive Translation Studies and Beyond**. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.

Toury, Gideon (in press). "Culture Planning and Translation". Forthcoming in: Proceedings of the Vigo Conference "anovadores de nós - anosadores de vós", eds. A. Alvarez et al. Also in : <http://spinoza.tau.ac.il/~toury/works>

Tulloch, John; Jenkins, Henry (1995). **Science Fiction Audiences – Watching Doctor Who and Star Trek**. London and New York: Routledge (Popular Fiction Series).

אופק, אוריאל (1985) **לקסיקון אופק לספרות ילדים**. תל-אביב: זמורה-ביתן.

אלבוים-דרור, רחל (1993). **המחר של האתמול**. ירושלים: יד יצחק בן צבי.

אקו, אומברטו (1967). "תבניות הסיפור ברומאנים על ג'יימס בונד ליון פלמינג" **הספרות** 18-19, דצמבר 1974: 103-85.

אשד, אלי (1999). **מדע בדיוני עברי מקורי** (רשימת ספרי מדע בדיוני מקורי בעברית, סיפורי מד"ב בעיתונים שונים, וקומיקס מד"ב) עבודה ביבליוגרפית שהוגשה למחלקת הספרות הציבוריות ומומנה בידי הקרן ע"ש רות קהן עבר.

בן-עמוס, דן. "קאטגוריות אנאליטיות וז'אנרים אתניים" **הספרות** 20, 1975: 147-136.

- ברתנא, אורציון (1982). **עדות קריאה**. תל אביב: פפירוס.
- ברתנא, אורציון (1989). **הפאנטסיה בסיפורת דור המדינה**. תל-אביב: פפירוס.
- ויסברוד, רחל (1989). **מגמות בתרגום סיפורת מאנגלית לעברית, 1958-1980**. [עבודת דוקטורט] תל-אביב.
- טורי, גדעון (1977). **נורמות של תרגום והתרגום הספרותי לעברית בשנים 1930-1945**. תל-אביב: המכון לפואטיקה וסמיוטיקה על-שם פורטר, אוניברסיטת תל-אביב.
- טורי, גדעון (1982). "פסבדו-תרגום כעובדה ספרותית – המקרה של פאפא המלט". **הספרות** 32: 63-68.
- טורי, גדעון (עורך) (1991). **מבוא לתורת התרגום: מבחר מאמרים**. החוג לתורת הספרות הכללית, הפאקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת תל-אביב.
- יונאי, חביבה (1990). **סיפורת המדע הבדיונית (סיינס פיקשן) כז'אנר פופולרי מתמסד** [עבודת דוקטורט] תל-אביב.
- קטלוג הספרים הכללי, תשל"ט (1979)** בהוצאת התאחדות הוצאות הספרים בישראל, ירושלים. מעודכן לחודש ינואר 1979. (רשימת הספרים שיצאו לאור בארץ, מסודרת לפי שמות ספרים ולפי שמות סופרים).
- שביט, זהר (1996). **מעשה ילדות – מבוא לפואטיקה של ספרות ילדים**. תל-אביב: ההוצאה לאור של האוניברסיטה הפתוחה, מהדורת עם עובד.
- שביט, זהר ויעקב (1974). "לתולדות 'סיפור הפשע' העברי בארץ-ישראל". **הספרות** 18-19, דצמבר 1974: 30-45.
- שביט, זהר ויעקב (1977). "למלא את הארץ ספרים – ספרות מקורית לעומת ספרות מתורגמת בתהליך יצירתו של המרכז הספרותי בארץ-ישראל". **הספרות** 25, אוקטובר 1977: 45-69.

שיחות והתכתבויות אישיות

- שיחה עם ד"ר הנרי אונגר באוניברסיטת תל-אביב, 24.3.1999.
- שיחה עם ד"ר נחמן בן-יהודה באוניברסיטה העברית, 23.7.98.
- שיחה עם ד"ר תומס גודמן באוניברסיטת תל-אביב, 1.12.1998.
- שיחה עם ד"ר אילנה גומל באוניברסיטת תל-אביב, 3.1.1999.
- שיחה עם ד"ר אהרון האופטמן באוניברסיטת תל-אביב, 23.6.1998.
- שיחה עם אלי הרשטיין בתל-אביב, 3.2.1999.
- שיחה עם ידי חנוך בתל-אביב, 27.10.1998.
- התכתבות באמצעות דואר אלקטרוני עם שלדון טייטלבוים, אוגוסט 1998.
- שיחה עם ד"ר עמנואל לוטם בביתו בתל-אביב, 22.6.1998.
- שיחה עם אולג סוורדלוב בתל-אביב, 18.1.1999.
- שיחה עם מרי רייזל באוניברסיטת תל-אביב, 16.9.1998.
- התכתבות באמצעות דואר אלקטרוני עם אהרון שיר, פברואר 1999.

אתרי אינטרנט

http://www.tasgiv.com/inbal	אתר הבית של כותבת עבודה זו	*
http://amazon.com	אמזון, חנות הספרים הוירטואלית הגדולה בעולם	*
The Internet Movie Database	מאגר מידע על סרטי קולנוע	*
http://us.imbd.com	ותוכניות טלוויזיה	
The Library of Congress http://lcweb.loc.gov	ספריית הקונגרס האמריקאי	*
http://falcon.cc.ukans.edu/~sfcenter/	המרכז לחקר המדע הבדיוני באוניברסיטת קנזאס	*
http://www.umich.edu/~umfandsf/index2.html	דף בית למד"ב ופנטסיה באוניברסיטת משיגן	*
http://www.uwm.edu/~sands/sfra/scifi.htm	איגוד מחקר המדע הבדיוני (SFRA)	*
http://dbook.co.il	דיבוק, חנות ספרים עברית וירטואלית	*
http://www.sf-f.org.il/index.php3	אתר האגודה הישראלית למדע בדיוני ופנטסיה	*
http://www.starbase972.com/	אתר המועדון הישראלי למעריצי מסע בין כוכבים	*
http://www.math.technion.ac.il/~rl/JulesVerne/	אתר של צבי הראל המוקדש לז'ול ורן	*

כתבי עת מיוחדים למדע בדיוני

CyberCozen (1989 והלאה) עלון חודשי של חוג המדע הבדיוני של רחובות. עורך: אהרון שיר.

פנטסיה 2000 (1984-1978) חוברות 1-44. עורכים (לפי הסדר): אלי טנא, אהרון האופטמן, גבי פלג. הוצאת א. טנא והוצאת היפריון.

המימד העשירי (1996 והלאה) חוברות 1-7. עורך: אבנר פרידמן. בהוצאת האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה.

סטארבייס 972 – המגזין הישראלי למעריצי מסע בין כוכבים (גיליון 1 ספטמבר-אוקטובר 1998). עורכים (במשותף): אורי אביב, אורי גונדה, יונתן מוזס.

גיליונות מיוחדים של כתבי עת כלליים

מאזניים 1990 ס"ה (3): 2. עורך: אורציון ברתנא.

פוליטיקה אפריל 1988. עורך: גדעון סאמט.

פרוזה 9: ספטמבר 1976. עורך: גבריאל מוקד.

מתוך עיתונים וכתבי עת

רשימת קטעי העיתונות שלהלן כוללת ביקורות על ספרי וסרטי מד"ב, כתבות על מדע בדיוני ועל חובביו, וכתבות בנושאים שונים שיש בהן התייחסויות כלשהי למדע בדיוני בישראל.

* המאמרים הקצרים על המד"ב בישראל שפורסמו במגזין המד"ב **לוקוס** באוקטובר 1996 ובינואר 1999 מופיעים גם באתר האינטרנט של האגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה, שכתבתו מופיעה לעיל.

Amnuel, Pesakh (1996). "The "Russian" SF Club in Israel" **Locus***, October 1996: 43-45.

Eshed, Eli (1996). "Original Hebrew Science Fiction" **Locus***, October 1996: 43-45.

Lazerwitz, Elliot (1998). "Some Thoughts on SF and the Sense of Wonder" **CyberCozen**, May 1998: 1.

Lottem, Emanuel (1996 a). "Hebrew Science Fiction in Israel: A Brief History" **Locus***, October 1996: 43-45.

Lottem, Emanuel (1996 b). "Why Is There So Little Original Israeli Science Fiction?" **Locus***, October 1996: 43-45.

Teitalbaum, Sheldon (1981). "SF and the Jewish Problem" **The Jerusalem Post Magazine** 30.10.1981: 12-13.

Sheer, Aharon (1996). "A Survey of Science Fiction in Israel" **Locus***, October 1996: 43-45.

Stableford, Brian (1999). "ICON98" **Locus***, January 1999.

? (1978). "כתב עת למדע בדיוני" (על הגיליון הראשון של **פנטסיה 2000**) **מעריב** 29.12.1978.

? (1986) "מחבר "חולית" עבר לכוכב אחר" (על פטירתו של **פרנק הרברט**) **ידיעות אחרונות** 16.2.1986: 20.

? (1989). "חיי המין של הערפדים" (כתבה על כנס יוצרי וקוראי ספרות מד"ב בניו יורק, מתורגם מתוך האקונומיסט) **דבר** 22.9.1989: 18.

? (1997). ללא כותרת (דיווח על פתיחת מלון בסגנון "**מסע בין כוכבים**" בלאס וגאס) **קפטן אינטרנט** 21.10.1997: 2.

- ? (1998). "קפטן הצילו" (הפנייה לאתרים על "מסע בין כוכבים") **הארץ קפטן אינטרנט** 4.8.1998: 12.
- ? (1999). "השבוע בטכניון נפתח מועדון מדע בדיוני" (הודעה) **קולי, עיתון הסטודנטים בטכניון** 25.4.1999.
- אבי-שלמה, מ. (1978). "סיפורי המדע הבדיוני" (על "הרוח הנושבת מן השמש" מאת ארתור קלארק) על **המשמר** 23.6.1978: 7.
- אבי-טנא (1981). "דפדוף ראשון – מדע בדיוני: הירח מתפורר; אררט וגלעד" (סקירות של שני ספרים חדשים: "הנווד" מאת פריץ לייבר; "הנידחים – ספר תולדות העדה" מאת זנה הנדרסון) **משא**, המוסף הספרותי של **דבר** 10.4.1981: 19.
- אבידן, דוד (1975). "הפתרון – התבוללות" (ראיון עם **אייזק אסימוב**, במסגרת הסדרה "יהדות אמריקה: משבר זהות") **מוסף הארץ** 25.4.1975: 20-21.
- אדף, שמעון (1997). "לא עם הגרזן הזה, ריצ'ארד" (על "איש אינו אשם" מאת ריצ'ארד שילה) **הארץ ספרים** 27.8.1997: 10.
- אונגר, הנרי (1978). "דמיון וחול" (על "חולית" מאת פרנק הרברט) **מעריב** 1.12.1978: 43.
- אונגר, הנרי (1979). "אסימוביליה" (על "קץ כלזמן" מאת אייזק אסימוב) **הארץ** 24.8.1979: 18.
- אונגר, הנרי (1980). "החיה והאל" (על "האיש במבוך" מאת רוברט סילברברג) **מעריב ספרות אמנות** 21.3.1980: 39-40.
- אונגר, הנרי (1981 א'). "מה זה לא מד"ב" **פנטסיה 2000** 19 (מרץ 1981): 18-19.
- אונגר, הנרי (1981 ב'). "חידת המד"ב הקומוניסטי" **פנטסיה 2000** 24 (1981): 67-69.
- אונגר, הנרי (1981 ג'). "גיהנום במסווה של גן עדן" (על "כנס העתידנים" מאת סטניסלב לם) **הארץ** 15.5.1981: 18.
- אורין, יהודית (1997). "אלוהים מתמטי" (על "קונטקט" מאת קרל סגן) **ידיעות אחרונות – תרבות ספרות אמנות** 31.10.1997: 28.
- אחי-נעמי, אמנון (1989). "בין מדע בדיוני ופנטזיה" (שיחה עם ד"ר נחמן בן יהודה על ספרים והלך הרוח המדעי בעולם) על **המשמר – מוסף עצמאות** 9.5.1989: 50.
- אלפר, רוגל (1999). "וכעת, לפר-סו-מות!" (ביקורת טלוויזיה) **העיר** 18.6.1999: 68-69.
- אלפרוביץ', עמיחי (1998). "מסע בין כוכבים – הדור הבא" (על חילופים בין שחקני כדורסל ב-NBA) **הארץ ספורט** 11.2.1998.
- אסימוב, אייזק (1972). "סנגוריה על המדע הדמיוני" (שרות **שפיגל**, מיוחד **להארץ**). באותו גיליון יש גם סקירה על ספרו של אליון טופלר "הלם העתיד" **הארץ** 10.3.1972: 15.
- אשד, אלי (1997). "מד"ב ישראלי" **המימד העשירי** 4 (אוקטובר 1997): 28-30.
- אשד, אלי (1998 א'). "שנים-עשר הגדולים" **המימד העשירי** 5 (מרס 1998): 18-21.
- אשד, אלי (1998 ב'). "טרזן בארץ הקודש" **המימד העשירי** 6 (אוגוסט 1998): 16-22.
- באס, תומס א. (1998). "ארון הבגדים של האלף השלישי" **הארץ קפטן אינטרנט** 14.4.1998: 12-13.
- ביברנג, ראובן (1975). "שושלת היוחסים של ספרות המדע הבדיוני" (על "מערות הפלדה", "השמש הערומה" ו"בארץ הרובוטים" מאת אייזק אסימוב) **הארץ** 15.5.1975: 18-19.
- ביברנג, ראובן (1977). "מעבר לכל בדיון: ספרות המדע הבדיוני" (על "קץ הילדות" מאת ארתור קלארק; "עיר" מאת קליפורד סימאק. חלקו הראשון של המאמר זהו כמעט לחלק הראשון של המאמר מ-1975) **מעריב** 22.7.1977: 39-40.
- בידרמן, גיל (1998). "חייזרים, דינוזאורים ואבטיחים בלי גרעינים" (על מדע בדיוני) **הארץ קפטן אינטרנט** 4.8.1998: 9.

- בלאט, אברהם (1990). "בצל טילים וחרדה" (על ספרות מדע בדיוני עברית מקורית) **הצופה** 18.5.1990: 6.
- בלאנדר, אילה (1985). "המו"לים – הקהל הוא המלך" (על שבוע הספר) **הארץ** 19.6.1985: 6.
- בליזובסקי, אבי (1995 א'). "לכוכב הלכת שלום" (על "העיר האבודה של הג'די" ו"משימה מהר יודה" מסדרת "מלחמת הכוכבים" ו"כבודו של הקפטן" ו"מסיכת החוכמה" מסדרת "מסע בין כוכבים") **הארץ ספרים** 28.6.1995: 13-14.
- בליזובסקי, אבי (1995 ב'). "מסע לחור התולעת" (על מסעות בזמן, במסגרת המדור "שנות האלפיים") **הארץ מאמרים** 17.4.1995.
- בליזובסקי, אבי (1995 ג'). "נוסטרדמוס לוונגוט, שומע?" **הארץ מאמרים** (על תוכניות טלוויזיה בהן חושפים סופרי מד"ב תחזיות לעתיד) 19.9.1995: 4.
- בליזובסקי, אבי (1996 א'). "לכל היותר נשוגר לגג בניין" (השוואה בין סרטי מד"ב למציאות, במסגרת המדור "האלף השלישי") **הארץ** 14.5.1996: 14.
- בליזובסקי, אבי (1996 ב'). "שבב מחשב במקום קפטן קירק" (על חלליות המונעות בטכנולוגיות עתידיות) **הארץ מאמרים** 10.9.1996.
- בלי, אסנת (1994). "לחסידי בלבד" (על "ניורומנסר" מאת ויליאם גיבסון). **מעריב ספרות אמנות** 19.8.1994: 30.
- בן אזר, תומר (1998). "מסע בין כוכבים" כאיקון תרבותי ו-Q" (על כנס מועדון סטארבייס 972) **עכבר העיר** 31.7.1998: 38.
- בן-בסט, עמי (1978). "סיפורו האמיתי של המדע הבדיוני" **דבר השבוע** 3.3.1978: 16-17.
- בן-דוד, אמיר (1994). "הווירוס של ויליאם גיבסון למד לדבר עברית" **מעריב סופשבוע** 11.2.1994: 52.
- בן-יהודה, נחמן (1981 א'). "על כנפי הדמיון – המדע הדמיוני. " **לדעת** י"א (6) 1981: 11-13.
- בן-יהודה, נחמן (1981 ב'). "מיהו חובב מד"ב?" **פנטסיה 2000** 22 (אמצע 1981): 20-22.
- בן-יהודה, נחמן (1996). "וכמה מילים על החובבים/ות" **המימד העשירי** 1 (יוני 1996): 27.
- בנצר, ר. (1983). "העתיד בלבוש ספרותי" **העתיד** 71: 14-15.
- ברגמן, רונן; שדה, שרון (1998). "פצצה ביולוגית" או "פצצה עיתונאית" (על ידיעה עיתונאית שמקורה אולי בסיפור בדיוני). **הארץ** 20.11.1998: א1, א10.
- ברנס, ג'ון פ. (1997). "יצור תבוני מעולם אחר" (על **ארתור סי קלארק** ו"3001: האודיסיאה האחרונה") **הארץ** 1.6.1997: 5.
- ברנשטיין, אילנה (1994). "תועים במבוכים, נלחמים בדרקונים" (על בני נוער המשחקים ב"מבוכים ודרקונים") **הארץ – מוסף שבועות** 15.5.1994: 6-7.
- ברתנא, אורציון (1977). "ממעבר לים אל מעבר לעולם" (על "קץ הילדות" מאת **ארתור קלארק** ו"עיר" מאת **קליפורד סימאק**) **משא**, מוסף הספרות של **דבר** 15.4.1977.
- ברתנא, אורציון (1978). "טרזן בתחפושת" (על "חולית" מאת **פרנק הרברט**) **ידיעות אחרונות, המוסף לספרות** 29.12.1978: 22, 24. בתוך: ברתנא, אורציון (1982). **עדות קריאה**: 130-134. תל אביב: פפירוס.
- ברתנא, אורציון (1979). "מדע בדיוני עכשיו!" (על שלושה ספרי מד"ב) **ידיעות אחרונות, המוסף לספרות** 28.12.1979. בתוך: ברתנא, אורציון (1982). **עדות קריאה**: 116-122. תל אביב: פפירוס.
- ברתנא, אורציון (1980). "החיפוש אחר שינוי בספרות המדע הבדיוני" (על שלושה ספרי מד"ב) **ידיעות אחרונות, המוסף לספרות** 29.8.1980. בתוך: ברתנא, אורציון (1982). **עדות קריאה**: 123-129. תל אביב: פפירוס.
- ברתנא, אורציון (1981 א'). "הפלא ואריזותיו" (על "מבחר הסיפורת הבדיונית" בעריכת **רוברט סילברברג**) **משא**, מוסף הספרות של **דבר** 31.7.1981: 18.

ברתנא, אורציון (1981 ב'). "על דמוקרטיה ועל נסיכים" (על "גר בארץ נוכרייה" מאת רוברט היינליין) **ידיעות אחרונות, המוסף לספרות** 10.4.1981. בתוך: ברתנא, אורציון (1982). **עדות קריאה**: 134-139. תל אביב: פפירוס.

ברתנא, אורציון (1983 א'). "עלייתו ו"ירידתו" של המדע הבדיוני" **דבר** 11.3.1983: 20-21.

ברתנא, אורציון (1983 ב'). "מבוא לסיפורת מדע בדיוני – שלוש פתיחות" **מעריב ספרות** 1.4.1983: 31-32; 15.4.1983: 41.

ברתנא, אורציון (1987). "גיבור אחד קדימה" **מעריב ספרות** 18.9.1987: 2.

ברתנא, אורציון (1988). "סימן שעוד לא הגענו" (על "חזרה מהכוכבים" מאת סטניסלב לם; "נעילה" מאת ג'ק צ'וקר) **מעריב ספרות** 9.9.1988: 2.

ברתנא, אורציון (1990). "מאזן". **מאזניים**, ס"ה (3): 2.

גברון, אסף (1997). "מול המים 2031" (הזוכה בפרס תחרות סיפורי שנערכה מטעם **ידיעות אחרונות** והאגודה הישראלית למדע בדיוני ולפנטסיה. פורסם גם בכתב העת **המימד העשירי** גיליון 3, יוני 1997) **ידיעות אחרונות ספרות** 25.4.1997: 26-27.

גודמן, גיורא (1999). "1984 לנצח" (במלאות 50 שנה לספרו של אורוול) **מוסף הארץ** 8.1.1999: 50-52.

גוז, ינאי (1994). "עב"מים אכלו לי את הסוסיתא" (על מדע בדיוני בישראל) **במחנה** 8.6.1994: 38-43.

גוטקינד, נעמי (1982). "מדע בדיוני – ספרות העתיד" **הצופה** 5.2.1982: 4, 6.

גור, בתיה (1991). "שבוע של ספרים" (ביקורת קצרה על "המרחב והזמן של הדוד אלברט" תחת הכותרת "לילדים"). **הארץ** 7.6.1991: 9.

גילרמן, דנה (1999). "פרסים, רבותי, פרסים" (על שיווק ספרים בארץ) **הארץ גלריה** 8.2.1999: ד3.

גפן, עמוס (1992). "אסימוב חזר לגלאקסיה" **מעריב השבוע** 10.4.1992: 51.

גפן, עמוס (1996). "ספרות של אי-ודאות" (ראיון עם בריאן אולדיס) **ידיעות אחרונות – תרבות ספרות אמנות** 17.5.1996: 28.

גרין, שגיב (1995 א'). "דוד אבידן, 1934-1995" **הארץ גלריה** 14.5.1995: ב5.

גרין, שגיב (1995 ב'). "יש נביא בעירו" (על "פריס במאה ה-20" מאת ז'ול ורן) **הארץ גלריה** 2.8.1995.

גרין, שגיב (1999). "המציאות, אבל מוגזם" (על **אורי פינק**, יוצר הקומיקס "זבנג", בפסטיבל הקומיקס השלישי) **הארץ גלריה** 2.3.1999: ד1.

גרינברג, רז (1998). "תיקי המד"ב" **המימד העשירי** 6 (אוגוסט 1998): 32-33.

דאור, דן (1987). "שבוע של ספרים" (ביקורת קצרה על "ניסוי דוסאדי" מאת **פרנק הרברט**, תחת הכותרת "בדין מדעי"). **הארץ** 4.12.1987: 7.

דור, משה (1979). "סולם יעקב במאה ה-22" (על "מעיינות גן העדן" מאת ארתור קלארק) **מעריב** 2.2.1979: 45.

דור, משה (1981). "עזרה ל"פאנטאסיה 2000" "מעריב ספרות אמנות ביקורת" 13.3.1981: 36.

דור, משה (1982). "פאנטאסיה 2000": בן שלוש" **מעריב ספרות אמנות ביקורת** 12.2.1982: 30.

דור, משה (1986 א'). "האיש שלכד מליונים בחולות הדמיון" (על פטירתו של **פרנק הרברט**) **מעריב** 16.2.1986: 13.

דור, משה (1986 ב'). "העתיד טמון בעתיד" (ראיון עם ארתור קלארק) **דבר השבוע** 11.7.1986: 22-26.

דורון, אלכס (1992). "מלך המדע הבדיוני" (על פטירתו של **אייזק אסימוב**) **מעריב** 7.4.1992: 5.

דימט, דותן (1998). "סיום סאגת רחובות" (על חוג המד"ב ברחובות) **המימד העשירי** 5, מרץ 1998: 5-7.

- דניאל, ז'ן (1980). "ד"ר סטריינג'לאב הרוסי" (על מדע בדיוני ברוסיה) **דבר השבוע** 28.3.1980: 14.
- האופטמן, אהרון (1984). "נכון למחר - ספרות ומדע מתחרים בדמיון הטבע" (כולל תרגום הרצאה של **בריאן אולדיס** לפני כינוס החברה הבריטית לקידום המדע - חלק זה פורסם גם בכתב העת **המימד העשירי** גיליון 6, אוגוסט 1998) **דבר השבוע** 19.10.1984: 24-25.
- האופטמן, אהרון (1985). "נכון למחר - אל החלל ב"סולם יעקב" **דבר השבוע** 15.3.1985: 22-23.
- הכהן, רן (1998). "חורבן כדור הארץ" (על "בית חרושת למוחלט" מאת **קארל צ'אפק**). **ידיעות אחרונות - תרבות ספרות אמנות** 7.8.1998: 27.
- הנדוורקר, חיים (1998). "החיים שלי עם אייזק" (ראיון עם **ג'נט אסימוב**). **הארץ מוסף השבת** 16.1.1998: 66-70.
- הנדלזלץ, מיכאל (1993). "לפני שהספרים חוזרים למו"ל" (דבר העורך בגיליון הראשון) **הארץ ספרים** 3.3.1993: 3.
- הנדלזלץ, מיכאל (1994). "זה כבר לא מה שיהיה פעם" (על הוצאה מחודשת של ספרי שלגי מסדרות ישנות, כולל פטריק קים) **הארץ ספרים** 23.11.1994: 3.
- הראבן, גיל (1994). "השטן בא לעיירה" (על "דברים שצריך" מאת **סטיבן קינג**) **הארץ ספרים** 28.12.1994: 7.
- וידל, אליחי (1997 א'). "המפץ הגדול היה ב-1966" (על "מסע בין כוכבים"). **הארץ גלריה** 20.1.1997: 1.
- וידל, אליחי (1997 ב'). "מסע בין כוכבים: האיחוד הנכסף" (ביקורת על משחק מחשב) **הארץ קפטן אינטרנט** 10.5.8.1997: 10.
- זיידמן, יעל (1989). "קוראי מדע בדיוני הם קהל קטן אך מסור - ראיון עם ד"ר עמנואל לוטם" **ידיעות אחרונות המוסף לשבת** 24.2.1989: 25.
- זק, תמר (1982). "האדם האחרון בעולם" (**מקור לא ידוע, כנראה מקומון כלשהו**): 38-39.
- ז'קונט, אמנון (1984). "מסעות לאזארוס לונג" (על "די זמן לאהבה" מאת **רוברט היינליין**). **עתון 77** 49-50: 75.
- ז'קונט, אמנון (1989 א'). "חז"ל בחלל: דת, מיתולוגיה ומדע בדיוני" (על "נבל ברוח" מאת **פטרישיה מק'יליפ**; "יצירי אור וחושך" מאת **רוג'ר זילד'ני**; "המוסד והארץ" מאת **אייזק אסימוב**; "סוכנות הבילוש ההוליסטית של דירק ג'נטלי" מאת **דאגלס אדאמס**; "חוקי חיים" מאת **פיי וולדון**). **ידיעות אחרונות המוסף לשבת** 23.3.1989: 23.
- ז'קונט, אמנון (1989 ב'). "על מה חולם האיש שבירח" (על "ספריית היקום" מאת **אייזק אסימוב**) **ידיעות אחרונות המוסף לשבת** 23.6.1989: 23.
- ז'קונט, אמנון (1989 ג'). "הקורא כבוחר ומוביל העלילה במדע בדיוני" (על "מאבק הנסיכים" מאת **אנדרו צ'פמן וארן מרטין**) **ידיעות אחרונות המוסף לשבת** 23.6.1989: 23.
- ז'קונט, אמנון (1994). "ההתנכחות לספר מוצדקת" (על "בינארי" מאת **ג'ון לאנג**) **הארץ ספרים** 28.9.1994: 28.
- חובב, גיל (1994). "במאה ה-28 - אולי תהיה מפקדת חללית" (על "מסע בין כוכבים - Voyager"). **הארץ גלריה** 16.10.1994: 6.
- חנוך, ידיד (1996). "מדע בדיוני בישראל - כשלון שלא היה ידוע מראש" **המימד העשירי** 1 (יוני 1996): 15-16.
- חסיד, לימור (1994). "עתידות רעות" (על הספר "עתידות" בעריכת עמנואל לוטם) **על המשמר דפים לספרות** 16.9.1994: 18.
- טל, דורון (1982). "מדע ודמיון" (על מדע בדיוני בעולם ובארץ). **מוסף הארץ** 6.8.1982: 28-29.
- יורן, נועם (1995). "געגועים לעתיד שעבר" (על "מסע בין כוכבים" באינטרנט) **הארץ מאמרים** 7.6.1995: 4.

- יורן, נועם (1996). "נקמת היורם" (על אפיוני ה"יורם" העכשווי) **הארץ מאמרים** 5.3.1996: 4.
- יחימוביץ, שלי (1996 א'). "קיום ויקום אופציונלי" (על "מבחר סיפורים זוכי פרס הוגו" בעריכת איזק אסימוב) **הארץ ספרים** 14.2.1996: 8.
- יחימוביץ, שלי (1996 ב'). "שוביניסטי עד אימה" (על "יותר מאדם" מאת פרדריק פול) **ידיעות אחרונות - תרבות ספרות אמנות** 20.9.1996: 29-30.
- יחימוביץ, שלי (1996 ג'). "שמיים אלטרנטיביים" (על "מהתלה לא קלה" מאת רוג'ר זילד'ני ורוברט שאקלי) **ידיעות אחרונות - תרבות ספרות אמנות** 5.7.1996: 30.
- ישראלי, יונתן (1996). "שד בעל יוזמה" (על "מהתלה לא קלה" מאת רוג'ר זילד'ני ורוברט שאקלי) **הארץ ספרים** 11.12.1996: 113-14.
- ישראלי, יונתן (1997). "במעלית אל העבר" (על "המלאך של פסקואלה" מאת פול ג' מקאולי) **הארץ ספרים** 26.2.1997: 13.
- כהן, דורון ב. (1997). "המדע הבדיוני והאלוהים" (מכתב תגובה על לויטה, 1997 א') **הארץ ספרים** 17.9.1997: 14.
- כהן, מאיר (1980). "בין מדע למדע בדיוני – מה מכל הנראה בסרטי מד"ב עשוי להפוך לעובדות בעתיד?" (כולל דוגמאות מ"מסע בין כוכבים") **ידיעות אחרונות 7 ימים** 11.4.1980: 20, 39.
- לוטם, עמנואל (1990). "תולדות המדע הבדיוני". **מאזניים**, ס"ה (3): 39-35.
- לוטם, עמנואל (1997). "סיכום תחרות הסיפור הקצר" **המימד העשירי** 3 (יוני 1997): 12-13.
- לוטן, יעל (1979). "מפגשים מהסוג המיתולוגי" (על זילד'ני, "אדון האור" וספרות מיתולוגית הפורחת בימינו) **ידיעות אחרונות - תרבות ספרות אמנות** 16.2.1979: 22.
- לוטן, יעל (1997). "סטיבן פריי – הקומיקאי העצוב" (על "עושים היסטוריה" מאת סטיבן פריי (באנגלית)) **הארץ תרבות וספרות** 7.2.1997.
- לוי, דן (1980). "מחר כך" (על "מלחמת העולמות" מאת ה.ג. וולס) **משא**, המוסף הספרותי של **דבר** 15.2.1980: 19.
- לויטה, דורית (1980). "המיתולוגיה של העתיד" (על "אבי סער" מאת מייקל מורקוק ו"שער" מאת פרדריק פול) **הארץ** 8.2.1980: 18-19.
- לויטה, דורית (1988). "אלה הם חייו (כת המדע הבדיוני)" (על חובב המד"ב האמריקאי פורסט ג'. אקרמן) **הארץ מוסף** 29.4.1988: 17-18.
- לויטה, דורית (1994 א'). "האנושות במיטבה" (על "המאחז האחרון של בוקרי הדנ"א" מאת מיק פרן) **הארץ ספרים** 28.12.1994: 7.
- לויטה, דורית (1994 ב'). "הקדמה לעינוי" (על "שועי לילה" מאת מרגרט וייס וטריסי היקמן) **הארץ ספרים** 10.8.1994: 6.
- לויטה, דורית (1995). "סיפור כל ההתחלות" (על "לקראת המוסד" מאת אייזק אסימוב) **הארץ ספרים** 21.6.1995: 11.
- לויטה, דורית (1996). "תקפיץ אותי, משה, למאדים" (על "מעוף כלולות" מאת יבשם עזגד) **הארץ ספרים** 22.5.1996: 13-14.
- לויטה, דורית (1997 א'). "אלוהים כרכיב של תוכנה" (על "3001" מאת ארתור קלארק (באנגלית)) **הארץ ספרים** 27.8.1997: 10.
- לויטה, דורית (1997 ב'). "עתידי ואנכרוניסטי" (על "2020" מאת חמוטל שבתאי) **הארץ ספרים** 9.4.1997: 11.
- לוי-ינוביץ, דפנה (1998). "בקלינגונית זה נשמע טוב יותר" (על שפות מלאכותיות). **הארץ** 28.8.1998.
- לוינסון, אביבה (1999). "הופכים שולחן – Mind the Gap" (על מסעדה חדשה) **עכבר העיר** 22.1.1999: 54.

- לורבר, עזריאל, ד"ר (1979). "על ספרות המדע הבדיוני" מכתב למערכת **מערכות** 269: 1979: 38.
- לנדאו, אורנה (1996). "העתיד לא קרה" (על פיתוחים מדעיים) **הארץ גלריה** 25.11.1996.
- לנדאו, אפי (1984). "אדם או מכונה?" (על "נובה" מאת סמואל דלייני) **על המשמר מוסף שבת - דפים לספרות** 16: 12.10.1984.
- לנדאו, אפי (1985). "ספרי מדע בדיוני" (על "פאתי המוסד" מאת אייזק אסימוב) **על המשמר מוסף שבת - דפים לספרות** 18: 8.2.1985.
- לנדאו, בני (1997). "אנחנו לא צריכים גיבור חדש" (על ספיידרמן) **מוסף הארץ** 17.1.1997.
- לנדס, דורית (1994). "תא תגובה זה כור גרעיני" (על תרגום "מסע בין כוכבים" בטלוויזיה החינוכית) **הארץ גלריה** 6: 2.10.1994.
- מגד, איל (1984). "אורציון ברטנא: מדע בדיוני באוניברסיטה" **ידיעות אחרונות המוסף לשבת** 16.11.1984: 23.
- מוקד, גבריאל (1967). "מפות חדשות של גיהנום וגן-עדן" (על ספרות המד"ב) **מאזניים** כ"ה, ד'ה' (ספטמבר-אוקטובר 1967): 335-342 (חלק א'); ו' (נובמבר 1967): 449-453 (חלק ב') (הודפס מחדש ב**פנטסיה 2000** גיליון 14, אפריל 1980: 56-66).
- מוקד, גבריאל (1980). "הדמיון המדעי – עונה של גיאות" (על "שקיעה" ו"אין איש פה, פרט...") מאת אייזק אסימוב; "המפלצת מן הכוכבים" מאת רוברט היינליין; "הצלם" מאת פיליפ ק. דיק; "עדן" מאת סטניסלב לם) **הארץ** 19-18: 5.9.1980.
- מורג, גלעד (1994?). "מקורותיו של פטריק" (וידויו של הראשון שכתב ספרי "פטריק קים") **הארץ ספרים** (מדור מכתבים למערכת, שבועות מספר אחרי 23.11.1994).
- מילנר, איריס (1993). "שיאים וספרים" **מוסף הארץ** 28.5.1993.
- מינגו, ג'ק (1997). "אימפריאליזם משונן" (על בולים בעולם, כולל בולי "מסע בין כוכבים" בסט. וינסנט) **מוסף הארץ** 67-66: 18.7.1997.
- מירן, ראובן (1996). "המסע המופלא" (על "הקוף הפטפטן" מאת עמי דביר) **הארץ ספרים** 6: 31.1.1996.
- מלמד, אריאנה (1994). "כדור הארץ נעלם, אז מה?" (על "טבעת כארון" מאת רוג'ר אלן מקברייד) **העיר** 66: 21.10.1994.
- מלמד, אריאנה (1998 א'). "השיא של ממצאי האי" (על ג'ון רונלד רעואל טולקין) במסגרת הפינה "ה-100 העשרים", **העיר** 60: 16.10.1998.
- מלמד, אריאנה (1998 ב'). "לפני שהפך למגלומן ספרותי" (על אייזק אסימוב) במסגרת הפינה "ה-100 העשרים", **העיר** 75: 26.6.1998.
- מלמד, אריאנה (1998 ג'). "מה לכל הרוחות אנחנו עושים כאן" (על "קץ הילדות" מאת ארתור סי. קלארק) במסגרת הפינה "ה-100 העשרים", **העיר** 93: 10.4.1998.
- מנדלסון, זהבה (1971). "רומנים רומנטים ואמן הקארטה: סיור חטוף בממלכת המו"לות הבידורית, שאיננה נתונה לביקורת ואינה יודעת ספרות מקור מהי." **מעריב** 16.7.1971.
- מקהייל, בריאן (1990). "עולמות מתנגשים." **מאזניים**, ס"ה (3): 41-40.
- משב, מ. (1981). "האלים וקול הרעם" (על חוברת 20 של **פנטסיה 2000**) **מעריב** 17.7.1981.
- סאמט, גדעון (1995). "מה שרואים משם" (על ערוצי לוויין בכבלים) **הארץ** 2: 11.9.1995.
- סאפו, פול (1998). "מחכים ל"פוסט-סייברפאנק" **הארץ קפטן אינטרנט** 10: 4.8.1998.
- סומק, רוני (1995). "קרטר ורינגו מול בני הבליעל" (על הוצאה מחודשת של ספרוני שלי) **מעריב ספרות וספרים** 30: 12.1.1995.

- סטרנגולד, ג'יימס (1997). "אור באפילה" (על סדרת הטלוויזיה "תיקים באפילה") **הארץ גלריה** 3.11.1997.
- סלע, אורי (1980). "כתבי עת: שנת המדע הבדיוני" (במלאת שנה לפנטסיה 2000) **מעריב ממכש הדפוס** 8.2.1980.
- סמוחה, שחר (1999). "דארט' ויידר, השנים הראשונות" (על סרט חדש בסדרת "מלחמת הכוכבים") **הארץ קפטן אינטרנט** 20.4.1999: 9-8.
- סמית, שהם (1997). "להחזיר את הצעקה אל הגרון" (על "חץ הזמן" מאת מרטין אמיס) **הארץ ספרים** 25.6.1997: 7.
- עברון, ימימה (1999). "מסע בין ספרים" (על עבודת התזה הזאת) **תזה, עיתון סטודנטים תל-אביב** גיליון 8, 15.2.1999: 15.
- עורי, אברהם (1997). "סופר מעולם אחר" (על ארתור סי קלארק ו"מפגש עם ראמה"). **הארץ ספרים** 19.11.1997: 11.
- עזגד, יבשם (1986). "ספרות בג'ינס: מדע בדיוני" (דף ובו ביקורות נפרדות על "תחיית המתים" מאת פרנק הרברט ו"ביל רנסום"; "הזרוע הארוכה של גיל המילטון" מאת לארי ניבן; "מייפלואר" מאת קווין או'דונל; "טיטן" מאת ג'ון ורלי) **ידיעות אחרונות המוסף לשבת** 14.3.1986: 24.
- עזגד, יבשם (1988). "אסור, אבל פופולארי" (על ההצלחה העצומה של המד"ב בברית המועצות) **ידיעות אחרונות המוסף לשבת** 30.12.1988: 25.
- עזגד, יבשם (1989 א'). "אלף נקמות" (על "אי המתים" מאת רוג'ר זילז'ני) **הארץ** 29.12.1989: 9ב.
- עזגד, יבשם (1989 ב'). "הספר בעל אלף הסיפורים" (על "מאבק הנסיכים" מאת אנדרו צ'פמן ואלן מרטין) **הארץ** 19.5.1989: 8ב.
- עזגד, יבשם (1989 ג'). "חזרה לכוכב הנייטרון" (על "עצי האינטגרלים" מאת לארי ניבן). **הארץ** 3.11.1989: 8ב.
- עזגד, יבשם (1991 א'). "סוף המחאה הבדיונית" (על מד"ב ברוסיה של הגלאסנוסט והפרסטרויקה) **הארץ** 7.6.1991: 4ב.
- עזגד, יבשם (1991 ב'). "עם הראש בכוכבים" (על חרדות המתגלות בסיפורי מדע בדיוני) **פוליטיקה** 36: 44-42.
- עזגד, יבשם (1992 א'). "הוררתו ולידתו של הפרד" (על "נמסיס" מאת אייזק אסימוב). **הארץ** 10.4.1992: 9ב.
- עזגד, יבשם (1992 ב'). "המצפון מחסל את העולם" (על "עשב" מאת שרי טפר) **הארץ** 24.1.1992: 9ב.
- עזגד, יבשם (1993). "מחר תזרח השמש" (על "שקיעה" מאת אייזק אסימוב ורוברט סילברברג) **הארץ ספרים** 10.3.1993: 11.
- עזגד, יבשם (1994 א'). "המדע הבדיוני מתכווץ" (שיחה עם עדי צמח על גילוי ספר חדש של ז'ול ורן) **הארץ** 23.9.1994: 2א.
- עזגד, יבשם (1994 ב'). "הסופר חזר אל שדה הקרב" (על "לוחמי החלל" מאת רוברט היינליין) **הארץ ספרים** 15.6.1994: 6.
- עזגד, יבשם (1994 ג'). "מעבר לטוב ולרע" (על "הביאו לי את ראשו של נסיך החלומות" מאת רוג'ר זילז'ני) **הארץ ספרים** 10.8.1994: 6.
- עזגד, יבשם (1994 ד'). "כאשר האנטרפרייז קוראת לך, אתה בא" (על שני ספרי "מסע בין כוכבים"). **הארץ ספרים** 23.11.1994: 9.
- עזגד, יבשם (1995). "כמו דג ברשת" (על "מותו וחיייו של סופרמן" מאת רוג'ר סטרן) **הארץ ספרים** 30.8.1995: 13.
- עזגד, יבשם (1997 א'). "המעגל הוא המסר" (על "קונטקט" מאת קרל סגן). **הארץ ספרים** 19.11.1997: 11.

- עזגד, יבשם (1997 ב'). "העתיד הוא לא מה שהבטיחו לנו" (מדענים וסופרי מד"ב נכשלו בנסיגותיהם לחזות את התפתחות המחשב) **הארץ קפטן אינטרנט** 27.5.1997.
- פויר, דרור (1999). "סיינס פיצה" (על אוכל ב"מסע בין כוכבים" ומזונם של האקרים) בתוך מוסף "טעם העיר" 4 שצורף לעיתון **הארץ** 6.5.1999: 16-18.
- פוקס, שרית (1978). "המדע הבדיוני פולש לארץ" **מעריב, רא** 29.11.1978: 7-9.
- פוריאן, רונית (1996). "אף פעם לא אהבתי את הים, אמר קוטנגל, אני חושב שצריך לרצף אותו" (על "פולחני כסף" ו"תרועת מוות" מאת **טרי פראצ'ט**) **הארץ ספרים** 18.12.1996: 8.
- פורת, לאה (1995). "ספרות קייצית" (על הספרונים של שלגי) **הארץ כלכלה** 30.4.1995.
- פלג, דורית (1978). "פנטסיה 2000 – סיפורי מד"ב בעברית" **פסק זמן** (עיתון הסטודנטים – אוניברסיטת חיפה) 14.12.1978.
- פלטו, אסף (1998). "...ופנטסיה" **המימד העשירי** 5 (מרץ 1998): 17.
- פניני, אילן (1982). "מדע בדיוני". **לדעת** י"ב (9-10): 14-9.
- צימרמן, דנה (1996). "החייזרים כבשו את אמריקה" (הסרט "היום השלישי" מוגדר הרווחי ביותר בכל הזמנים) **הארץ גלריה** 8.8.1996.
- קדרון, עומר (1998). "מד"ב כספרות" **המימד העשירי** 6 (אוגוסט 1998): 28-29.
- קופפר, רותה (1995). "בלי וולגריות ובלי נערות חן" (על "מקבילית המוחות", שם היה נושא ההתמחות של אחד התיכונים המתחרים "מסע בין כוכבים") **הארץ** 9.8.1995: 2א.
- קופפר, רותה (1996). "תסרוקות מהעידן המינבארי" (על "בבילון 5") **הארץ גלריה** 27.6.1996: ד5.
- קוז, מרים (1990). "הטוב שבכל העולמות האפשריים" (על "חזרה מהכוכבים" מאת **סטניסלב לם** ו"כוכב הצוענים" מאת **רוברט סילברברג**) **ידיעות אחרונות** 7.9.1990: 22.
- קלארק, ארתור (1994). "איך למנוע את הפלישה" (מאמר מדעי על אפשרות של פגיעת מטאור בכדור-הארץ) **הארץ מאמרים** 22.8.1994: 1ב.
- קליין, אורי (1997 א'). "המודחק נגלה לעין" (על הסרט "גברים בשחור") **הארץ** 28.8.1997: ד2.
- קליין, אורי (1997 ב'). "המוות אכן נאה לה" (על הסרט "קונטקט") **הארץ** 6.10.1997: 6.
- קשת, משה (1960). "המערב הפרוע" קוסם לנוער הישראלי" (על מערבונים) **הבוקר** 1.7.1960: 4.
- ראובני, יותם (1981 א'). "הבשורה על פי מאדים" (על "גר בארץ נוכריה" מאת **רוברט היינליין**) **משא, המוסף הספרותי של דבר** 10.4.1981: 19.
- ראובני, יותם (1981 ב'). "האוקינוס הוא האלוהים" (על "סולאריס" מאת **סטניסלב לם**) **מעריב** 10.7.1981: 38.
- ראובני, יותם (1982). "מד"ב מתוחכם" (על "סיירת החלל ניצחון" מאת **סטניסלב לם**) **מעריב** 15.1.1982: 31.
- רגב, מתי (1978). "אנשים צעירים עושים עיתון מדע בדיוני" (על **פנטסיה 2000**) **מעריב "קריאת ביניים"** 11.12.1978: 22.
- רגב, עמוס (1986). "קץ העולם – עכשיו" (השוואה בין מדע בדיוני לצ'רנוביל) **ידיעות אחרונות המוסף לשבת** 23.5.1986: 21.
- רהט, אורן (1997 א'). "בין אדם לישות וירטואלית" (על "אידורו" מאת **ויליאם גיבסון**) **מעריב מוסף שבת – ספרות וספרים** 24.10.1997: 31.
- רהט, אורן (1997 ב'). "תבוני או לא תבוני" (על "הגאווה של שאנור" מאת **ק.ג. צ'רי**) **מעריב מוסף שבת – ספרות וספרים** 24.10.1997: 31.

- רהט, אורן (1997 ג'). "תוצרת הארץ" (על "צחוק של צבוע" מאת גדעון פלג) **מעריב מוסף שבת – ספרות וספרים** 24.10.1997: 31.
- רהט, אורן (1998). "דור פוסט אנושי" (ביקורות על 7 ספרי מד"ב) **מעריב ספרות וספרים** 24.7.1998: 29.
- רזנבלום, דליה (1995). "אנטרפרייז אהובתי" (על "מסע בין כוכבים"). **העיר** 31.3.1995: 102-103.
- רון פדר, גלילה (1994). "כשהמחשב הוא לפעמים חבר" (שיחה עם בני נוער) **הארץ מוסף שבועות** 15.5.1994: 38-39.
- רותם, מיכאל (1995). "גרים בחלל ומתנהגים כמו בקנזס" (על "טבעת כארון" מאת רוג'ר אלן מקברייד) **הארץ ספרים** 29.3.1995: 7.
- רייזל, מרי (1993 א'). "הבורא המודרני משתעשע." (רשימה ראשונה על ספרות המדע הבדיוני) **מעריב ספרות אמנות** 12.11.1993: 25, 30.
- רייזל, מרי (1993 ב'). "הכל התחיל בפרנקשטיין" **מעריב ספרות אמנות** 19.11.1993: 25, 30.
- רייזל, מרי (1993 ג'). "לקצר למונה ליזה את האף" **מעריב ספרות אמנות** 3.9.1993: 25, 27.
- רייזל, מרי (1993 ד'). "על פאנק, קיברנטיקה ומציאות מדומה" **מאזניים** ס"ז (10) (1993): 22-25.
- רייזל, מרי (1993 ה'). "תור הזהב של נביאי העתיד" (סקירה היסטורית על תור הזהב של המגזינים) **מעריב ספרות אמנות** 17.12.1993: 27.
- רייזל, מרי (1994 א'). "בחור טוב" (על "טבעת כארון" מאת רוג'ר אלן מקברייד) **מעריב ספרות וספרים** 2.12.1994: 31.
- רייזל, מרי (1994 ב'). "שודדי הקידמה" (על "משקפי שמש כסופים" בעריכת ברוס סטרלינג) **מעריב ספרות אמנות** 28.10.1994: 39.
- רייזל, מרי (1994 ג'). "חלל ופאנק, סמים ומחשבים" **מעריב ספרות אמנות** 21.1.1994: 37.
- רייזל, מרי (1995). "קפטן קירק וצ'וכוב חוקרים גלקסיות" (על שלושה ספרי "מסע בין כוכבים"). **מעריב ספרות אמנות** 13.1.1995: 30.
- ריקין, אירי (1994 א'). "אין תקווה, אין נחמה" (על הספר "עתידות" בעריכת עמנואל לוטם) **מעריב ספרות אמנות** 29.7.1994: 38-39.
- ריקין, אירי (1994 ב'). "מערבון" (על "סוף הלילה" מאת ריצ'ארד שילה) **מעריב ספרות וספרים** 12.12.1994: 31.
- ריקין, אירי (1996). "כל האנושות היא אירוע זניח ביקום הזה" (על "קוסמוקומיקס" מאת איטלו קלווינו) **הארץ ספרים** 13.3.1996: 7.
- שביט, אוריה (1999). "על תבונה ורגישות (בחלל)" (על "מסע אל התבונה – החיפוש אחר חיים ביקום" מאת פרופ' חגי נצר) **מוסף הארץ** 26.2.1999: 50-52.
- שחם, דוד (1972). "היום שבו נמצאה הדרך לניצול אנרגית המחשבה; מיתווה לסיפור מדע בדיוני" **משא, המוסף הספרותי של דבר** 22.9.1972: 4.
- שטיינברג, שי (1995). "המפגש המרתק עם האחר" (על סרטי מדע בדיוני בסינמטקים של תל-אביב וירושלים) **דבר שני** 5.11.1995: 10-11.
- שיין, שרי (1999). "מסע בין כוכבים קירחים" (על פטריק סטיוארט מ"מסע בין כוכבים") **אנשים** 16.2.1999: 41-42.
- שין, אורי (1993). "הכל במחשב" (על אפקטים ממוחשבים בסרט "פארק היורה") **דבר השבוע** 30.7.1993: 23-24.
- שיר, סמדר (1980). "אדוני, עורך כתב העת" (על צעירים המוציאים כתבי עת, כולל **פנטסיה 2000**) **מעריב קריאת ביניים** 5.5.1980.

שמגר, עירית (1997). "גם ג'ודי פוסטר מחפשת חיים אינטליגנטיים מחוץ לכדור הארץ" (על הסרט "קונטקט") **מעריב היום** 13.8.1997: 10-11.

שם-שאול, נאורה (1998). "ילדי הפרחים של עמק הסיליקון" (על סייברפאנק) **הארץ קפטן אינטרנט** 4.8.1998: 8-9.

שפירא, רות (1989). "לא רק מדע בדיוני; שיחה עם הסופר האמריקני תומס דיש, אורח הכנס למדע דמיוני ופנטזיה" **מעריב ספרות** 31.3.1989: 1.

שקלובסקי, רחל (1975). "המדע הבדיוני – כבידור וכחינוך" (על כתיבתו של אייזק אסימוב, בעיקר "השמש העירומה" ו"בארץ הרובוטים") **משא**, המוסף הספרותי של **דבר** 31.10.1975: 2-3.

שקלובסקי, רחל (1979). "המבקש להידמות למלאך מידמה לבהמה" (על "קץ כל זמן" מאת אייזק אסימוב) **ידיעות אחרונות ספרות** 24.8.1979: 22.

שקלובסקי, רחל (1985). "חינוך לחיים רציונליסטיים" (המאמר משנת 1975, בשינויים קלים) **דבר** 16.8.1985: 21.

תלפז, גדעון (1972). "תשעה סיפורי המחר" (על "מחר כפול תשע" מאת י. אסימוב) **מעריב ספרות** 12.5.1972: 35.

נספח 1 - ספרי מד"ב ופנטסיה מתורגמים לעברית (לפי שם סופר)

הסברים על מבנה בסיס הנתונים והדרך בה נוצר מופיעים בפרק השלישי של העבודה: "ספרי מדע בדיוני ופנטסיה מתורגמים לעברית", עמ' 36.

הספרים ממיינים לפי שם הסופר (בעברית). ספריו של כל סופר מופיעים בסדר אלפבתי לפי שמם (פרט למספר שינויים שעשיתי בשל השתייכות של ספרים לסדרות או היותם תרגומים שונים של אותו ספר במקור).

כל ערך מופיע במבנה הבא:

שם סופר / שם ספר "הוצאה לאור" *שנה לועזית [שנה עברית] (שנת פרסום במקור) מספר עמודים. הגדרת תרגום שם מתרגם. הגדרה/סדרה איורים סיווג שלי הערות
Author / Title
(* כוכבית מופיעה ליד השנה הלועזית כאשר היתה ידועה לי רק השנה העברית בה פורסם הספר, ורשמתי את השנה הלועזית החופפת לה ברובה.)

/ חלוצי החלל 1 - ארגו ממריאה "ענבל" 1986 [תשמ"ו] 32 עמודים.

תרגום סימונה לרום. חלוצי החלל
על-פי כתבה ב"מימד העשירי" (מספר 3, יוני 1997) סדרת האנימציה היפנית "חלוצי החלל" שודרה בטלוויזיה הישראלית בשנות השמונים.

/

/ חלוצי החלל 2 - במימד הרביעי "ענבל" 1986 [תשמ"ו] 32 עמודים.

תרגום סימונה לרום. חלוצי החלל
טלוויזיה. ילדים

/

/ חלוצי החלל 3 - אויב בין קרחונים "ענבל" 1986 [תשמ"ו] 32 עמודים.

תרגום סימונה לרום. חלוצי החלל
טלוויזיה. ילדים

/

/ חלוצי החלל 4 - כוכב תמנון "ענבל" 1986 [תשמ"ו] 32 עמודים.

תרגום סימונה לרום. חלוצי החלל איורים צבעוניים
"בהשתתפות הגיבורים הנועזים מסדרת הטלוויזיה." "מרחבים אחרים לאדם מסוג אחר."

/

/ לקראת שנת 2019 "ליון אפשטיין" 1968

תריסר אנשי מדע וטכנולוגיה נודעים צופים מרחק חמישים שנה אל העתיד.

/

/ מלחמת הכוכבים "כתר" 1997 61 עמודים.

סרט. ילדים

על-פי תסריט של ג'ורג' לוקאס. עיבוד: לארי ויינברג. ספר לפי הסרט - לילדים.

/

/ מלחמת הכוכבים - האימפריה מכה שנית "כתר" 1997 57 עמודים.

סרט. ילדים

על-פי תסריט של ג'ורג' לוקאס. עיבוד: לארי ויינברג. ספר לפי הסרט - לילדים.

/

/ מלחמת הכוכבים - שוב של הג'די "ענבל" 1983 55 עמודים.

תרגום ועבוד עטרה אופק. עם תמונות מהסרט
סרט. ילדים

/

/ מלחמת הכוכבים - שובו של הג'די "כתר" 1997 57 עמודים.

סרט. ילדים

על-פי תסריט של לורנס קסדן וג'ורג' לוקאס. עיבוד: אליזבת לוי. ספר לפי הסרט - לילדים.

/

/ רובוטרקים עד קצה גבול הדמיון "נצרת" 1986 48 עמודים.

טלוויזיה. ילדים

איורים צבעוניים

חמישה כרכים. מנוקד. לילדים.

/ Transformers - more than meets the eye

/ תיקים באפלה - אתר פיצוץ גרעיני "אופוס" 200 עמודים.

טלוויזיה

תיקים באפלה

/

/ תיקים באפלה - חורבות "אופוס" 198 עמודים.

טלוויזיה

תיקים באפלה

/

/ תיקים באפלה 4 - צורות "אופוס" (1996) 78 עמודים.

טלוויזיה

תיקים באפלה

Steiber, Ellen / Shapes

אבוט, אדווין / שטוחלנדיה; רומאנסה רבת ממדים "כתר" 1984 (1884) 121 עמודים.

מד"ב

עברית דפנה לוי. מדע בדיוני. איורים

ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 44 : 50 ספי שפר.

Abbott, Edwin A / Flatland

אגן, גרג / מצוקה "עם עובד" 1999 (1997) 374 עמודים.

ירדנה גבתי. מדע בדיוני

Egan, Greg / Distress

אדאמס, דאגלס / החיים, היקום וכל השאר "כתר" 1986 (1982) 151 עמודים.

הומור

עברית מתי ונגריק; דנה לדרר. מדע בדיוני

הדפסה רביעית, 1991.

Adams, Douglas / Life, the Universe and Everything

אדאמס, דאגלס / היו שלום, ותודה על הדגים "כתר" 1986 (1984) 163 עמודים.

הומור

עברית גבי פלג. מדע בדיוני. עורך הסדרה עדי צמח

Adams, Douglas / So Long, and Thanks for all the Fish

אדאמס, דאגלס / המסעדה שבסוף היקום "כתר" 1986 (1980) 163 עמודים.

הומור

עברית מתי ונגריק; דנה לדרר. מדע בדיוני. עורך הסדרה עדי צמח

Adams, Douglas / The Restaurant at the End of the Universe

אדאמס, דאגלס / לא מזיק ברובו "כתר" 1993 (1992) 191 עמודים.

הומור

עברית גבי פלג. רומן; מדע בדיוני - עורך הסדרה עמנואל לוטם

Adams, Douglas / Mostly Harmless

אדאמס, דאגלס / מדריך הטרמפיסט לגלקסיה "כתר" 1985 (1979) 143 עמודים.

הומור

עברית מתי ונגריק; דנה לדרר. מדע בדיוני. עורך הסדרה עדי צמח

הדפסה תשיעית, 1991.

Adams, Douglas / The Hitchhiker's Guide to the Galaxy

אדאמס, דאגלס / סוכנות הבילוש של דירק ג'נטלי "כתר" 1989 (1989) 206 עמודים.

הומור

עברית דפנה ארנולד-עמית. מדע בדיוני

ביקורת: ידיעות אחרונות המוסף לשבת 3.3.1989 : 23 אמנון ז'קונט.

Adams, Douglas / Dirk Gently's Holistic Detective Agency

אדאמס, דאגלס / **שעת התה הארוכה והאפלה של הנפש** "כתר" 1991 (1988) 192 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. רומן בלשי. סדרת מדע בדיוני **הומור**

Adams, Douglas / **The Long Dark Tea-time of the Soul**

אדוארד פקד / **בחר לך דרך להרפתקה: טיסה בעב"ם** "טכנוסדר" 1982 116 עמודים.
תרגום רחל באני. איורים: פאול גרנגר **ספר פעולה**
"בחר באחת משלושים אפשרויות סיום העלילה".

/ **Choose your own adventure**

אדוארד פקד / **בחר לך דרך להרפתקה: מערת הזמן** "טכנוסדר" 1982? 115 עמודים.
תרגום רחל באני. איורים: פאול גרנגר **ספר פעולה**
"בחר באחת משלושים אפשרויות סיום העלילה".

/ **Choose your own adventure**

אדינגס, דייוויד / **בלגריאד 1 - חיל הנבואה** "אופוס" 1993 (1990) 272 עמודים.
דינה בן קיקי. פנטסיה - בלגריאד **פנטסיה**

Eddings, David / **Pawn of Prophecy (Belgariad 1)**

אדינגס, דייוויד / **בלגריאד 2 - מלכת הכישוף** "אופוס" 1994 (1989) 288 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - בלגריאד **פנטסיה**

Eddings, David / **Queen of Sorcery (Belgariad 2)**

אדינגס, דייוויד / **בלגריאד 3 - קורבן הקוסם** "אופוס" 1995 (1983) 256 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - בלגריאד **פנטסיה**

Eddings, David / **Magician's Gambit (Belgariad 3)**

אדינגס, דייוויד / **בלגריאד 4 - טירת הכישוף** "אופוס" 1995 (1991) 291 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - בלגריאד **פנטסיה**

Eddings, David / **Castle of Wizardry (Belgariad 4)**

אדינגס, דייוויד / **בלגריאד 5 - סוף משחק המכשפים** "אופוס" 1995 (1988) 285 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - בלגריאד **פנטסיה**

Eddings, David / **Enchanters' End Game (Belgariad 5)**

אדינגס, דייוויד / **בלגריאד - פולגרה הקוסמת** "אופוס" 1998 (1997) 701 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - בלגריאד **פנטסיה**

Eddings, David and Leigh / **Polgara the Sorceress**

אדינגס, דייוויד / **בלגריאד - קורות בלגראת הקוסם** "אופוס" 1997 (1995) 675 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - בלגריאד **פנטסיה**

Eddings, David and Leigh / **Belgarath the Sorcerer**

אדינגס, דייוויד / **מלוריאן 1 - שומרי המערב** "אופוס" 1995 (1988) 333 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - מלוריאן **פנטסיה**

Eddings, David / **Guardians of the West (Malloreon 1)**

אדינגס, דייוויד / **מלוריאן 2 - מלך המורגו** "אופוס" 1995 (1995?) 338 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - מלוריאן **פנטסיה**

Eddings, David / **King of the Murgos (Malloreon 2)**

אדינגס, דייוויד / **מלוריאן 3 - שר השדים של קרנדה** "אופוס" 1996 (1989) 309 עמודים.
פנטסיה - מלוריאן **פנטסיה**

Eddings, David / **Demon Lord of Karanda (Malloreon 3)**

אדינגס, דייוויד / **מלוריאן 4 - המכשפה מדרשיווא** "אופוס" 1996 (1989) 299 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - מלוריאן **פנטסיה**

Eddings, David / **Sorceress of Darshiva (Malloreon 4)**

אדינגס, דייוויד / **מלוריאן 5 - החוזה מקל** "אופוס" 1996 (1995?) 323 עמודים.

פנטסיה

בועז וייס. פנטסיה - מלוריאן

Eddings, David / **Seeress of Kell (Malloreon 5)**

א'ודנול, קוין / **מייפלאואר** "עם עובד" 1985 [תשמ"ו] (1979) 319 עמודים.

מד"ב

תירגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

ביקורת: ידיעות אחרונות המוסף לשבת 14.3.1986 : 24 יבשם עזגד.

O'Donnell, Kevin Jr / **Mayflies**

אוזיק, סינתיה / **גלקסיית הקניבלים** "זמורה ביתן" 1993 [תשנ"ג] (1983) 185 עמודים.

מאנגלית עדה פלדור.

Ozick, Cynthia / **The Cannibal Galaxy**

אולדיס, בריאן / **אחר-הצהרים הארוך על פני האדמה** "עם עובד" 1981 [תשמ"ב] (1962) 211 עמודים.

מד"ב

תירגמה מאנגלית דניאלה פרנס. מדע בדיוני

Aldiss, Brian Wilson / **The Long Afternoon on Earth**

אולדיס, בריאן / **אל האינסוף** "עם עובד" 1979 [תשל"ז] (1958) 213 עמודים.

מד"ב

תרגם מאנגלית יוסף כרוסט. מדע בדיוני

Aldiss, Brian Wilson / **Non-Stop**

אולדיס, בריאן / **נחיל כוכבים** "מסדה" 1976 (1964) 197 עמודים.

מד"ב

עברית יאיר שמעוני. ספריית המדע הדמיוני

Aldiss, Brian Wilson / **Starswarm**

אולדיס, בריאן / **עידן הסוד** "מסדה" 1979 (1967) 179 עמודים.

מד"ב

עברית עמוס גפן. סדרה למדע בדיוני

Aldiss, Brian Wilson / **Cryptozoic**

אולדיס, בריאן / **שנים באפלה** "רבמכר" 1980 [תש"ם] (1964) 163 עמודים.

מד"ב

מאנגלית ישעיהו לויט. מדע בדיוני, פנטסיה

Aldiss, Brian Wilson / **The Dark Light Years**

אומינסקי, ולדיסלב / **אל כוכב אחר** 1960 (1895)

פרוטו

ש. סקולסקי.

/

אומינסקי, ולדיסלב / **במדבריות אוסטרליה** 1953

פרוטו

ש. סקולסקי.

/

אורוול, ג'ורג' / **1984** "פלס" 1951 (1949)

זרם מרכזי

יהודית אביטל.

על פי כתבה במוסף הארץ 8.1.1999 באמצע הספר יש דף הממליץ לקוראים לערוך הפסקה קצרה, מכיוון שהכתוב "עלול לגרום לך לסייט-לילה ודורש לכן הרגעה ונופש". מצידו האחר של הדף יש מודעת פרסומת של חברת ביטוח "... כך שבבוא שנת 1984 יהיו ברשותך 1,000 ל"י לשימוש והנאה."

Orwell, George / **1984**

אורוול, ג'ורג' / **1984** "עם עובד" 1972 [תשל"ג] (1949) 251 עמודים.

זרם מרכזי

תורגם מאנגלית בידי ג. אריוך (ג'נטילה בריידא).

הדפסה רביעית "רומן התקופה הנבואי, המפתיע באקטואליותו - מוגש עתה לקורא העברי בהיקף מלא ובלבוש עברי חדש".

Orwell, George / **Nineteen eighty-four**

אטווד, מרגרט / **מעשה השפחה** "כרם" 1987 [תשמ"ו] (1986) 295 עמודים.

זרם מרכזי

מאנגלית ג. אריוך (ג'נטילה בריידא). רומן בדיוני

Atwood, Margaret / **The Handmaid's Tale**

איסטס, רוז / **דרקון המוות** "מיצוב" 1992 157 עמודים.
אורלי פרת. אתה הגיבור איורים - הארי קווין
מבוכים ודרקונים.

/

אלגוזין, ברוס / **אסירת אלדרווד** "מיצוב" 1992 (1986) 156 עמודים.
תרגום בועז וייס. רומן בדיוני לבני הנעורים גרפיקה: קרול דלקנהו
גבורים ודרקונים. על הכריכה: "בהוצאת חברת מיצוב בע"מ, המוציאים לאור של מוצרי "מבוכים ודרקונים". ניתן
להשיג את "מבוכים ודרקונים" בכל חנויות הספרים, המשחקים והמחשבים המובחרות או להזמין ישירות
מחברת מיצוב."

Algozin, Bruce / **Prisoner of Elderwood**

אליסון, הארלן / **לראות** "מסדה" 1981 (1978) 220 עמודים.
עברית עמוס גפן. סדרה למדע בדיוני **סיפורים**
"חמישה-עשר סיפורים חדשים מצידו האפל של העולם".

Ellison, Harlan / **Strange Wine**

אלן, רוג'ר מקבריי / **הכדור שנופץ** "עם עובד" 1997 (1994) 449 עמודים.
תרגמה מאנגלית ליאור לוטם. **מד"ב**

Allen, Roger MacBride / **The Shattered Sphere**

אלן, רוג'ר מקבריי / **טבעת כארון** "עם עובד" 1994 (1991) 462 עמודים.
תרגמה מאנגלית ליאור לוטם. **מד"ב**
ביקורת: העיר 21.10.1994 : 66 אריאנה מלמד; מעריב ספרות וספרים 2.12.1994 : 31 מרי רייזל; הארץ
ספרים 29.3.1995 : 7 מיכאל רותם.

Allen, Roger MacBride / **The Ring of Charon**

אמברוז, דייוויד / **האיש שהפך לעצמו** "אופוס" 1993 (1991) 194 עמודים.
לילית אור.

ביקורת: מעריב ספרות וספרים 24.7.1998 : 29 אורן רהט.

Ambrose, David / **The Man Who Turned Into Himself**

אמיס, מרטין / **חץ הזמן** "כנרת" 1996 (1991) 192 עמודים.
מאנגלית ורד שוסמן. **זרם מרכזי**

Amis, Martin / **Time's Arrow**

* אמריך, רולנד < דבלין, דין ; אמריך, רולנד

אנדה, מיכאל / **הסיפור שאינו נגמר** "לדורי" 1986* [תשמ"ו] (1979) 298 עמודים.
עברית חוה פלץ. סיפור לבני הנעורים עיטרה רוזוויטה קואדפליג **ילדים**

Ende, Michael / **Die unenliche Geschichte**

אנדה, מיכאל / **מומו, או הסיפור המוזר על גונבי הזמן** "זמורה ביתן" 1983 [תשמ"ג] (1973) 217 עמודים.
מגרמנית חנה טויכסלר. מרגנית- ספרי מופת לילדים ולנוער מנוקד **ילדים**
"הסיפור... על הילדה שהחזירה לאנשים את הזמן הגנוב."

Ende, Michael / **Momo**

אנדרסון, פול / **גל מוח** "זמורה, ביתן, מודן" 1980 [תשמ"ב] (1954) 185 עמודים.
מאנגלית אלכס המל. ספרית מעריב; מועדון קוראי מעריב **מד"ב**

בקריט ספר שם הסופר שגוי Anderson, Paul. ביקורת: ידיעות אחרונות, המוסף לספרות 29.8.1980 אורציון
ברתנא.

Anderson, Poul / **Brain wave**

אנדרסון, פול / **לאחר יום האבדון** "רמדור" 1979 (1961) 172 עמודים.
עברית חוה מר-חיים. מדע בדיוני **מד"ב**
"המהדורה המלאה והבלתי-מקוצרת"

Anderson, Poul / **After Doomsday**

אנדרסון, פול / **מירקהיים** "זמורה ביתן" 1982 [תשמ"ב] (1977) 199 עמודים.
מאנגלית דוד קריסיק. סיפור בדיוני **מד"ב**

Anderson, Poul / **Mirkheim**

אנדרסון, פול / **מסלפי העולם** "רמדור" 1981 (1966) 242 עמודים.
עברית ישראלה דורי. מדע בדיוני
כריכה רכה עם מרקם, פורמט גדול. גם ק"ס נ"ט 4698.

Anderson, Poul / **The Trouble Twisters**

אנדרסון, פול / **סוחר בין הכוכבים** "רמדור" 1980 (1964) 207 עמודים.
משה פריבס. **מד"ב**

Anderson, Poul / **Trader to the Stars**

אנדרסון, פול / **ספר הארץ** "כתר" 1981 (1978) 358 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני
בקריית ספר שם הסופר שגוי: Anderson, Paul. **מד"ב**

Anderson, Poul / **The Earth Book of Stormgate**

אנדרסון, פול / **שלושה לבבות ושלושה אריות** "עם עובד" 1984 [תשמ"ד] (1961) 204 עמודים.
תירגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני. פנטסיה
בקריית ספר שם הסופר שגוי: Anderson, Paul.

Anderson, Poul / **Three Hearts and Three Lions**

אנתוני, מרק; פורת, אלן / **שישיית המפגשים 1 - נשמות אחיות** "מיצוב" 1992 (1991) 304 עמודים.
תרגום חוה כפרי. פנטסיה - רומח הדקון איורים: ואלרי ואלוסק
רומח הדקון. בכרך אין שם סופר בלועזית.

Anthony, Mark; Porath, Ellen / **Dragonlance Saga Meetings Sextet - Kindred Spirits**

אנתוני, פייר / **טארוט 1 - אלוהי הטארוט** "אופוס" 1997 (1979)
מאנגלית אבישי בידני. **מד"ב**
תרגום שירה: לילית אור

Anthony, Piers / **God of Tarot**

אנתוני, פייר / **טארוט 2 - חזיון הטארוט** "אופוס" 1997 (1980) 220 עמודים.
מאנגלית אבישי בידני. **מד"ב**
תרגום שירה: בועז וייס

Anthony, Piers / **Vision of Tarot**

אנתוני, פייר / **טארוט 3 - אמונת הטארוט** "אופוס" 1997 (1980)
מאנגלית אבישי בידני. **מד"ב**
תרגום שירה: לילית אור

Anthony, Piers / **Faith of Tarot**

אנתוני, פייר / **צביר כוכבים - צביר כוכבים** "עם עובד" 1983 [תשמ"ג] (1977) 306 עמודים.
תירגם מאנגלית עמוס רגב. מדע בדיוני **מד"ב**

Anthony, Piers / **Cluster**

אנתוני, פייר / **צביר כוכבים - כבילתה של הגברת** "עם עובד" 1985 [תשמ"ה] (1978) 395 עמודים.
תירגם מאנגלית עמוס רגב. מדע בדיוני תרשימים **מד"ב**

Anthony, Piers / **Chaining the Lady**

אנתוני, פייר / **צביר כוכבים - מסע קיריליאני** "עם עובד" 1986 [תשמ"ו] (1978) 331 עמודים.
תירגם מאנגלית מיכאל תמרי. מדע בדיוני **מד"ב**

Anthony, Piers / **Kirilian Quest**

אסימוב, אייזק / **אבק כוכבים** "מסדה" 1981 (1951) 218 עמודים.
עברית עמוס גפן. ספריית המדע הבדיוני **מד"ב**

Asimov, Isaac / **The Stars, Like Dust**

אסימוב, אייזק / **אופוס 200** "היפריון" 1981 (1979) 221 עמודים.
מאנגלית דוד דה-פריס. ספריית פנטסיה, מדע בדיוני **מד"ב**

Asimov, Isaac / **Opus 200**

אסימוב, אייזק / **אין איש פה, פרט...** "מסדה" 1980 (1969) 189 עמודים.
עברית: אדם שרתיאל. ספריית המדע הדמיוני
סיפורים. **מד"ב**
ביקורת: הארץ 5.9.1980 : 18-19 גבריאל מוקד.

Asimov, Isaac /

אסימוב, אייזק / **אנוכי, הרובוט** "מסדה" 1970 (1950) 227 עמודים.
עברית: יאיר שמעוני. ספריית המדע הדמיוני
מד"ב

Asimov, Isaac / **I, Robot**

אסימוב, אייזק / **בארץ הרובוטים** "מסדה" 1975 (1964) 191 עמודים.
עברית: יואב הלוי. ספריית המדע הדמיוני
מד"ב
ביקורת: הארץ 15.5.1975 : 18-19 ראובן ביברניג; משא, המוסף הספרותי של דבר 31.10.1975 : 2-3 רחל
שקלובסקי, פורסם מחדש בדבר 16.8.1985.

Asimov, Isaac / **The Rest of Robots**

אסימוב, אייזק / **בטרם המוסד** "כתר" 1990 (1988) 370 עמודים.
עברית: עמנואל לוטם. מדע בדיוני
מד"ב

Asimov, Isaac / **Prelude to Foundation**

אסימוב, אייזק / **גדול ורחב הוא העולם** "מסדה" 1976 (1957) 202 עמודים.
עברית: חיים גליקשטיין. ספריית המדע הדמיוני
מד"ב

Asimov, Isaac / **Earth is Room Enough**

אסימוב, אייזק / **המוסד האחר** "מסדה" 1978 (1953) 189 עמודים.
עברית: עמוס גפן. ספריית המדע הדמיוני
מד"ב

Asimov, Isaac / **Second Foundation**

אסימוב, אייזק / **המוסד השמימי** "מסדה" 1978 (1951) 183 עמודים.
עברית: עמוס גפן. ספריית המדע הדמיוני
מד"ב
יכול להיות שיצא לאור מחדש בהוצאת מודן, 1995.

Asimov, Isaac / **Foundation**

אסימוב, אייזק / **המוסד והארץ** "כתר" 1989 (1986) 378 עמודים.
עברית: עמנואל לוטם. מדע בדיוני
מד"ב
ביקורת: ידיעות אחרונות המוסף לשבת 3.3.1989 : 23 אמנון ז'קונט.

Asimov, Isaac / **Foundation and Earth**

אסימוב, אייזק / **המסע הפנטסטי II: היעד - המוח** "כתר" 1990 (1987) 358 עמודים.
מאנגלית: אריה בובר. מדע בדיוני
מד"ב

Asimov, Isaac / **Fantastic Voyage II**

אסימוב, אייזק / **השמש העירומה** "מסדה" 1975 (1964) 208 עמודים.
תרגום: חיים גליקשטיין.
מד"ב
ביקורת: הארץ 15.5.1975 : 18-19 ראובן ביברניג; משא, המוסף הספרותי של דבר 31.10.1975 :
2-3 רחל שקלובסקי, פורסם מחדש בדבר 16.8.1985.

Asimov, Isaac / **The Naked Sun**

אסימוב, אייזק / **לאקי סטאר ואוקיינוסי נוגה** "מסדה" 1979 (1954) 136 עמודים.
תרגום: ראובן לסמן. מדע דמיוני לנוער; עריכה: עמוס גפן
ילדים

Asimov, Isaac / **Lucky Starr and the Oceans of Venus**

אסימוב, אייזק / **לאקי סטאר וטבעות השבתאי** "מסדה" 1979 (1958) 132 עמודים.
תרגום: ראובן לסמן. מדע דמיוני לנוער; עריכה: עמוס גפן
ילדים

Asimov, Isaac / **Lucky Starr**

אסימוב, אייזק / **לאקי סטאר וירחי צדק** "מסדה" 1979 (1957) 137 עמודים.
תרגום: ראובן לסמן. מדע דמיוני לנוער; עריכה: עמוס גפן
ילדים

Asimov, Isaac / **Lucky Starr and the Moons of Jupiter**

אסימוב, אייזק / **לאקי סטאר וכוכב החמה** "מסדה" 1979 (1956) 143 עמודים.
תרגום ראובן לסמן. מדע דמיוני לנוער; עריכה עמוס גפן

ילדים

Asimov, Isaac / **Lucky Starr and the Big Sun of Mercury**

אסימוב, אייזק / **לאקי סטאר ושוודי הכוכביות** "מסדה" 1979 (1953) 141 עמודים.
תרגום ראובן לסמן. מדע דמיוני לנוער; עריכה עמוס גפן

ילדים

Asimov, Isaac / **Lucky Starr and the Pirates of the Asteroids**

אסימוב, אייזק / **לקראת המוסד** "כתר" 1994 (1993) 338 עמודים.
מד"ב עמנואל לוטם.

Asimov, Isaac / **Forward the Foundation**

אסימוב, אייזק / **מוסד וקיסרות** "מסדה" 1978 (1952) 189 עמודים.
עברית עמוס גפן. סדרת המדע הדמיוני

מד"ב

Asimov, Isaac / **Foundation and Empire**

אסימוב, אייזק / **מחר כפול תשע; סיפורי העתיד הקרוב** "מסדה" 1972 (1959) 229 עמודים.
עברית חנה ברקן. ספריית המדע הדמיוני
ביקורת: מעריב 12.5.1972 : 35 גדעון תלפז.

סיפורים. מד"ב

Asimov, Isaac / **Nine tomorrows**

אסימוב, אייזק / **מערות הפלדה** "מסדה" 1975 (1954) 210 עמודים.
עברית חיים גליקשטיין. ספריית המדע הדמיוני
ביקורת: הארץ 15.5.1975 : 18-19 ראובן ביברין.

מד"ב

Asimov, Isaac / **The Caves of Steel**

אסימוב, אייזק / **נמסיס** "כתר" 1991 (1989) 363 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני
ביקורת: הארץ 10.4.1992 : 9 יבשם עזגד.

מד"ב

Asimov, Isaac / **Nemesis**

אסימוב, אייזק / **פאתי המוסד** "מסדה" 1984 (1982) 342 עמודים.
מאנגלית שפי פז. ספריית המדע הדמיוני
זוכה פרס הוגו 1983. ביקורת: על המשמר 8.2.1985 : 18 אפי לנדאו.

מד"ב

Asimov, Isaac / **Foundation's Edge**

אסימוב, אייזק / **קץ כל זמן** "מסדה" 1979 (1955) 215 עמודים.
עברית עמוס גפן. ספריית המדע הבדיוני

מד"ב

ביקורת: הארץ 24.8.1979 : 18 הנרי אונגר; ידיעות אחרונות ספרות 24.8.1979 : 22 רחל שקלובסקי.
Asimov, Isaac / **The End of Eternity**

אסימוב, אייזק / **רובוטים ואימפריה** "כתר" 1988 (1985) 354 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

מד"ב

Asimov, Isaac / **Robots and Empire**

אסימוב, אייזק / **רובוטים של שחר** "כתר" 1987 [תשמ"ח] (1983) 388 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

מד"ב

Asimov, Isaac / **Robots of Dawn**

אסימוב, אייזק / **שקיעה** "מסדה" 1980 (1969) 223 עמודים.
עברית אדם שרתיאל. ספריית המדע הדמיוני

סיפורים. מד"ב

שרתיאל תרגם את הספר כעבודת גמר לבגרות באנגלית. ביקורת: הארץ 5.9.1980 : 18-19 גבריאל מוקד.
Asimov, Isaac / **Nightfall and other stories**

אסימוב, אייזק, עורך / **מבחר ספורי המדע הבדיוני הזוכים בפרס הוגו** "כתר" 1995 (1989) 288 עמודים.
תרגם עמנואל לוטם.

סיפורים. מד"ב

לקט ראשון בהוצאת כתר. ביקורת: הארץ ספרים 14.2.1996 שלי יחימוביץ'.
Asimov, Isaac, Editor / **The New Hugo Winners**

אסימוב, אייזק, עורך / **מדע בדיוני הטוב שבטוב 1** "לדורי" 1980* [תש"ם] (1962) 231 עמודים.
עברית אילנה בינג. סיפורי מדע בדיוני שזכו בפרסי "הוגו"
סיפורים. מד"ב
Asimov, Isaac, Editor / **The Hugo Winners**

אסימוב, אייזק, עורך / **מדע בדיוני הטוב שבטוב 2** "לדורי" 1980 (1971) 256 עמודים.
אילנה בינג. סיפורי מדע בדיוני שזכו בפרסי "הוגו"
סיפורים. מד"ב
Asimov, Isaac, Editor / **The Hugo Winners**

אסימוב, אייזק, עורך / **מדע בדיוני הטוב שבטוב 3** "לדורי" 1980? 237 עמודים.
אילנה בינג. סיפורי מדע בדיוני שזכו בפרסי "הוגו"
סיפורים. מד"ב
Asimov, Isaac, Editor / **The Hugo Winners**

אסימוב, אייזק, עורך / **מדע בדיוני הטוב שבטוב 4** "לדורי" 1981* [תשמ"א] 242 עמודים.
אילנה בינג. סיפורי מדע בדיוני שזכו בפרסי "הוגו"
סיפורים. מד"ב
Asimov, Isaac, Editor / **The Hugo Winners**

אסימוב, אייזק, עורך / **מדע בדיוני הטוב שבטוב 5** "לדורי" 1982? 278 עמודים.
סיפורי מדע בדיוני שזכו בפרסי "הוגו"
סיפורים. מד"ב
Asimov, Isaac, Editor / **The Hugo Winners**

אסימוב, אייזק, עורך / **מדע בדיוני הטוב שבטוב 6** "לדורי" 1983* [תשמ"ג] 271 עמודים.
עברית נגה ברוקס. סיפורי מדע בדיוני שזכו בפרסי "הוגו"
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 35 : 57 יבשם עזגד.
סיפורים. מד"ב
Asimov, Isaac, Editor / **The Hugo Winners**

אסימוב, אייזק; אסימוב, ג'נט / **נורבי הרובוט המבולבל** "כנתר" 1998 (1983) 107 עמודים.
ילדים
בועז גנור.
ביקורת: מעריב ספרות וספרים 24.7.1998 : 29 אורן רהט. ראיון עם ג'נט אסימוב: הארץ מוסף השבת
16.1.1998 : 70-66 חיים הנדוורקר.
Asimov, Isaac and Janet / **Norby the Mixed-up Robot**

אסימוב, אייזק; סילברברג, רוברט / **האדם הפוזיטרוני** "כתר" 1998 (1992) 245 עמודים.
ג'די נבו.
מד"ב
ביקורת: מעריב ספרות וספרים 24.7.1998 : 29 אורן רהט.
Asimov, Isaac ; Silverberg, Robert / **The Positronic Man**

אסימוב, אייזק; סילברברג, רוברט / **ילד האתמול** "כתר" 1993 (1991) 272 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. רומן
מד"ב
Asimov, Isaac ; Silverberg, Robert / **Child of Time**

אסימוב, אייזק; סילברברג, רוברט / **שקיעה** "כתר" 1992 (1990) 286 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. סיפור בדיוני
מד"ב
ביקורת: הארץ ספרים 10.3.1993 : 11 יבשם עזגד.
Asimov, Isaac ; Silverberg, Robert / **Nightfall**

אקלונד, גורדון / **מסע בין כוכבים ב : עולם ללא כוכבים** "מעריב" 1994 (1978) 143 עמודים.
טלוויזיה
מאנג'לית עופרה עופר. מסע בין כוכבים
לפי הכריכה מיועד לילדים. ביקורת: הארץ ספרים 23.11.1994 : 9 יבשם עזגד.
Eklund, Gordon / **The Starless World**

ארכר, נתן / **מלכודת המרסיאנים (הפלישה ממאדים)** "אסטרונו" 1997 (1996) 272 עמודים.
א. בן מרדכי.
סרט?
"ספר ראשון בסדרת הפלישה ממאדים". ככל הנראה לא יצאו אחרים.
Archer, Natan / **Mars Attacs: Martian Death Trap**

באוור, סטיבן / **סיפורים מעולם אחר** "אור עם" 1989 (1986) 153 עמודים.
טלוויזיה
מאנג'לית חיים גיבורי.
Bauer, Steven / **Steven Spielberg's Amazing Stories**

באוור, סטיבן / **עוד סיפורים מעולם אחר** "אור עם" 1990 (1986) 154 עמודים.
מאנגלית עליזה בן מוחה. **טלוויזיה**

Bauer, Steven / **Steven Spielberg's Amazing Stories Volume II**

באטלר, אוקטביה / **זרע פרא** "עם עובד" 1995 [תשנ"ו] (1980) 290 עמודים.
תרגום מאנגלית דן סופר. מדע בדיוני. עורכת הסדרה דורית לנדס

מד"ב

Butler, Octavia / **Wild seed**

באלארד, ג'יי, ג'יי / **חברת החלומות בעב"מ** "ספרית מעריב" 1981 (1979) 196 עמודים.
מאנגלית יורם שרת. מועדון קוראי מעריב; מדע בדיוני **מד"ב**

Ballard, J.G. / **The Unlimited Dream Company**

באקלי, ויליאם / **שביט הבדולח** "רמדור" 1979 (1978) 274 עמודים.
תרגום שלומית קדם.

Buckley, William F. / **Stained Glass**

בארט, דייוויד ו., עורך / **חלומות דיגיטליים** "אופוס" 1991 235 עמודים.
תרגום אבנר גפני. **סיפורים**

קובץ של סיפורי מחשב מאת סופרים שונים "compilation and introduction by Barret, David V."

Barret, David V. Ed. / **Digital Dreams**

בארט, ג'ון / **האופרה הצפה** "כתר" 1986 (1955)
יהודית דורף.

Barth, John / **The Floating Opera**

בדריס, אלג'יס / **תעלומת הנשק הסודי** "מועדון הבולשת (הוצאה אחות של מצפן)" (1958)
מד"ב

Budrys, Algis / **Who?**

בובה, בן / **קינסמן** "זמורה ביתן" *1983 [תשמ"ג] (1979) 229 עמודים.
מאנגלית ישעיהו לויט. מדע בדיוני **מד"ב**
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 38 : 13 יבשם עזגד.

Bove, Benjamin / **Kinsman**

בוז'ולד, לויס מקמסטר / **רסיסים של כבוד** "זמורה ביתן" 1998 (1986) 214 עמודים.
מאנגלית בועז וייס. מדע בדיוני. עורך הסדרה עמנואל לוטם **מד"ב**

Bujold, Lois McMaster / **Shards of Honor**

בורואוז, אדגר רייס / **השבויים בארץ פלוסידר** 1942 (1923)
ג. בן-חנה (גדליהו אמת'י). **פרוטו**

Burroughs, Edgar Rice / **Pellucidar**

בורואוז, אדגר רייס / **טיסת הפלאים** 1952 (1946) 158 עמודים.
דן סואן. **פרוטו**

Burroughs, Edgar Rice /

ביוקנן, ביל / **וירוס** "נירם" 1997 (1997) 382 עמודים.
מאנגלית שלומית הנדלסמן. **מד"ב**

Buchanan, Bill / **Virus**

ביסון, טרי / **האלמנט החמישי** "שלגי" 1997 (1997) 224 עמודים.
עברית יפעה הדר. **סרט**

Bisson, Terry / **The Fifth Element**

בירקנס, רול / **הפסיכו-טכנאית** "רמדור" 1979 160 עמודים.
עברית א. הר. מדע בדיוני

/

בירקנס, רול / **חטיפה בחלל החיצון** "רמדור" 1979 160 עמודים.
עברית א. הר. מדע בדיוני

/

בירקנס, רול / **ידידו הרובוט** "רמדור" 1979 164 עמודים.
עברית א. הר. מדע בדיוני

/

בישוף, דייוויד / **משחקי מלחמה** "אידיאה" 1983 [תשמ"ד] 153 עמודים.
תרגום מאנגלית עמנואל לוטם.
סרט
מבוסס על תסריט מקורי מאת ל. לאסקר, ו.פ. פארקס. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 40 : 15 יבשם עזגד.
Bischoff, David / **Wargames**

בלייק, ג'ונתן / **בוזזי העולם** "רמדור" 1981 530 עמודים.
עברית ישראלה דורי.
לא קיים בספריית הקונגרס האמריקאי.

Black, Jonathan / **The World Rapers**

בליש, ג'יימס / **מסע בין כוכבים 1: החוק של צ'ארלי** "זמורה, ביתן, מודן" 1979 [תשל"ט] 164 (1967) עמודים.

עברית מיכה ינאי. מסע בין כוכבים. ספרי ארז
מבוסס על הסדרה הטלוויזיונית של ג'ין רודנברי.

Blish, James / **Star Trek**

בליש, ג'יימס / **מסע בין כוכבים 2: מחר הוא האתמוול** "זמורה, ביתן, מודן" 1979 [תשל"ט] 168 (1968) עמודים.

עברית נורית יהודאי. מסע בין כוכבים. ספרי ארז
מבוסס על הסדרה הטלוויזיונית של ג'ין רודנברי.

Blish, James / **Star Trek**

בליש, ג'יימס / **מסע בין כוכבים 3: מכונת יום הדין** "זמורה, ביתן, מודן" 1979 [תשל"ט] 159 עמודים.

עברית נורית יהודאי. מסע בין כוכבים. ספרי ארז
מבוסס על הסדרה הטלוויזיונית של ג'ין רודנברי.

Blish, James / **Star Trek**

בליש, ג'יימס / **מסע בין כוכבים 4:** "זמורה, ביתן, מודן" 1979 [תשל"ט] 159 עמודים.

עברית נורית יהודאי. מסע בין כוכבים. ספרי ארז
מבוסס על הסדרה הטלוויזיונית המרתקת של ג'ין רודנברי.

Blish, James / **Star Trek**

בליש, ג'יימס / **מסע בין כוכבים 5: כוכב גן העדן** "זמורה, ביתן, מודן" 1979 [תשל"ט] 184 עמודים.

עברית נורית יהודאי. מסע בין כוכבים. ספרי ארז
עובד על פי תסריט טלוויזיה מתוך הסדרה "מסע בין כוכבים".

Blish, James / **Star Trek**

בלק, כריסטופר / **אתגר בחלל - כוכבי-לכת בסכנה** "עם עובד" 1986* [תשמ"ו] 117 עמודים.

תרגום מאנגלית נורית לוינסון. אתגר בחלל. איורים
ספר פעולה

Black, Christopher / **Planets in Peril**

בלק, כריסטופר / **אתגר בחלל - פלישת האנדרואידים** "עם עובד" 1987 [תשמ"ז] 117 עמודים.

תרגום מאנגלית נורית לוינסון. מדע בדיוני לבני הנעורים. איורים בגוף הספר: מאילו סינטרון
ספר פעולה
"מה הדירוג שלך כלוחם בחלל?"

Black, Christopher / **The Android Invasion**

בנואה, פייר / **אטלנטיס** "ספרית פועלים" 1989 (1919)

אביטל ענבר.
פרוטו

כנראה תורגם גם בשנות השישים בשם "מלכת אטלנטיס" בהוצאת הדוב?

Benoit, Pierre / **L'Atlantide**

בנסון, אן / **המגיפה** "נירם" 1998 (1997) 336 עמודים.
 מאנגלית אריה חשביה. רומן
 שני סיפורים מקבילים: רופא במאה ה-14 מטפל בחולי המגיפה השחורה, ארכיאולוגית במאה ה-21 משחררת את חיידקי העבר לעולם שבו האנטיביוטיקה כבר לא מועילה.

Benson, Ann / **The Plague Tales**

בנפורד, גרגורי / **ביום האפלה** "לדורי" 1982* [תשמ"ב] (1977) 307 עמודים.
 עברית נגה ברוקס. מדע בדיוני **מד"ב**

Benford, Gregory / **In the Ocean of Night**

בנפורד, גרגורי / **נהר השמים הגדול** "עם עובד" 1993 (1987)
 ירדנה גבתי. **מד"ב**

Benford, Gregory / **Great Sky River**

בנפורד, גרגורי / **נופזמן** "כתר" 1984 (1980) 365 עמודים.
 עברית ג'יאנה פראניו ויגאל צמח. מדע בדיוני. עורך הסדרה עדי צמח
 זוכה פרס נבולה 1980. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 44 : 51 ספי שפר.

Benford, Gregory / **Timescape**

בנש, א. / **ראל דארק - קיסר הכוכב הסגול**; רומן מדע דמיוני "רמדור" 1968 188 עמודים.
 סדרת ראל דארק
 מאת: בניש, א.

/

בנש, א. / **ראל דארק - הפלישה מכוכב אומגה** "רמדור" 1969 158 עמודים.
 עברית בן יהל. סדרת ראל דארק, כובש החלל; מדע דמיוני

כנראה תרגום פיקטיבי

/

בנש, א. / **ראל דארק - מסתורי השמש הירוקה** "רמדור" 1969 173 עמודים.
 עברית ש. פרץ. סדרת ראל דארק, כובש החלל; מדע דמיוני

כנראה תרגום פיקטיבי

/

בנש, א. / **ראל דארק - מרד על כוכב נוגה** "רמדור" 1969 160 עמודים.
 עברית מ. רון. סדרת ראל דארק, כובש החלל; מדע דמיוני

כנראה תרגום פיקטיבי

/

בנש, א. / **ראל דארק - תעלומה במעמקים** "רמדור" 1970 160 עמודים.
 עברית ש. פרץ. סדרת ראל דארק, כובש החלל; מדע דמיוני

כנראה תרגום פיקטיבי

/

בסטר, אלפרד / **אקסטרו** "עם עובד" 1984 [תשמ"ד] (1975) 242 עמודים.
 תרגום מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני; רומן **מד"ב**

Bester, Alfred / **Extro**

בסטר, אלפרד / **האיש המושמד** "מסדה" 1983 (1953) 197 עמודים.
 מאנגלית חנוך לבבי. סדרה למדע בדיוני **מד"ב**
 זוכה פרס הוגו 1953. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 41 : 42 אסנת הדר.

Bester, Alfred / **The Demolished Man**

בסטר, אלפרד / **פני מועדות לכוכבים** "עם עובד" 1978* [תשל"ח] (1956) 246 עמודים.
 תרגום מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני אירום, פקס' **מד"ב**

Bester, Alfred / **The Stars My Destination**

בקרידג', אנתוני / **ג'נינגס טס לירח** "מ. מזרחי" 1963 191 עמודים.
 תרגום אבנר כרמלי. לבני הנעורים תמונות **ילדים**
 ספר מתוך סדרה לא מד"ב בית לילדים, מספר על חובבי מד"ב.

Buckridge, Anthony / **According to Jennings**

בראון, פרדריק / **הפרדוקס האבוד** "זמורה, ביתן, מודן" 1981 [תשמ"א] (1973) 176 עמודים.
מאנגלית אלי טנא.

סיפורים

Brown, Fredric / **Paradox Lost, and 12 other great SF stories**

בראון, פרדריק / **הרפתקאה בחלל** "מצפן" (1946) 191 עמודים.
עברית ר. אבי-אהוד.

מד"ב

כנראה שנות החמישים. פרודיה על ספרי תור הזהב.

Brown, Fredric / **What a Mad universe**

ברברי, ג'יי / **סטיב אוסטין - טעות טייס** "כתר" 1979 (1975) 139 עמודים.
דוד ברקוב.

טלויזיה

ע"פ סדרת טלויזיה שנוצרה בידי מרטין קאדין. מעובד מפרק שנכתב ע"י אדוארד ג'יי לקסו.

Barbree, Jay / **Six Milion Dollar Man - Pilot Error**

ברג'ס, אנתוני / **1985** "יתד" 1980 [תש"ם] (1978) 212 עמודים.
עברית אריה חשביה.

מד"ב

Burgess, Anthony / **1985**

ברג'ס, אנתוני / **התפוז המכני** "תמוז" 1972 (1962) 191 עמודים.
בתרגום אהרון בר.

סרט.

יתכן שיצא גם בהוצאת מודן.

Burgess, Anthony / **A Clockwork Orange**

ברג, הנרי / **חללית דאן-7 - במסע אל הכוכבים** "אלישר" 1979 120 עמודים.
עברית ע. פלד (א. בן מרדכי). ספרית אורן; סיפור לבני הנעורים עטיפה וציורים: ליאת בנימיני

תרגום פיקטיבי. ילדים

א. בן מרדכי - תרגום פיקטיבי. זהה ל"מסע בין כוכבים: יוצאים לדרך" של אסטרולוג. בתוך הספר:
"copyright 1979 by Elishar publishing house, Tel-Aviv".

Berg, henry / **Den-7; Black Stars**

ברג, הנרי / **מסע בין כוכבים - יוצאים לדרך** "אסטרולוג" 1995 206 עמודים.
תרגום פיקטיבי. ילדים

לא קשור לסטאר טרק. זהה ל"חללית דאן-7 - במסע אל הכוכבים". בקרית ספר רשום כספרות ילדים עברית, לא
כתרגום. ההמשכים המתוכננים: "אל כוכב הקופים", "משחק המוות", "שמש שחורה", לא יצאו לאור.

Berg, henry /

ברגסטרומ, אליין / **רייבנלופט - שטיח הנשמות האפלות** "מיצוב" 1994 (1994) 292 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - רייבנלופט. רומח הדרקון

פנטסיה

בכרך אין שם לועזי של הכותבת.

Bergstrom, Elaine / **Ravenloft - Tapestry of Dark Souls**

ברדבורי, ריי / **רשימות מן המאדים** "עם עובד" 1979 [תשל"ט] (1950) 213 עמודים.
מאנגלית עמוס רגב. מדע בדיוני

מד"ב

Bradbury, Ray / **The Martian Chronicles**

ברוקס, טרי / **הדרואיד משאנארה** "מיצוב" 1994 (1992) 427 עמודים.
שוש לפידות. פנטסיה - שאנארה

פנטסיה

Brooks, Terry / **The Druid of Shannara**

ברוקס, טרי / **צאצאי שאנארה** "מיצוב" 1994 (1992) 430 עמודים.
שוש לפידות. פנטסיה - שאנארה

פנטסיה

Brooks, Terry / **The Scions of Shannara**

ברוקס, טרי / **המלך הראשון לבית שאנארה** "אופוס" 1998 (1996) 420 עמודים.
פנטסיה - שאנארה

Brooks, Terry / **First King of Shannara**

ברוקס, טרי / **חרב שאנארה** "אופוס" 1998 (1995) 466 עמודים.
פנטסיה - שאנארה

פנטסיה

Brooks, Terry / **Sword of Shannara**

ברין, דייוויד / **גאות הכוכב** "אופוס" 1999 (1983) 495 עמודים.
תרגום רחביה ברמן.
על השער: "זוכה פרס הוגו; זוכה פרס נבולה; זוכה פרס לוקוס"

Brin, David / **Startide Rising**

ג'ונס, ג'ני / **בית הציפורים** "אופוס" 1997 (1996) 134 עמודים.
אמיר שוסטר. פנטסיה - בלגריאד

Jones, Jenny / **The House of Birds**

ג'ונס, טרי / **ספינת החלל טיטאניק** "אופוס" 1998 (1997) 184 עמודים.
מאנגלית בועז וייס. מדע בדיוני. הומור
"מבית היוצר של דאגלס אדאמס"

Jones, Terry / **Douglas Adams's Starship Titanic**

ג'ורג', פיטר / **ד"ר סטריינג'לאב** "גרית ארט אנד אי" 1964 (1963) 181 עמודים.
התרגום מאנגלית מ. ירדני.
ההוצאה לאור התמחתה בעיקר בספרים פורנוגרפיים על-פי ויסברוד, 1989: 94.

George, Peter / **Dr. Strangelove**

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 1 - העידן שחזר** "אופוס" 1997 (1990) 415 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - כישור הזמן
כל כך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert /

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 2 - עין העולם** "אופוס" 1997 (1990) 409 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - כישור הזמן
כל כך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert / **The Eye of the World**

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 3 - החיפוש הגדול** "אופוס" 1997 (1990) 357 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - כישור הזמן
כל כך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert / **The Great Hunt**

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 4 - קרן ואלר** "אופוס" 1997 309 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - כישור הזמן
כל כך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert /

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 5 - שובו של הדרקון** "אופוס" 1997 (1991) 335 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - כישור הזמן
כל כך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert / **The Dragon Reborn**

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 6 - לב האבן** "אופוס" 1997 272 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - כישור הזמן
כל כך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert /

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 7 - עד עלות השחר** "אופוס" 1997 394 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - כישור הזמן
כל כך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert /

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 8 - האופל** "אופוס" 1997 (1992) 372 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - כישור הזמן
כל כך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert / **The Shadow Rising**

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 9 - היציאה מהשממה** "אופוס" 1998 373 עמודים.
 פנטסיה - כישור הזמן
 בועז וייס. כישור הזמן
 כל כרך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert /

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 10 - אש הרקיע** "אופוס" 1998 414 עמודים.
 פנטסיה - כישור הזמן
 בועז וייס. כישור הזמן
 כל כרך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert / **The Fires of Heaven**

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 11 - אדון הכאוס** "אופוס" 1998 418 עמודים.
 פנטסיה - כישור הזמן
 פנטסיה
 כל כרך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert / **Lord of Chaos**

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 12 - כס האמרלין** "אופוס" 1998 450 עמודים.
 פנטסיה - כישור הזמן
 פנטסיה
 כל כרך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert /

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 13 - האמרילין הצעירה** "אופוס" 1999 320 עמודים.
 פנטסיה - כישור הזמן
 פנטסיה
 כל כרך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert /

ג'ורדן, רוברט / **כישור הזמן 14 - כתר החרבות** "אופוס" 1999 320 עמודים.
 פנטסיה - כישור הזמן
 פנטסיה
 כל כרך בעברית הוא חצי מאחד הספרים באנגלית.

Jordan, Robert / **A Crown of Swords**

ג'יימס, ג'ונתן / **הפלישה ממאדים** "שלגי" 1997 208 עמודים.
 יהושע וייס. מדע בדיוני
 סרט
 "המקור לסרט."

Gems, Jonathan / **Mars Attacks!**

ג'פרס, ריצ'ארד / **עלילות שביט; המלחמה הגדולה** "יוסף שמעוני" 1965 127 עמודים.
 ילדים
 תרגום ועד יעקב גולדמן. לבני הנעורים
 מנוקד.

/

ג'קסון, סטיב / **מסעות החללית "הנווד"** "עם עובד" 1990 [תשנ"א] 178 עמודים.
 תרגום מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

Jackson, Steve / **Starship Traveller**

ג'קסון, סטיב / **ספרי כישוף 1 - גבעות השאמוטאנטי** "אופוס" 1990 176 עמודים.
 ספר פעולה
 תרגום אבנר גפני. ספרי משחק והרפתקאות

Jackson, Steve / **Steve Jackson's Sorcery 1- The Shamutanti Hills**

ג'קסון, סטיב / **ספרי כישוף 2 - חאראיי - נמל המלכודות** "אופוס" 1990 224 עמודים.
 ספר פעולה
 תרגום אבנר גפני. ספרי משחק והרפתקאות

Jackson, Steve / **Steve Jackson's Sorcery 2 - Khare - Cityport of Traps**

ג'קסון, סטיב / **ספרי כישוף 3 - שבעת הנחשים** "אופוס" 1990 215 עמודים.
 ספר פעולה
 תרגום אבנר גפני. ספרי משחק והרפתקאות

Jackson, Steve / **Steve Jackson's Sorcery 3 - The Seven Serpents**

ג'קסון, סטיב / **ספרי כישוף 4 - כתר המלכים** "אופוס" 1990 376 עמודים.
 ספר פעולה
 תרגום אבנר גפני. ספרי משחק והרפתקאות

Jackson, Steve / **Steve Jackson's Sorcery 4 - The Crown of Kings**

ג'קסון, סטיב / **ספרי כישוף 5 - טירת האימים** "אופוס" 1990 (1983) 398 עמודים.

תרגום אבנר גפני. ספרי משחק והרפתקאות
ספר פעולה
 Jackson, Steve / **Steve Jackson's Sorcery 5 - The Citadel of Chaos**

ג'קסון, סטיב / **ספרי כישוף 6 - כישופים ומבוכים "במבוך"** "אופוס" 1991 (1989) 317 עמודים.

תרגום אבנר גפני. ספרי משחק והרפתקאות
ספר פעולה
 ספר כללים למשחק.

Steve Jackson and Ian Livingstone present / **Steve Jackson's Sorcery - Dungeoneer: advanced fighting fantasy**

ג'קסון, סטיב; לוינגסטון, יאן / **ספרי כישוף 7 - כישופים ומבוכים "חולשחור"** "אופוס" 1992 (1990) 242 עמודים.

יעל נמרודי. ספרי משחק והרפתקאות
ספר פעולה
 ספר כללים למשחק.

Jackson, Steve ; Livingstone, Ian / **Steve Jackson's Sorcery - Blacksand: Advanced Fighting Fantasy**

ג'קסון, סטיב; לוינגסטון, יאן / **ספרי כישוף 8 - מאורותיה של מכשפת השלג** "אופוס" 1992 (1984)

טלי ניב. ספרי משחק והרפתקאות
ספר פעולה
 Jackson, Steve ; Livingstone, Ian / **Steve Jackson's Sorcery 8 - Caverns of the Snow Witch**

ג'קסון, סטיב; לוינגסטון, יאן / **ספרי כישוף 9 - שדי התהום** "אופוס" 1992 (1986)

ספרי משחק והרפתקאות
ספר פעולה
 Jackson, Steve ; Livingstone, Ian / **Steve Jackson's Sorcery 9 - The Demons of the Deep**

ג'קסון, סטיב; לוינגסטון, יאן / **ספרי כישוף 10 - מלכודת מוות במבוך** "אופוס" 1992 (1992)

אבנר גפני. ספרי משחק והרפתקאות
ספר פעולה
 Jackson, Steve ; Livingstone, Ian / **Steve Jackson's Sorcery 10 - Deathtrap Dungeon**

ג'קסון, סטיב; לוינגסטון, יאן / **ספרי כישוף 11 - מסיכות מייהאם** "אופוס" 1993 (1993)

אבנר גפני. ספרי משחק והרפתקאות
ספר פעולה
 Jackson, Steve ; Livingstone, Ian / **Steve Jackson's Sorcery 11 - Masks of Mayhem**

ג'קסון, סטיב; לוינגסטון, יאן / **ספרי כישוף 12 - שודדי חצות** "אופוס" 1993 (1993)

אבנר גפני. ספרי משחק והרפתקאות
ספר פעולה
 Jackson, Steve ; Livingstone, Ian / **Steve Jackson's Sorcery 12 - Midnight Rogue**

ג'קסון, סטיב; לוינגסטון, יאן / **ספרי כישוף 13 - שער הדדון** "אופוס" 1994 (1994)

אבנר גפני. ספרי משחק והרפתקאות
ספר פעולה
 Jackson, Steve ; Livingstone, Ian / **Steve Jackson's Sorcery 13 - Portal of Evil**

ג'קסון, סטיב; לוינגסטון, יאן / **המכשף מפסגת הר האש** "עם עובד" 1986 [תשמ"ו] (1982) 92 עמודים.

תרגום מאנגלית עמנואל לוטם. אתה הגיבור
ספר פעולה
 Jackson, Steve ; Livingstone, Ian / **The Warlock of Firetop Mountain**

ג'קסון, סטיב; לוינגסטון, יאן / **רוצח בחלל - אנדרה צ'פמן** "עם עובד" 1992 (1985) 180 עמודים.

תירגמה מאנגלית עתליה זילבר. אתה הגיבור - מדע בדיוני איורים, תרשימים
ספר פעולה
 Jackson, Steve ; Livingstone, Ian / **Space Assassin - Andrew Chapman**

ג'רולד, דיוויד / **מסע בין כוכבים הדור הבא- מפגש בפרפוינט** "כנרת" 1992 (1987) 199 עמודים.

מאנגלית אהוד תגרי. מסע בין כוכבים. רומן בדיוני. פנטסטיקה
טלוויזיה
 "הופיע במסגרת סדרת הטלוויזיה "מסע בין כוכבים-דור ההמשך".
 Gerrold, David / **Star Trek - Encounter at Farpoint**

גבריאל אדריאנה / **לב הדרקון** "אופוס" 1997 (1996) 58 עמודים.

לילית אור. פנטסיה
פנטסיה. סרט
 "based on motion picture screenplay written by Charles Edward Pogue. Story by Patrick Read Johnson & Charles Edward Pogue"
 Gabriel Adrianna / **Dragonheart**

גולדין, סטיבן / **מסע בין כוכבים - מסע לעולם מטורף** "זמורה, ביתן, מודן" 1982 [תשמ"ב] (1978) 190 עמודים.

טלוויזיה

מאנגלית דוד קרסיק. מסע בין כוכבים. ספרי ארז מבוסס על סדרת הטלוויזיה... של ג'ין רודנברי.

Goldin, Steven / **Trek to Madworld ; a Star Trek Novel**

גולדן, כריסטי / **רייבנלופט - ערפד הערפילים** "מיצוב" 1992 (1992) 260 עמודים.
תרגום מאנגלית בועז וייס. פנטסיה - רייבנלופט. רומח הדרקון
רומח הדרקון. רייבנלופט; ספר 1.

פנטסיה

Golden, Christie / **Vampire of the Mists**

גולדן, כריסטי / **רייבנלופט - ריקוד המתים** "מיצוב" 1992 (1992) 304 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - רייבנלופט. רומח הדרקון
מאת: גולדן, כריסטי.

פנטסיה

Golden, Christie / **Dance of the Dead**

גולדן, פרדריק / **מושבות בחלל, הזינוק הבא** "עם עובד" 1980 (1977) 127 עמודים.
תרגום מאנגלית אריה חשביה. איורים, פורטרטים

Golden, Fredric / **Colonies in Space, the next giant step**

גיבסון, ויליאם / **אידורו** "אופוס" 1997 (1996) 249 עמודים.
בועז וייס. **סייברפאנק**
ביקורת: מעריב ספרות וספרים 24.10.1997 : 31 אורן רהט.

Gibson, William / **Idoru**

גיבסון, ויליאם / **ניורומנסר** "מעריב" 1994 (1984) 313 עמודים.
דני פלג. **סייברפאנק**

זוכה פרס הוגו 1984. זוכה פרס נבולה 1984. ביקורת: מעריב ספרות אמנות 19.8.1994 : 30 אסנת בליר.
Gibson, William / **Neuromancer**

גייגקס, גארי / **מסעות מסוכנים - רציחות אנוביס** "נוריקס" 1994 (1993) 265 עמודים.
תרגום שחר הנדל. פנטסיה **פנטסיה**

"ניתן להשיג את מוצרי מסעות מסוכנים בחנויות הספרים והמשחקים המובחרות." בתוך הספר רשומים הבאים
בסדרה: "מיתוס 2 - פתרון סאמארקנד", "מיתוס 3 - מוות בדלהי". כנראה לא יצאו לאור.

Gygax, Gary / **Dangerous Journeys Mythus 1 The Anubis Murders**

גיימן, ניל / **לעולם לא עולם** "אופוס" 1998 (1997) 288 עמודים.
שלה מאייר; אהובה גסנר. פנטסיה **פנטסיה**

Gaiman, Neil / **Neverwhere**

גיפ, ג'ורג' / **חזרה לעתיד** "אור עם" 1986 [תשמ"ו] (1985) 183 עמודים.
מאנגלית חיים גיבורי. **סרט**

מבוסס על תסריטים של רוברט זאמיקס ובוב גייל.

Gipe, George / **Back to the Future**

גלויה, דניאל / **יקום אפל** "עם עובד" 1984 [תשמ"ה] (1961) 185 עמודים.
תרגום מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

Galouye, Daniel F. / **Dark Universe**

גרדנר, קרייג שאו / **איש העטלף באטמן** "אור עם" 1990 [תש"ן] (1989) 192 עמודים.
מאנגלית יעל נמרודי. **סרט**

מבוסס על סיפור מאת סאם האם.

Gardner, Craig Shaw / **Batman**

גרדנר, קרייג שאו / **חזרה לעתיד II** "אור עם" 1990 (1989) 154 עמודים.
יעל נמרודי. **סרט**

Gardner, Craig Shaw / **Back to the Future II**

גרס, הינר / 0-3 לטובת בעלי הזקן, או הרפתקאותיו של דן בוך "מסדה" 1969 197 עמודים.
עברית בצלאל וסלר. "מצפן" לנוער; סיפור דמיוני לבני הנעורים ציורים: ו. ביכי
ילדים
מנוקד.

Gross, Hiener / **3-0 fur die Barte**

דאל, רואלד / ג'יימס והאפרסק הענק "זמורה, ביתן, מודן" 1977* [תשל"ז] (1961) 115 עמודים.
מאנגלית אוריאל אופק. מרגנית - ספרי מופת לילדים ולנוער. מנוקד

Dahl, Roald / **James and the Giant Peach**

דאל, רואלד / צ'רלי בממלכת השוקולד (צ'רלי והשוקולדה) "זמורה, ביתן, מודן" 1978* [תשל"ח] (1964) 144 עמודים.

מאנגלית אוריאל אופק. מרגנית- ספרי מופת לילדים ולנוער. מנוקד **ילדים**
Dahl, Roald / **Charlie and the Chocolate Factory**

דאל, רואלד / צ'רלי ומעופפליית הזכוכית "זמורה, ביתן, מודן" 1982 [תשמ"ב] (1972) 155 עמודים.
מאנגלית אורי בלסם. מרגנית - ספרי מופת לילדים איורים: יוסף שינדלמן **ילדים**

Dahl, Roald / **Charlie and the Great Glass Elevator**

דאלי, ברייאן / טרון "מודן" 1983 (1982) 152 עמודים.
מאנגלית שלמה גונן. **סרט**

Daley, Brian / **Tron**

דבורקין, דייוויד ודניאל / מסע בין כוכבים הדור הבא- כבודו של הקפטן "שלגי" 1994 (1989) 253 עמודים.
עברית ענבל שגיב. מסע בין כוכבים **טלוויזיה**

השער מכיל בצורה מוקטנת את התמונה מהספר האנגלי, וכן את סמל הסדרה וספינת החלל.
Dvorkin, David and Daniel / **The Captain's Honor**

דבלין, דין / היום השלישי "שלגי" 1996 (1996) 239 עמודים.
עברית רחל מורל. **סרט**

Devlin, Dean ; Emmerich, Roland ; Molstad, Stephan / **Independence Day**

דבלין, דין ; אמריך, רולנד / סטארגייט "שלגי" 1995 (1994) 255 עמודים.
עברית ענבל שגיב. **סרט**

על הכריכה תמונות מהסרט ותודות לחברת ההפצה שלו. "המקור לסרט שובר הקופות. במסורת אינדיאנה ג'ונס ומלחמת הכוכבים".

Devlin, Dean ; Emerich, Roland / **Stargate**

דה קמפ, ספרג / המלך הסרבן 2 - מגדל השדים "אסטרולוג" 1997 (1968) 320 עמודים.
ענת סלמן. **פנטסיה**

מאת: דה קאמפ, ספרגו. תרגום: ענת סלמן.

De Camp, L. Sprague / **The Goblin Tower**

דה קמפ, ספרג / המלך הסרבן 2 - שעוני עירז "אסטרולוג" 1997 (1971) 224 עמודים.
ענת סלמן. **פנטסיה**

מאת: דה קאמפ, ספרגו. תרגום: ענת סלמן.

De Camp, L. Sprague / **The Clocks of Iraz**

דה קמפ, ספרג / המלך שראשו לא נערף "אסטרולוג" 1998 (1983) 240 עמודים.
ענת סלמן. **פנטסיה**

מאת: דה קאמפ, ספרגו. תרגום: ענת סלמן.

De Camp, L. Sprague / **The Unbeheaded King**

דוויז, ג'ין / מסע בין כוכבים הדור הבא- שומרי השלום "שלגי" 1994 (1988) 253 עמודים.
עברית ענבל שגיב. מסע בין כוכבים **טלוויזיה**

ביקורת: מעריב 13.1.1995: 30 מרי רייזל. השער מכיל בצורה מוקטנת את התמונה מהספר האנגלי, וכן את סמל הסדרה וספינת החלל.

Deweese, Gene / **The Peacekeepers**

דזאגויאן, רנה / **שיטת אריסטו** "מועדון קוראי מעריב" 1985 (1984) 280 עמודים.
מצרפתית אביטל ענבר. (מתח) מדע בדיוני

Dzagoyan, Rene / **Le Systeme Aristote**

דיווידס, פול; דיווידס, הולאס / **מלחמת הכוכבים 1 הכפפה של דארת ויידר** "מעריב" 1994 (1992) 103 עמודים.

מאנגלית עופרה עופר. מלחמת הכוכבים איורים
מיועד לילדים.

Dauids, Paul and Hollace / **The Glove of Darth Vader**

דיווידס, פול; דיווידס, הולאס / **מלחמת הכוכבים 2 העיר האבודה של הג'די** "מעריב" 1994 (1992) 111 עמודים.

מאנגלית עופרה עופר. מלחמת הכוכבים איורים
מיועד לילדים. ביקורת: הארץ ספרים 28.6.1995 אבי בליזובסקי.

Dauids, Paul and Hollace / **The Lost City of the Jedi**

דיווידס, פול; דיווידס, הולאס / **מלחמת הכוכבים 3 נקמתו של זורבה ההאט** "מעריב" 1994 (1992) 110 עמודים.

מאנגלית דוד חנוך. מלחמת הכוכבים. איורים
מיועד לילדים.

Dauids, Paul and Hollace / **Zorba the Hutt's Revenge**

דיווידס, פול; דיווידס, הולאס / **מלחמת הכוכבים 4 משימה מהר יודה** "מעריב" 1994 (1993) 112 עמודים.

מאנגלית דוד חנוך. מלחמת הכוכבים. איורים

מיועד לילדים.

Dauids, Paul and Hollace / **Mission from Mount Yoda**

דיווידס, פול; דיווידס, הולאס / **מלחמת הכוכבים 5 מלכת האימפריה** "מעריב" 1995 (1993) 112 עמודים.

מאנגלית דוד חנוך. מלחמת הכוכבים. איורים

מיועד לילדים.

Dauids, Paul and Hollace / **Queen of the Empire**

דיווידס, פול; דיווידס, הולאס / **מלחמת הכוכבים 6 הנביאים של הצד האפל** "מעריב" 1995 (1993) 108 עמודים.

מאנגלית דוד חנוך. מלחמת הכוכבים. איורים
מיועד לילדים.

Dauids, Paul and Hollace / **Prophets of the Dark Side**

דייוויד, פיטר / **מסע בין כוכבים הדור הבא- המאבק בבריקאר** "שלגי" 1995 (1993) 64 עמודים.
עברית ענבל שגיב. מסע בין כוכבים. טייסי החלל הצעירים
"לנוער חובב מדע בדיוני" הופיע כחוברת מנייר עיתון בקיוסקים.

טלוויזיה

David, Peter / **Survival**

דייוויד, פיטר / **מסע בין כוכבים הדור הבא- משימה בדאנטאר** "שלגי" 1995 (1993) 162 עמודים.
עברית ענבל שגיב. מסע בין כוכבים. טייסי החלל הצעירים
"לנוער חובב מדע בדיוני" הופיע בתחילה כחוברת מנייר עיתון בקיוסקים ואח"כ כספר.

טלוויזיה

David, Peter / **Line of Fire**

דייוויד, פיטר / **מסע בין כוכבים הדור הבא- תחנת פרומתאוס בסכנה** "שלגי" 1995 (1987) 162 עמודים.
עברית ענבל שגיב. מסע בין כוכבים. טייסי החלל הצעירים
"לנוער חובב מדע בדיוני" הופיע בתחילה כחוברת מנייר עיתון בקיוסקים ואח"כ כספר.

טלוויזיה

David, Peter / **Worf's First Adventure**

דיימונד, ג'ול / **הרפתקאות בחלל - סיפורי מדע בדיוני** "הוצאת דור - קוראים" 1997 160 עמודים.
תרגום פיקטיבי

"סדרת סיפורי המד"ב של רויטל יהלום. כל הזכויות שמורות להוצאת "דור." "
סיפורים בסגנון "מסע בין כוכבים", שמות הגיבורים לועזיים.

Diamond, Jule / **Harpatkaot Bahalal**

דילארד, ג'. מ. / **מסע בין כוכבים הדור הבא- המפגש "שלגי"** 1997 (1996) 225 עמודים.
עברית ענבל שגיב. מסע בין כוכבים
על הכריכה תמונת הפרסום של הסרט וסמנתו: "התנגדות לא תועיל."

Dillard, J. M. / **First Contact**

דילייני, סמואל ר. / **בבל-17** "זמורה ביתן" 1984 [תשמ"ד] (1966) 180 עמודים.
מאנגלית שירה אלקיים.
זוכה פרס נבולה 1966.

Delany, Samuel R. / **Babel-17**

דילייני, סמואל ר. / **דאלגרן** "זמורה ביתן" 1987 [תשמ"ז] (1975) 507 עמודים.
מאנגלית ישעיהו לויט. סיפור בדיוני

Delany, Samuel R. / **Dhalgren**

דילייני, סמואל ר. / **טריטון** "זמורה ביתן" 1983 (1976) 342 עמודים.
מאנגלית אריה בובר. מדע בדיוני
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 35 : 55 דורית וינשטיין.

Delany, Samuel R. / **Triton**

דילייני, סמואל ר. / **מהעיר הדוממת** "זמורה ביתן" 1983 [תשמ"ג] (1965) 151 עמודים.
מאנגלית שירה אלקיים. מדע בדיוני

Delany, Samuel R. / **Out of the Dead City**

דילייני, סמואל ר. / **מרגליות אפטור** "זמורה ביתן" 1985 [תשמ"ה] (1968) 186 עמודים.
מאנגלית שירה אלקיים.

Delany, Samuel R. / **The Jewels of Aptor**

דילייני, סמואל ר. / **נובה** "זמורה ביתן" 1983 [תשמ"ג] (1968) 199 עמודים.
מאנגלית שירה טמיר-אלקיים. רומן בדיוני

ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 38 : 13; על המשמר מוסף שבת - דפים לספרות 1984.10.12 : 16 אפי לנדאו.
Delany, Samuel R. / **Nova**

דיק, פיליפ ק. / **בלייד ראנר (האם אנדרואידים חולמים על כבשים חשמליות?)** "כתר" 1995 (1968)
209 עמודים.

עברית עמנואל לוטם.
הסרט הוקרן לראשונה בשנת 1982.

Dick, Philip K. / **Do Androids Dream of Electric Sheep?**

דיק, פיליפ ק. / **האיש במצודה הרמה** "מסדה" 1981 (1962) 216 עמודים.
תרגום יוסף גרודזינסקי. סדרה למדע בדיוני

זוכה פרס הוגו 1963. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 23 : 27.
Dick, Philip K. / **The Man in the High Castle**

דיק, פיליפ ק. / **הצלם** "מסדה" 1980 (1971) 189 עמודים.
עברית נורית יהודאי. סדרה למדע בדיוני

ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 20 : 64 יוחנן נאגל; הארץ 1980.9.5 : 18-19 גבריאל מוקד.
Dick, Philip K. / **The Simulacra**

דיק, פיליפ ק. / **השחקנים של טיטאן** "מסדה" 1981 (1963) 171 עמודים.
עברית מתי רגב. סדרה למדע בדיוני

Dick, Philip K. / **The Game Players of Titan**

דיק, פיליפ ק. / **יוביק** "מסדה" 1982 (1969) 191 עמודים.
עברית מלכה פרידמן. סדרה למדע בדיוני

ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 32 : 42-43 מוניקה שדה.
Dick, Philip K. / **Ubik**

דיש, תומס / **על כנפי השיר** "כתר" 1983 (1979) 284 עמודים.
עברית צופיה לסמן. מדע בדיוני

ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 39 : 43 ספי שפר.
Disch, Thomas M / **On Wings of Song**

דל ריי, לסטר / **עצבים** "לדורי" 1979* [תשל"ט] (1975) 158 עמודים.
עברית טובה קשט (אקשטיין). מדע בדיוני **מד"ב**

Del Rey, Lester / **Nerves**

דנבר, שרמן / **פלישה מהחלל** "רמדור" 1965 191 עמודים.
עברית נח מן. מועדון הספר השבועי מספר 6.
זהה לספר בשם זה משנת 1979.

Denver, Sherman / **Invasion from Space**

דנבר, שרמן / **פלישה מהחלל** "רמדור" 1979 161 עמודים.
עברית א. הר. מדע בדיוני
יצא פעמיים. זהה לספר בשם זה משנת 1965.

Denver, Sherman /

דניאל, טינה / **שישיית המפגשים 3 - לב אפל** "מיצוב" 1993 (1992) 276 עמודים.
תרגום חוה כפרי. פנטסיה - רומח הדרקון איורים: ואלרי ואלוסק **פנטסיה**

Daniell, Tina / **Dragonlance Saga Meetings Sextet - Dark Heart**

דניאל, טינה / **שישיית המפגשים 6 - החבורה** "מיצוב" 1994 (1992) 282 עמודים.
חוה כפרי. פנטסיה - רומח הדרקון **פנטסיה**

Daniell, Tina / **Dragonlance Saga Meetings Sextet - The Companions**

דנינג, טרוי / **ההרפרים 1 - ים החרבה** "מיצוב" 1992 (1991, 1992) 224 עמודים.
איטה ישראלי. פנטסיה - ההרפרים **פנטסיה**
ממלכות נשכחות.

Denning, Troy / **The Harpers 1 - The Parched Sea**

דנינג, טרוי / **ההרפרים 2 - צלל אלף** "מיצוב" 1993 (1991) 336 עמודים.
איטה ישראלי. פנטסיה - ההרפרים **פנטסיה**
מאת: איליין קנינגהאם?

Denning, Troy / **The Harpers 2 - ElfShadow**

דנינג, טרוי / **ההרפרים 3 - כישוף אדום** "מיצוב" 1993 (1991) 323 עמודים.
בלהה רוזנפלד. פנטסיה - ההרפרים **פנטסיה**
מאת: ג'ון רייב.

Denning, Troy / **The Harpers 3 - Red Magic**

דנינג, טרוי / **חמישית הצבעים 1 - המעבר הירוק** "מיצוב" (1991)
בועז וייס. פנטסיה - חמישית הצבעים **פנטסיה**

Denning, Troy / **Prism Pentad 1- The Verdant Passage**

דנינג, טרוי / **חמישית הצבעים 2 - ליגיון הארגמן** "מיצוב" (1992)
בועז וייס. פנטסיה - חמישית הצבעים **פנטסיה**

Denning, Troy / **Prism Pentad 2 - The Crimson Legion**

דנינג, טרוי / **חמישית הצבעים 3 - מכשפת הענבר** "מיצוב" 1992 (1989, 1992) 308 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - חמישית הצבעים **פנטסיה**

Denning, Troy / **Prism Pentad 3 - The Amber Enchantress**

דנינג, טרוי / **חמישית הצבעים 4 - אורקל הבזלת** "מיצוב" 1993 (1993) 286 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - חמישית הצבעים **פנטסיה**

Denning, Troy / **Prism Pentad 4 - The Obsidian Oracle**

דנינג, טרוי / **חמישית הצבעים 5 - סופת התכלת** "מיצוב" 1994 (1989; 92) 331 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - חמישית הצבעים **פנטסיה**

Denning, Troy / **Prism Pentad 5 - The Cerulean Storm**

- האווק, סימון / **זכות אבות : כס הברזל 1 - חטיפה** "אסטרולוג" 1999 (1995)
פנטסיה - זכות אבות
פנטסיה
מתרחש בעולם של משחק התפקידים "זכות אבות."
Hawke, Simon / **The Birthright: The Iron Throne**
-
- האווק, סימון / **זכות אבות : כס הברזל 2 - שושלת** "אסטרולוג" 1999 (1995)
פנטסיה - זכות אבות
פנטסיה
מתרחש בעולם של משחק התפקידים "זכות אבות."
Hawke, Simon / **The Birthright: The Iron Throne**
-
- האווק, סימון / **זכות אבות : כס הברזל 3 - הגורגון** "אסטרולוג" 1999 (1995)
פנטסיה - זכות אבות
פנטסיה
מתרחש בעולם של משחק התפקידים "זכות אבות."
Hawke, Simon / **The Birthright: The Iron Throne**
-
- הארטלי, נורמן / **מבצע ויקינג** "ארז" 1978 (1976) 266 עמודים.
מאנגלית אליעזר כרמי.
Hartley, Norman / **The Viking Process**
-
- הארינגטון, ויליאם / **וירוס** "אופוס" 1991 245 עמודים.
אבנר גפני. מסדרת חלומות דיגיטליים
Harrington, William / **Virus**
-
- האריסון, הארי / **פצצת החלל** "שלגי" 1984 (1976) 330 עמודים.
מאנגלית שלמה גונן. מדע בדיוני
מד"ב
פורמט גדול. שם הספר והסופר באנגלית מופיעים בקטן על השער. על תמונת השער נראות בבירור מחיקות
- כנראה שצולמה ישירות מהמקור והכיתוב נמחק בצבע שחור.
Harrison, Harry / **Skyfall**
-
- הברד, ל. רון / **שדה קרב ארץ א-ב** "זמורה ביתן" 1990 [תש"ן] (1980) 997 עמודים.
מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני
מד"ב
שני כרכים
Hubbard, L. Ron / **Battlefield Earth**
-
- הגרד, הנרי רידר / **אילת השחר** 1949 (1922)
פרוטו
פ. ספיר-חן.
Haggard, Henry Rider /
-
- הגרד, הנרי רידר / **אלן קוטרמיין** 1948 (1886)
פרוטו
רפאל בר-דן (אלגד).
Haggard, Henry Rider /
-
- הגרד, הנרי רידר / **אלן קוטרמיין** "כתר" 1988 (1886) 186 עמודים.
פרוטו
רפאל בר-דן (אלגד).
תרגום: רפאל אלגד צ'צ'יק.
Haggard, Henry Rider / **Allan Quartermaine**
-
- הגרד, הנרי רידר / **אנשי הערפל** "מ. מזרחי" 1963 (1894) 312 עמודים.
פרוטו
עברית מירון אוריאל. מבחר ספרות העולם לנוער
Haggard, Henry Rider / **The people of the mist**
-
- הגרד, הנרי רידר / **בין חיתו טרף** 1942 (1889)
פרוטו
א. אבן שושן.
"אשת אלן ועוד סיפורי ציד".
Haggard, Henry Rider /
-
- הגרד, הנרי רידר / **האחים הזאבים** "יזרעאל" 1950 (1904) 126 עמודים.
פרוטו
תרגום ג. בן-חנה (גדליהו אמת).
Haggard, Henry Rider /

הגרד, הנרי רידר / היא, או - זו שיש לשמוע בקולה "מסדה" 1969 (1887) 167 עמודים. עברית יצחק לבנון. לבני הנעורים ציורים זיוה קרומזון	פרוטו
Haggard, Henry Rider / She	
הגרד, הנרי רידר / המכשפות מבלוסהולם 1963 (1909) ג. בן-חנה (גדליהו אמתי). הגבירה מבלוסהולם	פרוטו
Haggard, Henry Rider /	
הגרד, הנרי רידר / הפרח הקדוש 1951 (1915) ג. בן-חנה (גדליהו אמתי).	פרוטו
Haggard, Henry Rider /	
הגרד, הנרי רידר / הקרב על הטירה "ש. שרברק" 1962 (1909) תרגום ועבד ג. בן-חנה (גדליהו אמתי). הגבירה מבלוסהולם	פרוטו
Haggard, Henry Rider /	
הגרד, הנרי רידר / טבעת מלכת שבא "כתר" 1979 (1910) 202 עמודים. ג. אריון (ג'נטילה ברוידא).	פרוטו
Haggard, Henry Rider / Queen Sheba's Ring	
הגרד, הנרי רידר / מכרות המלך שלמה 1935 (1885) מ"ז וולפובסקי.	פרוטו
Haggard, Henry Rider / King Solomon's Mines	
הגרד, הנרי רידר / מכרות המלך שלמה "מסדה" 1971 (1885) 161 עמודים. עברית מרדכי גלדמן. ציורים ה. הכטקופף מנוקד. לבני הנעורים.	פרוטו
Haggard, Henry Rider / King Solomon's Mines	
הגרד, הנרי רידר / מכרות המלך שלמה "שלגי" 1979 (1885) 146 עמודים. שרגא גפני.	פרוטו
Haggard, Henry Rider / King Solomon's Mines	
הגרד, הנרי רידר / מכרות המלך שלמה "כתר" 1987 (1885) 167 עמודים. אוריאל אופק.	פרוטו
Haggard, Henry Rider / King Solomon's Mines	
הדיגן, קליף / עולמות מתנקשים "רמדור" 1960 130 עמודים. אולי תרגום פיקטיבי	
/	
הוב, רובין / הרואים למרחק 1 - שוליית הרוצח "אסטרולוג" 1998 (1996) 511 עמודים. פנטסיה - הרואים למרחק	פנטסיה
Hobb, Robin / Assassin's Apprentice	
הוב, רובין / הרואים למרחק 2 - רוצח מלכותי "אסטרולוג" 1998 (1997) 670 עמודים. תרגמה הדר וייס. פנטסיה - הרואים למרחק	פנטסיה
Hobb, Robin / Royal Assassin	
הוב, רובין / הרואים למרחק 3 - שליחותו של רוצח "אסטרולוג" 1998 (1998) תרגמה הדס וייס. פנטסיה - הרואים למרחק	פנטסיה
Hobb, Robin / Assassin's Quest	
הוד, ויליאם / בסימן בגידה "עם עובד" 1989 264 עמודים. אריה חשביה.	
/	
הויל, פרד / הענן השחור "זמורה ביתן" 1983 [תשמ"ג] 181 עמודים. מאנגלית דן דאור. מדע בדיוני	
Hoyle, Fred / The Black Cloud	

הויל, פרד; הויל, ג'פרי / **כוכב הלכת החמישי** "כתר" 1982 (1963) 164 עמודים.
עברית דפנה לוי. מדע בדיוני **מד"ב**

Hoyle, Fred and Geoffrey / **Fifth Planet**

הולדמן, ג'ו / **מלחמה לנצח** "עם עובד" 1979 [תשל"ט] (1974) 221 עמודים.
תירגם מאנגלית אריה חשביה. מדע בדיוני **מד"ב**
זוכה פרס הוגו 1976. זוכה פרס נבולה 1975.

Haldeman, Joe / **The Forever War**

הולדמן, ג'ו / **מסע בין כוכבים א : עולם בלי קץ** "מעריב" 1994 (1979) 136 עמודים.
מאנגלית עופרה עופר. מסע בין כוכבים **טלוויזיה**
לפי הכריכה מיועד לילדים. ביקורת: הארץ ספרים 23.11.1994 : 9 יבשם עזגד.

Haldeman, Joe / **World Without End**

הייבלום, איזידור / **הצדיק של שבע הנפלאות** "מסדה" 1981 (1966) 163 עמודים.
עברית עמוס גפן. סדרה למדע בדיוני **מד"ב**
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 26 : 16 רוני מן.

Haiblum, Isidore / **The Tsaddik of the Seven Wonders**

היינליין, רוברט א. / **איוב - קומדיה של חוק וצדק** "אופוס" 1998 (1984) 346 עמודים.
ח.י. גליקסם. **מד"ב**

Heinlein, Robert A. / **Job: A Comedy of Justice**

היינליין, רוברט א. / **אל המאה העשרים ואחת** "מסדה" 1979 (1950) 174 עמודים.
עברית ישעיהו לויט. סדרה למדע בדיוני **מד"ב**
לנוער.

Heinlein, Robert A. / **Farmer in the Sky**

היינליין, רוברט א. / **בני מתושלח** "כתר" 1980 (1958) 190 עמודים.
עברית צופיה לסמן. מדע בדיוני; עורך הסדרה עדי צמח **מד"ב**

Heinlein, Robert A. / **Methuselah's Children**

היינליין, רוברט א. / **גר בארץ נוכרייה** "כתר" 1980 (1961) 420 עמודים.
עברית דפנה לוי. מדע בדיוני; עורך הסדרה עדי צמח **מד"ב**

זוכה פרס הוגו 1962. ביקורת: עתון 77 מספר 28, 1981 : 53-54 זלי גורביץ'; ידיעות אחרונות, המוסף
לספרות 10.4.1981 אורציון ברתנא; משא, המוסף הספרותי של דבר 10.4.1981 : 19 יותם ראובני.

Heinlein, Robert A. / **Stranger in a Strange Land**

היינליין, רוברט א. / **די זמן לאהבה** "כתר" 1983 (1973) 535 עמודים.
עברית דפנה לוי. מדע בדיוני **מד"ב**

ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 36 : 29 ריצ'ארד גייס; עתון 77 מספר 49-50 : 75 אמנון ז'קונט.

Heinlein, Robert A. / **Time Enough for Love**

היינליין, רוברט א. / **האבן המתגלגלת** "מסדה" 1981 (1952) 199 עמודים.
עברית אסף גרודזינסקי. סדרה למדע בדיוני **מד"ב**
לנוער.

Heinlein, Robert A. / **The Rolling Stones**

היינליין, רוברט א. / **הגבעות הירוקות של הארץ** "מסדה" 1979 (1954) 187 עמודים.
עמוס גפן. **סיפורים. מד"ב**

Heinlein, Robert A. / **The Green Hills of Earth**

היינליין, רוברט א. / **הדלת המוליכה אל הקיץ** "עם עובד" 1983 [תשמ"ג] (1957) 200 עמודים.
תירגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**

Heinlein, Robert A. / **The Door Into Summer**

היינליין, רוברט א. / **החתול העובר דרך קירות; קומדיה של נימוסין** "עם עובד" 1989* [תשמ"ט] (1985)
455 עמודים.

תירגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**
"A Comedy of Manners"

Heinlein, Robert A. / **The Cat who Walks Through Walls**

היינליין, רוברט א. / **היום שאחרי** "יעד" 1977 (1949) 40 עמודים.
חיים גיבורי. **מד"ב**

Heinlein, Robert A. / **The Day After Tomorrow**

היינליין, רוברט א. / **המפלצת מן הכוכבים** "מסדה" 1980 (1954) 205 עמודים.
עברית מלכה פרידמן. מדע בדיוני **מד"ב**
לנוער. ביקורת: הארץ 5.9.1980 : 18-19 גבריאל מוקד.

Heinlein, Robert A. / **The Star Beast**

היינליין, רוברט א. / **הפלישה לכדור הארץ** "מצפן" 1961* [תשכ"א] (1951)
עברית עמוס גפן. **מד"ב**
תרגום מקוצץ. ראה עיבוד מאוחר של התרגום בשם "השליטים".

Heinlein, Robert A. / **The Puppet Masters**

היינליין, רוברט א. / **השליטים** "מסדה" 1979 (1951) 208 עמודים.
תרגום עמוס גפן. סדרה למדע בדיוני **מד"ב**
יש עיבוד מוקדם של התרגום בשם "הפלישה לכדור הארץ". התרגום עבר עריכה. הפעם התרגום מלא, נערך על-ידי עמוס גפן בעצמו לפי ויסברוד, 1989 : 149, 251. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 4 : 78 שרית ארצי.
Heinlein, Robert A. / **The Puppet Masters**

היינליין, רוברט א. / **חליפת חלל** "רמדור" 1980 (1958) 178 עמודים.
מילכה נוסבאום. סדרת מדע בדיוני **מד"ב**
לנוער.

Heinlein, Robert A. / **Have Space Suit, Will Travel**

היינליין, רוברט א. / **כוכב כפול** "כתר" 1992 (1965) 139 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**
זוכה פרס הוגו 1956.

Heinlein, Robert A. / **Double Star**

היינליין, רוברט א. / **לוחמי החלל** "כתר" 1994 (1959) 267 עמודים.
עמנואל לוטם. **מד"ב**
זוכה פרס הוגו 1960. ביקורת: הארץ ספרים 15.6.1994 יבשם עזגד.

Heinlein, Robert A. / **Starship Troopers**

היינליין, רוברט א. / **לשוט מעבר לשקיעה** "עם עובד" 1990 (1987) 523 עמודים.
תירגמה מאנגלית ירדנה גבתי. מדע בדיוני **מד"ב**

Heinlein, Robert A. / **To Sail Beyond the Sunset**

היינליין, רוברט א. / **מנהרה בשחקים** "מסדה" 1979 (1956) 203 עמודים.
עברית דינה עיבל. סדרה למדע בדיוני **מד"ב**
לנוער.

Heinlein, Robert A. / **Tunnel in the Sky**

היינליין, רוברט א. / **מסע אל בין הכוכבים** "רמדור" 1979 (1956) 223 עמודים.
עברית נוגה שמש. מדע בדיוני. המהדורה המלאה והבלתי-מקוצצת **מד"ב**

Heinlein, Robert A. / **Time for the Stars**

היינליין, רוברט א. / **מספר החיה 666** "כתר" 1984 (1980) 443 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 42 : 56 אסנת הדר.

Heinlein, Robert A. / **The Number of the Beast**

היינליין, רוברט א. / **משימה בנצח** "מסדה" 1983 (1953) 109 עמודים.
עברית מלכה פרידמן. סדרה למדע בדיוני **מד"ב**
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 34 : 38 יוחנן נאגל.

Heinlein, Robert A. / **Assignment in Eternity**

- היינליין, רוברט א. / **נתיב התהילה** "רמדור" 1980 (1963) 296 עמודים.
עברית ישראלה דורי. מדע בדיוני. המהדורה המלאה והבלתי-מקוצרת
השם האנגלי מופיע על הכריכה. מכיל הפניות לספרי רמדור אחרים.
Heinlein, Robert A. / **Glory Road**
-
- היינליין, רוברט א. / **עולמות חדשים** "רמדור" 1979 (1951) 242 עמודים.
עברית ישראלה דורי. מדע בדיוני
לנוער.
Heinlein, Robert A. / **Between Planets**
-
- היינליין, רוברט א. / **עריצה היא הלבנה** "עם עובד" 1980 [תש"ם] (1966) 382 עמודים.
תרגום מאנגלית עמוס רגב. מדע בדיוני
זוכה פרס הוגו 1967.
Heinlein, Robert A. / **The Moon is a Harsh Mistress**
-
- היינליין, רוברט א. / **צוערי החלל** "רמדור" 1979 (1948) 263 עמודים.
עברית נוגה שמש.
השם האנגלי מופיע על הכריכה. מכיל הפניות לספרי רמדור אחרים.
Heinlein, Robert A. / **Space Cadet**
-
- היינליין, רוברט א. / **ששת** "כתר" 1984 (1982) 304 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני
Heinlein, Robert A. / **Friday**
-
- הינריך, ד. ג. / **פנהליגון 1 - החרב המוכתמת** "מיצוב" 1994 (1992) 287 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - פנהליגון
פנטסיה
The Tainted Sword / לא מצוין בכרך
-
- הינריך, ד. ג. / **פנהליגון 2 - קבר הדרקון** "מיצוב" 1994 (1993) 293 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - פנהליגון
פנטסיה
The Dragon's Tomb / לא מצוין בכרך
-
- הינריך, ד. ג. / **פנהליגון 3 - כליון הקסם** "מיצוב" 1994 (1994) 230 עמודים.
אין שם מתרגם. פנטסיה - פנהליגון
פנטסיה
The Fall of Magic / לא מצוין בכרך
-
- * היקמן, טרייס < וייס, מרגרט; היקמן, טרייס
הלפרין, ג'יימס ל. / **מכונת האמת** 1998 (1996) 364 עמודים.
מאנגלית מיכאל אביב. רומן ספקולטיבי
Halperin, James L. / **The Truth Machine**
-
- הלפרין, מארק / **אגדת חורף** "כתר" 1987 (1983)
אופירה רהט.
מופיע באנציקלופדיית המד"ב כיצירת ז'אנר.
Helprin, Mark / **Winter's Tale**
-
- הנדרסון, זנה / **הנידחים; ספר תולדות העדה** "עם עובד" 1981 [תשמ"א] (1961) 262 עמודים.
תרגום מאנגלית שולמית במברגר. מדע בדיוני
ביקורת: משא, המוסף הספרותי של דבר 10.4.1981: 19 אבי-טנא, סקירה על ספרים חדשים.
Henderson, Zenna / **Pilgrimage: The Book of the People**
-
- הקסלי, אלדוס / **המחר הנועז** "מצפן" (1932) 192 עמודים.
עברית מנחם בן אשר.
"לראשונה בעברית". לא מצויינת שנה. מאת: אלדוס הכסלי.
Huxley, Aldous / **Brave New World**
-
- הקסלי, אלדוס / **עולם חדש** "בטרם" 1948* [התש"ח] (1932) 271 עמודים.
עברית יצחק אברהמי.
מאת: אלדוס האקסלי.
Huxley, Aldous / **Brave New World**

הקסלי, אלדוס / **עולם חדש, מופלא** "זמורה ביתן" 1985 [תשמ"ו] (1932) 213 עמודים.
מאנגלית מאיר ויזלטיר. רומן... על העתיד
מתוך הערת המתרגם: "שם הספר לקוח מתוך 'הסופה' לשקספיר... רבים מקוראי המקור האנגלי יזהו את רוב
השיבוצים הללו בלי קושי; לא כן קוראי התרגום הזה..."

Huxley, Aldous / **Brave New World**

הרברט, פרנק / **בית הלשכה חולית** "עם עובד" 1989 [תשמ"ט] (1985) 515 עמודים.
תרגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

Herbert, Frank / **Chapterhouse: Dune**

הרברט, פרנק / **גזע אדונים** "כתר" 1982 (77;1968) 164 עמודים.
עברית אתי תמרי. מדע בדיוני

Herbert, Frank / **The Heaven Makers**

הרברט, פרנק / **המוח הירוק** "רמדור" 1980 (1966) 242 עמודים.
עברית ישראלה דורי. מדע בדיוני

Herbert, Frank / **The Green Brain**

הרברט, פרנק / **חולית** "עם עובד" 1978 [תשל"ח] (1965) 644 עמודים.
תרגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני
זוכה פרס הוגו 1966. זוכה פרס נבולה 1965. ביקורת: ידיעות אחרונות, המוסף לספרות 29.12.1978 אורציון
ברתנא; מעריב 1.12.1978 : 43 הנרי אונגר.

Herbert, Frank / **Dune**

הרברט, פרנק / **כוכב המלקות** "רמדור" 1980 (1969) 242 עמודים.
עברית שלומית קדם. מדע בדיוני

Herbert, Frank / **Whipping Star**

הרברט, פרנק / **כופרי חולית** "עם עובד" 1986 [תשמ"ז] (1984) 564 עמודים.
תרגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

Herbert, Frank / **Heretics of Dune**

הרברט, פרנק / **משיח חולית** "מסדה" 1981 (1969) 225 עמודים.
עברית תמר שטרן. סדרה למדע בדיוני

Herbert, Frank / **Dune Messiah**

הרברט, פרנק / **ניסוי דוסאדי** "כתר" 1987 (1977) 244 עמודים.
עברית גבי פלג. סיפור בדיוני
ביקורת: הארץ 4.12.1987 : ב7 דן דאור.

Herbert, Frank / **Dosadi Experiment**

הרברט, פרנק / **עיניו של הייזנברג** "זמורה ביתן" 1986 [תשמ"ז] (1966) 161 עמודים.
מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

Herbert, Frank / **The Eyes of Heisenberg**

הרברט, פרנק / **קיסר אל של חולית** (1981)
מד"ב

Herbert, Frank / **God Emperor of Dune**

הרברט, פרנק; הרברט, בראין / **איש של שני עולמות** "עם עובד" 1989 [תש"ן] (1986) 490 עמודים.
תרגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

Herbert, Frank ; Herbert, Brian / **Man of Two Worlds**

הרברט, פרנק; רנסום, ביל / **חלליה** "כתר" 1985 (1979) 393 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

Herbert, Frank ; Ransom, Bill / **The Jesus Incident**

הרברט, פרנק; רנסום, ביל / **תחיית המתים** "כתר" 1985 (1983) 352 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני. עורך הסדרה עדי צמח **מד"ב**
ביקורת: ידיעות אחרונות המוסף לשבת 14.3.1986 : 24 יבשם עזגד.

Herbert, Frank ; Ransom, Bill / **The Lazarus Effects**

הריס, לאונרד / **קשר מצדה; מה עשתה ישראל במלחמת 1984** "תמוז" 1979 (1976) 235 עמודים.
עברית יעל גרוס. ספריית העוקץ **גבולי**

כריכה אחורית: "מה עשתה ישראל במלחמה שלאחר כשלון מאמצי השלום? ... תוכנית מצדה מופעלת, העולם אחוז אימה. מיתקן יום הדין אינו צעצוע פלסטיק... רב מכר ענק בארה"ב".

Harris, Leonard / **The Masada Plan**

ואנס, ג'ק / **מארון - אלסטור 933** "כתר" 1992 (1975) 144 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**

Vance, Jack / **Marune: Alastor 933**

ווד, לי נ. / **מחפשים את המהדי** "אופוס" 1997 (1996) 322 עמודים.
בועז וייס.

ביקורת: מעריב ספרות וספרים 7.11.1997 אורן רהט.

Wood, Lee N. / **Looking For the Mahdi**

וודלי, ריצ'ארד / **האיש מאטלנטיס** "כתר" 1979 (1977) 260 עמודים.
עברית חיה וטנשטיין; איטה פרינץ. מדע בדיוני **טלוויזיה**

סדרת טלוויזיה. שני הספרים יצאו גם ביחד בכריכה קשה.

Woodley, Richard / **Man from Atlantis**

וודלי, ריצ'ארד / **האיש מאטלנטיס במשימת הצלה** "כתר" 1981 (1977) 208 עמודים.
עברית חיה וטנשטיין; איטה פרינץ. מדע בדיוני **טלוויזיה**

סדרת טלוויזיה. שני הספרים יצאו גם ביחד בכריכה קשה.

Woodley, Richard / **Killer Spores Ark of Doom**

וודלי, ריצ'ארד / **האיש מאטלנטיס** "כתר" 1981 (1977) 208 עמודים.
עברית חיה וטנשטיין; איטה פרינץ. **טלוויזיה**

סדרת טלוויזיה. שני הספרים ביחד בכריכה קשה.

Woodley, Richard / **Man from Atlantis**

ווטסון, איאן / **לווייתן ושמו יונה** "ספרית מעריב" 1982 (1975) 221 עמודים.
מאנגלית עמוס רגב. מועדון קוראי מעריב; מדע בדיוני **מד"ב**

ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 35 : 56 שלדון טיטלבאום.

Watson, Ian / **The Jonah Kit**

ווטסון, איאן / **שאלות קשות** "עם עובד" 1997 (1996) 314 עמודים.
מיכאל תמרי. **מד"ב**

ביקורת: מעריב ספרות וספרים 24.7.1998 : 29 אורן רהט.

Watson, Ian / **Hard Questions**

וויליאמס, טד / **ארץ אחרת - 1. עיר הצל הזהוב** "אסטרולוג" 1998 (1996) 240 עמודים.
עברית ענת סלמן. ארץ אחרת

Williams, Tad / **Otherland: City of Golden Shadow**

וויליאמס, טד / **ארץ אחרת - 2. חלום המלך האדום** "אסטרולוג" 1998 (1996) 392 עמודים.
עברית ענת סלמן. ארץ אחרת

Williams, Tad / **Otherland**

וויליאמס, טד / **ארץ אחרת - 3. מדינה אחרת** "אסטרולוג" 1998 (1996) 270 עמודים.
עברית ענת סלמן. ארץ אחרת

Williams, Tad / **Otherland**

וויליאמס, טד / **ארץ אחרת - 4. העיר** "אסטרולוג" 1998 (1996) 188 עמודים.
עברית ענת סלמן. ארץ אחרת

Williams, Tad / **Otherland**

- וויליס, קוני / **ארץ לא נודעת** "כתר" 1997 (1994) 214 עמודים.
 עמנואל לוטם. עורך הסדרה עמנואל לוטם
 סיפורים. מד"ב
 Willis, Connie / **Uncharted Territory**
-
- וויליס, קוני / **המשכוכית** "זמורה ביתן" 1998 (1996) 248 עמודים.
 נוסח עברי עמנואל לוטם וגפי אמיר. מדע בדיוני. עורך הסדרה עמנואל לוטם
 מד"ב
 Willis, Connie / **Bellwether**
-
- וויר, אליס / **האוורד, גיבור מגזע אחר** 1987 (1986) 164 עמודים.
 מאנגלית חיים גיבורי.
 סרט. ילדים
 מבוסס על תסריט קולנוע מאת ווילארד הייק וגלוריה כץ.
 Weiner, Ellis / **Howard the Duck**
-
- וולדון, פיי / **חוקי החיים** "מודן" 1987 (1987) 80 עמודים.
 ציפי בורסוק.
 זרם מרכזי
 גבולי, מתרחש בשנת 2004.
 Weldon, Fay / **The Rules of Life**
-
- וולחים, דונאלד א., עורך / **המבחר של וולהיים** "אלישר" 1981 263 עמודים.
 עברית שרונה עדיני; עודד פלד. מדע בדיוני, 2
 סיפורים
 "לקט של עשרה סיפורי מד"ב שנכתבו ע"י מחברים שונים".
 Wollheim, Donald a. (ed.) /
-
- וולחים, דונאלד א., עורך / **מבחר סיפורי מדע בדיוני (2 כרכים)** "אור עם" 1981 [תשמ"א] (1979)
 מאנגלית טובה קשת. מדע בדיוני, 2
 סיפורים
 כרך 2 כולל את: שאלון ספיקי / א. לה גוויין; עיניים להם ולא יראו / ג. ורלי; אנו גונבי "החלום" / ג'. טיפטר הבן;
 מיקבץ / ג. בר; עמדתו האחרונה של קרוטרס / ד. הנדרסון.
 Wollheim, Donald a. (ed.) / **The 1979 Annual World's Best SF**
-
- וולס, אנגוס / **מלחמות האלים 1 - כישוף אסור** "אופוס" 1996 (1991) 399 עמודים.
 שוש לפידות. פנטסיה - מלחמות האלים
 פנטסיה
 Wells, Angus / **Godwars - Forbidden Magic**
-
- וולס, אנגוס / **מלחמות האלים 2 - כישוף אפל** "אופוס" 1997 (1992) 413 עמודים.
 שוש לפידות. פנטסיה - מלחמות האלים
 פנטסיה
 Wells, Angus / **Godwars - Dark Magic**
-
- וולס, אנגוס / **מלחמות האלים 3 - כישוף פראי** "אופוס" 1997 (1993) 381 עמודים.
 שלומית הנדלסמן. פנטסיה - מלחמות האלים
 פנטסיה
 Wells, Angus / **Godwars**
-
- וולס, הרברט ג'ורג' / **ארץ העיוורים** 1945 (1911)
 אבי-רון.
 סיפורים. פרוטו
 הסיפור "ארץ העיוורים" בתרגומו של י. אבי-רון הופיע בפנטסיה 2000 גיליון 28.
 Wells, Herbert George / **The country of the Blind**
-
- וולס, הרברט ג'ורג' / **האנשים הראשונים על הירח** 1930 (1901)
 י. קופילביץ (קשת).
 פרוטו
 Wells, Herbert George / **The First men in the Moon**
-
- וולס, הרברט ג'ורג' / **הרואה ואינו נראה** "יהושע צ'צ'יק" 1950 (1897) 127 עמודים.
 תרגם דב קמחי.
 פרוטו
 Wells, Herbert George / **The Invisible Man**
-
- וולס, הרברט ג'ורג' / **כתבי הרברט ג'ורג' וולס - מכונת הזמן; סיפורים** "כרמי" 1959 220 עמודים.
 סיפורים. פרוטו
 המתרגם כנראה אברהם כרמי, כי הוא לא נהג לחתום על מה שתרגם וגם הוציא.
 Wells, Herbert George / **The Time Machine and Other Stories**
-

וולס, הרברט ג'ורג' / **מזון האלים** 1913 (1904)
עיבד א"א עקביא. **פרוטו**

Wells, Herbert George / **The Food of the Gods**

וולס, הרברט ג'ורג' / **מזון האלים** "יזרעאל" 1952 [תשי"ב] (1904) 220 עמודים.
עיבד א"א עקביא. סיפור דמיוני סימלי
פרוטו
מקוצר ומעובד לנוער, כולל הערת המתרגם לקורא הצעיר. מנוקד.

Wells, Herbert George / **The Food of the Gods**

וולס, הרברט ג'ורג' / **מלחמת העולמות** 1929 (1898)
י. פישמן. **פרוטו**

Wells, Herbert George / **War of the Worlds**

וולס, הרברט ג'ורג' / **מלחמת העולמות** "כתר" 1979 (1898) 154 עמודים.
אביטל ענבר. סדרה למדע בדיוני
פרוטו
ביקורת: משא, המוסף הספרותי של דבר 15.2.1980 : 19 דן לוי.

Wells, Herbert George / **The War of the Worlds**

וולסון, פול / **הנבחרים** "שלגי" 1994 345 עמודים.
יפעה הדר. **גבולי**
חברת תרופות פותחת ב"ס לרפואה ועושה שטיפת מוח בשינה לתלמידים כדי להשיג הומלסים לניסויים.
/

וולף, סוויין / **האישה שגרה באדמה** "אופוס" 1997 (1993) 129 עמודים.
מאנגלית לילית אור.
בפורמט קטן, לא דומה חיצונית לשאר ספרי המד"ב של אופוס.

Wolfe, Swain / **The Woman who Lives in the Earth**

וונגוט, קורט / **ארוחת בוקר של אלופים** "זמורה ביתן" 1983 (1973) 220 עמודים.
דורית בר-און. **זרם מרכזי**

Vonnegut, Kurt / **Breakfast of Champions**

וונגוט, קורט / **בית מטבחיים חמש** "זמורה ביתן" 1977 (1963) 152 עמודים.
יורם קניוק. **זרם מרכזי**

Vonnegut, Kurt / **Slaughterhouse Five**

וונגוט, קורט / **ברוכים הבאים אל בית הקוף** "אור עם" 1982 [תשמ"ג] (1968) 313 עמודים.
מאנגלית כרמלה דגן. **זרם מרכזי**

Vonnegut, Kurt / **Welcome to the Monkey House**

וונגוט, קורט / **גלפגוס** "זמורה ביתן" 1991 [תשנ"א] (1985) 229 עמודים.
מאנגלית חיים תדמון. **זרם מרכזי**

Vonnegut, Kurt / **Galapagos**

וונגוט, קורט / **דיק הצלף** "זמורה ביתן" 1987 (1982) 202 עמודים.
יעל חן. **זרם מרכזי**

Vonnegut, Kurt / **Dead-Eye Dick**

וונגוט, קורט / **הסירנות של טיטאן** "זמורה ביתן" 1983 [תשמ"ג] (1959) 209 עמודים.
מאנגלית יותם ראובני. רומן
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 40 : 14 ספי שפר. **זרם מרכזי**

Vonnegut, Kurt / **The Sirens of Titan**

וונגוט, קורט / **סלאפסטיק** "אור עם" 1983* [תשמ"ג] (1976) 178 עמודים.
מאנגלית כרמלה דגן. **זרם מרכזי**

Vonnegut, Kurt / **Slapstick**

וונגוט, קורט / **עריסת חתול** "עם עובד" 1978 [תשל"ח] (1963) 208 עמודים.
תרגום מאנגלית אמציה פורת. רומן **זרם מרכזי**

Vonnegut, Kurt / **Cat's Cradle**

וורנהולט, ג'ון / **מסע בין כוכבים הדור הבא- המאבק בסאפיר "שלגי"** 1995 (1994) 160 עמודים.
 עברית ענבל שגיב. מסע בין כוכבים. טייסי החלל הצעירים
טלויזיה
 הספר הרביעי בסדרה לילדים (הקודמים – מאת דייוויד, פיטר), כבר לא יצא כחוברת, אלא רק כספר.
 Vornholt, John / **Capture the Flag**

וורנהולט, ג'ון / **מסע בין כוכבים הדור הבא- מסכת החוכמה "שלגי"** 1994 (1989) 256 עמודים.
 עברית ענבל שגיב. מסע בין כוכבים
טלויזיה
 השער מכיל בצורה מוקטנת את התמונה מהספר האנגלי, וכן את סמל הסדרה וספינת החלל.
 Vornholt, John / **Masks**

וין, בוריס / **העשב האדום** "ספרית פועלים" 1981 (1950) 140 עמודים.
 מצרפתית אביטל ענבר.
מד"ב
 וין תירגם ספרי מד"ב לצרפתית. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 23: 26, לפיה הספר אינו מדע בדיוני, למרות שהוא מוגדר כך על כריכתו. הוא כנראה גבולי.
 Vian, Boris / **L'herbe Rouge**

וויס, מרגרט / **כבשן הנשמה** "אופוס" 1998 (1998) 350 עמודים.
 פנטסיה - רומח הדרקון
פנטסיה
 ספרי רומח הדרקון.

Wies, Margaret / **The Soulforg**

וויס, מרגרט / **רשומות רומח הדרקון 1 - דרקונים של דמדומי הסתיו** "מיצוב" 1990 (1988) 484 עמודים.
 נוסח עברי עמנואל לוטם. פנטסיה - רומח הדרקון. מסדרת "מבוכים ודרקונים". איורים, מפה.
פנטסיה
 ספרי רומח הדרקון: טרילוגיית רשומות. מסיפורי הפנטסיה של יצרני משחקי התפקידים.
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **Dragonlance Chronicles - Dragons of Autumn Twilight**

וויס, מרגרט / **רשומות רומח הדרקון 2 - דרקונים של ליל החורף** "מיצוב" 1990 (1988) 445 עמודים.
 נוסח עברי עמנואל לוטם. פנטסיה - רומח הדרקון. מסדרת "מבוכים ודרקונים". איורים, מפה.
פנטסיה
 ספרי רומח הדרקון: טרילוגיית רשומות. מסיפורי הפנטסיה של יצרני משחקי התפקידים.
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **Dragonlance Chronicles - Dragons of Winter Night**

וויס, מרגרט / **רשומות רומח הדרקון 3 - דרקונים של שחר האביב** "מיצוב" 1990 (1985) 413 עמודים.
 נוסח עברי עמנואל לוטם. פנטסיה - רומח הדרקון. מסדרת "מבוכים ודרקונים"
פנטסיה
 ספרי רומח הדרקון: טרילוגיית רשומות.
 Wies, Margaret / **Dragonlance Chronicles - Dragons of Spring Dawning**

וויס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **רשומות רומח הדרקון 4 - דרקוני להבת הקיץ** "אופוס" 1997 (1988)
 581 עמודים.
 בועז וויס. פנטסיה - רומח הדרקון.
פנטסיה
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **Dragonlance Chronicles - Dragons of Summer Flame**

וויס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **אגדות רומח הדרקון 1 - עת התאומים** "מיצוב" 1991 (1986) 335 עמודים.
 תרגום חוה כפרי. פנטסיה - רומח הדרקון. איורים: ואלרי ואלוסק.
פנטסיה
 ספרי רומח הדרקון: טרילוגיית אגדות. שירה מאת מייקל וויליאמס.
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **Dragonlance Legends 1 - Time of Twins**

וויס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **אגדות רומח הדרקון 2 - מלחמת התאומים** "מיצוב" 1992 (1986)
 348 עמודים.
 תרגום חוה כפרי. פנטסיה - רומח הדרקון. איורים: ואלרי ואלוסק.
פנטסיה
 ספרי רומח הדרקון: טרילוגיית אגדות.
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **Dragonlance Legends 2 - War of the Twins**

וויס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **אגדות רומח הדרקון 3 - מבחן התאומים** "מיצוב" 1992 (1986) 275 עמודים.
 תרגום חוה כפרי. פנטסיה - רומח הדרקון. איורים: ואלרי ואלוסק.
פנטסיה
 ספרי רומח הדרקון: טרילוגיית אגדות.
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **Dragonlance Legends 3 - Test of the Twins**

וויס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **אחראן ונביאו** "עם עובד" 1996 (1989) 386 עמודים.
 ירדנה גבתי.
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **The Prophet of Akhran**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **ורד הנביא** "עם עובד" (1988)
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **Rose of the Prophet**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **זקיפים** "אופוס" 1998 (1996) 322 עמודים.
 בועז וייס. מגן הכוכבים

Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **Sentinels**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **עלילות חרב האופל 1 - חישול החרב** "אופוס" 1991 (1988) 280 עמודים.
 תרגום אבנר גפני. פנטסיה - חרב האופל
 פנטסיה
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **The Darksword Trilogy 1 - Forging The Darksword**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **עלילות חרב האופל 2 - חרב הגורל** "אופוס" 1991 (1988) 280 עמודים.
 אבנר גפני. פנטסיה - חרב האופל
 פנטסיה
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **The Darksword Trilogy 2 - Triumph of the Darksword**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **עלילות חרב האופל 3 - קץ החרב** "אופוס" 1991 (1988) 256 עמודים.
 אבנר גפני. פנטסיה - חרב האופל
 פנטסיה
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **The Darksword Trilogy 3 - Doom of the Darksword**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **שוני לילה** "עם עובד" 1994 398 עמודים.
 ירדנה גבתי.
 ביקורת: הארץ ספרים 10.8.1994 : 6 דורית לויטה.
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **The Paladin of the Night**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **שער המוות 1 - כנף הדרקון** "אופוס" 1993 (1990) 427 עמודים.
 בועז וייס. פנטסיה - שער המוות
 פנטסיה
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **The Death Gate Cycle - Dragon Wing**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **שער המוות 2 - כוכב הרפאים** "אופוס" 1993 361 עמודים.
 בועז וייס. פנטסיה - שער המוות
 פנטסיה
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **The Death Gate Cycle - Elven Star**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **שער המוות 3 - ים האש** "אופוס" 1993 368 עמודים.
 בועז וייס. פנטסיה - שער המוות
 פנטסיה
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **The Death Gate Cycle - Fire Sea**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **שער המוות 4 - קוסם הנחש** "אופוס" 1993 371 עמודים.
 בועז וייס. פנטסיה - שער המוות
 פנטסיה
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **The Death Gate Cycle - Serpent Mage**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **שער המוות 5 - יד הכאוס** "אופוס" 1993 (1993) 475 עמודים.
 בועז וייס. פנטסיה - שער המוות
 פנטסיה
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **The Death Gate Cycle - The Hand of Chaos**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **שער המוות 6 - אל תוך המבוך** "אופוס" (1994) 396 עמודים.
 פנטסיה - שער המוות
 פנטסיה
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **The Death Gate Cycle - Into the Labyrinth**

וייס, מרגרט; היקמן, טרייסי / **שער המוות 7 - השער השביעי** "אופוס" 1994 (1995) 236 עמודים.
 בועז וייס. פנטסיה - שער המוות
 פנטסיה
 Wies, Margaret ; Hickman, Tracy / **The Death Gate Cycle - The Seventh Gate**

וילהלם, קייט / **זמן הערער** "לדורי" 1982* [תשמ"ב] (1979) 268 עמודים.
 עברית נגה ברוקס. מדע בדיוני פורט'
מד"ב
 מאת: וילהלם, קייט. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 32: 43 ד. בר-און.
 Wilhelm, Kate / **Juniper Time**

וילהלם, קייט / **שם שרו מאוחר הציפורים המתוקות** "לדורי" 1980* [תש"מ] (1976) 207 עמודים.
עברית צילה אלעזר. מדע בדיוני **מד"ב**
זוכה פרס הוגו 1977.

Wilhelm, Kate / **Where Late the Sweet Bird Sang**

וילי, ג'ונתן / **עלילות איי הקסם 1 - הנסיך האחרון** "אופוס" 1991 (1987) 226 עמודים.
תרגום אבנר גפני. פנטסיה - איי הקסם **פנטסיה**

Wylie, Jonathan / **Servants of the ark - The First Named**

וילי, ג'ונתן / **עלילות איי הקסם 2 - לב המעגל** "אופוס" 1991 (1987) 249 עמודים.
תרגום אבנר גפני. פנטסיה - איי הקסם **פנטסיה**

Wylie, Jonathan / **Servants of the ark - The Center of the Circle**

וילי, ג'ונתן / **עלילות איי הקסם 3 - ילדת הכשפים** "אופוס" 1991 (1988) 244 עמודים.
תרגום אבנר גפני. פנטסיה - איי הקסם **פנטסיה**

Wylie, Jonathan / **Servants of the ark - The Mage-Born Child**

ויליאמס, וולטר ג'ון / **מטרופוליטן** "עם עובד" 1998 (1995) 340 עמודים.
מיכאל תמרי.

Williams, Walter Jon / **Metropolitan**

ויליאמס, מ. / **האטום הכחול** "רמדור" 1964 (1958) 158 עמודים.
רומן מדע-דמיוני **מד"ב**
זכה לספר בשם זה משנת 1979.

Williams, Robert Moore / **The Blue Atom**

ויליאמס, מ. / **האטום הכחול** "רמדור" 1979 (1958) 158 עמודים.
עברית א. הר. מדע בדיוני **מד"ב**
זכה לספר בשם זה משנת 1964.

Williams, Robert Moore / **The Blue Atom**

ויליאמס, מייקל / **שישיית המפגשים 4 - השבועה והמידה** "מיצוב" 1993 (1992) 270 עמודים.
חוה כפרי. פנטסיה - רומח הדרקון איורים: ואלרי ואלוסק **פנטסיה**

Williams, Michael / **Dragonlance Saga Meetings Sextet - The Oath and the Measure**

ויליאמסון, ג'ק / **האנושואידים** "לדורי" 1981* [תשמ"א] (1980?) 205 עמודים.
עברית משה גנן. מדע בדיוני **מד"ב**

הסדרה במקור בשנים 1947-1949, אוסף משנת 1980. לא ברור מה מהם המקור.

Williamson, Jack / **The Humanoids**

וינג', ג'ואן / **כפת החתול** "עם עובד" 1991 [תשנ"ב] (1988) 479 עמודים.
תרגום מאנגלית מיכאל תמרי. מדע בדיוני **מד"ב**

Vinge, Joan D. / **Catspaw**

וינג', ג'ואן / **מלכת השלג** "זמורה ביתן" 1983 [תשמ"ג] (1980) 422 עמודים.
מאנגלית ישעיהו לויט. סיפור בדיוני **פנטסיה**
זוכה פרס הוגו 1981. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 38 : 12 ספי שפר.

Vinge, Joan D. / **The Snow Queen**

וינדהאם, ג'ון / **התהומונים** "ספרית מעריב" 1982 (1953) 250 עמודים.
מאנגלית עמוס רגב. מועדון קוראי מעריב; מדע בדיוני **מד"ב**

Wyndham, John / **The Kraken Wakes**

וינדהאם, ג'ון / **יומו של השלושרגל** "ספרית פועלים" 1980 [תש"ם] (1951) 267 עמודים.
מאנגלית ורדי בן-יעקב. סידרת פנאי **מד"ב**

Wyndham, John / **The Day of the Triffids**

וינדהאם, ג'ון / **ילדי החלל** "ינשוף" 1962 [התשכ"א] (1955)
 רומן דמיוני
 מאת: ווינדהאם, ג'ון. ספר כיס, יצא לאור גם בכריכה קשה.

Wyndham, John / **The Midwich Cuckoos**

וינדהאם, ג'ון; אלטוב, ג. / **ילדי החלל; מסע בין כוכבים** "ינשוף" 1962 [התשכ"א] (1955)
 עברית אסתר זמיר. רומן דמיוני
 מאת: ווינדהאם, ג'ון. בכריכה קשה, יצא לאור גם כספר כיס. אין שם לוועזי לסיפור השני בספר, אולם הסופר קיים - זהו פסבדונים של הסופר ומבקר המד"ב הסובייטי הנריק אלטשולר.

Wyndham, John; Altov, Genrikh / **The Midwich Cuckoos; Legendy O Zvionoznykh Kapitanakh (?)**

ון-ווגט, א. א. / **מסעותיה של שפלן החלל** "מסדה" 1982 (1959) 199 עמודים.
 עברית עמוס גפן. סדרה למדע בדיוני **מד"ב**
 ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 32: 42 מוניקה שדה.

Van Vogt, Alfred Elton / **The Voyages of the Space Beagle**

ון-ווגט, א. א. / **ספינת התעתועים** "אלישר" 1982 (1965) 181 עמודים.
 אירנה גרובמן. **מד"ב**

Van Vogt, Alfred Elton / **Rogue Ship**

ורבר, ברנאר / **הנמלים** "כתר" 1998 261 עמודים.
 עברית יהודה שפיגלר. **זרם מרכזי**

Werber, Bernard / **Les Fournis**

ורלי, ג'ון / **גילוי עיניים** "זמורה ביתן" 1987 [תשמ"ז] (1978) 264 עמודים.
 מאנגלית שירה אלקיים. רומן בדיוני **מד"ב**
 הסיפור הופיע בפנטסיה 2000 גיליון 21-22, וכן בקובץ "מדע בדיוני 2" בעריכת ווללהיים בהוצאת אור עם.

Varley, John / **The Persistence of Vision**

ורלי, ג'ון / **הקוסמת** "כתר" 1984 (1968) 315 עמודים.
 עברית דפנה לוי. מדע בדיוני; רומן
 שנת copyright בעייתית.

Varley, John / **Wizard**

ורלי, ג'ון / **טיטן** "זמורה ביתן" 1985 [תשמ"ו] (1979) 280 עמודים.
 מאנגלית עמנואל לוטם. איורים מאת פרץ **מד"ב**
 ביקורת: ידיעות אחרונות המוסף לשבת 14.3.1986 : 24 יבשם עזגד.

Varley, John / **Titan**

ורלי, ג'ון / **קו החירום של אופיוקי** "ארז" 1979 (1977) 278 עמודים.
 מלכה פרידמן. **מד"ב**

Varley, John / **The Ophiuchi Hotline**

ורן, ז'ול / **עשרים אלף מיל מתחת למים** "אמנות" 1925 (1870)
 אוריאל הלפרין [יונתן רטוש]. **פרוטו**

Verne, Jules / **Vingt Mille Lieues sous les mers**

ורן, ז'ול / **שמונים אלף מיל מתחת למים** "אמנות" 1930 (1870)
 אוריאל הלפרין [יונתן רטוש]. **פרוטו**

Verne, Jules / **Vingt Mille Lieues sous les mers**

ורן, ז'ול / **עשרים אלף מיל מתחת למים** "אמנות" 1952 (1870)
 אוריאל הלפרין [יונתן רטוש]. **פרוטו**

Verne, Jules / **Vingt Mille Lieues sous les mers**

ורן, ז'ול / **20,000 מיל מתחת למים** "יהושע צ'צ'יק" 1965 (1870)
 נחמיה פורת. **פרוטו**

Verne, Jules / **Vingt Mille Lieues sous les mers**

ורן, ז'ול / **20,000 מיל מתחת לפני הים** "מ. מזרחי" 1967 (1870)
איטלה רימיני.
פרוטו

Verne, Jules / **Vingt Mille Lieues sous les mers**

ורן, ז'ול / **20,000 מיל מתחת למים** "שלגי" 1976 (1870)
שלומית קדם.
לפי אולפני וולט דיסני. עורך אוריאל אופק.

Verne, Jules / **Vingt Mille Lieues sous les mers**

ורן, ז'ול / **עשרים אלף מיל מתחת למים** "כתר" 1977 (1870)
עדיית זרטל.
פרוטו

Verne, Jules / **Vingt Mille Lieues sous les mers**

ורן, ז'ול / **עשרים אלף מיל מתחת לפני הים** "ספרית מעריב" 1990 [תש"ן] (1870) 368 עמודים.
מצרפתית אביטל ענבר. ספרייה לנוער איורים
פרוטו

Verne, Jules / **Vingt Mille Lieues sous les mers**

ורן, ז'ול / **ביערות אפריקה** "נ. טברסקי" 1966 (1901)
יוסף רביקוב.
פרוטו

Verne, Jules / **Le Village aerien**

ורן, ז'ול / **גבורי הירח** "א. זלקוביץ" 1962 (1870)
יצחק אחיטוב.
פרוטו

Verne, Jules / **Autour de la Lune**

ורן, ז'ול / **דגל המולדת** "עמיחי" 1961 (1896)
שלמה סקולסקי.
פרוטו

Verne, Jules / **Face au drapeau**

ורן, ז'ול / **הארץ שנתלשה** "ש. שרברק" 1954 (1877)
ג. בן-חנה (גדליהו אמת).
ככל הנראה כולל גם את הסיפור "עולמות מתנגשים" מאת רוברט ארתור.

Verne, Jules / **Hector Servadac**

ורן, ז'ול / **ההמצאה השטנית** "עידית" 1959 (1896)
צבי שולדינר.
פרוטו

Verne, Jules / **Face au drapeau**

ורן, ז'ול / **הנמרים** "א. זלקוביץ" 1967 (1880)
יוסף רביקוב.
פרוטו

Verne, Jules / **La Maison a Vapeur**

ורן, ז'ול / **העיר השטה** "יוסף שמעוני" 1960 (1871)
ג. בן-חנה (גדליהו אמת).
פרוטו

Verne, Jules / **Une Ville flottante**

ורן, ז'ול / **הפוך על פיו** "עמיחי" 1962 (1889)
שלמה סקולסקי.
פרוטו

Verne, Jules / **Sans dessus dssous**

ורן, ז'ול / **הרפתקה בחלל** "מ. מזרחי" 1995 (1877)
מיכה פרנקל.
פרוטו

Verne, Jules / **Hector Servadac**

ורן, ז'ול / **חורבן העיר השטה** "יוסף שמעוני" 1960 (1871)
ג. בן-חנה (גדליהו אמת).
פרוטו

Verne, Jules / **Une Ville flottante**

ורן, ז'ול / **כוכב הדרום** "עמיחי" 1958 (1884)
שלמה סקולסקי.
פרוטו

Verne, Jules / **L'Etoile du Sud**

ורן, ז'ול / מולדת שניה "א. זלקוביץ" 1964 (1900)
פרוטו יוסף רביקוב.

Verne, Jules / **Second patrie**

ורן, ז'ול / מן הארץ אל הירח "א. זלקוביץ" 1962 (1865)
פרוטו יצחק אחיטוב.

Verne, Jules / **De la Terre a la Lune**

ורן, ז'ול / מסע אל בטן האדמה "ספרית מעריב" 1984 (1864) 256 עמודים.
מצרפתית אביטל ענבר. מועדון קוראי מעריב; ספריה לנוער אירוס
פרוטו

Verne, Jules / **Voyage au centre de la Terre**

ורן, ז'ול / מסע אל הקוטב הצפוני "נ. טברסקי" *1964 [תשכ"ד] (1864) 232 עמודים.
עברית ח.זילברשטיין. ציורים: מ. אריה
פרוטו

Verne, Jules / **Le desert de glace; Aventures du Capitaine Hatteras**

ורן, ז'ול / מסע אל מרכז האדמה "יוסף שמעוני" 1950 (1864)
ג. בן-חנה (גדליהו אמת).
פרוטו

Verne, Jules / **Voyage au centre de la Terre**

ורן, ז'ול / מסע אל מרכז כדור הארץ "עמיחי" 1981 (1864)
פרוטו שרגא גפני.

Verne, Jules / **Voyage au centre de la Terre**

ורן, ז'ול / סודו של מדען גרמני "נ. טברסקי" 1967 (1910)
פרוטו יוסף רביקוב.

Verne, Jules / **Le Secret de Wilhelm Storitz**

ורן, ז'ול / עולם הפוך "יוסף שמעוני" 1960 (1889)
ג. בן-חנה (גדליהו אמת).
פרוטו

Verne, Jules / **Sans dessus dssous**

ורן, ז'ול / עיר בלב מדבר "עמיחי" 1961 (1919)
פרוטו שלמה סקולסקי.

Verne, Jules / **L'Etonnante aventure de la mission Barsac**

ורן, ז'ול / פיל הקיטור "א. זלקוביץ" 1967 (1880)
פרוטו יוסף רביקוב.

Verne, Jules / **La Maison a Vapeur**

ורן, ז'ול / פריס במאה העשרים "כתר" 1995 (1863)
פרוטו מיכה פרנקל.
ביקורת: הארץ גלריה 2.8.1995 שגיא גרין.

Verne, Jules / **Paris au XXe siecle**

ורן, ז'ול / צייד המטאורים "עמיחי" 1958 (1908)
פרוטו שלמה סקולסקי.

Verne, Jules / **La Chasse au meteore**

ורן, ז'ול / קפיטן נמו "תבל" 1953 (1870)
פרוטו זאב הרטבי.

Verne, Jules / **Vingt Mille Lieues sous les mers**

ורן, ז'ול / קפיטן נמו "יסוד" 1971 (1870)
פרוטו זאב הרטבי.

Verne, Jules / **Vingt Mille Lieues sous les mers**

ורן, ז'ול / רובור הכובש "יוסף שמעוני" 1945 (1886)
פרוטו ג. בן-חנה (גדליהו אמת).

Verne, Jules / **Robur-le-Conquerant**

ורן, ז'ול / **רובור כובש השחקים** "מ. מזרחי" 1992 (1886)
מיכה פרנקל.
פרוטו

Verne, Jules / **Robur-le-Conquerant**

ורן, ז'ול / **שר העולם** "יוסף שמעוני" 1951 (1904)
א. בן לוי (אהרן ניר).
פרוטו

Verne, Jules / **Maitre du monde**

* זאברהאגן, פרד < זילז'ני, רוג'ר; זאברהאגן, פרד

זילז'ני, רוג'ר / **אביר הצללים** "עם עובד" 1989 (1989) 240 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. מדע בדיוני
מד"ב

Zelazny, Roger / **Knight of Shadows**

זילז'ני, רוג'ר / **אדון האור** "עם עובד" 1978 [תשל"ט] (1967) 281 עמודים.
תירגמה מאנגלית נורית רונאל. סדרה למדע בדיוני
מד"ב
זוכה פרס הוגו 1968. הביא לדפוס דן ארצי. ביקורת: ידיעות אחרונות - תרבות ספרות אמנות 16.2.1979 : 22
יעל לוטן.

Zelazny, Roger / **Lord of Light**

זילז'ני, רוג'ר / **אדון החלומות** "זמורה ביתן" 1987 [תשמ"ח] (1966) 150 עמודים.
מאנגלית שפי פז. סיפור בדיוני
מד"ב

Zelazny, Roger / **The Dream Master**

זילז'ני, רוג'ר / **אי המתים** "עם עובד" 1989 [תש"ן] (1969) 170 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. מדע בדיוני
ביקורת: הארץ 29.12.1989 : 9 יבשם עזגד.

Zelazny, Roger / **Isle of the Dead**

זילז'ני, רוג'ר / **אמבר 1 - תשעה נסיכים לאמבר** "עם עובד" 1980 (1970) 175 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. אמבר. מדע בדיוני
הדפסה חמישית, 1998.

Zelazny, Roger / **Nine Princes in Amber**

זילז'ני, רוג'ר / **אמבר 2 - תותחי אוואלון** "עם עובד" 1980 [תש"מ-תשמ"א] (1972) 200 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. אמבר. מדע בדיוני
מד"ב

Zelazny, Roger / **The Guns of Avalon**

זילז'ני, רוג'ר / **אמבר 3 - בסימן החדקן** "עם עובד" 1980 [תש"מ-תשמ"א] (1975) 194 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. אמבר. מדע בדיוני
מד"ב

Zelazny, Roger / **Sign of the Unicorn**

זילז'ני, רוג'ר / **אמבר 4 - ידו של אוברון** "עם עובד" 1981 [תש"מ-תשמ"א] (1976) 191 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. אמבר. מדע בדיוני
מד"ב

Zelazny, Roger / **The Hand of Oberon**

זילז'ני, רוג'ר / **אמבר 5 - ממלכות התווה** "עם עובד" 1980 [תש"מ-תשמ"א] (1978) 183 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. אמבר. מדע בדיוני
מד"ב

Zelazny, Roger / **Courts of Chaos**

זילז'ני, רוג'ר / **אמבר 6 - קלפים של כליה** "עם עובד" 1987 [תשמ"ח] (1985) 197 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. אמבר. מדע בדיוני
מד"ב

Zelazny, Roger / **Trumps of Doom**

זילז'ני, רוג'ר / **אמבר 7 - דמה של אמבר** "עם עובד" 1988 (1986) 224 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. אמבר. מדע בדיוני
מד"ב

Zelazny, Roger / **Blood of Amber**

זילז'ני, רוג'ר / **אמבר 8 - בסימן התווה** "עם עובד" 1989 [תשמ"ט] (1987) 219 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. אמבר. מדע בדיוני
מד"ב

Zelazny, Roger / **Sign of Chaos**

זילז'ני, רוג'ר / **אמבר 9 - נסיך התווה** "עם עובד" 1993 [תשנ"ג] (1991) 240 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. מדע בדיוני

מד"ב

Zelazny, Roger / **Prince of Chaos**

זילז'ני, רוג'ר / **יצירי אור וחושך** "עם עובד" 1988 (1969) 188 עמודים.
תרגמה מאנגלית דורית לנדס. מדע בדיוני
ביקורת: ידיעות אחרונות המוסף לשבת 3.3.1989 : 23 אמנון ז'קונט.

מד"ב

Zelazny, Roger / **Creatures of Light and Darkness**

זילז'ני, רוג'ר / **לילה אחד באוקטובר הבודד** "אופוס" 1997 (1993) 224 עמודים.
אמיר שוסטר.

מד"ב

ביקורת: מעריב ספרות וספרים 24.7.1998 : 29 אורן רהט.

Zelazny, Roger / **A Night in the Lonesome October**

זילז'ני, רוג'ר / **למות באיטלבאר** "זמורה, ביתן, מודן" 1980 [תשמ"א] (1973) 168 עמודים.
מאנגלית תמר איזנברג. מועדון קוראי מעריב; מדע בדיוני
בקריית ספר: "To die in Italban[!]"

מד"ב

Zelazny, Roger / **To die in Italbar**

זילז'ני, רוג'ר / **נתיב התופת** "כתר" 1979 (1969) 118 עמודים.
עברית צבי שלומי. מדע בדיוני

מד"ב

Zelazny, Roger / **Damnation Alley**

זילז'ני, רוג'ר / **ציוני דרך** "עם עובד" 1982 [תשמ"ב] (1979) 179 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. מדע בדיוני

מד"ב

Zelazny, Roger / **Roadmarks**

זילז'ני, רוג'ר / **שמי יהיה לרבבה** "עם עובד" 1983 [תשמ"ג] (1976) 207 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. מדע בדיוני
הספר תורגם במקביל גם על-ידי הוצאת זב"ם, אך הטעות התגלתה לפני שיצא לאור.
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 37 : 55 דורית ווינשטיין.

מד"ב

Zelazny, Roger / **My Name is Legion**

זילז'ני, רוג'ר; זאברהאגן, פרד / **הסתלכרנות** "עם עובד" 1985 [תשמ"ה] (1982) 188 עמודים.
תירגמו מאנגלית מיכאל תמרי; שלי תמרי. מדע בדיוני
בקריית ספר: "Zelany[!] Roger; Saberhagen, Fred"

מד"ב

Zelazny Roger; Saberhagen, Fred / **Coils**

זילז'ני, רוג'ר; שאקלי, רוברט / **אם בתחילה לא תצליח** "עם עובד" 1995 (1993) 332 עמודים.
דורית לנדס.

מד"ב

Zelazny, Roger; Sheckley, Robert / **If at Faust You Don't Succeed**

זילז'ני, רוג'ר; שאקלי, רוברט / **הביאו לי את ראשו של נסיך החלומות** "עם עובד" 1994 (1991) 308 עמודים.
דורית לנדס.

מד"ב

ביקורת: הארץ ספרים 10.8.1994 : 6 יבשם עזגד.

Zelazny, Roger; Sheckley, Robert / **Bring Me the Head of Prince Charming**

זילז'ני, רוג'ר; שאקלי, רוברט / **מהתלה לא קלה** "עם עובד" 1996 (1995) 291 עמודים.
דורית לנדס.

מד"ב

ביקורת: הארץ ספרים 11.12.1996 : 13-14 יונתן ישראלי; ידיעות אחרונות - תרבות ספרות אמנות 5.7.1996 : 30 שלי חימוביץ.

Zelazny, Roger; Sheckley, Robert / **A Farce to be Reckoned With**

זילז'ני, רוג'ר; תומס, תומס ל. / **מסכתו של לוקי** "עם עובד" 1992 [תשנ"ב] (1990) 346 עמודים.
תירגם מאנגלית מיכאל תמרי. מדע בדיוני

מד"ב

Zelazny, Roger; Thomas, Thomas T. / **The Mask of Loki**

טאקר, וילסון / **אדם המחר** "דשא" 1960 (1954) 181 עמודים.
מד"ב דוד ליאור.

Tucker, Wilson / **Wild Talent (Man from Tomorrow)**

טודוז, ז'ורז' גוסטב / **גונב הגולפשטרום** 1934 (1890)
פרוטו אברהם אבן שושן.
 ככל הנראה הופיע קודם ב"עיתוננו".

/

טודוז, ז'ורז' גוסטב / **עיר במצולות** "עמיחי" 1953 (1898) 208 עמודים.
פרוטו יצחק לבנון.

/

טווין, מרק / **ינקי מקונטיקט בחצר המלך ארתור** 1952 (1889)
פרוטו ישעיהו לויט.

Twain, Mark / **A Connecticut Yankee in King Arthur's Court**

טווין, מרק / **ינקי מקונטיקט בחצר המלך ארתור** 1962 (1889)
פרוטו יצחק אחיטוב.

Twain, Mark / **A Connecticut Yankee in King Arthur's Court**

טווין, מרק / **ינקי מקונטיקט בחצר המלך ארתור** 1983 (1889)
פרוטו גדעון טורי.

Twain, Mark / **A Connecticut Yankee in King Arthur's Court**

טוויס, וולטר / **מוקינגברד** "רבמכר" 1981 [תשמ"א] 215 עמודים.
 מאנגלית ישעיהו לויט. מדע בדיוני, פנטסיה

Tevis, Walter / **Mockingbird**

טולקין, ג'ון רונלד רעואל / **גילס האיכר מפרזון** "מ. ניומן" 1968* [תשכ"ח] 103 עמודים.
 הריקה אל השפה העברית, בלוויית הערות דליה בת אליהו טסלר. ציורים: פאולין דיאנה ביאנס. **פנטסיה**
 מנוקד. הרפתקאות המופלאות ועליתו לגדולה של גילס האיכר.

Tolkien, John Ronald Reuel / **Farmer Giles of the Ham**

טולקין, ג'ון רונלד רעואל / **ההוביט** "זמורה ביתן" 1976 (1937)
פנטסיה תרגום משה הנעמי.
 בקטלוג זמורה ביתן מסווג לנוער.

Tolkien, John Ronald Reuel / **The Hobbit**

טולקין, ג'ון רונלד רעואל / **ההוביט** "זמורה ביתן" 1977 (1937)
פנטסיה בתרגום טייסי חיל האוויר.

Tolkien, John Ronald Reuel / **The Hobbit**

טולקין, ג'ון רונלד רעואל / **הנפח מוטון רבא** "זמורה ביתן" 1983 [תשמ"ג] 67 עמודים.
 עברית יחיעם פדן. מרגנית- ספרי מופת לילדים ולנוער אירוס, מנוקד **פנטסיה**

Tolkien, John Ronald Reuel / **Smith of Wootton Major**

טולקין, ג'ון רונלד רעואל / **הסילמריליון** "זמורה ביתן" 1990 [תש"ן] 350 עמודים.
פנטסיה מאנגלית עמנואל לוטם. רומן בדיוני
 בקטלוג זמורה ביתן מסווג לנוער. עריכת המקור - כריסטופר טולקין.

Tolkien, John Ronald Reuel / **The Silmarillion**

טולקין, ג'ון רונלד רעואל / **הרפתקאות תום בומבדיל** "זמורה ביתן" 1984 [1984] (1962)
שירה. פנטסיה אוריאל אופק.

Tolkien, John Ronald Reuel / **The Adventures of Tom Bombadil**

טולקין, ג'ון רונלד רעואל / **שר הטבעות - חבורת הטבעות** "זמורה, ביתן, מודן" 1979* [תשל"ט] (1954) 418 עמודים.

תרגמה מאנגלית רות לבנית; תרגום השירים אוריאל אופק. 3' כרכים, מפות **פנטסיה** בקטלוג זמורה ביתן מסווג לנוער.

Tolkien, John Ronald Reuel / **The lord of the Rings**

טולקין, ג'ון רונלד רעואל / **שר הטבעות - שני המגדלים** "זמורה, ביתן, מודן" 1979* [תשל"ט] (1954) 324 עמודים.

תרגמה מאנגלית רות לבנית; תרגום השירים אוריאל אופק. 3' כרכים, מפות **פנטסיה** בקטלוג זמורה ביתן מסווג לנוער.

Tolkien, John Ronald Reuel / **The lord of the Rings**

טולקין, ג'ון רונלד רעואל / **שר הטבעות - שובו של המלך** "זמורה, ביתן, מודן" 1979* [תשל"ט] (1955) 280 עמודים.

תרגמה מאנגלית רות לבנית; תרגום השירים אוריאל אופק. 3' כרכים, מפות **פנטסיה** בקטלוג זמורה ביתן מסווג לנוער.

Tolkien, John Ronald Reuel / **The lord of the Rings**

טולקין, ג'ון רונלד רעואל / **שר הטבעות - חבורת הטבעות** "זמורה ביתן" 1998 (1954)

תרגמה מאנגלית רות לבנית; תרגום השירים אוריאל אופק. 3' כרכים, מפות **פנטסיה** תרגם את הנספחים וערך עמנואל לוטם. ביקורת: העיר 16.10.1998: 60 אריאנה מלמד.

Tolkien, John Ronald Reuel / **The lord of the Rings**

טולקין, ג'ון רונלד רעואל / **שר הטבעות - שני המגדלים** "זמורה ביתן" 1998 (1954)

תרגמה מאנגלית רות לבנית; תרגום השירים אוריאל אופק. 3' כרכים, מפות **פנטסיה** תרגם את הנספחים וערך עמנואל לוטם. ביקורת: העיר 16.10.1998: 60 אריאנה מלמד.

Tolkien, John Ronald Reuel / **The lord of the Rings**

טולקין, ג'ון רונלד רעואל / **שר הטבעות - שובו של המלך** "זמורה ביתן" 1998 (1955)

תרגמה מאנגלית רות לבנית; תרגום השירים אוריאל אופק. 3' כרכים, מפות **פנטסיה** תרגם את הנספחים וערך עמנואל לוטם. ביקורת: העיר 16.10.1998: 60 אריאנה מלמד.

Tolkien, John Ronald Reuel / **The lord of the Rings**

* טומסון, ג'אמי < מוריס, דייב; טומסון, ג'אמי

טיין, רוברט / **תגובת שרשרת** "שלגי" 1996 (1996) 202 עמודים.

עברית ענבל שגיב. **סרט**

על הכריכה תמונות מהסרט ותודות למפיציו. "המקור לשוב הקופות. במסורת "הנמלט".

Tine, Robert / **Chain Reaction**

טילר, ו.ט. / **הנמלים של אלוהים** "זמורה ביתן" 1986 [תשמ"ו] (1981) 258 עמודים.

מאנגלית חיים גליקשטיין. ספרי ארז

Tyler, W.T. / **The Ants of God**

טיפטרי, ג'יימס, הבן / **על חומות העולם** "עם עובד" 1983 (1978) 304 עמודים.

תירגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב** ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 37 : 54 ד. בר-און.

Tiptree, James Jr / **Up the Walls of the World**

ספר, שרי / **עשב** "עם עובד" 1991 (1989) 501 עמודים.

ירדנה גבתי. **מד"ב**

ביקורת: הארץ 24.1.1992 : 9 יבשם עזגד.

Tepper, Sheri S. / **Grass**

טראסטר, טוד / **האחים סופר מריו** "כנרת" 1993 (1993) 124 עמודים.

נורית לוינסון. **טלוויזיה**

מבוסס על סרט קולנוע.

Strasser, Tod / **Super Mario Bros.**

יוקאי, מור / **אי האושר, קורות חלק תבל הששי שירד תהומה** "י. שרברק" *1946 [תשכ"ז] (1856) 99 עמודים.

תרגם אביגדור המאירי. לבני הנעורים
מנוקד. בראש השער מוריץ יוקאי. בקרית ספר 1967.

/ Oceania

יז'רסקי, אדמונד / **אנשי חשמל** "מפרש" 1942
יוסף לכטנבום.
מרוסית

/

יפרמוב, איבן / **כוכב הברזל** "ינשוף" 1962 154 עמודים.
אסתר זמירי.
פורסם גם באותו כרך עם סיפור רומנטי.

Yefremov, Ivan /

כריסטופר, ג'ון / **בכלות העשב** "מסדה" 1979 (1956) 169 עמודים.
עמוס גפן.
בשנת 1970 נעשה לפיו סרט.

Christopher, John / **No Blade of Grass**

כריסטופר, ג'ון / **התלת-רגלים** "עם עובד" 1987 (1984) 342 עמודים.
תירגמה מאנגלית דורית לנדס. סיפור בדיוני לבני הנעורים
הסדרה שודרה בטלוויזיה בשנות השמונים ושוב בשנות התשעים.

Christopher, John / **The Tripods Trilogy**

כריסטופר, ג'ון / **מערות הלוטוס** "יזרעאל" 1973 [תשל"ד] (1969) 137 עמודים.
תרגם מאנגלית דורון תלמי. סדרה מדע דמיוני. סיפור לבני הנעורים
מאת: קריסטופר, ג'ון.

Christopher, John / **The Lotus Caves**

כריסטופר, ג'ון / **שולטי המחר** "יזרעאל" *1974 [תשל"ד] 153 עמודים.
תרגמה מאנגלית אביבה גור. ספריה מדע דמיוני. סיפור לבני הנעורים
מאת: קריסטופר, ג'ון.

Christopher, John /

ל'אנגל, מדלין / **רוח בדלת** "דן חסכן" 1986 (1973) 136 עמודים.
שרה קרן.

L'Engle, Madeleine / **A Wind in the Door**

ל'אנגל, מדלין / **קמט בזמן** "עם עובד" 1983 [תשמ"ג] (1961) 132 עמודים.
שרה קרן. סיפור מדע בדיוני

L'Engle, Madeleine / **A Wrinkle in Time**

לאודר, ג'יימס / **רייבנלופט - אביר השושנה השחורה** "מיצוב" 1992 (1992) 278 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - רייבנלופט. רומח הדרקון

Lowder, James / **Knight of the Black Rose**

לאנג', ג'ון / **בינארי** "זמורה ביתן" 1984 (1972) 170 עמודים.
חנוך לבבי.
שם עט של מייקל קרייטון; הופיע פעמיים.

Lange, John / **Binary**

לאנג', ג'ון / **קרב מוחות** "זמורה ביתן" 1994 (1972) 170 עמודים.
חנוך לבבי.

שם עט של מייקל קרייטון; הופיע פעמיים. ביקורת: הארץ ספרים 28.4.1994 : 7 אמנון ז'קונט.

Lange, John / **Binary**

לאנג, אוליבר / **ונדנברג** "מודן" 1984 (1971) 253 עמודים.
איריס יוטבת.
מד"ב
אוליבר לאנג הוא פסבדונים.

Lange, Oliver / **Vandenberg**

לה גווין, אורסולה ק. / **ארץ-ים: החוף הרחוק ביותר** "זמורה ביתן" 1983 [תשמ"ז] (1972) 192 עמודים.
מאנגלית תמי כץ-מושיב. מרגנית-ספרי מופת לילדים ולנוער, סדרת ארץ-ים איורים: גיל גרטי **מד"ב**
Le Guin, Ursula K. / **The Farthest Shore**

לה גווין, אורסולה ק. / **ארץ-ים: הקברים של אטואן** "זמורה ביתן" 1983 [תשמ"ד] (1971) 140 עמודים.
מאנגלית תמי כץ-מושיב. מרגנית-ספרי מופת לילדים ולנוער, סדרת ארץ-ים איורים: גיל גרטי **מד"ב**
Le Guin, Ursula K. / **The Tombs of Atuan**

לה גווין, אורסולה ק. / **ארץ-ים: הקוסם מארץ-ים** "זמורה ביתן" 1985 [תשמ"ה] (1968) 175 עמודים.
מאנגלית תמי כץ-מושיב. מרגנית-ספרי מופת לילדים ולנוער, סדרת ארץ-ים איורים: גיל גרטי **מד"ב**
Le Guin, Ursula K. / **A Wizard of Earthsea**

לה גווין, אורסולה ק. / **המנושל** "כתר" 1980 (1974) 275 עמודים.
עברית תמר עמית. מדע בדיוני מפות **מד"ב**
זוכה פרס הוגו 1975. זוכה פרס נבולה 1974. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 20: 62 יוחנן נאגל.
Le Guin, Ursula K. / **The Dispossessed**

לה גווין, אורסולה ק. / **העולם כיער** "זמורה ביתן" 1983 [תשמ"ג] (1972) 135 עמודים.
מאנגלית תמר עמית. מדע בדיוני **מד"ב**
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 40: 13 אסנת הדר.
Le Guin, Ursula K. / **The Word for World is Forest**

לה גווין, אורסולה ק. / **מכונת החלומות** "כתר" 1980 (1971) 150 עמודים.
עברית ד. לוי. מדע בדיוני; עורך הסדרה עדי צמח **מד"ב**
Le Guin, Ursula K. /

לה גווין, אורסולה ק. / **מעבר לעלטה** "עם עובד" 1978 [תשל"ח] (1969) 229 עמודים.
תרגום מאנגלית אריה חשביה. מדע בדיוני **מד"ב**
זוכה פרס הוגו 1970. זוכה פרס נבולה 1969.
Le Guin, Ursula K. / **The Left Hand of Darkness**

לה גווין, אורסולה ק. / **על הסף** "כתר" 1982 (1980) 144 עמודים.
עברית דפנה לוי. מדע בדיוני **מד"ב**
Le Guin, Ursula K. / **The Beginning Place**

לה גווין, אורסולה ק. / **שושנת הרוחות** "כתר" 1985 (1982) 216 עמודים.
עברית גבי פלג. מדע בדיוני **סיפורים. מד"ב**
Le Guin, Ursula K. / **The Compass Rose; Short Stories**

לווין, איירה / **הנערים מברזיל** "עידית" 1976 254 עמודים.
תרגום א. לביא. **זרם מרכזי**
Levin, Ira / **The Boys From Brazil**

* לוינגסטון, יאן < ג'קסון, סטיב; לוינגסטון, יאן

לופטינג, יו / **דוליטל הרופא על הירח** 1961 (1929)
תרגום מרים אורן. לבני הנעורים **ילדים**
מנוקד.

Lofting, Hugh / **Doctor Dolittle in the Moon**

לופטינג, יו / **דוליטל הרופא חוזר מן הירח** "אמנות" 1965* [תשכ"ו] (1933) 213 עמודים.
תרגום מרים אורן. לבני הנעורים ציר בידי המחבר **ילדים**
מנוקד.

Lofting, Hugh / **Doctor Dolittle's return**

לופטינג, יו / **דוקטור דוליטל והאגם הנעלם** "עם עובד" 1972 276 עמודים.

ענבל קנטור. ציר בידי המחבר
דוקטור דוליטל מוצא עיר אבודה בקרקעית אגם נסתר.

Lofting, Hugh / **Doctor Dolittle and the Secret Lake**

לוקאס, ג'ורג' / **מלחמת הכוכבים** "רמדור" 1978 (1976) 258 עמודים.

עברית אליעזר כרמי.
"מועדון ישראלי לתרבות". על הכריכה תמונה מהסרט.

Lucas, George /

לוקאס, ג'ורג' / **מלחמת הכוכבים - האימפריה מכה שנית** "שלגי" 1983 162 עמודים.

מאנגלית מילכה נוסבאום.

Lucas, George /

לוקאס, ג'ורג' / **מלחמת הכוכבים - שובו של הג'די** "שלגי" 1983 (1980) 162 עמודים.

מאנגלית מילכה נוסבאום.

Lucas, George /

לי, תנית / **אל תנעץ שיניך בשמש** "אלישר" 1982 (1976) 132 עמודים.

עברית תמר שטרן. מדע בדיוני

Lee, Tanith / **Don't Bite the Sun**

ליטמרק, רולנד / **תעלומת קרני המוות** "רמדור" 1965 189 עמודים.

עברית נח מן. מועדון הספר השבועי
מספר 12.

/

לייבר, פריץ / **הנווד** "ספרית מעריב" 1981 (1964) 340 עמודים.

מאגלית; תרגום השירים עמוס רגב; יצחק עזוז. מועדון קוראי מעריב; מדע בדיוני איורים
זוכה פרס הוגו 1965. ביקורת: משא, המוסף הספרותי של דבר 10.4.1981 : 19 אבי-טנא, סקירה על ספרים
חדשים.

Lieber, Fritz / **The Wanderer**

לייבר, פריץ / **חרבות ומעשה שטן** "אופוס" 1999 (1970) 176 עמודים.

Lieber, Fritz / **Swords and Deviltry**

לינדזי, האל; קארלסון, ק / **כדור הארץ המנוח** 1976
מתוך רשימת רובינזון

/

לינקלטייר, אריק / **רוח נושבת על הירח** "עם עובד" 1977* [תשל"ז] (1944) 238 עמודים.

תרגום מאנגלית צבי ארד. לבני הנעורים ציורים מאת ניקולאס בנטלי

Linklater, Erik / **The Wind on the Moon**

לם, סטניסלב / **הקיבריאדה** "זמורה ביתן" 1986 [תשמ"ו] (1965) 335 עמודים.

מפולנית פאולינה צלניק. סיפורים.

Lem, Stanislaw / **Cyberiada**

לם, סטניסלב / **חזרה מהכוכבים** "כתר" 1988 (1961) 199 עמודים.

מפולנית אורי אורלב. מדע בדיוני

ביקורת: מעריב ספרות 9.9.1988 : 2 אורציון ברתנא; ידיעות אחרונות 7.9.1990 : 22 מרים קוז.

Lem, Stanislaw /

לם, סטניסלב / **טייס החלל פירקס** "שוקן" 1982 [תשמ"ב] (1968) 194 עמודים.

מפולנית אורי אורלב. מדע בדיוני

Lem, Stanislaw / **Opowiesci o pilocie Pirxie**

לם, סטניסלב / **יומני כוכבים** "כתר" 1990 (1971) 231 עמודים.

מפולנית אורי אורלב. מדע בדיוני

Lem, Stanislaw / **The Star Diaries**

לם, סטניסלב / **כנס העתידנים (מזכרונותיו של אינן טיכי)** "שוקן" 1981 [תשמ"א] (1973) 149 עמודים.
מפולנית פאולינה צלניק. מדע בדיוני
מד"ב
ביקורת: הארץ 15.5.1981 : 18 הנרי אונגר.

Lem, Stanislaw / **Kongres Futurologiczny**

לם, סטניסלב / **סולאריס** "היפריון" 1980 (1969) 204 עמודים.
תרגם אהרון האופטמן. מועדון קוראי מעריב; מדע בדיוני
מד"ב
האופטמן תירגם מפולנית, ונעזר בתרגום לאנגלית. ביקורת: מעריב 10.7.1981 : 38 יותם ראובני.

Lem, Stanislaw / **Solaris**

לם, סטניסלב / **סיירת החלל "ניצחון"** "שוקן" 1981 [תשמ"א] (1973) 180 עמודים.
מפולנית אורי אורלב. מדע בדיוני
מד"ב
ביקורת: מעריב 15.1.1982 : 31 יותם ראובני.

Lem, Stanislaw / **Niezwyciezony**

לם, סטניסלב / **עדן** "מסדה" 1980 (1959) 227 עמודים.
עברית אורי אורלב. סדרה למדע בדיוני
מד"ב
ביקורת: ידיעות אחרונות, המוסף לספרות 29.8.1980 אורציון ברטנא; הארץ 5.9.1980 : 18-19 גבריאל מוקד.

Lem, Stanislaw / **Eden**

לסינג, דוריס / **הילד החמישי** "עם עובד" 1994 (1988) 139 עמודים.
דורית לנדס.
גבולי

Lessing, Doris May / **The Fifth Child**

לסינג, דוריס / **שיקאסטה** "עם עובד" 1984 [תשמ"ד] (1979) 332 עמודים.
תירגמה מאנגלית ג. אריוך (ג'נטילה בריידא).
זרם מרכזי
"קנופוס בארגוס: ארכיון. הנדון: המושבה בפלנטה 5". מד"ב - מופיע אצל יונאי אבל לא בסדרת המד"ב של עם עובד, פורמט גדול.

Lessing, Doris May / **Shikasta**

לרנר, אדוארד מ. / **סייר - תשדורת בלתי מזוהה** "אופוס" 1992 (1991) 246 עמודים.
תרגום אבנר גפני. רומן בדיוני

Lerner, Edward M. / **Probe**

מגין, אליוט S. / **סופרמן; אחרון בניה של קריפטון** "אלישר" 1982 (1978) 209 עמודים.
עברית תמר שטרן-כץ.
ילדים

Maggin, Elliot S. / **Superman; Last Son of Krypron**

מור, סטפן / **תעתועי קסמים** "אופוס" 1997 (1996) 156 עמודים.
אורלי אגרנט.

/ **Spilling the Magic**

מורו, ג'יימס / **בתה יחידתה** "עם עובד" 1993 (1990) 383 עמודים.
ירדנה גבתי.
מד"ב

Morrow, James / **Only Begotten Doughter**

מורוא, אנדרה / **כתבי אנדרה מורוא** "כרמי את נאור" 1954
תרגום ל. עמירם.
פרוטו

פסבדונים של אמיל הרצוג 1885-1967. סיפור אחד מופיע ב'פנטסיה 2000' גיליון 29.

Maurois, Andre / **The Silence of Colonel Bramble and Other Stories.**

מוריס, דייב; סמית, מרק / **מציאות מדומה - דם ירוק** "אופוס" 1994 (1993)
בועז וייס.
ספר משחק

Morris, Dave; Smith, Mark / **Green Blood**

מוריס, דייב; טומסון, ג'אמי / **הארצות הקסומות 1 - ממלכה שסועת קרבות** "אסטרולוג" 1997 256 עמודים.
פנטסיה - הארצות הקסומות
פנטסיה. ספר משחק

Morris, Dave; Thomson, Jamie /

מוריס, דייב; טומסון, ג'אמי / **הארצות הקסומות 2 - ערי הזהב והתהילה** "אסטרונום" 1997 256 עמודים.
עידן כרמלי. פנטסיה - הארצות הקסומות **פנטסיה. ספר משחק**

Morris, Dave; Thomson, Jamie /

מוריס, דייב; טומסון, ג'אמי / **הארצות הקסומות 3 - ים הדם האפל** "אסטרונום" 1997 256 עמודים.
עידן כרמלי. פנטסיה - הארצות הקסומות **פנטסיה. ספר משחק**

Morris, Dave; Thomson, Jamie / **Fabled Lands - Over the Dark-Blood Sea**

מוריס, דייב; טומסון, ג'אמי / **הארצות הקסומות 4 - מישורי החשיכה הזועקת** "אסטרונום" 1998 256 עמודים.
עידן כרמלי. פנטסיה - הארצות הקסומות **פנטסיה. ספר משחק**

Morris, Dave; Thomson, Jamie / **Fabled Lands - The Plains of Howling Darkness**

מורקוק, מייקל / **אבי-סער** "עם עובד" 1979 [תש"ם] (1977) 232 עמודים.

עברית דורית לנדס. סדרת מדע בדיוני

ביקורת: הארץ 8.2.1980 : 19-18 דורית לויטה.

Moorcock, Michael / **Stormbringer**

מורקוק, מייקל / **הפרוזדור השחור** "זמורה ביתן" 1986 [תשמ"ז] (1969) 145 עמודים.

מאנגלית דפנה לוי. מדע בדיוני **מד"ב**

Moorcock, Michael / **The Black Corridor**

מורקוק, מייקל / **חרב השאול** "עם עובד" 1978* [תשל"ח] (1961-6) 232 עמודים.

תרגמה מאנגלית דורית לנדס. מדע בדיוני

Moorcock, Michael / **The Stealer of Souls**

מורקוק, מייקל / **מגילת החרבות** "עם עובד" 1982 [תשמ"ב] (1971) 436 עמודים.

תירגם מאנגלית מיכאל תמרי. מדע בדיוני

Moorcock, Michael / **The Knight of the Swords**

מיין, צ'רלס אריק / **החורף האחרון** "מצפן" (1958) 187 עמודים.

בינה קפלן. **מד"ב**

מאת: מיין, צ'רלס. קשור לספר "צמא".

Maine, Charles Eric / **The Tide Went Out**

מיין, צ'רלס אריק / **צמא** "היפריון" 1981 (1977) 155 עמודים.

תורגם מאנגלית בידי שירה טמיר. ספרית פנטסיה, מדע בדיוני

זהו עיבוד מחודש במקור של הספר שתורגם בתור "החורף האחרון".

Maine, Charles Eric / **Thirst!**

מילר, וולטר מ. / **הימנון לליבוביץ** "מועדון קוראי מעריב" 1981 (1960) 295 עמודים.

עמוס רגב. **מד"ב**

זוכה פרס הוגו 1961. הסיפור פורסם בפנטסיה 2000 גיליון 18.

Miller, Walter Michael / **A Canticle for Leibowitz**

מיין, ויליאם / **הפוך את העולם** "מסדה" 1971 155 עמודים.

עברית רנה נץ. סדרת "מצפן לנער" ציורים: שירלי יוז

סופר ילדים בריטי.

Mayne, William / **The World Upside Down**

מיסון, ג'ין / **פארק היורה: הספר על פי הסרט** "מודן" 1993 60 עמודים.

כולל צילומים מתוך הסרט **סרט. ילדים**

מנוקד. לילדים. עבוד על פי תסריט, המבוסס על הספר של קריצ'טון.

/

מק'אולי, פול ג'. / **המלאך של פסקואלה** "כתר" 1996 (1994) 280 עמודים.

עמנואל לוטם. עורך הסדרה עמנואל לוטם **מד"ב**

ביקורת: הארץ ספרים 26.2.1997 : 13 יונתן ישראלי.

MacAuley, Paul J. / **Pasquale's Angel**

מק'אולי, פול ג' / הרמוניות סודיות "אופוס" 1994 (1991) 300 עמודים.
 בועז וייס. **מד"ב**

MacAuley, Paul J. / **Secret Harmonies**

מק'דניאל, דוד / תעלומת תחנת החלל "מ. מזרחי" 1970 193 עמודים.
 ד. הלחמי. ספרי מסתורין 261

McDaniel, David / **The Monster Wheel Affair**

מק'ויקר, אנגוס / סייר החלל "ש. זק" 1966 (+1960) 176 עמודים.
 ילדים
 תרגמה אפרת כרמון.
 יש קצת בלבול ברישום.

Macvicar, Angus / **The Lost Planet**

מק'ויקר, אנגוס / סייר החלל בעיר התעלומות "ש. זק" 1972 (1964) 125 עמודים.
 ילדים
 תרגמה אפרת כרמון.
 יש קצת בלבול ברישום.

Macvicar, Angus / **Space Agent and the Ancient Peril**

מק'ויקר, אנגוס / סייר החלל בשליחות לירח "ש. זק" 1965 (+1960) 131 עמודים.
 ילדים
 תרגמה אפרת כרמון.

Macvicar, Angus / **Space Agent from the Lost Planet**

מק'ויקר, אנגוס / סייר החלל והאש המיסתורית "ש. זק" 1969 (1959) 133 עמודים.
 ילדים
 תרגמה אפרת כרמון. לבני הנעורים

Macvicar, Angus / **Red Fire on the Lost Planet**

מק'ויקר, אנגוס / סייר החלל ופרחי מאדים "ש. זק" 1970 (1962) 121 עמודים.
 ילדים
 תרגמה אפרת כרמון.

Macvicar, Angus / **Space Agent and the Isles of Fire**

מק'ויקר, אנגוס / סייר החלל טס שנית "ש. זק" 1972 (+1960) 125 עמודים.
 ילדים
 תרגמה אפרת כרמון.

Macvicar, Angus / **Space agent and the isles of peril**

מק'ויקר, אנגוס / סייר החלל מול הפולשים "ש. זק" 1968 (+1960) 139 עמודים.
 ילדים
 תרגמה אפרת כרמון. לבני הנעורים

Macvicar, Angus / **Secret of the lost planet**

מק'ויקר, אנגוס / סייר החלל על כוכב הלכת האבוד "ש. זק" 1966 (+1960) 125 עמודים.
 ילדים
 תרגמה אפרת כרמון. לבני הנעורים

Macvicar, Angus / **Peril on the lost planet**

מק'קיליפ, פטרישיה א. / בעל החידות 1 - בעל החידות מהד "עם עובד" 1986 [תשמ"ו] (1976) 223 עמודים.
 פנטסיה
 תירגמה מאנגלית דניאלה פרנס. מדע בדיוני - בעל החידות
 חלק ראשון בטרילוגיה.

McKillip, Patricia A. / **The Riddle-Master of Hed**

מק'קיליפ, פטרישיה א. / בעל החידות 2 - יורש של ים ואש "עם עובד" 1987 [תשמ"ז] (1978) 191 עמודים.
 פנטסיה
 תרגם מאנגלית מיכאל תמרי. מדע בדיוני - בעל החידות
 חלק שני בטרילוגיה.

McKillip, Patricia A. / **Heir of Sea and Fire**

מק'קיליפ, פטרישיה א. / בעל החידות 3 - נבל ברוח "עם עובד" 1987 [תשמ"ח] (1979) 247 עמודים.
 פנטסיה
 תרגם מאנגלית מיכאל תמרי. מדע בדיוני - בעל החידות
 חלק שלישי בטרילוגיה. ביקורת: ידיעות אחרונות המוסף לשבת 3.3.1989 : 23 אמנון ז'קונט.

McKillip, Patricia A. / **Harpist in the Wind**

מק'קפרי, אן / **הספינה המזמרת** "עם עובד" 1981 [תשמ"א] (1969) 226 עמודים.
 תרגום מאנגלית אריה חשביה. מדע בדיוני
 בקרית ספר: [!] The Ship Who Sang

McCaffrey, Ann / **The Ship Who Sang**

מק'קפרי, אן / **מעוף הדרקון** "ספרית מעריב" 1981 (1968) 256 עמודים.
 מאנגלית יוסף כרוסט. מועדון קוראי מעריב; מדע בדיוני מפה
 הנובלה עליה מבוסס הספר, זוכת פרס הוגו 1968, מתורגמת בתוך "מדע בדיוני: הטוב שבטוב 3" עמ' 237-
 176 תחת השם "בחזרה לקשר דמים".

McCaffrey, Ann / **Dragonflight**

מק'קפרי, אן / **שירת הגבישים** "זמורה ביתן" 1998 (1982)
 גבי פלג. מדע בדיוני. עורך הסדרה עמנואל לוטם
 מד"ב

McCaffrey, Ann / **Crystal Singer**

מקאינטייר, ואנדה נ. / **נחש חלומות** "ספרית מעריב" 1982 (1978) 288 עמודים.
 מאנגלית רותי ונעם אור. מועדון קוראי מעריב; מדע בדיוני
 זוכה פרס הוגו 1979. זוכה פרס נבולה 1978.

McIntyre, Vonda N. / **Dreamsnake**

מקדונלד, ג'ון ד. / **תעלומת הזמן האבוד** "טופז" (1982?) 156 עמודים.
 אהוד גבריאלי.

Macdonald, John D. / **The Girl, Goldwatch and Everything**

מקיי, ביל / **נינטנדו: 3. המיקסר המפלצתי** "אופוס" 1992 (1991) 126 עמודים.
 תרגום אבנר גפני. לבני הנעורים איורים
 "הרפתקאותיהם החדשות של האחים מריו המופלאים".

McCay, Bill / **Koopa Capers - Nintendo Adventure Book**

מקיי, ביל / **נינטנדו: 4. קפצני קאופה** "אופוס" 1993 (1991) 124 עמודים.
 תרגום אבנר גפני. לבני הנעורים איורים
 "הרפתקאותיהם החדשות של האחים מריו המופלאים".

McCay, Bill / **Monster Mixup - Nintendo Adventure Book**

מרטין, ג'ורג' / **משחקי הכס** "אופוס" 1999 (1996) 766 עמודים.
 פנטסיה
 תרגום עידית שורר. פנטסיה - שיר של אש ושל קרח
 שיר של אש ושל קרח - ספר ראשון

Martin, George R. R. / **A Game of Thrones - Book 1 of A Song of Ice and Fire**

מרטין, גרהם דנסטן / **קיר החלומות** "עם עובד" 1989 [תש"ן] (1987) 248 עמודים.
 תרגום מאנגלית מיכאל תמרי. מדע בדיוני
 מד"ב

Martin, Graham Dunstan / **The Dream Wall**

מרטין, לס / **תיקים באפלה 1 - X על המקום** "אופוס" (1995) 86 עמודים.
 טלוויזיה
 תיקים באפלה

Martin, Les / **X Marks the Spot**

מרטין, לס / **תיקים באפלה 2 - עם רדת החשיכה** "אופוס" (1995) 86 עמודים.
 טלוויזיה
 תיקים באפלה

Martin, Les / **Darkness Falls**

מרטין, לס / **תיקים באפלה 3 - נמר, נמר** "אופוס" (1995) 112 עמודים.
 טלוויזיה
 תיקים באפלה

Martin, Les / **Tiger, Tiger**

מרטין, לס / **תיקים באפלה 5 - אחיזת עיניים** "אופוס" 96 עמודים.
 טלוויזיה
 תיקים באפלה

Martin, Les /

מרטין, לס / **תיקים באפלה 6 - חשמו"ל** "אופוס" (1996) 96 עמודים.
טלויזיה תיקים באפלה

Martin, Les / **Voltage**

מרטין, לס / **תיקים באפלה 7 - פחד** "אופוס" (1996) 96 עמודים.
טלויזיה תיקים באפלה

Martin, Les / **Fear**

מרטין, לס / **תיקים באפלה 8 - התכווצות** "אופוס" (1996) 96 עמודים.
טלויזיה תיקים באפלה
 Ellen Steiber

Martin, Les / **Squeeze**

מרכז הבקרה / **חוצן 101** "הוויה - הוצאה לאור" 1997 (1995) 102 עמודים.
 "מדריך הוראות קוסמי להתפתחות כוכבית"

Co-Created by Mission Control and Zoel Jho / **E.T. 101**

מרל, רובר / **טירת מאלויל** "מעריב" 1983 (1976) 413 עמודים.
 אביטל ענבר.

Merle, Robert / **Malevil**

מרשק, סנדרה ; קלברת, מירנה / **מסע בין כוכבים ג : מחירו של הפניקס** "מעריב" 1995 (1977) 206 עמודים.

מאנגלית דוד חנוך. מסע בין כוכבים
טלויזיה לפי הכריכה מיועד לילדים. ביקורת: מעריב 1995.13.1: 30מר רייזל.

Marshak, Sondra ; Culbreath, Myrna / **The Price of the Phoenix**

נון, ג'ף / **וורט** "בבל" 1998 (1993) 368 עמודים.
 ארז שוויצר.

סייברפאנק ביקורת: מעריב ספרות וספרים 1998.24.7 : 29 אורן רהט.

Noon, Jeff / **Vurt**

נורטון, אנדרה / **עולם המכשפות** "עם עובד" 1984 [תשמ"ד] (1963) 233 עמודים.
 תירגמה מאנגלית דורית לנדס. מדע בדיוני
פנטסיה ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 41 : 43 אסנת הדר.

Norton, Andre / **Witch World**

נורטון, אנדרה / **עולם המכשפות - בקורי עולם המכשפות** "עם עובד" 1985 [תשמ"ה] (1964) 204 עמודים.
 תירגמה מאנגלית דורית לנדס. מדע בדיוני

Norton, Andre / **Web of the Witch World**

ניבן, לארי / **הזרוע הארוכה של גיל המילטון** "כתר" 1985 (1976; 80) 267 עמודים.
 עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני
סיפורים. מד"ב ביקורת: ידיעות אחרונות המוסף לשבת 1986.14.3 : 24 יבשם עזגד.

Niven, Larry / **The Long Arm of Gil Hamiltom; The Patchwork Girl**

ניבן, לארי / **העולם שמחוץ לזמן** "לדורי" 1982* [תשמ"ב] (1976) 214 עמודים.
 עברית שירה טמיר. מדע בדיוני איורים
מד"ב

Niven, Larry / **A Worlds Out of Time**

ניבן, לארי / **טבעת העשן** "כתר" 1989 (1987) 255 עמודים.
 עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני
מד"ב המשך ל"עצי האינטגרלים".

Niven, Larry / **The Smoke Ring**

ניבן, לארי / **כוכב ניוטרון** "כתר" 1982 (1968) 240 עמודים.
 עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני
מד"ב ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 37 : 54 יבשם עזגד.

Niven, Larry / **Neuron Star**

ניבן, לארי / **מגונן** "כתר" 1983 (1972) 193 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 39 : 42 אסנת הדר.

Niven, Larry / **Protector**

ניבן, לארי / **מהנדסי הטבעת** "כתר" 1987 (1980) 272 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**
הספר הופיע בהמשכים בפנטסיה 2000 גיליונות 39-44 1984.

Niven, Larry / **The Ringworld Engineers**

ניבן, לארי / **מתנה מכדור-הארץ** "כתר" 1990 (1968) 199 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**

Niven, Larry / **A Gift from Earth**

ניבן, לארי / **עולם טבעת** "היפריון" 1983 (1970) 310 עמודים.
מאנגלית עמנואל לוטם. מועדון קוראי מעריב: מדע בדיוני **מד"ב**
זוכה פרס הוגו 1971. זוכה פרס נבולה 1970. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 39 : 42.

Niven, Larry / **Ringworld**

ניבן, לארי / **עולם של פטאבים** "זמורה ביתן" 1986 [תשמ"ז] (1966) 176 עמודים.
מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**

Niven, Larry / **World of Ptavvs**

ניבן, לארי / **עצי האינטגרלים** "כתר" 1989 (1984) 209 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**
ההמשך: "טבעת העשן". ביקורת: הארץ 3.11.1989 : 8 יבשם עזגד.

Niven, Larry / **The Integral Tree**

ניבן, לארי; פורנל, ג'רי / **הקיסם בעינו של אלוהים** "זמורה ביתן" 1987 [תשמ"ז] (1974) 546 עמודים.
מאנגלית אריה בובר. מדע בדיוני **מד"ב**

Niven, Larry ; Pournelle, Jerry / **The Mote in God's Eye**

ניבן, לארי; פורנל, ג'רי / **מדרך רגל** "כתר" 1988 (1985) 569 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**

Niven, Larry ; Pournelle, Jerry / **Footfall**

ניבן, לארי; פורנל, ג'רי / **פטיש השטן** "לדורי" 1981 (1977) 616 עמודים.
שלומית קדם. **מד"ב**

Niven, Larry ; Pournelle, Jerry / **Lucifer's Hammer**

ניילס, דאגלס / **מונשיי 1 - מסע האופל באיי מונשיי** "מיצוב" 1991 408 עמודים.
תרגום איטה ישראל. פנטסיה - מונשיי איורים, מפות **פנטסיה**
ממלכות נשכחות; גרפיקה - מיכל בן-יוסף.

ללא מצוין בכרך / **The Moonshea Trilogy**

ניילס, דאגלס / **מונשיי 2 - מכשפי האופל** "מיצוב" 1991 (1985) 366 עמודים.
תרגום איטה ישראל. פנטסיה - מונשיי איורים, מפות **פנטסיה**
ממלכות נשכחות; גרפיקה - מיכל בן-יוסף.

ללא מצוין בכרך / **The Moonshea Trilogy - Black Wizards**

ניילס, דאגלס / **מונשיי 3 - באר האופל** "מיצוב" 1991 (1989) 270 עמודים.
תרגום איטה ישראל. פנטסיה - מונשיי איורים, מפות **פנטסיה**
ממלכות נשכחות; גרפיקה - מיכל בן-יוסף.

ללא מצוין בכרך / **The Moonshea Trilogy - Darkwell**

נלסון, דיק / **המות קורא לך בני** "אש" 1968 161 עמודים.
תרגום מאנגלית מרדכי רכשטפר. ספרית מדע דמיוני
הסיפור הוא למעשה מאת פול אנדרסון.

/

נלסון, דיק / **תעלומת בן האלמוות "אש"**
ספרית מדע דמיוני
הסיפור הוא למעשה מאת קליפורד סימאק.

/

נסביט, אדית / **הטירה הקסומה** 1960 (1907)
בועז עברון.

ילדים

3 ילדים מוצאים טבעת קסמים בטירה קדומה ונהפכים לרואים ובלתי נראים.

Nesbit, Edith / **The Enchanted Castle**

נסביט, אדית / **הטירה הקסומה** "זמורה (מחברות לספרות)" 1989 (1907) 302 עמודים.
בועז עברון.

ילדים

הוצאה מחודשת של התרגום משנת 1960.

Nesbit, Edith / **The Enchanted Castle**

נסביט, אדית / **הקמע** "זמורה, ביתן, מודן" 1979* [תשל"ט] (1906) 247 עמודים.

ילדים

מאנגלית נ. מריון. מרגנית- ספרי מופת לילדים ולנוער איורים: ה.ר. מילאר

"מסע הרפתקאות קסום אל מקומות וזמנים בעבר"

Nesbit, Edith / **The Story of the Amulet**

נסביט, אדית / **חמישה ילדים והזהו** "מ. מזרחי" 1974* [תשל"ד] (1902) 224 עמודים.

ילדים

תרגום מאנגלית אוריאל אופק. סיפור לבני הנעורים צייר ר.ה. מילר

ילדים פוגשים פית-חולות, הממלאת את משאלות ליבם.

Nesbit, Edith / **Five Children and It**

סגן, קרל / **מגע** "מסדה" 1986 (1985) 262 עמודים.
תרגומו מאנגלית מיכאל תמרי; שלי תמרי. רומן בדיוני

מד"ב

Sagan, Carl / **Contact**

סגן, קרל / **קונטקט** "מודן" 1997 (1985) 264 עמודים.

סרט. מד"ב

מיכאל תמרי; שלי תמרי.

על הכריכה תמונה מהסרט. "הספר הופיע לראשונה בהוצאת מסדה תחת השם "מגע". " ביקורת: הארץ ספרים
19.11.1997 : 11 יבשם עזגד; ידיעות אחרונות תרבות ספרות אמנות 31.10.1997 : 28 יהודית אוריין.

Sagan, Carl / **Contact**

סוהל, ג'רי / **תעלומת הזמן האבוד** "מצפן" (1957)

Sohl, Jerry / **The Time Dissolver**

סול, ג'ון / **אש גיהנום** 1987 (1986) 344 עמודים.
מאנגלית קורינה שואף-קציר.

Saul, John / **Hell fire**

סול, ג'ון / **תוכנית ילדי החלל** "כנרת" 1984 (1982) 270 עמודים.
מאנגלית נורית גבעתי.

Saul, John / **The God Project**

סטבלפורד, בריאן / **סחף שלווה** "זמורה ביתן" 1987 (1972) 197 עמודים.
מד"ב אמיר חירם.

Stableford, Brian M. / **Halcyon Drift**

סטוקר, בראם / **דרקולה** "אלישר" 1984 396 עמודים.
פרוטו עברית איריס ברעם. איורים

Stoker, Bram / **Dracula**

סטיבנסון, ניל / **תור היהלום** "אופוס" 1998 (1996) 497 עמודים.
מד"ב אבישי בידני.

זוכה פרס הוגו 1996. ביקורת: מעריב ספרות וספרים 24.7.1998 : 29 אורן רהט. כתבה על התרגום: המימד
העשירי 1, יוני 1996: 13-14; המימד העשירי 4, אוקטובר 1997 : 24-25 אבישי בידני.

Stephenson, Neal / **The Diamond Age**

סטיבנסון, רוברט לואיס / **ד"ר ג'קיל ומר היד. ספור "יהושע צ'צ'יק"** 1950 (1886) 121 עמודים.
מאנגלית יהושע צ'צ'יק. לבני הנעורים תמו'
מנוקד. 1965 - מהדורה קודמת ק"ס כ"ג 177.

Stevenson, Robert Louis / **The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde**

סטיבנסון, רוברט לואיס / **ד"ר ג'קיל ומר הייד** "מסדה" 1968 (1886) 34 עמודים.
עברית י. לבנון. רומן השבוע
פרוטו

Stevenson, Robert Louis / **Strange case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde**

סטיבנסון, רוברט לואיס / **ד"ר ג'קיל ומר הייד** "כתר" 1977 (1886) 102 עמודים.
עטרה אופק.
פרוטו

Stevenson, Robert Louis / **Strange case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde**

סטיבנסון, רוברט לואיס / **ד"ר ג'קיל ומר הייד וסיפורי איי הדרום** "אור עם" 1984 (1886) 164 עמודים.
טלה בר.
פרוטו

Stevenson, Robert Louis / **Strange case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde**

סטיבנסון, שון / **מקום המתים** "אופוס" 1999 192 עמודים.
פנטסיה

/

סטיל, אדיסון / **באק רוג'רס במאה ה-25** "קוסמוס" 1979 (1979) 154 עמודים.
עברית ד. קול. תמונות
טלוויזיה
על פי התסריט של גלן לרסון ולסלי סטיבנס.

/

סטיבנסון, אנדריו מ. / **המחסום השמימי** "רבמכר" 1981 [תשמ"א] (1977) 222 עמודים.
מאנגלית ישעיהו לויט. מדע בדיוני, פנטסיה

Stephenson, Andrew M. / **Nightwatch**

סטנרד, רסל / **המרחב והזמן של הדוד אלברט** "עם עובד" 1991 [תשנ"א] (1989) 96 עמודים.
תרגום מאנגלית עמואל לוטם. ספרית דן חסכן; לילדים
ילדים
ביקורת: הארץ 7.6.1991 : 9 בתיה גור.

Stannard, Russell / **The Time and Space of Uncle Albert**

סטרג'ן, תיאודור / **על-אדם** "עם עובד" 1978 [תשל"ט] (1953) 208 עמודים.
תרגום מאנגלית אריה חשביה. מדע בדיוני
מד"ב
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 6 : 30 ורדי בן-יעקב.

Sturgeon, Theodore / **More Than Human**

סטרייבר, ויטלי / **איש הזאב** "אלישר" 1983 (1978) 217 עמודים.
עברית אפרת שווילי.
מאת: שטרייבר, ויטלי.

Strieber, Whitley / **The Wolfen**

סטרייבר, ויטלי / **האורחים, סיפור אמיתי** "מטר" 1988 200 עמודים.
מאנגלית איציק בכר.

Strieber, Whitley / **Cummunion**

סטרייבר, ויטלי; קונטקה, ג'יימס ו. / **יום מלחמה** "מועדון קוראי מעריב" 1985 (1984) 382 עמודים.
מאנגלית יוסף אשכול.

Strieber, Whitley ; Kunetka, James W. / **Warday**

סטרלינג, ברוס / **איים ברשת** "כתר" 1993 (1988) 339 עמודים.
עברית עמואל לוטם. מדע בדיוני
סייברפאנק

Sterling, Bruce / **Islands in the Net**

סטרלינג, ברוס / **להט קדוש** "אופוס" 1997 (1996) 351 עמודים.
זיו מכנס.
סייברפאנק
ביקורת: מעריב ספרות וספרים 24.7.1998 : 29 אורן רהט.

Sterling, Bruce / **Holy Fire**

סטרלינג, ברוס / **לחיות בפנים** "רובמכר" 1980 [תש"ם] (1977) 190 עמודים.
מאנגלית ישעיהו לויט. מדע בדיוני, פנטסיה **מד"ב**

Sterling, Bruce / **Involution Ocean**

סטרלינג, ברוס, עורך / **משקפי שמש כסופים: אנתולוגיה פאנקיברנטית** "כתר" 1994 (1986) 254 עמודים.
עמנואל לוטם. **סיפורים. סייברפאנק**
ביקורת: מעריב ספרות ואמנות 28.10.1994 : 39 מרי רייזל.

Sterling, Bruce / **Mirrorshades - The Cyberpunk Anthology**

סטרן, רוג'ר / **מותו וחיויו של סופרמן** "עם עובד" 1994 (1994) 513 עמודים.
ליאור רותם. **מד"ב**
ביקורת: הארץ ספרים 30.8.1995 יבשם עזגד.

Stern, Roger / **The Death and Life of Superman**

סיגל, רוברט / **הקרח בקצה העולם** "אופוס" 1997 (1994) 238 עמודים.
בועז וייס.

Siegel, Robert / **The Ice at the End of the World**

סילברברג, רוברט / **גלגמש המלך** "עם עובד" 1990 (1984) 308 עמודים.
אריה חשביה. מדע בדיוני **מד"ב**

Silverberg, Robert / **Gilgamesh the King**

סילברברג, רוברט / **האביב החדש** "עם עובד" 1992 (1990) 502 עמודים.
ירדנה גבתי. **מד"ב**

Silverberg, Robert / **The New Springtime**

סילברברג, רוברט / **האיש במבוך** "זמורה, ביתן, מודן" *1979 [תשל"ט] (1969) 214 עמודים.
מאנגלית שלמה גונן. מדע בדיוני; מועדון קוראי מעריב **מד"ב**
ביקורת: מעריב ספרות אמנות 21.3.1980 : 39-40 הנרי אונגר; ידיעות אחרונות, המוסף לספרות
28.12.1979 אורציון ברטנא.

Silverberg, Robert / **The Man in the Maze**

סילברברג, רוברט / **הגזע האבוד של המאדים** "לדורי" *1982 [תשמ"ב] (1960) 117 עמודים.
עברית איזבלה פולץ. מדע בדיוני איורים: לאונרד קסלר **מד"ב**

Silverberg, Robert / **Lost Race of Mars**

סילברברג, רוברט / **חגיגת דיוניסוס** "רמדור" 1980 (1975) 274 עמודים.
עברית שלמה גונן. מדע בדיוני **סיפורים. מד"ב**
חמישה סיפורים. פורמט גדול, כריכה רכה עם טקסטורה. גם ק"ס נ"ט 4698.

Silverberg, Robert / **The Feast of St. Dionysus**

סילברברג, רוברט / **טום המשוגע** "עם עובד" 1987 [תשמ"ז] (1985) 333 עמודים.
תרגום מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**

Silverberg, Robert / **Tom O'Bedlam**

סילברברג, רוברט / **כוכב הצוענים** "עם עובד" 1989 [תש"ן] (1986) 472 עמודים.
תרגום מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**
ביקורת: ידיעות אחרונות 7.9.1990 : 22 מרים קוז.

Silverberg, Robert / **Star of Gypsies**

סילברברג, רוברט / **כנפי לילה** "עם עובד" 1977 [תשל"ז] (1968) 183 עמודים.
תרגום מאנגלית יוסף כרוסט. מדע בדיוני **מד"ב**

Silverberg, Robert / **Nightwings**

סילברברג, רוברט / **כתום החורף** "עם עובד" *1991 [תשנ"א] (1988) 509 עמודים.
תרגום מאנגלית דורית לנדס. מדע בדיוני **מד"ב**

Silverberg, Robert / **At Winter's End**

סילברברג, רוברט / **למות מבפנים** "ש. פרידמן" 1981 (1972) 176 עמודים.
מאנגלית שרונה עדיני. רומן בדיוני

מד"ב

Silverberg, Robert / **Dying Inside**

סילברברג, רוברט / **מאג'יפור - מסע להררי מאג'יפור** "עם עובד" 1997 (1996) 174 עמודים.
יובל בן ענת.

מד"ב

Silverberg, Robert / **Majipoor**

סילברברג, רוברט / **מאג'יפור - קוסמי מאג'יפור** "עם עובד" 1998 (1995) 506 עמודים.
גיא בן משה.

מד"ב

Silverberg, Robert / **Majipoor**

סילברברג, רוברט / **נתיב ההתנגשות** "רמדור" 1980 (1961) 210 עמודים.
עברית שלמה גונן.

מד"ב

פורמט גדול. כריכה רכה עם טקסטורה. השער יוצא דופן להוצאה לאור - איור מופשט המזכיר כוכב לכת
ושמש על כולו, במקום תמונה חלקית קונקרטי. גם ק"ס נ"ט 4698

Silverberg, Robert / **Collision Course**

סילברברג, רוברט / **ספר הגולגולות** "לדורי" 1981 [תש"ם] (1971) 194 עמודים.
עברית נגה ברוקס. מדע בדיוני

מד"ב

Silverberg, Robert / **The Book of Skulls**

סילברברג, רוברט / **על פני מיליארד שנה** "זמורה ביתן" 1983 [תשמ"ג] (1969) 167 עמודים.
מאנגלית ישעיהו לויט. מדע בדיוני

מד"ב

ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 40 : 13 דורית וינשטיין.

Silverberg, Robert / **Across a Billion Years**

סילברברג, רוברט / **עת תמורות** "ספרית מעריב" 1981 (1971) 210 עמודים.
עברית יוסף כרוסט. מועמעותון קוראי מעריב; מדע בדיוני. עורך הסדרה אריה ניר
זוכה פרס נבולה 1971. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 26 : 19-20 יוחנן נאגל.

מד"ב

Silverberg, Robert / **A Time of Changes**

סילברברג, רוברט / **שמים לוהטים בחצות** "עם עובד" 1995 (1994) 352 עמודים.
ירדנה גבתי.

מד"ב

Silverberg, Robert / **Hot Sky at Midnight**

סילברברג, רוברט / **תחנת הוקסביל** "כתר" 1980 (1968) 153 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני; עורך הסדרה עדי צמח

מד"ב

Silverberg, Robert / **Hawksbill Station**

סילברברג, רוברט, עורך / **מבחר הסיפורת הבדיונית א-ב** "עם עובד" 1981 (1970)
תרגום מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

סיפורים

646 עמודים בשני כרכים. ביקורת: משא, המוסף הספרותי של דבר 31.7.1981 : 18 אורציון ברטנא; פנטסיה
2000 גיליון 20 : 60 אהרון האופטמן.

Silverberg, Robert, ed. / **The Science Fiction Hall of Fame**

* ספרים נוספים שכתב רוברט סילברברג במשותף עם אייזק אסימוב מופיעים תחת שמו של אסימוב.

סימאק, קליפורד ד. / **העולם שהיה לבית עלמין** "רמדור" 1980 (1980) 167 עמודים.
עברית שלמה גונן. סדרת מדע בדיוני

מד"ב

Simak, Clifford D. / **Cemetery Ward**

סימאק, קליפורד ד. / **כוכב הלכת של שייקספיר** "כתר" 1983 (1976) 147 עמודים.
עברית דפנה לוי. מדע בדיוני

מד"ב

ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 36 : 36 ד. בר-און.

Simak, Clifford D. / **Shakespeare's Planet**

סימאק, קליפורד ד. / עיר "עם עובד" 1978 [תשל"ז] (1952) 234 עמודים.

מד"ב

תירגם מאנגלית יוסף עוזיאל. מדע בדיוני
ביקורת: מעריב 22.7.1977 : 39-40 ראובן ביברניג; משא, המוסף הספרותי של דבר 15.4.1977 אורצין
ברתנא.

Simak, Clifford D. / **City**

סימאק, קליפורד ד. / **תחנת דרכים** "לדורי" 1980* [תש"מ] (1963) 189 עמודים.

מד"ב

עברית אורלי דינצמן. מדע בדיוני
זוכה פרס הוגו 1964. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 20 : 65 יוחנן נאגל.

Simak, Clifford D. / **Way Station**

סימונס, דן / **היפריון** "אופוס" 1999 (1989)

יעל סלע.

זוכה פרס הוגו 1990.

Simmons, Dan / **Hyperion**

סלבטורה ר. א. / **האלף האפל 1 - מולדת** "מיצוב" 1993 (1990) 330 עמודים.

פנטסיה

מתרגם לא מצוין בכרך. פנטסיה - האלף האפל

Salvatore, R. A. / **Dark Elf Trilogy - Homeland**

סלבטורה ר. א. / **האלף האפל 2 - גלות** "מיצוב" 1993 (1990) 298 עמודים.

פנטסיה

בועז וייס. פנטסיה - האלף האפל

Salvatore, R. A. / **Dark Elf Trilogy - Exile**

סלבטורה ר. א. / **האלף האפל 3 - שהות** "מיצוב" 1994 (1991) 307 עמודים.

פנטסיה

בועז וייס. פנטסיה - האלף האפל

Salvatore, R. A. / **Dark Elf Trilogy - Sojourn**

סלדק, ג'ון / **טיק-טוק** "עם עובד" 1987 [תשמ"ז] (1983) 192 עמודים.

מד"ב

תרגמו מאנגלית מיכאל תמרי; נויה שגב. מדע בדיוני

Sladek, John / **Tik-Tok**

סמית, דודי / **תעלומת הכלבים המעופפים** "עם עובד" 1969 (1966) 124 עמודים.

ילדים

חנוך ברטוב.

גיבורי "101 דלמטים" יוצאים לגלות מדוע תקפה תרדמה פתאומית את אנגליה.

Smith, Dodie / **The Starlight Barking**

סמית, שרווד / **רן יוצאת למסע הצלה** "אופוס" 1996 (1990) 247 עמודים.

פנטסיה

אהובה גסנר; מאיר שלה. פנטסיה

Smith, Sherwood / **Wren to the Rescue**

סמית, שרווד / **מסעה של רן** "אופוס" 1997 (1993) 241 עמודים.

פנטסיה

אהובה גסנר; מאיר שלה. פנטסיה

Smith, Sherwood / **Wren Quest**

סמית, קורדוויינר / **כוכב ושמו שאול** "עם עובד" 1981 [תשמ"א] (1975) 398 עמודים.

סיפורים. מד"ב

תירגם מאנגלית עמי שמיר. מדע בדיוני; סיפורים

מבחר של 12 סיפורים, עם דברי מבוא על המחבר ויצירתו.

Smith, Cordwainer /

סמית, קורדוויינר / **נורסטריליה** "עם עובד" 1986 [תשמ"ו] (1975) 288 עמודים.

מד"ב

תירגם מאנגלית מיכאל תמרי. מדע בדיוני

Smith, Cordwainer / **Norstrilia**

פאנשין, אלכסיי / **טקסי בגרות** "עם עובד" 1983 (1968) 254 עמודים.

מד"ב

נויה תג'ר.

זוכה פרס נבולה 1968. ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 39 : 42.

Panshin, Alexei / **Rite of Passage**

פארן, מייק / **המאחז האחרון של בוקרי הדנ"א** "מעריב" 1994 (1989) 317 עמודים.
דוד חנוך.

ביקורת: הארץ ספרים 28.12.1994 : 7 דורית לויטה.

Farren, Mick / **The Last Stand of the DNA Cowboys**

פו, אדגר אלן / **מעשה הרצח ברחוב מורג ועוד סיפורים** "מחברות לספרות" 1965
סיפורים. פרוטו אהרון אמיר.

Poe, Edgar Allen /

פו, אדגר אלן / **סיפורי מתח ופנטזיה** "לדורי" 1967 230 עמודים.
תורגם לעברית על-ידי צבי ישיב, עליזה נצר, ש. משה, אברהם לואיס. ספריית "סוניה" עיטורים: ויליאם שארפ
סיפורים. פרוטו

Poe, Edgar Allen / **Tales of Mystery and Imagination**

פול, פרדריק / **ג'ם** "ספרית מעריב" 1981 (1979) 296 עמודים.
מאנגלית עמוס רגב. מועדון קוראי מעריב; מדע בדיוני

Pohl, Frederik / **Jem**

פול, פרדריק / **יותר מאדם** "עם עובד" 1996 (1976) 263 עמודים.
תרגם מאנגלית מיכאל תמרי.
ביקורת: ידיעות אחרונות תרבות ספרות אמנות 20.9.1996 : 29-30 שלי יחימוביץ': "באמת אין שום הגיון
בלשוב ולקרא את הספר, בוודאי לא לתרגם אותו. יש כל-כך הרבה סיינס-פיקשן חדש ועדכני ונועז וקריא, למה
להצטופף שוב בשנות השבעים?"

Pohl, Frederik / **Man Plus**

פול, פרדריק / **שער** "עם עובד" 1979 [תש"ם] (1977) 301 עמודים.
תירגם מאנגלית עמואל לוטם. מדע בדיוני
זוכה פרס הוגו 1978. זוכה פרס נבולה 1977. חלק ראשון בטרילוגיה + סף אירוע, מפגש היצי. ביקורת: הארץ
8.2.1980 : 18-19 דורית לויטה.

Pohl, Frederik / **Gateway**

פול, פרדריק / **סף האירוע** "עם עובד" 1982 [תשמ"ב] (1980) 296 עמודים.
תירגם מאנגלית עמואל לוטם. מדע בדיוני
חלק שני בטרילוגיה + שער, מפגש היצי.

Pohl, Frederik / **Beyond the Blue Event Horizon**

פול, פרדריק / **מפגש היצי** "עם עובד" 1987 [תשמ"ז] (1984) 317 עמודים.
תירגם מאנגלית עמואל לוטם. סדרת מדע בדיוני
חלק שלישי בטרילוגיה + סף אירוע, שער.

Pohl, Frederik / **Hechee Rendevous**

פול, פרדריק / **קיבורג** "זמורה, ביתן, מודן" 1980 [תש"ם] (1976) 215 עמודים.
מאנגלית יעקב שקד. ספרית מעריב; מועדון קוראי מעריב
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 20 : 63 יוחנן נאגל.

Pohl, Frederik / **Man Plus**

פול, פרדריק; קורנבלוט, ס.מ. / **זאב זאב** "עם עובד" *1980 [תש"ם] (1959) 190 עמודים.
תירגם מאנגלית יקותיאל שנייבאום. מדע בדיוני
ביקורת: ידיעות אחרונות, המוסף לספרות 29.8.1980 אורציון ברתנא.

Pohl, Frederik ; Kornbluth, Cyril M. / **Wolfbane**

פול, פרדריק; קורנבלוט, ס.מ. / **סוחר החלל** "מסדה" 1978 (1952) 162 עמודים.
עברית עמוס גפן. סדרה למדע בדיוני בעריכת עמוס גפן
Pohl, Frederik ; Kornbluth, Cyril M. / **The Space Merchants**

פולמן, פיליפ / **יסודות האופל - אורות צפוניים** "אופוס" 1997 293 עמודים.
בועז וייס.

/

פוסטר, אלן דין / **החור השחור** "זמורה, ביתן, מודן" 1981 [תשמ"א] (1979) 208 עמודים.
מאנגלית שלמה גזן. ספרי ארז - ספרי מבט
Foster, Allen Dean

Foster, Alan Dean / **The Black Hole**

פוסטר, אלן דין / **הנוסע השמיני** "רבמכר" 1979 (1979) 167 עמודים.
מאנגלית ישעיהו לויט. ספרית מעריב
לפי הסרט.

Foster, Alan Dean / **Alien**

פורוורד, רוברט ל. / **מעוף השפירית** "כתר" 1987 (1984) 258 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני
מד"ב

Forward, Robert L / **The Flight of the Dragonfly**

* פורנל, ג'רי < ניבן, לארי; פורנל, ג'רי

פורת, אלן / **שישיית המפגשים 5 - פלדה ואבן** "מיצוב" 1993 (1992) 244 עמודים.
חוה כפרי. פנטסיה - רומח הדרקון איורים: ואלרי ואלוסק
פנטסיה

Porath, Ellen / **Dragonlance Saga Meetings Sextet - Steel and Stone**

פיורי, מגי / **חפצי הכוח 1 - אוריאן** "אופוס" 1997 608 עמודים.
פנטסיה - חפצי הכוח
פנטסיה

/

פיורי, מגי / **חפצי הכוח 2 - נבל הרוחות** "אופוס" 1997 361 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - חפצי הכוח
פנטסיה

/

פיורי, מגי / **חפצי הכוח 3 - חרב הלהבה** "אופוס" 1999 360 עמודים.
אילה שלו. פנטסיה - חפצי הכוח
פנטסיה

/

פיצג'רלד, דירק / **אוצרות בחלל** "רמדור" 1963 161 עמודים.
רומן מדע-דיוני

/

פלד, עודד (עורך) / **מודל ראשון; סיפורי מדע בדיוני** "הקיבוץ המאוחד" 1981* [תשמ"א] 154 עמודים.
ליקט ותרגם מאנגלית עודד פלד.
קובץ של 9 סיפורים שנכתבו מסוף שנות ה-30 ועד ימינו.
סיפורים

/

פלימינג, איאן / **צ'יטי צ'יטי בנג - מכונית הפלא** "רמדור" 1966 (1963)
פ. דן (פנחס דנציגר).
ילדים

4 כרכים: "מכונית הפלא", "ואוצר השודדים", "והחוטפים". כ-50 עמודים כ"א

Fleming, Ian / **Chitty-Chitty-Bang-Bang**

פראצ'ט, טרי / **אור מופלא** "כנרת" 1995 (1986) 252 עמודים.
נורית שרעבי. עולם הדיסק
פנטסיה

Pratchett, Terry / **The Light Fantastic**

פראצ'ט, טרי / **אחיות הגורל** "כנרת" 1997 (1988) 298 עמודים.
נורית שרעבי. עולם הדיסק
פנטסיה

Pratchett, Terry / **Wyrd Sisters**

פראצ'ט, טרי / **אנשי השטיח** "אופוס" 1994 (1992;1971) 175 עמודים.
אבנר גפני.
פנטסיה

Pratchett, Terry / **The Carpet People**

פראצ'ט, טרי / **מעשי קסמים** "כנרת" 1997 (1988) 300 עמודים.
ורד שושמן. עולם הדיסק
פנטסיה

Pratchett, Terry / **Sourcery**

פראצ'ט, טרי / **ננסי הכנפיים** "אופוס" 1993 (1990) 143 עמודים.
פנטסיה אבנר גפני.

Pratchett, Terry / **Wings**

פראצ'ט, טרי / **ננסי המכרות** "אופוס" 1993 (1990) 125 עמודים.
פנטסיה אבנר גפני.

Pratchett, Terry / **Diggers**

פראצ'ט, טרי / **ננסי המשאית** "אופוס" 1992 (1989) 129 עמודים.
פנטסיה אבנר גפני.

Pratchett, Terry / **Truckers**

פראצ'ט, טרי / **פולחני כסף** "כנרת" 1996 254 עמודים.
 נורית שרעבי. עולם הדיסק
 ביקורת: הארץ ספרים 18.12.1996 : 8 רונית פוריאן.

Pratchett, Terry /

פראצ'ט, טרי / **פירמידות** "כנרת" 1998 (1989) 315 עמודים.
פנטסיה אורית קפלן. עולם הדיסק

Pratchett, Terry / **Pyramids**

פראצ'ט, טרי / **צבע הכסף** "כנרת" 1992 (1983) 264 עמודים.
פנטסיה מאנגלית איה בר. עולם הדיסק; רומן בדיוני

Pratchett, Terry / **The Colour of Magic**

פראצ'ט, טרי / **שומרים! שומרים!** "כנרת" 1998 (1989) 335 עמודים.
פנטסיה מאנגלית שלומית הנדלסמן. עולם הדיסק

Pratchett, Terry / **Guards! Guards!**

פראצ'ט, טרי / **תרועת מוות** "כנרת" 1996 297 עמודים.
פנטסיה נורית שרעבי. עולם הדיסק
 ביקורת: הארץ ספרים 18.12.1996 : 8 רונית פוריאן.

Pratchett, Terry /

פראצ'ט, טרי; גימן, גיל / **בשורות טובות** "אופוס" 1993 (1990) 338 עמודים.
 בועז וייס.

Pratchett, Terry; Gaiman, Neil / **Good Omens**

פריסט, כריסטופר / **החלום בטירת מיידן** "זמורה ביתן" 1986 (1977) 214 עמודים.
 עמנואל לוטם.

Priest, Christopher / **A Dream of Wessex**

פריסט, כריסטופר / **מכונת החלל** "זמורה ביתן" 1983* [תשמ"ג] (1976) 286 עמודים.
מד"ב מאנגלית ישעיהו לויט.
 ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 41 : 42-43 אסנת הדר.

Priest, Christopher / **The Space Machine**

פריסט, כריסטופר / **עולם הפוך** "זמורה, ביתן, מודן" 1980 [תשמ"ב] (1974) 273 עמודים.
מד"ב מאנגלית יורם שרת. ספרית מעריב; מועדון קוראי מעריב איורים
 ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 20 : 63 יוחנן נאגל.

Priest, Christopher / **The Inverted World**

פרמן, אדוארד, עורך / **מדע בדיוני ופנטסיה** "לדורי" 1980* [תשמ"ב] 210 עמודים.
סיפורים

Ferman, Edward L. /

פרמר, פיליפ חוזה / **בורא העולמות** "עם עובד" 1980 [תשמ"א] (1965) 191 עמודים.
מד"ב תרגמה מאנגלית נויה תג'ר. מדע בדיוני

Farmer, Philip Jose / **The Maker of Universes**

פרמר, פיליפ חוזה / **יקום פרטי** "עם עובד" 1982 [תשמ"ב] (1968) 216 עמודים.
תרגום מאנגלית עמי שמיר. מדע בדיוני

Farmer, Philip Jose / **A Private Cosmos**

פרמר, פיליפ חוזה / **לך אל גופותיך הפזורים** "לדורי" *1981 [תשמ"א] (1971) 205 עמודים.
עברית שלומית קדם. מדע בדיוני
זוכה פרס הוגו 1972.

Farmer, Philip Jose / **To Your Scattered Bodies Go**

פרמר, פיליפ חוזה / **נאהבים** "זמורה, ביתן, מודן" 1980 [תשמ"ם] (1961; 79) 189 עמודים.
מאנגלית אריאל כהן. ספרית מעריב; מועדון קוראי מעריב

Farmer, Philip Jose / **The Lovers**

פרמר, פיליפ חוזה / **עולמיום** "עם עובד" 1988 (1985) 304 עמודים.
תרגום מאנגלית מירה הלפרין. מדע בדיוני

Farmer, Philip Jose / **Dayworld**

פרמר, פיליפ חוזה / **שערי הבריאה** "עם עובד" 1981 [תשמ"א] (1966) 186 עמודים.
תרגום מאנגלית עמוס רגב. מדע בדיוני

Farmer, Philip Jose / **The Gates of Creation**

צ'אפק, קארל / **בית חרושת למוחלט** "ירון גולן" 1997 (1922) 152 עמודים.
מצ'כית הלנה שמואלי.
ביקורת: ידיעות אחרונות - תרבות ספרות אמנות 1998.7.8: 27 רן הכהן.

Capek, Karel / **Tovarna na absolutno**

צ'אפק, קארל / **האיש שידע לעופף** "דביר" *1977 [תשל"ז] 164 עמודים.
תרגום דב קוסטלר. ספריית גביש

Capek, Karel /

צ'אפק, קארל / **המלחמה בסלמנדרות** "זמורה ביתן" 1991 [תשנ"א] (1936) 223 עמודים.
מצ'כית אפרים פרויד. רומן

Capek, Karel / **Valka s mloky**

צ'וקר, ג'ק ל. / **האלים הרוקדים 1 - נהר האלים הרוקדים** "אסטרולוג" 1997 (1984)
טובה שגיא. האלים הרוקדים

Chalker, Jack L. / **The river of the Dancing Gods**

צ'וקר, ג'ק ל. / **האלים הרוקדים 2 - שדי האלים הרוקדים** "אסטרולוג" 1997 (1984) 285 עמודים.
טובה שגיא. האלים הרוקדים

Chalker, Jack L. / **Demons of the Dancing Gods**

צ'וקר, ג'ק ל. / **האלים הרוקדים 3 - נקמת האלים הרוקדים** "אסטרולוג" (1985)
האלים הרוקדים

Chalker, Jack L. / **Vengeance of the Dancing Gods**

צ'וקר, ג'ק ל. / **האלים הרוקדים 4 - שירת האלים הרוקדים** "אסטרולוג" 1998 (1990) 288 עמודים.
ענת סלמן. האלים הרוקדים
תרגום: ענת סילמן.

Chalker, Jack L. / **The Song of the Dancing Gods**

צ'וקר, ג'ק ל. / **טבעות האדונים 1 - אדוני החשיכה** "אסטרולוג" 1997 (1986) 304 עמודים.
מאירה שגב. טבעות האדונים

Chalker, Jack L. / **Rings of the Master - Lords of the Middle Dark**

צ'וקר, ג'ק ל. / **טבעות האדונים 2 - שודדי הרעם** "אסטרולוג" 1997 (1987) 224 עמודים.
מאירה שגב; אסנת בן ארי. טבעות האדונים

Chalker, Jack L. / **Rings of the Master - Pirates of Thunder**

צ'וקר, ג'ק ל. / **טבעות האדונים 3 - לוחמי הסערה** "אסטרונום" 1998 (1987) 240 עמודים.
פנטסיה אסנת בן ארי. טבעות האדונים

Chalker, Jack L. / **Rings of the Master**

צ'וקר, ג'ק ל. / **נעילה** "עם עובד" 1981 [תשמ"ב] (1978) 191 עמודים.
תירגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

בסדרת עם עובד נקרא "צ'וקר, ג'ק". ביקורת: מעריב ספרות 9.9.1988: 2 אורציון ברטנא.

Chalker, Jack L. / **The Web of the Chosen**

צ'וקר, ג'ק ל. / **עולם הבאר - גולים בעולם הבאר** "עם עובד" 1996 (1978) 341 עמודים.
ירדנה גבתי. עולם הבאר
בסדרת עם עובד נקרא "צ'וקר, ג'ק"

Chalker, Jack L. / **Exiles at the Well of Souls**

צ'וקר, ג'ק ל. / **עולם הבאר - חצות בבאר הנשמות** "עם עובד" 1995 (1977) 384 עמודים.
ירדנה גבתי. עולם הבאר
בסדרת עם עובד נקרא "צ'וקר, ג'ק"

Chalker, Jack L. / **Midnight at the Well of Souls**

צ'וקר, ג'ק ל. / **רוחות משתנות 1 - כאשר הרוח נושבת** "אסטרונום" 1998 (1987) 367 עמודים.
אורלי אגרנט. רוחות משתנות

Chalker, Jack L. / **When the Changewinds Blow**

צ'וקר, ג'ק ל. / **רוחות משתנות 2 - רוכבי הרוחות המשתנות** "אסטרונום" 1998 (1988)
פנטסיה רוחות משתנות

Chalker, Jack L. / **Riders of the Winds**

צ'וקר, ג'ק ל. / **רוחות משתנות 3 - מלחמת הסערות** "אסטרונום" 1998 (1988) 368 עמודים.
פנטסיה רוחות משתנות

Chalker, Jack L. / **War of the Maelstrom**

צ'טוויין, גרייס / **גום מהר הרוחות** "כנרת" 1993 (1986) 308 עמודים.
פנטסיה יעל נמרודי. פנטסיה

Chetwin, Grace / **Gom on windy Mountain**

צ'ילסון, רוברט / **מלכי הכוכבים** "אלישר" 1982 (1975) 147 עמודים.
עברית א. כהנא. מדע בדיוני

Chilson, Robert / **The Star-Crowned Kings**

צ'פמן, אנדרו; אלן, מרטין / **מאבק הנסיכים 1: דרך הלוחם** "עם עובד" 1989 [תשמ"ט] (1986) 214 עמודים.
תירגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני. איורים

אתה הגיבור: משחק לאחד ולשניים. בקטלוג: Jackson, Steve; Livingstone, Ian.

ביקורת: הארץ 19.5.1989: 8 יבשם עזגד; ידיעות אחרונות המוסף לשבת 23.6.1989: 23 אמנון ז'קונט.

Chapman, Andrew; Allen, Martin / **Clash of the Princes**

צ'פמן, אנדרו; אלן, מרטין / **מאבק הנסיכים 2: דרך המכשף** "עם עובד" 1989 [תשמ"ט] (1986) 214 עמודים.
תירגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני. איורים

זה ומאבק הנסיכים 1: סטיב ג'קסון ואיאן ליבינגסטון מגישים. ביקורת: הארץ 19.5.1989: 8 יבשם עזגד;

ידיעות אחרונות המוסף לשבת 23.6.1989: 23 אמנון ז'קונט.

Chapman, Andrew; Allen, Martin / **Clash of the Princes**

צ'רי, קרולין ג'ניס / **הגאוה של שאנור** "זמורה ביתן" 1997 (1982) 241 עמודים.
עמנואל לוטם. מדע בדיוני. עורך הסדרה עמנואל לוטם

מאת: צ'רי, ק. ג. ביקורת: מעריב ספרות וספרים 24.10.1997: 31 אורן רהט.

Cherryh, C.J. / **The Pride of Chanur**

צ'רי, קרולין ג'ניס / **הסטייה** "אלישר" 1982 (1979) 165 עמודים.
עברית תמר שטרן. מדע בדיוני, 1

מאת: צ'רייה, ג.ו.

Cherryh, C.J. / **Hestia**

צ'רי, קרולין ג'ניס / **זמן כבד** "עם עובד" 1995 (1991) 376 עמודים.
מיכאל תמרי.
מאת: צ'רי, סי. ג'יי.

Cherryh, C.J. / **Heavy Time**

צ'רי, קרולין ג'ניס / **נוסע בלילה** "כתר" 1987 (1984) 163 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני

Cherryh, C.J. / **Voyager in Night**

צ'רי, קרולין ג'ניס / **תחנת פל** "כתר" 1986 (1981) 428 עמודים.
עברית עמנואל לוטם. מדע בדיוני. תרשימים
זוכה פרס הוגו 1982.

Cherryh, C.J. / **Downbelow Station**

קאדריי, ריצ'רד / **נגיף-עיר** "מעריב" 1994 (1988) 279 עמודים.
מאנגלית דוד חנוך.

Kadrey, Richard / **Metrophage**

קאר, פיליפ / **חקירה פילוסופית** "כתר" 1994 (1992) 298 עמודים.
יעל לוטן.

Kerr, Philip / **A Philosophical Investigation**

קארד, אורסון סקוט / **המשחק של אנדר** "אופוס" 1994 (1985) 308 עמודים.
בועז וייס. הסאגה של אנדר
זוכה פרס הוגו 1986. זוכה פרס נבולה 1985.

Card, Orson Scott / **Ender's Game**

קארד, אורסון סקוט / **קול למתים** "אופוס" 1994 (1986) 294 עמודים.
בועז וייס. הסאגה של אנדר
זוכה פרס הוגו 1987. זוכה פרס נבולה 1986.

Card, Orson Scott / **Ender's Game**

קארד, אורסון סקוט / **קסנוסייד** "אופוס" 1997 (1991) 478 עמודים.
בועז וייס. הסאגה של אנדר
ביקורת: מעריב ספרות וספרים 1998. 24.7 : 29 אורן רהט.

Card, Orson Scott / **Xenocide**

קארד, אורסון סקוט / **ילדי המחשבה** "אופוס" 1998 (1996) 309 עמודים.
תורגם והותאם למהדורה העברית אילה שלו. הסאגה של אנדר

Card, Orson Scott / **Children of the Mind**

קארד, אורסון סקוט / **תצפית עבר** "אופוס" 1999 336 עמודים.

Card, Orson Scott /

קגסווייל, תיאודור ר. ; ספנו, צ'רלס א' / **מסע בין כוכבים ד : ספוק, משיח!** "מעריב" 1995 (1976)
205 עמודים.

מאנגלית דוד חנוך. מסע בין כוכבים
נראה שנכתב במקור למבוגרים, אבל לפי הכריכה מיועד לילדים.

Cogswell Theodore R. ; Spano, Charles A. Jr. / **Spock, Messiah!**

קולינס, מייקל / **לטוס לירח ולמקומות אחרים** "ספרית פועלים" 1979* [תשל"ט] 172 עמודים.
תרגום שושנה שוורץ. סדרת נעורים

Collins, Michael / **Flying to the Moon and Other Strange Places**

קולינס, מקס אלן / **עולם המים** "שלגי" 1995 (195) 221 עמודים.
עברית מיכאל אביב.

Collins Max Allen / **Waterworld**

קונ דויל, ארתור / באטלנטידה האגדית 1952
ג. בן-חנה (גדליהו אמת).
פרוטו
גילוי אטלנטיס. יצא בהמשכים ב"משמר לילדים".

Doyle, Arthur Conan /

קונ דויל, ארתור / העולם שאבד "כתר" 1986 (1912) 187 עמודים.
פרוטו
גדעון טורי.

Doyle, Arthur Conan / **The Lost World**

קונץ, דין / ברק "ביתן" 1998 (1988) 358 עמודים.
גבי פלג.

Koontz, Dean R. / **Lightning**

קוצווינקל, ויליאם / אי-טי: חבר מכוכב אחר "ענבל" 1982 [תשמ"ד] (1982) 56 עמודים.
סרט. ילדים
תרגום ועבוד עטרה אופק. עם תמונות מהסרט
מבוסס על תסריט מאת מליסה מתיסון.

Kotzwinkle, William / **E.T. The Extra-Terrrestrial**

קוצווינקל, ויליאם / אי-טי. חבר מכוכב אחר "אור עם" 1983 [תשמ"ג] (1982) 257 עמודים.
סרט
מאנגלית שמשון ענבל.
על-פי התסריט של מליסה מאטיסון. מאת: קוטזווינקלה, ויליאם.

Kotzwinkle, William / **E.T. The Extra-Terrrestrial**

קוק, רובין / גונבי המוח "זמורה ביתן" 1983 [תשמ"ג] (1981) 223 עמודים.
גבולי
מאנגלית שלמה גונ. ספרי ארז
כנראה ספר אימה רפואי בסגנון קרייטון.

Cook, Robin / **Brain**

קורדי, מיכאל / גן הנס "אופוס" 1998 (1997) 332 עמודים.
אמיר שוסטר.

Cordy, Michael / **The Miracle Strain**

* קורנבלוט, ס.מ. < פול, פרדריק; קורנבלוט, ס.מ.

קידר, טריסי / נשמתה של מכונה חדשה "זמורה ביתן" 1985 [תשמ"ו] (1981) 240 עמודים.
מאנגלית עמנואל לוטם.

Kidder, Tracy / **The Soul of a New Machine**

קינג, סטיבן / אש זרה "מודן" 1996 354 עמודים.
חן סלע.

King, Stephen /

קינג, סטיבן / אש זרה "דומינו" 1982 354 עמודים.
צילה אלעזר.

King, Stephen /

קינג, סטיבן / בית כבדות לחיות שעשועים "מודן" 1986 (1983) 319 עמודים.
אימה?
סיפור מתח בדיוני
מאת: קינג, סטפן. זהו שמו של הספר, בעברית ובאנגלית, אין פה טעות כתיב.

King, Stephen / **Pet Sematary**

קינג, סטיבן / העמדה "מודן" 1995 (1978/1990) 1058 עמודים.
מד"ב
מיכאל אביב.

King, Stephen / **The Stand**

קינג, סטיבן / עיני הדרקון "מודן" (1984)
אימה?

King, Stephen / **The Eyes of the Dragon**

- קינג, סטפן; שטראוב, פיטר / **הקמיע** "מודן" 1985 (1984) 606 עמודים.
עברית מיכאל אביב. סיפור בדיוני
King, Stephen ; Straub, Peter / **The Talisman**
-
- קינג, רוברט ג'. / **רייבנלופט - לב חצות** "מיצוב" 1993 (1993) 290 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - רייבנלופט. רומח הדרקון
King, Robert J. / **Heart of Midnight**
-
- קינג, רוברט ג'. / **רייבנלופט - קרנבל הפחד** "מיצוב" 1994 (1993) 284 עמודים.
בועז וייס. פנטסיה - רייבנלופט. רומח הדרקון
בכרך אין שם לועזי של הכותב.
King, Robert J. / **Carnival of Fear**
-
- קירקהוף, מרי; ווינר, סטיב / **שישיית המפגשים 2 - תאוות נדודים** "מיצוב" 1992 (1991)
חוה כפרי. פנטסיה - רומח הדרקון איורים: ואלרי ואלוסק
Kirschhoff, Mary / **Dragonlance Saga Meetings Sextet - Wanderlust**
-
- קלאיד בוסקו / **נינטנדו: 1. צרה כפולה** "אופוס" 1992 105 עמודים.
תרגום אבנר גפני. לבני הנעורים איורים
"הרפתקאותיהם החדשות של האחים מריו המופלאים".
/ **Nintendo**
-
- קלאיד בוסקו / **נינטנדו: 2. מפלצות מעופפות** "אופוס" 1992 107 עמודים.
תרגום אבנר גפני. לבני הנעורים איורים
"הרפתקאותיהם החדשות של האחים מריו המופלאים".
/ **Nintendo**
-
- קלארק, ארתור / **2001 אודיסיאה בחלל** "זמורה, ביתן, מודן" 1969 (1968) 206 עמודים.
מאנגלית ציפורה חן. 16 עמודי צילומים שחור לבן מהסרט
מבוסס על תסריט מאת סטנלי קובריק וארתור קלארק. [הדפסה שנייה מאי 1975]
Clarke, Arthur C. / **2001 Space Odyssey**
-
- קלארק, ארתור / **2010 אודיסיאה 2** "מסדה" 1984 (1982) 219 עמודים.
עברית חניתה רוזנבליט.
Clarke, Arthur C. / **2010 Odyssey Two**
-
- קלארק, ארתור / **3001 האודיסיאה הסופית** "אופוס" 1997 (1997) 330 עמודים.
תרגום בועז וייס.
כתבה: הארץ 1.6.1997 : 5 ב' ג'ון ברנס. ביקורת: הארץ ספרים 27.8.1997 : 10 דורית לויטה.
Clarke, Arthur C. / **3001 The Final Odyssey**
-
- קלארק, ארתור / **אבק-ירח** "מסדה" 1982 (1961) 207 עמודים.
עברית יותם ראובני. סדרה למדע בדיוני
ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 34 : 39 יוחנן נאגל.
Clarke, Arthur C. / **A Fall of Moondust**
-
- קלארק, ארתור / **גן העדן של ראמה** "אסטרונום" 1998 (1991) 560 עמודים.
אירית מילר.
Clarke, Arthur C. / **The Garden of Rama**
-
- קלארק, ארתור / **הרוח הנושבת מן השמש; סיפורים מעידן החלל** "מסדה" 1978 (1972) 229 עמודים.
עברית יורם רפפורט. ספריית המדע הדמיוני
ביקורת: על המשמר 23.6.1978 : 7 מ. אבי-שלמה.
Clarke, Arthur C. / **The Wind from the Sun**
-
- קלארק, ארתור / **חדירת זמן** "מסדה" 1981 (1966) 258 עמודים.
עברית יורם רפפורט. סדרה למדע בדיוני
קובץ סיפורים מן העתיד, בעריכת ארתור ס. קלארק.
Clarke, Arthur C. / **Time Probe: The Sciences of Science Fiction**
-

קלארק, ארתור / **מפגש עם ראמא** "מסדה" 1979 (1973) 208 עמודים.
 עברית שלמה פרנקל. סדרה למדע בדיוני **מד"ב**
 ביקורת: ידיעות אחרונות, המוסף לספרות 28.12.1979 אורצין ברתנא.

Clarke, Arthur C. / **Rendezvous with Rama**

קלארק, ארתור / **מפגש עם ראמה** "אסטרונו" 1997 (1973) 256 עמודים.
 מאנגלית אירית מילר. **מד"ב**

זוכה פרס הוגו 1974. זוכה פרס נבולה 1973. ביקורת: הארץ ספרים 19.11.1997 : 11 אברהם עורי.

Clarke, Arthur C. / **Rendezvous with Rama**

קלארק, ארתור / **סיפורי עשרת העולמות** "מסדה" 1982 (1963) 171 עמודים.
 עברית יותם ראובני. סדרה למדע בדיוני **סיפורים. מד"ב**
 ביקורת: דבר 11.3.1983 אורצין ברתנא.

Clarke, Arthur C. / **Tales of Ten Worlds**

קלארק, ארתור / **סיפורים מן האייל הלבן** "זמורה ביתן" 1998 (1957) 187 עמודים.
 תרגום וערך עמנואל לוטם. מדע בדיוני. עורך הסדרה עמנואל לוטם **סיפורים**

ביקורת: עיתון תל-אביב 1998? : 68 מנחם בן ; המימד העשירי 6 אוגוסט 1998 : 23 אבנר פרידמן.

Clarke, Arthur C. / **Tales from the White Hart**

קלארק, ארתור / **קיסרות האדמה** "מסדה" 1979 (1975) 218 עמודים.
 עברית עמוס גפן. סדרה למדע בדיוני **מד"ב**

Clarke, Arthur C. / **Imperial Earth**

קלארק, ארתור / **קץ הילדות** "עם עובד" 1976 [תשל"ז] (1953) 198 עמודים.
 תירגמה מאנגלית ע. שם. מדע בדיוני **מד"ב**

ביקורת: מעריב 22.7.1977 : 39-40 ראובן ביברניג; משא, המוסף הספרותי של דבר 15.4.1977 אורצין
 ברתנא; העיר 10.4.1998 : 93 אריאנה מלמד.

Clarke, Arthur C. / **Childhood's End**

קלארק, ארתור / **שירת ארץ הרחוקה** "מסדה" 1991 (1986) 246 עמודים.
 תרגום דן שליט. מדע בדיוני לבני הנעורים **מד"ב**

Clarke, Arthur C. / **Songs of Distant Earth**

קלארק, ארתור; לי, ג'נטרי / **הסוד של ראמה** "אסטרונו" 1998 (1993) 603 עמודים.
 עברית אבי דויטש. **מד"ב**

Clarke, Arthur C.; Lee, Gentry / **Rama Revealed**

קלארק, ארתור; לי, ג'נטרי / **ראמה II** "אסטרונו" 1998 (1989) 510 עמודים.
 עברית אירית מילר. **מד"ב**

Clarke, Arthur C.; Lee, Gentry / **Rama II**

קלווינו, איטאלו / **קוסמוקומיקס** "ספרית פועלים" 1995 (1965) 159 עמודים.
 מאיטלקית ענת שפיצן. **סיפורים. זרם מרכזי**

ביקורת: הארץ ספרים 13.3.1996 אירי ריקין.

Calvino, Italo / **Le Cosmicomiche**

קלמנט, האל / **שליחות כבודת משקל** "עם עובד" 1981 [תשמ"א] (1954) 218 עמודים.
 תירגם מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני איורים **מד"ב**

ביקורת: פנטסיה 2000 גיליון 26 : 18-19 רוני מן.

Clement, Hal / **Mission of Gravity**

קסטנדה, קרלוס / **הטבעת השנייה של העוצמה** "זמורה, ביתן, מודן" 1979 [תשל"ט] (1977) 243 עמודים.
 מאנגלית שלמה גון.

Castaneda, Carlos / **The Second Ring of Power**

קסלר, קלייב / **ויקסן-03** "זמורה, ביתן, מודן" 1981 [תשמ"א] (1978) 364 עמודים.
 מאנגלית אליעזר כרמי. ספרי ארז **גבולי**

Cussler, Clive / **Vixen-03**

קרוסן, קנדל פוסטר (עורך) / **היה היה בעתיד** "קרני" 1952 [תשי"ב] (1951) 166 עמודים.
אוריאל שלח [יונתן רטוש].
כתבה ב'פנטסיה' 29, עמ' 45.

Crossen, Kendell Foster (Ed.) / **Adventures in Tomorrow**

קרי, מרי / **גרמלינס** "מודן" 1985 (1984) 41 עמודים.
סרט
תרגום עירית רוזנבלום. איורים צבעוניים
מספר 4. מנוקד, לילדים.

Carey, Mary / **The Gremlins**

קריוונס, גווינת; מאר, ג'ון ס. / **המוות השחור** "ארז" 1984 [תשמ"ג] (1977) 283 עמודים.
מאנגלית יואב לביא. רומן בדיוני

Cravens, Gwyneth ; Marr, John S. / **The Black Death**

קרייטון, מייקל / **איש המסוף** "מעריב" 1995 (1972) 256 עמודים.
סרט. **זרם מרכזי**
תרגום אחר של "האדם האלקטרוני".

Crichton, Michael / **The Terminal Man**

קרייטון, מייקל / **האדם האלקטרוני** "בוסתן" 1974 (1972) 216 עמודים.
סרט. **זרם מרכזי**
עברית אלאונורה לב.
תרגום אחר של "איש המסוף".

Crichton, Michael / **The Terminal Man**

קרייטון, מייקל / **העולם האבוד** "ספרית מעריב" 1996 (1995) 391 עמודים.
זרם מרכזי
מאנגלית עמנואל לוטם.

Crichton, Michael / **The Lost World**

קרייטון, מייקל / **זרע אנדרומדה** "בוסתן" 1974 (1969) 240 עמודים.
זרם מרכזי?
אלאונורה לב.

Crichton, Michael / **The Andromeda Strain**

קרייטון, מייקל / **כדור** "ספרית מעריב" 1988 [תשמ"ט] (1987) 353 עמודים.
זרם מרכזי?
מאנגלית שפי פז. רומן

Crichton, Michael / **Sphere**

קרייטון, מייקל / **פארק היורה** "מעריב" 1992 (1990) 440 עמודים.
סרט. **זרם מרכזי**
עמנואל לוטם.

Crichton, Michael / **Jurassic Park**

קרייטון, מייקל / **קונגו** "מעריב" 1982 (1980) 336 עמודים.
זרם מרכזי?
אלה כהן.

Crichton, Michael / **Congo**

קרייס, ג'ים / **יבשת** "מעריב" 1988 (1986) 128 עמודים.
נעמי כרמל.

Crace, Jim / **Continent**

קרייס, ג'ים / **מתת האבן** "ספרית מעריב" 1991 (1988) 161 עמודים.
גבולי
מאנגלית אופירה רהט.
מדבר על תקופת האבן.

Crace, Jim / **The Gift of Stones**

קריספין, א.ס.; או'מאלי, קת'לין / **הנוסע השמיני 4 - התחייה** "שלגי" 1997 (1997) 254 עמודים.
סרט
עברית יפעה הדר.
לפי תסריט מאת ג'וס ווידון.

Novelization: Crispin, A.C.; O'mally, Kathleen / **Alien 4 - Ressurrection**

קריספין, אן ס. / **וי (שני חלקים)** "אור עם" 1989 (1984) 425 עמודים.
טלוויזיה
עליזה בן מוחה.

Crispin, Ann Carol / **V**

קרן, גרגורי / **כוכב המורדים; עבדים בחלל** "רמדור" 1977 (1973) 157 עמודים.
 עברית אמיר בנין; דני אלבז. רומן מדעי בדיוני; 2 ספרי כיס
מד"ב
 הוצאה בכריכה אחת של שני ספרים. כנראה ששניהם פורסמו קודם לכן בנפרד, אולם בשל תקלה טכנית
 לפחות חלק מכריכות "כוכב המורדים" כוללות למעשה עותקים של "עבדים בחלל". בספר המאוחד עדיין יש
 פרסומת של השני בסוף הראשון.

Kern, Gregory (pseudonym of Tubb, Edwin Charles) / **Monster of Metelaze; Slave Ship from Sergan**

קרן, גרגורי / **עבדים בחלל** "רמדור" 1977 (1973) 157 עמודים.

דני אלבז.
מד"ב
 יצא גם יחד עם "כוכב המלקות".

Kern, Gregory (pseudonym of Tubb, Edwin Charles) / **Slave Ship from Sergan**

ראסל, מרי דוריה / **הדרור** "אופוס" 1999 (1997) 432 עמודים.

Russell, Mary Doria / **The Sparrow**

רובינסון, ספידר / **מחול כוכבים** "זמורה ביתן" 1990 (1977) 231 עמודים.

מאנגלית עמנואל לוטם. מדע בדיוני **מד"ב**

Robinson, Jeanne and Spider / **Stardance**

רובינסון, פרנק מ. / **הכוח** "מצפן" 1961* [תשכ"א] (1956)

עמוס גפן. **מד"ב**

הוצאה מחודשת של התרגום בהוצאת כתר

Robinson, Frank M. / **The Power**

רובינסון, פרנק מ. / **הכוח** "כתר" 1979 (1956) 150 עמודים.

עברית עמוס גפן. מדע בדיוני **מד"ב**

מאת: רובינסון, פראנק מ. כנראה הדפסה מחודשת של התרגום בהוצאת מצפן, ללא שינויים.

Robinson, Frank M. / **The Power**

רובינסון, קים סטנלי / **מאדים האדום** "אופוס" 1998 (1993) 520 עמודים.

סדרת מאדים **מד"ב**

זוכה פרס נבולה 1993.

Robinson, Kim Stanley / **Red Mars**

רובינסון, קים סטנלי / **מאדים הירוק** "אופוס" 1999 (1994) 656 עמודים.

סדרת מאדים

זוכה פרס הוגו 1994. צפוי תרגום החלק השלישי - "מאדים הכחול", זוכה פרס הוגו 1997.

Robinson, Kim Stanley / **Green Mars**

רודנברי, ג'ין / **מסע בין כוכבים - הסרט** "אור עם" 1980 [תש"מ] (1979) 240 עמודים.

מאנגלית יוסף כרוסט. מסע בין כוכבים. מדע בדיוני **סרט**

Roddenberry, Gene / **Star Trek; The Motion Picture**

רוהן, מייקל סקוט / **חורף העולם 1 - סדן הקרח** "אופוס" 1996 (1986) 405 עמודים.

בועז וייס. פנטסיה - חורף העולם **פנטסיה**

Rohan, Michael Scott / **The Winter of the World - The Anvil of Ice**

רוהן, מייקל סקוט / **חורף העולם 2 - הכבשן ביער** "אופוס" 1996 (1987) 378 עמודים.

בועז וייס. פנטסיה - חורף העולם **פנטסיה**

Rohan, Michael Scott / **The Winter of the World - The Forge in the Forest**

רוהן, מייקל סקוט / **חורף העולם 3 - פטיש השמש** "אופוס" 1998 (1988) 367 עמודים.

בועז וייס. פנטסיה - חורף העולם **פנטסיה**

Rohan, Michael Scott / **The Winter of the World - The Hammer of the Sun**

רוזנברג, ג'ואל / **לא לשם תהילה** "עם עובד" 1991 (1988) 251 עמודים.

תרגום מאנגלית מיכאל תמרי. מדע בדיוני **מד"ב**

Rosenberg, Joel / **Not for Glory**

רוסו, פול ריצ'ארד / **מלאך חבלה** "מעריב" 1995 (1992) 262 עמודים.
פנטסיה
דוד חנוך.

Russo, Richard Paul / **Destroying Angel**

רנד, איין / **הימנון** "זמורה ביתן" 1987 [תשמ"ז] (1938) 83 עמודים.
זרם מרכזי
מאנגלית יעל טולדנו. רומן

Rand, Ayn / **Anthem**

* רנסום, ביל < הרברט, פרנק; רנסום, ביל

שאקלי, רוברט / **אלמוות בע"מ** "מסדה" 1979 (1959;1958) 192 עמודים.
מד"ב
עברית א. דורית. סדרה למדע בדיוני בעריכת עמוס גפן

Sheckley, Robert / **Immortality, Inc.**

* ספרים נוספים שכתב רוברט שאקלי במשותף עם רוג'ר זיל'ני מופיעים תחת שמו של זיל'ני.

שוט, נויל / **על החוף** "זמורה ביתן" 1988 [תשמ"ח] (1957) 224 עמודים.
מאנגלית דפנה לוי. רומן בדיוני

Shute, Nevil / **On the Beach**

שולברג, בוד / **מקלט 5** "ספרית פועלים" 1972* [תשל"ב] 392 עמודים.
מאנגלית אופירה רהט. רומן

Schulberg, Budd / **Sanctuary V**

שלי, מרי / **פרנקנשטיין, או : פרומתיאוס המודרני** "אלישר" 1983 (1818) 149 עמודים.
פרוטו
עברית איריס ברעם. איורים

Shelley, Mary / **Frankenstein**

שפילברג, סטיבן / **מפגשים מהסוג השלישי** "ארז" 1978 [תשל"ח] (1977) 168 עמודים.
סרט
עברית אליעזר כרמי. סיפור בדיוני
ספרי ארז - זמורה, ביתן, מודן.

Spielberg, Steven / **Close Encounters of the Third Kind**

שר, ק.ה.; דרלטון, קלקר / **פרי רודאן - מס' 1 מבצע סטארדסט** "שחק" 1965 47 עמודים. **מד"ב**
סדרה של ארבע חוברות, שתוכן מקביל לשני הספרים הראשונים בסדרה של רמדור. "הסדרה הגדולה מאת ק.ה. שר וקלקר דרלטון: פרי רודאן כובש החלל החיצון".

Scheer, K. H. /

שר, ק.ה.; ארנסטלינג, ואלטר / **פרי רודן 1 - מבצע סטארדסט** "רמדור" 1979 215 עמודים.
עברית יוראי ליננברג. מדע בדיוני. המהדורה המלאה והבלתי-מקוצרת
בעמוד הזכויות, מול הפרק הראשון, מופיע לוגו הסדרה. מכיל הפניות לספרים אחרים
Scheer, K. H. ; Ernsting, Walter / **Perry Rhodan #1: Enterprise Stardlist**

שר, ק.ה.; ארנסטלינג, ואלטר / **פרי רודן 2 - הכיפה הזוהרת** "רמדור" 1979 238 עמודים.
עברית יוראי ליננברג. מדע בדיוני. המהדורה המלאה והבלתי-מקוצרת
בעמוד הזכויות, מול הפרק הראשון, מופיע לוגו הסדרה.

Scheer, K. H. ; Ernsting, Walter / **Perry Rhodan #2: The Radiant Dome**

שר, ק.ה.; ארנסטלינג, ואלטר / **פרי רודן 3 - אזעקה בגלקסי** "רמדור" 1980 240 עמודים.
עברית יוראי ליננברג. סדרת פרי רודן 3
פרי רודן בתוך הספר: מאת ק.ה. שר ו-וואלטר ארנסטלינג.

Scheer, K. H. ; Ernsting, Walter /

שר, ק.ה.; ארנסטלינג, ואלטר / **פרי רודן 4 - פלישה מהחלל החיצון** "רמדור" 1980 239 עמודים.
עברית יוראי ליננברג. מדע בדיוני. המהדורה המלאה והבלתי-מקוצרת
בעמוד הזכויות, מול הפרק הראשון, מופיע לוגו הסדרה. מכיל הפניות לספרים אחרים.

Scheer, K. H. ; Ernsting, Walter / **Perry Rhodan #4: Invasion from Space**

* תומס, תומס ל. < זיל'ני, רוג'ר; תומס, תומס ל.

תומפסון, ר. / **מסע בין כוכבים הדור הבא- כוכב הפיראטים** "שלי" 1994 (1994) 255 עמודים.
עברית ענבל שגיב. מסע בין כוכבים
ביקורת: מעריב 13.1.1995: 30 מרי רייזל. [בתוך הספר ר. תומפסון] [על הכריכה **כוכב הפיראטים**]

נספח 2 - סיפורי מד"ב שפורסמו בכתב העת פנטסיה 2000

פנטסיה	טקסט	מחבר	תרגום	סיווג
1	ההספד	אסימוב, אייזק		
	טוהר הגזע	אסימוב, אייזק		
	עורבא פרח	באר, סטפן		
	תולעי הגלקסיה התאחדו!	בליש, ג'יימס		
	דם	בראון, פרדריק		
	הברית האחרונה עם השטן	ג'פסון, ג'. או.		
	התפרקות	גולארט, רון		
	בארץ הסתומים	נייט, דיימון		
	מלתעות העצים	סילברברג, רוברט		
	זריחת שבתאי	קלארק, ארתור סי.		
2	האבן המדברת	אסימוב, אייזק		
	משחקים מסוכנים באפס ג'	בודריס, אלג'ס; קוגסוול, תיאודור; תומס, טד		
	המצלמה אינה משקרת	בלוך, רוברט		
	עצור את הצפלין הזה!	לייבר, פריץ		
	תחנת מפגש קדמית	נייט, דיימון		
	נראפויה	נלסון, אלן		
	הנביא מן הכוכבים	שקד, יעקב	מקור	
3	אוייבי המשטר: חלק א	אולדיס, בריאן		
	פופקורן	גבע, שמואל	מקור	
	אורחים מוזרים	לוקאס, ג'ון		
	קלפטו-קלפטומניה	נלסון, אלן		
	אח	סימאק, קליפורד		
	על זמן וחתולים	פאסט, הווארד		
	הכלוב	צ'נדלר, ברטרם א.		
	פיל עומד לדרוס	צמח, יגאל	מקור	
4	אוייבי המשטר: חלק ב	אולדיס, בריאן		
	אנחנו ילדי החלל	דורון, בלה	מקור	
	נדנדה	טמיר, שירה	מקור	
	קרא לי מילזל	טרוטר, דון		
	הפתרון ההתחלתי	נורדן, אריק		
	ריקוד השמש	סילברברג, רוברט		
	הקומה השלישית	פיני, ג'ק		
	סיכון	רוס, ג'ואנה		
5	אוייבי המשטר: חלק ג	אולדיס, בריאן		
	5,271,009	בסטר, אלפרד		
	הניסוי	בראון, פרדריק		
	הקולות	גאן, ג'יימס		
	משחקים מסוכנים באפס ג' - המשך	הדס, יוסף	מקור	
	זמן לא רב לפני הקץ	ניבן, לארי	דר, ראובן	
	מדגם מייצג	קארוון, ט. פ.		
6	רוב מהומה על לא מאומה	אוטם, בוב		
	ציפור המוות	אליסון, הרלן		
	כיבוי אורות	אלפי	מקור	
	עיניים	אסימוב, אייזק		
	מכונת הזמן הראשונה	בראון, פרדריק		
	קונכיה	ברתנא, אורציון	מקור	
	האישור	דוידסון, אברהם		
	ימי סוד וסדק	מלמד, אברהם	מקור	

	ישמעל מאוהב	סילברברג, רוברט	אלכס המל	
	עליונות	קלארק, ארתור סי.		
	פצצת זמן	שנקר, דני		מקור
7	גן הזמן	באלארד, ג'. ג'.		
	דפוס פועלה	בראון, פרדריק		
	צער בעלי חיים	ברנדיס, עמיחי		מקור
	הגנה	ואן ווגט, א. א.		
	החיפושיות בזהוב	סימאק, קליפורד		
	התיבה הקרה, הקרה	פאסט, הווארד		
	רואה החשבון	שאקלי, רוברט		
8	אני לא יכול להשתין	בלוסקי, אפרת		מקור
	החיים זה לא מה שהיה פעם	בסטר, אלפרד		
	11-	ג'ון סלאדק		
	אנדרואידים אינם בוכים	וולן, אדוארד		
	יום בחיי מדינת סעד	מקלנן, פיליס		
	המתווך	סדן, מאיר		מקור
	הפחד הוא עסק משתלם	סטרג'ן, תיאודור		
	מהר יותר, חזק יותר	צמח, יגאל		מקור
9	מעשה בקוגלמס	אלן, וודי		
	זוהרו של כוכב	אסימוב, אייזק		
	נקודות מגע	אקלנד, גורדון		
	דמיון פרוע	בראון, פרדריק		
	דבולוציה	המילטון, אדמונד		
	הכובשים	טמיר, שירה		מקור
	כנס משפחתי	נורדן, אריק		
	מחפשים את מר נושטרטרש	רוזנברג, שמעון		מקור
10	שלוש דרכים	אולדיס, בריאן		
	המשחק הגדול	אסימוב, אייזק		
	בצלמו ובדמותו	ביגל, לוי		
	נימוס	בראון, פרדריק		
	גל עין	הדס, יוסף		מקור
	אני רואה אדם יושב על כסא והכסא נושך ברגלו	שאקלי, רוברט; אליסון, הרלן		
11	ארון מתים במצרים	באטלר, כריס ג'ו		
	אל השמים שממעל	וורד, כריסטופר		
	מלים, מלים	זברובסקי, ג'ורג'	אייזנברג, תמר	
	ה'דובה' בעלת הקשר בזנבה	טול, סטפן		
	ריח קלוש של עצי פרח	לייבוויץ, ל.		מקור
	מסה קריטית	פדן, יחיעם		מקור
	תסביך אנושיות	ראסל, ריי		
12	לוחם קטן ומסכן	אולדיס, בריאן		
	ג'פטי בן חמש	אליסון, הרלן		
	שקיעה	אסימוב, אייזק	לוטם, עמנואל	
	איש יובל המאתיים	אסימוב, אייזק		
	פרנהייט חביב	בסטר, אלפרד		
	אתם המתים-החיים	היינליין, רוברט		
	ילוד איש ואשה	מתיסון, ריצ'ארד		
	אל תוך השביט	קלארק, ארתור סי.		
	הכיפה	בראון, פרדריק		
13	שריפות	ברתנא, אורציון		מקור
	הטריאנים באים	דה-פורד, מרים אלן		
	צפרדעים ומדענים	הרברט, פרנק		
	סביב כל היקום כולו	מאירס, הווארד		
	חופשיה ומשועבדת	סרג'נט, פמלה		
	מבט אל גן העדן	פאסט, הווארד		

מקור		פישל, דני	דו"ח ביניים	
	רביד, נורית	אנדרסון, פול	האור	14
		באזבי, פ. מ.	לכלוא אדם בכלוב	
	אריה בובר	ברונר, ג'ון	טעם התבשיל	
		וולס, ה. ג'.	הכוכב	
מקור		טמיר, שירה	והעם רואים	
		מאלצברג, בארי	גלקסיה ושמה רומא	
		מילס, רוברט פ.	האחרון ראשון יהיה	
מקור		רוזנברג, שמעון	פחד עד מוות	
		שאקלי, רוברט	הטפיל	
מקור		שובל, שלמה	שירי מד"ב	
		בראון, פרדריק	התשובה	15
		גולארט, רון	ג'יגולו	
מקור		דמרון, הלל	מלחמת המינים	
		הנדרסון, זינה	אררט	
מקור		וסרשטיין, שמעון	המימד הרביעי	
		מלצברג, בארי; נוויל, קריס	ראש המשפחה	
מקור		פרימו, אבי	הקץ לנשק	
		רוניון, צ'רלס	טרמינל	
		אייזנברג, לארי	הזיקית	16
מקור		דור-און, ארז	מורשת הגמדים-אגדה למבוגרים	
		הייד, גאבין	נפילתו של ספארקי	
		טאן, ויליאם	פרויקט ברוקלין	
		טשנט, לאונרד	סוכנות נסיעות גלקסיה	
		סטרג'ן, תיאודור	האיש שאיבד את הים	
		פול, פרדריק	היום המליון	
		קלארק, ארתור סי.	בדיקה בטחונית	
		ריינולדס, מק	העסקים כרגיל	
		שאקלי, רוברט	פלישה עם שחר	
מקור		שטיל, ערוד; יצחקי, אורי	מלפוד	
		אולדיס, בריאן	אבא חג המולד	17
	טמיר, שירה	אסימוב, אייזק	אינטואיציה נשית	
	טמיר, שירה	אסימוב, אייזק	ותחשבהו	
		אסימוב, אייזק	המפתח	
	טמיר, שירה	בסטר, אלפרד	האיש שרצח את מוחמד	
		דוידסון, אברהם	הגולם	
		לייבר, פריץ	האיש שהתיידד עם החשמל	
		נייט, דיימון	בלי טריקת דלת	
	טמיר, שירה	פארמר, פיליפ ח.	אז מי יכול לעשות עץ	
		קורנבלוט, ס.; פול, פ.	עולמו של מריון פלאורס	
		קלארק, ארתור סי.	מסע אל הירח	
מקור		רוזנברג, שמעון	פתרון	
מקור		בורנשטיין, גרשון	המנהל	18
		בראון, פרדריק	משהו ירוק	
	בוקר, לימור	הלדמן, ג'ק ס.	קדחת האביב	
		טול, סטפן	אנשי מתן העליזים	
		לוק, דיוויד מ.	כוחו של משפט	
	טמיר, שירה	מילר, וולטר	שיר מזמור לליבוביץ'	
	טמיר, שירה	קייס, דניאל	פרחים לאלג'רונן	
		אסימוב, אייזק	מותו של פלי	19
	טמיר, שירה	בוצ'ר, אנתוני	הביקוש אחר אקווין הקדוש	
		ברדבורי, ריי	תפוחי הזהב של השמש	
		ברדבורי, ריי	אל מכתש שיקאגו	
	לורד, אמנון	גולארט, רון	סילוק	

		היה היתה זקנה שגרה בתוך נעל	לוק, דיוויד מ.
		מקומות עטויי צללים	מאתיסון, ריצ'ארד
		והרי החדשות	סטר'גן, תיאודור
20	טעות קלה בחישוב	בובה, בן	לורד, אמנון
	קול הרעם	ברדבורי, ריי	
מקור	מלחמת המינים	דמרון, הלל	
	סיריון בראי הברונזה	לי, טאנית	
	הגבירה שהשיטה את 'הנשמה'	סמית, קורדווינר	
	אלים בני תמותה	קארד, אורסון סקוט	
	הפגישה	קורנבלוט, ס. פול, פ.	
	פרצה	קלארק, ארתור סי.	
	הפציפיסט	ריינולדס, מק	
21	עניין של זמן ומקום	אייזנברג, לארי	
	הלילה האחרון	ברדבורי, ריי	
	התמדו של חזון	וארלי, ג'ון	
מקור	Cמינוס	טיבי, דב	
מקור	הכל נראה כשורה	טמיר, שירה	
	ההוגים (קטע מתוך "סולאריס")	לם, סטניסלב	האופטמן, אהרון
	כוכ הכבידה	פייב, ד.	גורפינקל, אליהו
מקור	ההתגלות	צמח, יגאל	
מקור	עולמות החליפו בני זוג	צמח, יגאל; גינזאי, אמנון	
מקור	מטבעות במזרקה	קווה, איתן	
	העלוקה	שאקלי, רוברט	
מקור	גלגל חוזר (שיר)	שחר, עמי	
22	שירת השעיר	אנדרסון, פול	ראובני, יותם
	הגנורים יצאו מהכרכוף	ברטנור, רג'ינלד	
מקור	אלה תולדות	גבעון, יהושפט	
	אולי תצאו שם?	הושיי, שינוצי	חננאל-אבישי, יהודית
מקור	הפודריה של מר בליני	הרץ, רו	
	התמדו של חזון - חלק ב'	וארלי, ג'ון	טמיר, שירה
	הצייד	כריסטופר, ג'ון	קרני, אברהם
	החלון	לימן, בוב	
	שדון הדיו	למינג, ר. מ.	
	בגלל ליל ערפל	ניבן, לארי	כהן, מוניקה
23	המילה האחרונה	אוליבר, צ'אד; בומון, צ'רלס	ראובני, יותם
	ריח המוות	אצינסון, דניס	
	טרולים	בורסקי, רוברט	פרם, מיכל
	שווה בנפשך	בראון, פרדריק	
מקור	הכנפיים שלי עומדות להיפתח (שיר)	דור-און, ארז	
	השופט העליון	ואן ווגט, א. א.	שרצר, שאול
	הכלב משם	לופוף, ריצ'ארד	לבנה, חנוך
	הצללים	מחבר אלמוני	מתוך "מדע דמיוני"
	שליו בתופת	ניבן, לארי	חננאל-אבישי, יהודית
	שחקני הזמן	נייט, דיימון	ראובני, יותם
	יצור ולו אלף דמויות	סלינגס, ארתור	
	תרגיל המדרגות	קלינגרמן, מילדרד	שרצר, שאול
מקור	אינקובטור	רוזנברג, שמעון	
מקור	השדר (שיר)	שובל, שלמה	
מקור	חור לבן (שיר)	שובל, שלמה	
מקור	שיר מדע בדיוני בלי ועם מוסר השכל	שובל, שלמה	
24	משהו מוזר	אמיס, קינגסלי	ראובני, יותם
	הסדן של יופיטר	אקלנד, גורדון; בנפורד, גרגורי	
	מקום שומם	בראון, מ.פ.	צורף, רן
	עובר אורח	ברדבורי, ריי	

מקור		גינזאי (גינזברג), אמנון	לא עלינו
מקור		הורוביץ, דני; פרידלנדר, יוסף	החוב
	שחף, טל	לאפרטי, ר. א.	אדם זועם
מקור		לרון, משה	(שירה)
		ניבן, לארי	איש החור
	שחם, אורית	סמית, פיליפ ה.; נורס, אלן א.	נס אחד יותר מדי
	חננאל-אבישי, יהודית	קאר, טרי	ויררה
	שרשבסקי, נחום	קאר, קרול	שלא תדעו מצרות
25		אקלנד, גורדון; בנפורד, גרגורי	הסדן של יופיטר - חלק ב'
	פלטנר, ברוך	ג'ירד, ג'יימס	במערת טריפוניוס
	שחם, אורית	ג'ינגס, גארי	לא בזבנג אלא בצפיף
		דיק, פיליפ ק.	רוג
	חננאל-אבישי, יהודית	הוגאן, ג'יימס פ.	סיפור ניאנדרטלי
	שרשבסקי, נחום	וונגוט, קורט	אפיקוק
מקור		חננאל, חיים	אם אין אני לי מי לי
		טיפטרי, ג'יימס, הבן	והתעוררתי ומצאתי את עצמי כאן בצד הצונן של הגבעה
מקור		לנדו, עידו	איקס
מקור		לרון, משה	(שירה)
	הרלינג, גלעד	אנדאהל, ואנס	מר מורקי ביש המזל
	ראובני, יותם	בומון, צ'ארלס	האמריקני הנעלם
	חננאל-אבישי, יהודית	גאלורט, רון	שליפת תקע
מקור		גבעון, יהושפט	דור הולך ודור בא
מקור		גוטר, ערן	היהפוך כושי עורו ונמר חברבורותיו
		ג'גר, י.ק.	עולם יפה
	שחם, אורית	גראנט, צ'ל.	אספסוף של צללים
	שחף, טל	דיש, תומאס מ.	הידרדרות
		המילטון, אדמונד	גלות
	טל, עודד	וורתנינגטון, וייל	שלמות
מקור		טיבי, דב	אקסיומה
	שני-דור, מאיה	נולאן, וויליאם פ.	עברת תנועה
		ניבן, לארי	איש מסור הקשתית
מקור		שובל, שלמה	השקט (שיר)
מקור		תורן, דן	צורות
מקור		אלעזרי, שמואל	דוח על המפלצת
		ג'גר, י.ק.	האקסופים
	חננאל-אבישי, יהודית	דרייר, סטן	הקץ לתרד
מקור		ועקנין, שמואל	המשמרת כמעט שתמה
	חננאל-אבישי, יהודית	יאנג, רוברט פ.	פרוייקט התעלות
	חננאל-אבישי, יהודית	סאליבן, טום	אטריות כשרות
	טל, עודד	סרג'נט, פמלה	ללקט ורדים כחולים
		פול, פרדריק	שארן איגין
	טל, עודד	צ'ריי, ק.ג.	קאנדרה
	הברפלד, חנה	קליפטון, מארק	מה הלאה איש קטן
	שחם, אורית	רוס, ג'ואנה	כניסה בברית
מקור		ששון, מרדכי	מכפלה וקטורית
	טל, עודד	אולדיס, בריאן	מעין אמנות
	ויסבר, יהושע	אמשווילר, קרול	יום על החוף
	אבי-רון, י.	וולס, ה. ג.	ארץ העיוורים
	הברפלד, חנה	מורסי, ג'ון	לא עוד עפרונות, לא עוד ספרים
	פאליק, מנחם (מרומנית)	סולומון, מקס	שמי הזכוכית
	שרצר, שאול	סלאדק, ג'ון	הפרצוף
	אמיר, אהרון	פן, אדגר אלן	העובדות במקרהו של מר ולדמר
		קאטנר, הנרי	אל תסתכל עכשיו

השמרנים	קמינר, יפרח	מקור
אש-תופת	ריינולדס, מאק; ג'נינגס, גרי	
כוכב-שביט	שולץ, ברונז	אורלב, אורי
רק לחבר : סיפור מצוייר		מקור
29 הקדוש המעונה	אנדרסון, פול	פלג, גבי
הנתיב הרביעי	בורוכוב, ארנון	מקור
צדק, צדק תרדוף...	גבע, אמיר	מקור
אוטומט	ואן ווגט, א. א.	
עיתוי מדוייק	ועקנין, שמואל	מקור
אכו	טוויס, וולטר	דניאל, רן
שירי-רז	לייבר, פריץ	
שיבה אל לפני ההתחלה	מור, ריילין	פישל, דיתה
שוכני כדור הארץ	מורא, אנדרה	
שליחות קשה לעיכול	מקלנן, פיליס	שני-דור, מאיה
קציר	קלי, ליאו פ.	פלג, גבי
תל יקומים (שיר)	שובל, שלמה	מקור
30 ((שיר))	אבישי, נירית	מקור
מרד הרובוטים	גוטמן, אמיר	מקור
נסיון	דובי, אבישי	מקור
מלך הכביש	האריסון, הארי	גרינברג, בני
דו קיום	טמיר, שירה	מקור
החידה	כהן, מוניקה	מקור
רוצים	כסלו, אמנון	מקור
פרשיה עם קוף ירוק	סטרג'ן, תיאודור	הברפלד, חנה
פרדוקס מספר 7	סמאל דודו (שני תלמידי שמינית)	מקור
המכונה עוצרת	פורסטר, א. מ.	פלג, גבי
פוסט מורטם באבריסט סיטי (אמת ואגדה בדברי ימי עיר הנצח)	רוזנברג, שמעון	מקור
צוללן מוח	רוניון, צ'רלס	כהן, דורית
מסה קריטית	שמואלי, חיים	מקור
31 הלס היא פלורידה	אקלנד, גורדון; בנפורד, גרגורי	רון, רן
הזדמנות בלתי חוזרת	ארליך, אהרון	מקור
סיוט בזמן	בראון, פרדריק	
אל המוסך	גולארט, רון	פלג, גבי
כוכב הזקופים	דיש, תומאס מ.	רון, איה
צלילי הדממה	ועקנין, שמואל	מקור
השיקוי של דודה ג'ני	טשנט, לאונרד	שחם, אורית
עולם שופע	לאפרטי, ר. א.	
מעבר (שיר)	לביא, רחל	מקור
בוקר טוב אליהו	ניצן, גבי	מקור
יחס הפוך	עזגד, יבשם	מקור
קיפאון	פלד, יוחנן	מקור
32 האיש שבא מוקדם מדי	אנדרסון, פול	פלג, גבי
חילופי סגנון	אקלנד, גורדון	כהן, דורית
שער רוספו	בראקס, קולמן	שדה, מוניקה
קפיצה בטור	דיוויס, גראניה	
עבודת אישה	דרוסאי, ג.	
נצנוץ זהב	ירמוקוב, ניקולאס ו.	הברפלד, חנה
הנמלה הגדולה	פאסט, הווארד	שדה, מוניקה
נשמת עדן	קילוף, לי	טמיר-אלקיים, שירה
33 נקודת מהפך	בוצ'ר, אנתוני	הופיע ב"היה היה בעתיד"
אבני החן של גן עדן	ג'מס, דייוויד	
הוירטואוז	גולדסטון, הרברט	

		דיש, תומאס מ.	האיש שלא היה לו מושג
		ויינשטיין, דורית	שירה
		נייט, דיימון	אני רואה אותך
		סילברברג, רוברט	הרוכבים
מקור		עזגד, יבשם	הרובוט נתן הרובוט לקח, יהי שם הרובוט מבורך
מקור קומיקס		עזגד, יבשם; רזנטל, מיכאל	עלילות מוני וסטרול
		פלאצ'טה, דני	האיש ממתי
		רנדל, מרתה	הנוף הנשקף ממתלול האינסוף
34		אסימוב, אייזק	לילה אחד של שיר
	חננאל-אבישי, יהודית	היינליין, רוברט	הם
	הלר, דרור	זילאזני, רוג'ר	דלתות פיו, עששיות פניו
	טמיר-אלקיים, שירה	טיפטרי, ג'יימס, הבן	הלטאה הפורחת בלילות
	שפר, טל	מקלן, פיליס	כעוף החול העולה מאפרו
	רונן, רן	פאסט, הווארד	עב"ם
	שני-דור, מאיה	קלארק, ארתור סי.	הנשלטים
	אולייר, גילה	שאקלי, רוברט	הסיסמה
	שני-דור, מאיה	שלדון, רקונה	פתרון האנפולס
	שפר, טל	תורן, דן	עננים צהובים במטבח
מקור		בראון, פרדריק	הנשק
35		דובי, אבישי	ליפול למעלה
מקור		דל-ריי, לסטר	אינסטינקט
	שפר, טל	ואן ווגט, א. א.	תהליך
	אולייר, גילה	ניבן, לארי	יש זאב במכונת הזמן שלי
	רונן, רן	נייט, דיימון	עין תחת מה?
	שפר, טל	סטרג'ן, תיאודור	אזמלו של אוקאם
	שדה, מוניקה	פאסט, הווארד	צ'פס 5
	שני-דור, מאיה	קלארק, ארתור סי.	שיעור הסטוריה
	רונן, רן	אנדרסון, פול	מסרתי הנעלה מכל
36		בון, ג'י. פ.	בעיטת פנים
	שני-דור, מאיה	בראון, פרדריק	איש השלג האיום
	בליזובסקי, אבי	גיליאן, סשה	אל נומרו אונו
	שני-דור, מאיה	ויסמן, לארי	הקלבליק החי
מקור		ירמוקוב, ניקולאס ו.	לחישת שדי המוות
	אולייר, גילה	מזרחי, אלי	קריאת מוות
מקור		ניבן, לארי	שוליים שחורים
	שני-דור, מאיה	עזגד, יבשם	אתיקה
מקור		ראסל, א. פרנק	ידידו הטוב ביותר של האדם
	שני-דור, מאיה	בראון, פרדריק	מכה כפולה
37		מרקס, וינסטון	הייתי נותן דולר
	שדה, מוניקה	ויינשטיין, דורית; ביבס, יעל	
		סילברברג, רוברט	כלה מס' 94
	שני-דור, מאיה	פול, פרדריק	עושה הרוחות
	שני-דור, מאיה	קוטנר, הנרי; מור, ס. ל	השערה פרועה
	שרשבסקי, נחום	קלארק, ארתור סי.	גלות העידנים
	רונן, רן	רנדל, מרתה	משחקים מסוכנים
	שדה, מוניקה	שאקלי, רוברט	הקורבן השביעי
	רונן, רן	ששון, מרדכי	הנוכל וקבצן הפח
מקור		אסימוב, אייזק	המכונה שניצחה במלחמה
38		הריסון, הארי	חוצות אשקלון
	שדה, מוניקה	לואיס, ג'ק	מי מפלח
	ערן, עמוס	ניבן, לארי	במחוזות הספר של השמש
	לוטם, עמנואל	נרס, פטרישיה	הדחיה האחרונה
	ערן, עמוס	פאסט, הווארד	הביצה
	שדה, מוניקה		

	מחבואים	קלארק, ארתור סי.	ירון, יוסי	
	המפלצות	שאקלי, רוברט	שני-דור, מאיה	
39	העלמות	בסטר, אלפרד	ערן, עמוס	
	אחרון הפטריוטים	גוטר, ערן		מקור
	מטווח	גנסובסקי, סבר	שרשבסקי, נחום; שץ, פנחס (תרגום ועיבוד מרוסית)	
	מניפת הקיסר	דה קאמפ, ל. ספראג	גורדון, מירון	
	גזע החלל	וילצ'ב, איוון		
	מסע בזמן (שיר)	וינשטין, דורית		מקור
	ניסוי גנטי (שיר)	וינשטין, דורית		מקור
	השבוי	לוטם, עמנואל		מקור
	מהנדסי הטבעת	ניבן, לארי	לוטם, עמנואל	
	אפילוג	סימאק, קליפורד ד.	גורדון, מירון	
	גבעת הקסמים	רוס, ג'ואנה	חננאל-אבישי, יהודית	
40	1984	אורוול, ג'ורג'	אריזן, ג.	
	ניתוח מצפון	בילנקין, דמיטרי	גורדון, מירון	
	מחשבים אינם טועים	דיקסון, גורדון ר.	ערן, עמוס	
	כדור השלג	מקלין, קתרין	שדה, מוניקה	
	מהנדסי הטבעת	ניבן, לארי	לוטם, עמנואל	
	מציל נפשות	סטיבנס, ג'ימס	גורדון, מירון	
	ג'וליו 204	סרג'נט, פמלה	ערן, עמוס	
	נגדנים	עזגד, יבשם		מקור
	היום המאושר בחי"ך	שו, בוב	שדה, מוניקה	
	עכברי שטרן גרלך	ששון, מרדכי		מקור
41	תעודת מקור	אנוויל, כריסטופר	שדה, מוניקה	
	כבד אווז מפוטם	אסימוב, אייזק	ערן, עמוס	
	ידיד עמוק	גוטפרינד, אמיר		מקור
	מילנו צ'נטרלה	דובי, אבישי		מקור
	מהנדסי הטבעת	ניבן, לארי	לוטם, עמנואל	
	בארץ הצללים	סטרנ'ן, תיאודור	לוברני פולקמן, טלי	
	סיבה מספקת	פאסט, הווארד	שני-דור, מאיה	
	הפרהיסטוריה החדשה	רבטז, רנה (מספרדית: נייט, דיימון)	סחר, כרמית	
	צורה	שאקלי, רוברט	שדה, מוניקה	
42	קיריה	אנדרסון, פול	שדה, מוניקה	
	איש לא יטריד את גאס	בודריס, אלג'יס	ערן, עמוס	
	האגודה למניעה	גולארט, רון	לוברני פולקמן, טלי	
	ירח מטורף	ווינבאום, סטנלי	שדה, מוניקה	
	מהנדסי הטבעת	ניבן, לארי	לוטם, עמנואל	
	גורלו של מילטון גומראת	פאנשין, אלכסי		
	כוכב כבד	רוטמן, מילטון א.	גורדון, מירון	
	שכר הסיכון	שאקלי, רוברט	ערן, עמוס	
43	מיטב השיר	גארט, ראנדל	ערן, עמוס	
	מה? פרה אדומה!	גרדנר, מרטין	שדה, מוניקה	
	כוכב הלכת שלא יתכן	דיק, פיליפ ק.	שדה, מוניקה	
	אודות תנין סודי	לאפרטי, ר. א.	גורדון, מירון	
	עבודה לא גמורה	לונג, פרנק בלנפ	שדה, מוניקה	
	מהנדסי הטבעת	ניבן, לארי	לוטם, עמנואל	
	הטוב מבין השניים	ראסל, ריי	שדה, מוניקה	
	צוות מעבר	שפילד, צ'רלס	ערן, עמוס	
44	הפעמון המזמר	אסימוב, אייזק	ערן, עמוס	
	עולמות אחרים	דה ברז'רק, סירנו	גורדון, מירון	
	כנפי הלילה	דל-ריי, לסטר	שדה, מוניקה	
	קולומבוס היה מטושטש	היינליין, רוברט	ערן, עמוס	

	לוטם, עמנואל	ניבן, לארי	מהנדסי הטבעת	
	ערן, עמוס	קלארק, ארתור סי.	אם אשכחך ארץ	
	הדר, אסנת	קלארק, ארתור סי.	הזקיף	
	שדה, מוניקה	קלמנט, האל	מטלית אבק	
מקור		ששון, מרדכי	מכפלה וקטורית	?

Science Fiction in Israel

This work concerns itself with a small (and in some ways – peripheral) sphere of Israeli popular culture, seen as a specific case of cultural importation, involving both texts and behavioral models. Its different chapters take a look at various sections of that culture through a specific prism – that of science fiction – within the paradigm of studying culture as a polysystem. They describe a phenomenon of culture planning by certain agents of that culture, while interacting with and importing from a foreign culture. The period this work concentrates on is the last forty years, with a special focus on the end of the 1970s and the beginning of the 1980s, which were peak years in the popularity of science fiction in Israel (at least until the middle of the 1990s, about which there is still no historical perspective).

The work presents a map of science fiction (SF) activities in the different fields of culture in Israel, from translated and original literature, through magazines, cinema and television to fan activities such as clubs and conventions. It also takes a look at the Israeli general culture's attitude towards these activities, as seen in the printed press.

In order to draw a map of "science fiction in Israel", one must first define the object of study. To that end, the first chapter presents a working definition of science fiction. It is not, of course, an absolute, sharp-edged definition, since such a definition is impossible. Instead, the work presents a prototypical category, one that most members of the Israeli culture will accept that what it includes is science fiction and will agree that what it excludes is not science fiction.

After defining the borders of the area being dealt with, the second chapter presents a short history of the genre of science fiction, in literature, cinema, television and society. Modern science fiction, born in popular pulp magazines in 1920s America, was partly based on stories of lost worlds, fantastic voyages and technological and social extrapolations written in the 19th century by many, most famously Jules Verne and H. G. Wells. The 1930s and 1940s were the "Golden Age" of American SF magazines such as ***Amazing Stories*** and ***Astounding Science Fiction***, with writers whose names are to this day synonymous with the genre: Isaac Asimov, Robert Heinlein, etc. It was at this time that a full-blown sub-culture of SF fandom began to develop around the written texts – fans wrote letters to the magazines and each other, met in conventions and later began giving out prizes to what they consider the best SF works.

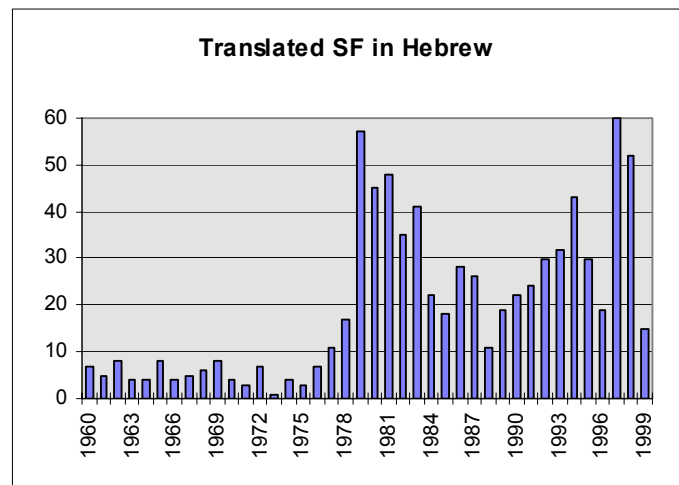
After the end of the second world war the popularity of science fiction began to grow, thanks to the sudden validation it received with the use of Atom bombs (an act foreseen in many a science fiction tale), and to a larger change in the book market – the birth of pocket books. SF books, first as anthologies of previously published short stories and later as original anthologies and full-length novels, began to appear in regular SF series. In the 1960s the "New Wave" brought a change in subject matter from "Hard Science" and technology, the focal point of traditional science fiction stories, towards more attendance to characters and a level of writing more akin to the literary center.

In the 1970s and 1980s SF movies began to make their mark as the most financially successful films around the world, thanks in part to new technologies that made it possible to

create spectacular special effects in films like "Star Wars", "Close encounters", "E.T." and "Blade Runner". Movies, TV series and their various merchandise still continue to infiltrate cultures around the world, accompanied by Role Playing Games taking place in fantastic universes, and since the 1980s computer games, many of which are science fictional. A major part of this work is a database comprised of almost all the science fiction and fantasy books translated into Hebrew until the beginning of 1999. The database of about 850 books appears in full in the first appendix – for each book it lists the title and author name, both in Hebrew and the original language; the names of the publisher and the translator; the year the book was first published originally, and in Israel; the number of pages; reviews and prizes received, etc. (assuming this data was available, of course). The third chapter presents a general explanation about the way the database was built, and analyses it by various criteria. A chronological view of the database presents obvious ups and downs in the position of science fiction in Israel. Up until the 1960s most of the books translated into Hebrew that fall under the working definition used here were "Proto-Science-Fiction", that is fantastic adventure tales by the likes of **Jules Verne** and **Henry Rider Haggard**, mainly translated for children and the juvenile audience. The only exception was between 1958 and 1962, when the beginning of the "space age" marked by the Russian Sputniks influenced a few marginal pocket-book publishers to translate several genre-SF works from English and Russian. These first attempts, though remembered fondly by SF-fans to this day, were not successful. Only in the 1970s did two major publishing houses, *Masada* and *Am-Oved*, establish regular science fiction lines which were to last and have a real effect on the Israeli culture.

The real boom in science fiction publishing in Israel began in 1976, reached its apex in 1979 and then dwindled during the 1980s. SF books made the top of best-seller lists, and many publishers joined the market, translating dozens of books a year. At the same time (as can be seen in detail in the next chapters), there were fandom activities and science fiction magazines, the most important of which, *Fantasia 2000*, is highly regarded to this day. The books published

at this period were mostly classics of modern science fiction, building a repertoire of the genre in Hebrew and introducing many of the major authors, from the Golden Age to the New Wave. But science fiction did not thrive for long. The beginning of the 1980s saw a decline in book sales and fan activities, influenced both by internal factors, such as boredom, and by external factors such as the war in Lebanon and the economic depression following it. A change for the better is apparent only in the last few years. The 1990s have brought a flood of Sword and Sorcery fantasy series popular among the younger audience. Since 1997 the number of translated books is high again, and fan activities are more frequent and better organized than ever.

A review of the database by author name reveals that the most prominent authors translated into Hebrew are well-known writers of "Hard-Science Fiction". At the head of the list we find **Isaac Asimov** and **Robert Heinlein**, whose books were among the first SF texts published in Israel. Lately, however, their prominence is threatened by the writers of multi-volume fantasy series such as **Margaret Wies** and **Tracy Hickman**, since in the 1990s these books are more numerous than the traditional SF.

The main source language for SF books translated into Hebrew is English. This comes as no surprise, for two reasons: first, the lion's share of recreational literature translated into Hebrew in the period discussed was indeed translated from English; secondly, the great majority of SF texts around the world are written in English (mainly in the USA and Britain), and their translations make up the bulk of science fiction in many languages. As for pseudo-translations, that is SF books written in Hebrew, but presented as translations - these are very few, and do not have a central position in the make-up of this genre in Hebrew (unlike in other popular genres, for example spy novels or westerns).

The most prominent translators of SF into Hebrew are a relatively small group. Usually, they are also editors, and take an active role in fan activities. It seems that people who have a lasting relationship with the world of SF do so out of fondness for it, not just "to make a living". Various other parts of this chapter deal with the major publishing houses translating SF; anthologies and short-story collections (relatively few in Hebrew, where SF is known mainly in full-length novel form); books based on motion pictures and TV series; the position of the books translated in the English SF-scene (the percentage of Hugo and Nebula award winners translated into Hebrew is very high); books translated more than once (very few), etc.

Despite a long tradition of fantastic literature in Hebrew, Israeli SF texts written in the genre this work deals with and regarded by the Israeli audience as science fiction are not many. Original SF, in the few cases published despite all the difficulties faced, was generally treated disparagingly, both by the literary establishment, scornful of all science fiction, and by SF fans, who prefer foreign texts. Many of the Hebrew books containing elements of science fiction are written for children and the juvenile audience. Others present a future image, most often a threatening one, of the state of Israel, according to the author's fears or hopes.

Among the people who write science fiction in Israel, quite a few are SF fans, usually situated outside the literary establishment, with professional tendencies not directly related to writing, but rather more technologically inclined. These fans and others try to find explanations for the relatively low frequency of science fiction reading and writing in Israel. The hardships and inherent dangers of life in Israel are presented as reasons for the Israelis' inability or reluctance to be fond of SF, a genre that requires a vivid imagination and detachment from everyday life. However, lately, as the genre becomes more and more well known in Israel, we begin to see original texts written with a knowledge of genre science fiction, and with an acceptance of its rules and conventions.

The focus of this work lies in describing SF texts and activities in Israel, and in Hebrew. Large portions of the work deal with books translated into Hebrew or written in it, and with magazines, most of them in Hebrew. But in fact, presenting the subject in this manner is, in a way, false. Actually, much of what was done, seen, and mostly read, of science fiction in

Israel was, to begin with, in English. These activities in foreign languages took place not only in a parallel course, but also in direct contact with the Hebrew activities. Many of the SF fans in Israel were born abroad, and brought their fondness for the genre with them to Israel. They, and quite a lot of Israelis, read SF mainly, if not only, in foreign languages, especially English, the variety of science fiction in which is vastly superior to that found in Hebrew.

Throughout the world, SF fandom is a sub-culture characterized by activities beyond mere book reading or watching films and TV shows. Science fiction fans tend to be an active audience, organizing fan clubs, conventions, etc. Up until the 1970s there were probably no organized fan activities in Israel. At the end of that decade, at the same time that many science fiction books were translated into Hebrew and SF magazines were published, fans began to meet and act. The peak of these activities was between 1980 and 1982 - there were a few regional clubs, a first convention was organized in Jerusalem and plans were made for an international SF convention called Jerucon '82. But most of these activities ended around 1982, and were renewed only since 1996, with the establishment of The Israeli Society for Science Fiction and Fantasy and later Starbase 972 - The Israeli Star Trek Fan Club. Active SF fans make up quite a small group. We find the same names, in different areas of activity, for many years. The same people are involved in magazines, translate books, edit SF lines, organize fan meetings and write reviews of SF books in the general press.

While modern science fiction was born in magazines, which are to this day important venues for SF around the world, in Israel, most written SF exists in book form. The few attempts made at SF magazine publishing, in the late 1950s and late 1970s, failed, mostly due to poor quality.

The only magazine that lasted for a significant length of time was Fantasia 2000 (44 issues, from 1978 to 1984), a commercial magazine founded by fans that was the focal point for SF reading, writing and fandom activities in the most prolific period for science fiction in Israel to this day. Fantasia 2000 had an arrangement with the American well-known Magazine of Fantasy and Science Fiction, which was the source for most of the translated material (stories and also Isaac Asimov's popular science column), and encouraged local writers, whose stories made up about 20% of published fiction. Despite a substantial readership of several thousands, the magazine was never financially successful, and had to fold in the mid-eighties slump.

In the 1990s two fanzines (non-commercial amateur magazines) allow SF fans to communicate and express opinions. They are the Rehovot SF club's newsletter, CyberCozen (monthly since 1989), and the Israeli Society for Science Fiction and Fantasy's magazine The Tenth Dimension (7 issues by mid-1999).

Science Fiction is not only a literary genre - since the birth of cinema its ability to show things that do not exist made it a natural vehicle for SF and fantasy works. SF films have been the greatest box-office hits of international cinema since the 1970s, and science fiction TV shows, most notably "Star Trek", have a very large following. Up until the early 1980s, science fiction movies were not very successful in Israel, and film distributors were loath to import them.

However, since these films have become the biggest hits (starting with "Star Wars" and "E.T.", for example, the latest example being 1999's "Star Wars - The Phantom Menace"),

they are favorites of the local audience as well. The various television channels available in Israel throughout the years did broadcast a few SF series, most of them in the time slots for children's programs, but they were not especially popular. "Star Trek" was shown here intermittently since the 1970s - in 1998 a fan club was established in Israel, and the series' presence in Israeli culture in the 1990s is apparent in quite a few newspaper stories where its characters and language terms are taken for granted. As for original works of SF, these have been very few. In addition to the reasons limiting the amount of written SF in Hebrew, in cinema and TV there is also the economic factor - the high cost of special effects usually needed for SF in an industry having scant financial resources.

The last chapter of this work deals with the Israeli culture's explicit attitude towards science fiction, as it is expressed in the press - in reviews of SF books and in articles, both inside the fan community and outside it. Until the 1970s there was hardly any reference to SF books or the genre itself in general. This decade saw very few reviews of books, mainly books by Isaac Asimov, who was then the best known SF writer in Israel. Until the mid-1980s more than half of all book reviews were published in *Fantasia 2000*, a specialized SF magazine. The rest, to this day, were written for the literary supplements of daily newspapers by a small and rather constant group of critics, most of whom declare themselves to be SF fans.

While the appearance of reviews of SF books in literary magazines and supplements presents an acceptance of science fiction as a part of the literary system, in most cases the text of these reviews has some reservations as to SF's place within "real literature", and certainly "good literature". Also, even in reviews ostensibly dedicated to a single book, large portions of the review actually deal with science fiction literature in general, the specific book being just an excuse for this discussion. This demonstrates a dismissive attitude towards the SF books reviewed.

While the appearance of reviews of SF books in literary magazines and supplements presents an acceptance of science fiction as a part of the literary system, in most cases the text of these reviews has some reservations as to SF's place within "real literature", and certainly "good literature". Also, even in reviews ostensibly dedicated to a single book, large portions of the review actually deal with science fiction literature in general, the specific book being just an excuse for this discussion. This demonstrates a dismissive attitude towards the SF books reviewed.

As for SF fans and their hobby, the attitude towards them in the Israeli general press throughout the years is mostly one of good-natured scorn. The articles dealing with the cultural phenomena surrounding the genre tend to describe them as strange acts of odd people. The fans themselves, especially in their own magazines, try to defend themselves against this attitude. They demonstrate why SF is not as bad as its reputation, try to refute the prejudice against it by describing its virtues, and tell Israelis how much it is appreciated abroad, where notable people are not afraid to be associated with it.

Throughout the years, the position held by SF in the Israeli culture has moved from the very periphery towards the center, at least of popular culture, from virtual obscurity to having Virtual Reality in every newspaper and TV news show. In that, it serves as a good example of the importation process of foreign elements into Hebrew culture.